

PORTAL

2/2011

Godišnjak Hrvatskog restauratorskog zavoda

Radovi u 2010.

GODIŠNJI PREGLED RADOVA Hrvatskog restauratorskog zavoda u 2010.g. sadrži 212 kataloških jedinica koje su poredane prema abecednom redu lokaliteta. U glavi svake kataloške jedinice navedeni su osnovni podaci o objektu, predmetu ili arheološkom nalazištu, te podatak o dosjeu. Broj dosjea upućuje na broj pod kojim se dokumentacija o radovima vodi i lokaciju na kojoj je pohranjena.

Kataloške jedinice koje se odnose na pokretnu baštinu obuhvačaju konzervator-sko-restauratorske radeve koji su dovršeni u 2010. godini. U kataloškim jedinicama kojima je obrađena nepokretna baština, uzeti su u obzir dovršeni objekti te dovršene pojedinačne faze radeva. Također, budući da se obnova arhitektonskih spomenika sastoji od multidisciplinarnih restauratorskih radeva s drukčijim tehnikama i metodama upotrijebljenim za građevinske elemente, zidne slike i štukature, u izradi kataloških jedinica uzete su u obzir specifičnosti svake od djelatnosti.

Priložene fotografije ilustriraju provedene radeve ili daju informaciju o izgledu objekta, predmeta ili arheološkog nalazišta.

Katalog na DVD-u omogućava pretrage po više kriterija, bolji i detaljniji pregled priloženih fotografija. Namjena ovakvog kataloga je brz i sažeti uvid u radeve HRZ-a unutar jedne godine, koji će svim zainteresiranim datu prvu informaciju i mogućnost traženja opsežnije dokumentacije u arhivu HRZ-u.

Popis autora kataloških jedinica

- a.a.b. — ANA AZINOVIC BEBEK
 a.č. — ANA ČORAK
 a.j. — ANDREJ JANEŠ
 a.je. — ANITA JELIĆ
 a.jo. — ANITA JOZIĆ
 a.k. — ALEKSANDAR KOTLAR
 a.o.v. — ALMA ORČIĆ VUKAŠIN
 a.p.m. — ANA POHL MITROVIĆ
 a.p.p. — ANA POŽAR PIPLICA
 a.r.b. — ANA RUŠIN BULIĆ
 a.v.g. — ADA VRTULEK GERIĆ
 b.m. — BRANKA MARTINAC
 b.p — BRANKO PAVAZZA
 b. r. — BRANKA REGOVIĆ
 b.ra. — BRANIMIR RAŠPICA
 b.r.f — BERNARDA RUNDEK FRANIĆ
 d.b. — DAVOR BEŠVIR
 d.br. — DEANA BRDARIĆ
 d.b.c. — DANA BULJAN CYPRYN
 d.c. — DARIJA CVITAN
 d.i. — DARKO IVIĆ
 d.m. — DRAGO MILETIĆ
 d.mi. — DANUTA MISIUDA
 d. mil. — DUBRAVKO MILINKOVIĆ
 d. n. — DIJANA NAZOR
 d.p. — DIJANA POŽAR
 d.r. — DANIJELA RATKAJEC
 d.š. — DARIA ŠKARPA
 e.š. — EDITA ŠURINA
 g.b. — GORAN BULIĆ
 g.c. — GORDANA CAR
 i.j. — IVAN JENGIĆ
 i.h.m. — IVANA HIRSCHLER MARIĆ
 i.m. — IGOR MIHOLJEK
 i.mi. — IGOR MIHAJLOVIĆ
 i.n.u. — IVANA NINA UNKOVIĆ
 i.p. — IVANA POPOVIĆ
 i.ple. — IVICA PLEŠTINA
 i.s. — IVAN SRŠA
 i.š. — IRINA ŠADURA
 j.b. — JADRANKA BAKOVIĆ
 j.bu. — JASMINA BUDOŠ
 j. p. — JELENA PASARIĆ
 j.r. — JELENA RAGUŽ
 j.v. — JOSIP VIŠNJIĆ
 k.b.l. — KRISTINA BIN LATAL
 k.z. — KRUNOSLAV ZUBČIĆ
 l.b. — LUKA BEKIĆ
 l. č. — LANA ČAČIĆ
- l. ča. — LEA ČATAJ
 l.s.m. — LAURA STIPIĆ MIOČIĆ
 m.b. — MARTA BUDICIN
 m.b.j. — MAJDA BEGIĆ JARIĆ
 m.č. — MARTINA ĆURKOVIĆ
 m.đ. — MARINA ĐUROVIĆ
 m.g. — MARIJANA GALOVIĆ
 m.go. — MIHAEL GOLUBIĆ
 m.h. — MAJA HAJON
 m.k. — MIA KRKAČ
 m.kr. — MARIJANA KRMPOTIĆ
 m.m. — MLADEN MUSTAČEK
 m.n. — MARKO NEMETH
 m.p. — MIROSLAV PAVLIČIĆ
 m.pe. — MLADEN PEŠIĆ
 m. s. — MELANIA SOBOTA
 m.š.t. — MAŠA ŠTROK TIČIĆ
 m.k.p. — MARA KOLIĆ PUSTIĆ
 m.v. — MAGDALENA VLAHO
 m.w.z. — MARTINA WOLFF ZUBOVIĆ
 n. k. — NEDA KUZEK
 ne.k. — NEVENA KRSTULOVIĆ
 p.p. — PETAR PUHMAJER
 r.a. — RITA ANTIŠIN
 s.a. — STANKO ALAJBEG
 sa. se. — SANJA SERHATLIĆ
 sam.se. — SAMIR SERHATLIĆ
 s.h. — SNJEŽANA HODAK
 s. k. — SUZANA KALLAY
 s.l.v. — SANDRA LUČIĆ VUJČIĆ
 s.s. — SVETLANA SCHMIDT
 t.k. — TEODORA KUČINAC
 t.p. — TAJANA PLEŠE
 t.pe. — TIHOMIR PERCAN
 t.r. — TANJA RIHTAR
 t.g. — TOMISLAV GRZUNOV
 t.š. — TONI ŠAINA
 v.b. — VIŠNJA BRALIĆ
 v.b.v. — VENJA BOBNJARIĆ VUČKOVIĆ
 v.g. — VANESA GJINI
 v.m. — VINKA MARINKOVIĆ
 v.ma. — VANJA MARIĆ
 v.p. — VJERAN POTOČIĆ
 v.pu. — VLAHO PUSTIĆ
 v.r.v. — VLATKA RUDEŠ VONČINA
 v.s. — VJEKOSLAV SCHMIDT
 v.z. — VESNA ZMAIĆ
 ž. m. — ŽELJKA MLINARIĆ

Bakar

Crkva Majke Božje od Porta

Sv. Vinko Ferrerski

Nepoznati autor, 1783. godine

Ulje na platnu, 251 × 141 cm

BROJ DOSJEA: 7571, Zagreb, Zmajevac 8

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Slika sv. Vinko Ferrerski kasno je djelo iz kruga sljedbenika Gianbattista Piazzette.

Stanje očuvanosti bilo je vidljivo na licu i poleđini slike. Platno je bilo opušteno i blago valovito, s vidljivim otiscima drvenog podokvira. Poledina platna bila je premazana tankim slojem smeđe uljane boje, vjerojatno zato da bi se smanjio utjecaj vlage. Oštećenje nastalo od plamena svijeće bilo je zakrpano pamučnim platnom ovalnog oblika. Slika je bila uokvirena drvenim pozlaćenim okvirom čija je ukrasna letvica oštetila rubove slike. Slikani sloj je bio prekriven zamućenim i požutjelim starim lakom te je mjestimično bio preslikan, a retuši oštećenja iz prethodnih intervencija prekrivali su dijelove originalnog oslika. Nakon proba topivosti lakova i nečistoća na slikanom sloju, izvedene su probe topivosti uljnih retuša i preslika kako bi se utvrdio opseg i način uklanjanja naknadnih intervencija s izvornog slikanog sloja. Poledina je mehanički očišćena od prašine a stara zakrpa je uklonjena. Platno je podloženo rijetko tkanim lanenim platnom iz jednog komada te zalipljeno rentaulažnim ljepilom i izravnano

na toplinskom vakuumskom stolu. Slika je napeta na novi drveni podokvir izrađen po neznatno umanjenim mjerama radi lakše montaže u kameni okvir oltara. Poledina slike na novom podokviru zaštićena je kartonom na koji je s unutarnje strane aplicirana folija namijenjena sprečavanju utjecaja prekomjerne vlage u oltarnoj niši. Površinska nečistoća, stari lak i preslik uklonjeni su kemijski. Zakiti koji prelaze preko originalnog slikanog sloja omekšani su destiliranim vodom i mehanički uklonjeni skalpelom. Nakon kitanja, slika je izolirana lakom, a potom retuširana gvaš bojama.

Stari drveni podokvir saniran je u stolarskoj radionici; tretiran je gama-zrakama, crvotočne i slomljene letve zamijenjene su novima, uklonjena je stara tkanina i prašina. Radi zaštite od vlage podokvir je naslonjen na zid niše oltara i odvojen 20 cm od slike. Novo platno od jute napeto je na sličan način kao staro kako bi se spriječilo otpadanje starog ugljenog premaza na letvama.

a. p. m., m. w. z.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Bale

Župna crkva Pohođenja Blažene Djevice Marije
 Procesijski znak Blažene Djevice Marije s malim Isusom
 Nepoznati autor, 18. stoljeće
 Drvo, polikromirano, pozlaćeno, 264 × 74 × 35 cm

BROJ DOSJEA: 1719/4, Vodnjan-Juršići, Juršići 7
 PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

U tijeku izvođenja konzervatorskih radova na objektu župne crkve Pohođenja BDM, prikupljen je crkveni inventar i inicirano je osnivanje Sakralne zbirke. Godine 2004. realiziran je program primarne preventivne zaštite na četiri procesijska znaka i pet kipova, a nastavlja se i restauriranje pojedinačnih artefakata. Procesijski znak Blažene Djevice Marije s malim Isusom prikazuje stojeći lik Marije s ispruženom desnom rukom; lijevom rukom pridržava Dijete. Marija stoji na postolju baze, baza je ukrašena reljefima grozdova s lišćem i glavicama kerubina, a pričvršćena je na drveni štap.

Tijekom 2010. nastavljaju se konzervatorsko-restauratorski radovi na Procesijskom znaku BDM s malim Isusom. Zatječemo više manjih oštećenja drvenog nosioca nastalih crvotočinom, gubitke drvenog nosioca nastale odlomljivanjem više vertikalnih pukotina. Polikromatski slojevi su se raslojili i popucali uz drvene spojeve, raslojavaju se do krednog sloja, a mjestimično su otpali do drvenog nosioca. Kip je potpuno preslikan, a mjestimično ima i novijih uljnih intervencija na inkarnatu Djeteta i Marijinoj haljini, na pozlati zatječemo intervencije brončanom pastom. U nastavku radova obavljeno je konsolidiranje drvenog nosioca injektiranjem otopine smole na polikromiranim površinama. Dočišćene su recentne intervencije potamnjene brončane paste i uljne intervencije na inkarnatu.

Rekonstruirani su samo oni gubici drvenog nosioca čija se forma mogla potpuno integrirati na osnovi poznatih informacija. Rekonstrukcije oštećenja drvenog nosioca izrezbarene su u lipovu drvetu, spojene drvenim tiplama i slijepljene. Manja oštećenja i pukotine rekonstruirane su piljevinskim kitom. Zatečena pozlata i uljni preslik su cijeloviti i zadovoljavajuće likovne kvalitete; stoga je odlučeno kitanjem kredno-celuloznim kitom zatvoriti sve lakune i oštećenja do razine recentnog uljnog sloja. Kredne rekonstrukcije podslikane su tempernim slojem i završno lazurirane retuš bojama u laku. Rekonstrukcije oštećenja na pozlaćenim površinama podstavljenе su akvareлом, a završni sloj je mineralni pigment s vezivom *gummiarabicum*, završno su lazurirane bojama u laku. Podslikane temperne i akvarelne rekonstrukcije izolirane su 7%-tним damar lakom. Tvrdochorne parcijalne intervencije uljem na inkarnatu i broncom na pozlati, koje nije bilo moguće očistiti kemijski, integrirane su u cijelovit sloj završnim retušom. Integralni retuš postavljen je u lokalnom tonu. Procesijski znak Marije s malim Isusom završno je lakiran s oko 8%-tним damar lakom uz 1% mikrokristalinskog voska, a nakon završetka konzervatorsko-restauratorskih radova izložen je u crkvi Pohođenja Blažene Djevice Marije u Balama.

l. s. m.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Tijekom radova

Barilović

Stari grad Barilović

Kasni srednji vijek / novi vijek

BROJ DOSJEA: 1351/1, Zagreb, Kožarska 5

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Arheološka istraživanja Starog grada Barilovića traju od 2002. godine, a u 2010. godini trajala su od 3. do 28. svibnja. Namjera ovogodišnjih arheoloških zaštitnih radova bila je definirati unutarnje dvorište grada iz 15. stoljeća. Zato je otvorena sonda veličine oko 6×6 m sjevernije od prostora istraženog do sada. Prosječna dubina iskopa bila je oko 3 m. Definirane su 44 stratigrafske jedinice, od čega su dio arheološki slojevi, a dio zidane strukture. Izdvojeni su posebni nalazi (njih 34) i keramički ulomci srednjovjekovnih i prapovijesnih posuda koji se obrađuju u Odjelu za restauriranje arheoloških kopnenih nalaza Hrvatskog restauratorskog zavoda. Posebne nalaze čine uobičajeni predmeti iz 15. i 16. stoljeća: pribor za jelo, uporabni kućni predmeti (ključevi, okovi prozora i sl.) te puščana zrna i kamena topovska kugla. Keramički ulomci također su dio uobičajene distribucije već evidentirane na ovom lokalitetu. Riječ je o stolnoj keramici 15.-17. stoljeća uz iznimke majolike. Keramika je sva oprana i signira-

na te slijedi obrada i izrada uže tipologije i eventualne kronologije. Također su uzeta četiri uzorka ugljena koji su potvrdili datiranje određenih stratigrafskih jedinica u 15. i 16. stoljeće. Analizirane su brojne životinske kosti kojima se stekao uvid u prehranu žitelja Barilovića od 15. do 17. stoljeća.

Zid unutarnjeg dvorišta iz 15. stoljeća širok je 90–100 cm, a istražen je u dužini od oko 5 m. Ostali identificirani zidovi pripadaju brojnim kasnijim pregradnjama Starog grada Barilovića. Od arheoloških slojeva dominantni su oni koji pripadaju kasnom starom i novom vijeku, a prvi je put identificiran i prapovijesni sloj.

Svi zidovi i slojevi nacrtani su u mjerilu 1:20 ili 1:10, pripremljena je iscrpna fotografска dokumentacija te su napravljene snimke totalnom stanicom.

Nakon dovršetka arheoloških istraživanja sanirani su svi istraženi zidovi.

a. a. b.

Slika 1. Barilović, Stari grad Barilović, istraženi zidovi 2010. godine.

Slika 2. Barilović, Stari grad Barilović, nacrt zidova istraženih 2003., 2006. i 2010. godine.

STARI GRAD BARILOVIĆ - DETALJ

Baška

Crkva Sv. Trojstva

Sv. Antun Padovanski

Nepoznati autor, kraj 17., početak 18. stoljeća

Ulje na platnu, 243 x 153 cm

BROJ DOSJEA: 1903/2, Rijeka, Užarska 26

PROGRAM PREMA UGOVORU SA ŽUPNIM UREDOM SV. TROJSTVA U BAŠKOJ

Oltarna pala smještena je na desnom bočnom oltaru crkve. U gornjem dijelu slike prikazana je Bogorodica s Djetetom koja lebdi na svjetlom oblaku okružena kerubinima. U donjem dijelu simetrično su postavljeni sv. Antun Padovanski i sv. Franjo Asiški koji kleče ruku uzdignutih prema Bogorodici. U drugom planu slike je prizor propovijedi sv. Franje Asiškog ribama, smješten na morsku obalu ispred nepoznatoga grada. Nosilac slike je gusto tkano laneno platno. Sastoji se od pet šivanih dijelova: tri okomita i u dnu slike dva vodoravna dijela. U dnu slike struktura platna je grublja, a šav je ojačan papirnatom trakom pa postoji mogućnost da je taj dio slike naknadno dodan. Platno je opušteno, deformirano i kruto. Poledina je prekrivena gustim slojem nataložene prašine i paučine, a vidljivo je i više neadekvatnih zakripi. Na licu slike vidljivi su šavovi, otisak podokvira, oštećeni rubovi i nekoliko velikih poderotina. Preparacija je tutkalno-kredna, crvene boje i dobro prianja uz platno.

Slikani sloj je uljana boja višeslojno nanošena. Slika je gotovo potpuno preslikana uljanom bojom nanesenom lazurnim, ali i pastoznim premazima. Lak je potamnio i prekriven slojem nataložene atmosferske prljavštine. Uz donji rub slike proteže se velika deformacija nastala zbog pritiska velike količine otpale žbuke, koja se s vremenom nataložila u prostoru između zida i slike, na poledinu slike. U riječkoj radionici Hrvatskog restauratorskog zavoda na slici su izvedeni iscrpni istražni radovi. Nakon konzervatorsko-restauratorskih istraživanja, uklonjeni su slojevi atmosferske nečistoće i požutjelog laka, dok je sloj preslika uklonjen samo djelomično. Slika je nakon konsolidacije sanacije platnenog nosioca konsolidirana i ojačana lijepljenjem na novo platno te napeta na novi podokvir. Sloj preparacije je reintegrisan, a nakon retuša nanesen je sloj laka baziran na prirodnoj smoli.

a. r. b.

Slika 1. Tijekom radova

Slika 2. Nakon radova

Belec

Crkva Sv. Jurja
Početak 13. stoljeća, obnove do 18. stoljeća

BROJ DOSJEA: 96, Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Nakon duljeg prekida HRZ je ponovno uključen u organizaciju i izvođenje radova na crkvi Sv. Jurja. Pokrenuti su završni radovi na građevinskoj sanaciji i prezentaciji unutrašnjosti crkve. Nakon što je uočeno odvajanje trijema od južnog pročelja, izvedeno je zatezanje karbonskim vlaknima konstrukcije trijema za južni zid broda.

Radovi u unutrašnjosti kapele obuhvatili su sakristiju, svetište i lađu. U sakristiji je otučena sva trula i oštećena žbuka, jake su pukotine prezidane, sve pukotine injektirane, nakon čega su zidovi ožbukani i obijeljeni vapnenom bojom. Tijekom radova odzidane su i prezentirane dvije male niše na sjevernom zidu i veća niša s izljevom u istočnom zidu sakristije. Ulegnute kamene ploče poda izvadene su i ponovno postavljene na novu podlogu, u ravnini s ostalim pločama. Prozor i vratno krilo malih stuba prema potkovlju sakristije su očišćeni i obojeni lazurnom bojom.

U svetištu je zazidana velika niša na južnom zidu, otučena zatećena žbuka iz 1948. te „pod žlicu“ ožbukani zidovi i svod. Nakon „šprica“ i žbukanja grubom žbukom izvedena je završna fina žbuka koja je uz gašeno vapno, prosijani fasadni pijesak (Samoborka), sadržavala i mramorna zrnca bijele, sive i crvene boje (CTS Verona), čime je postignut

završni topli ton uskladen sa zidnim slikama, pa više nije bilo potrebe za bojenjem. Očišćeni su ostaci zidnih slika, a svodna rebra tonirana razrijedjenim vapnenim mlijekom uz dodatak pigmenta dobivenog namakanjem crvenih mramornih zrnaca. Obnovljen je kovani nosač zvona uz vrata sakristije čišćenjem od hrde i bojenjem crnom mat bojom te natapanjem voskom crvotočnog drvenog jarma. Visoko uz triumfalni luk postavljena su dva električna reflektora.

U lađi je izvedena prva faza radova na građevinskoj sanaciji i prezentaciji. Injektirani su zidovi i pukotine na svodu, zazidan je zapadni prozor na južnom zidu, kao i dvije recentne niše na sjevernom zidu lađe. Istočni zid (triumfalni luk) na kojem su ostaci zidnih slika ožbukan je „pod žlicu“ i završnom žbukom, dok su ostali zidovi i svodna polja ožbukani samo donjom žbukom. Završni sloj izvest će se sljedeće godine. Prozor u lađi i istočni prozor u prizemlju zvonika ostakljeni su lijevanim stakлом u romboidnom olovnom rasteru.

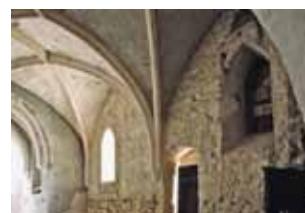
Na kraju su provjerene električne instalacije, a u brodu su postavljena dva samostojeća reflektora, koja uz dva reflektora u svetištu osvjetljavaju unutrašnjost crkve.

d.m.

Slike 1. i 2. Pogled na južni zid sakristije prije i nakon radova

Slike 3. i 4. Pogled iz lađe na svetište prije i nakon radova

Slike 5. i 6. Unutrašnjost lađe, pogled sa zapada na južni zid prije i nakon radova

Betina

Župna crkva Sv. Frane Asiškog
 Bogorodica s Djetetom (Bezgrešno začeće)
 Nepoznati autor, 15./16. stoljeće
 Drvo, polikromirano, 86 × 25 × 21 cm

BROJ DOSJEA: 1914/1, Split, Porinova 2a

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Podrijetlo skulpture čiji su ostaci sačuvani u manjoj mjeri veže se uz mali samostan franjevaca Sv. Stjepana na otočiću Sustipancu u neposrednoj blizini Pirovca. U lokalnoj zajednici skulptura je izrazito štovana zbog iscjeljivačkih moći. Pripisuje joj se legenda prema kojoj je iz razrušenog samostana na otočiću, zbog opasnosti koja je zaprijetila u mletačko-turskom ratu, «putovala» morem te su je Betinjani pronašli zakopanu u zemlju na mjestu gdje je „odredila“ gradnju današnje župne crkve. Skulptura je načinjena od pet komada drva, a preinake se očituju u konstrukcijskim dodacima i tri preslika.

Tijekom restauracije otkriveno je originalno postolje koji sa strane ima dva duboka kvadratna utora. Utori su vjerojatno služili za postavu polumjeseca što mijenja ikonografiju skulpture u Bezgrešno začeće. S namjerom prikaza najprezentativnijih slikanih slojeva, koji se krunološki i ikonografski poklapaju (npr. crvena haljina i plavi plašt Bogorodice), pristupilo se uklanjanju dvaju slojeva s lika Bogorodice i Djeteta. Nakon što je izvorni sloj donje draperije Bogorodice (plava boja s primjesom zelene) izravno preslikan plavom bojom (bez nanosa krede), odlučeno je da se zbog delikatnosti situacije ne uklanja spomenuti preslik. Nadalje, uklonjena su dva preslika s inkarnata lika Bogorodice i lika Djeteta, pri čemu je prezentirana kombinacija prvog preslika. Drvo je parcijalno konsolidirano metodom injektiranja 20%-tnom otopinom Plexiguma PQ611 u Shellsolu T.

Odlučeno je rekonstruirati u drvu veće nedostajuće dijelove postolja, dok su manja oštećenja zapunjena drvom balse. Izazov u restauratorskom postupku bio je odabir vrste ljepila, s obzirom na to da je bilo odlučeno da se skulptura vraća u crkvu gdje su učestale izrazite oscilacije vlage i temperature. U tu svrhu korištena je kombinacija kožnog tutkalna, Mowiola i glicerina. Takvo ljepilo ima bolju elastičnost, adheziju, stabilnost, nije krto i, što je najvažnije, ima svojstvo izrazite reverzibilnosti. Zbog statičnih razloga rekonstruirani komad postolja ulijepljen je dvokomponetnim ljepilom Aralditom uz primjenu izolacijske barijere. Izolacijska barijera nanosi se u tankom sloju na original i rekonstrukciju; sprečava prodiranje osnovnog ljepila u drveni nosilac. Ujedno olakšava uklanjanje rekonstrukcije bez oštećivanja drvenog nosioca. Oštećeni dijelovi drva stabilizirani su kitom za injektiranje. Za rekonstrukciju preparacije upotrijebljena je smjesa 7%-tne otopine zečjeg tutkala i šampanjske krede s dodatkom cinkova oksida. Nakon obrade i izolacije krede 5%-tnom otopinom šelaka u spiritu, obavljen je podslisk s akvarelnim bojama. Kao izolacijski lak korišten je damar u dvostruko rektificiranom terpentinu. U lak je neposredno prije nanošenja dodan Tinuvin 292. Lak je pažljivo nanesen kistom, tako da se dobro zasite sve površine. Retuš je obavljen gvaš bojama tvrtke Maimeri.

i. n. u.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Bičići

Crkva Sv. Martina
Zidne slike
Nepoznati autor, 1315. godine

BROJ DOSJEA: 1959/1, Rijeka, Užarska 26

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Radovi su počeli početkom srpnja 2010. Zidne slike je nakon uklanjanja vapnenih premaza bilo potrebno dočistiti. Dočišćavanje je izvedeno mehanički uz pomoć skalpela s promjenjivim nožićima, staklenim nitima, *wishab* spužvicama i mekanim guminicama. Na kalcificirane dijelove vapnenih premaza stavljaše su se celulozne pulpe s destiliranom vodom, koje su omekšavale premaze i olakšavale dočišćavanje.

Na južnom zidu očišćeni su posvetni križevi na kojima su ispod slojeva vapna otkriveni glagoljski i latinični grafiti. Svi grafiti su dokumentirani i prevedeni koliko je bilo moguće.

Sačuvani oslici u apsidi, trijumfalnom luku i južnom zidu injektirani su gotovom smjesom PLM-A talijanskog proizvođača C.T.S., koja je miješana s destiliranom vodom

u omjeru 1:4. Budući da se žbuka znatno odigla zahvat je bio zahtjevan, pogotovo na tjemenu luka gdje se žbuka morala poduprijeti da ne dođe do odvajanja i otpadanja prilikom injektiranja.

Izvedene su probe žbuka zbog usklađivanja novih restauratorskih žbuka s originalnom žbukom. Obavljeno je ukupno šesnaest proba žbuka, a odabrana je žbuka koja je nešto svjetlijia od izvorne žbuke. Nakon dočišćavanja i konsolidacije žbuke, izrađena je grafička dokumentacija oslika sa svim oštećenjima.

Nakon završetka konzervatorsko-restauratorskih radova na zidnom osliku, popravljen je polukružni prozor na južnoj strani i presložen je krov koji je prokišnjavao na više mjesta.

t. š.

Slika 1. Unutrašnjost tijekom radova

Slika 2. Unutrašnjost tijekom radova

Slika 3. Unutrašnjost nakon radova

Bobota

Parohijska crkva Sv. Georgija

Ikonostas

Jakov Gerstner, 18. stoljeće

Drvo, polikromirano, pozlaćeno, 670 × 650 cm

BROJ DOSJEA: 1471, Osijek, Fakultetska 4

PROGRAM PREMA UGOVORU SA SRPSKOM PRAVOSLAVNOM CRKVOM

Rezbareni, polikromirani ikonostas oslikao je 1779. godine slikar Jovan Isailović, a rezbarske radeove izradio je Jakov Gerstner. Arhitektura ikonostasa sastoji se od mreže vodoravnih i okomitih hrastovih greda. Pripadajuće ikone i rezbarene, pozlaćene aplikacije nalaze se na restauriranju u Novom Sadu. Preostalu dekoraciju na konstruktivnim elementima čine rezbareni polustupovi u zoni parapeta, na koju se nastavljaju profilirane baze stupova, te stupovi s kapitelima koji nose arhitravnu gredu, visine 50 cm. U sredini, na visini od pet metara, nalazi se okvir glavne ikone s baldahinom i krunom. Rezbareni elementi su pozlaćeni, posrebreni, laminirani i lazurirani.

Stanje preostalog nerestauriranog dijela ikonostasa je vrlo loše. Drvo je mehanički oštećeno, rasušeno i crvotoč-

no, manjkaju profilirane ukrasne letvice na arhitravnom dijelu, mramorizacija je nečitka i neartikulirana, a na nekim mjestima potpuno nedostaje. Nosilac prijestolne ikone je dotrajao i crvotočan. Tijekom 2010. godine provedeni su sljedeći konzervatorsko-restauratorski radovi: dezinfekcija, konsolidacija, stolarska sanacija drvene konstrukcije i nosioca prijestolnih ikona (izrada i rekonstrukcija dotrajalih elemenata, profiliranih letvica) i aplikacija, rezbaranje, lijepljenje i učvršćivanje rasušenih i rasklimanih spojeva, kitanje i površinska obrada, zaštitni premazi, retuš, bojenje.

v. s.

Slika 1. Dio prednje strane ikonostasa nakon radova

Slika 2. Dio stražnje strane ikonostasa nakon radova

Brač

Sutivan
Antika

BROJ DOSJEA: 2002, Zagreb, Cvijete Zuzorić 43
PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

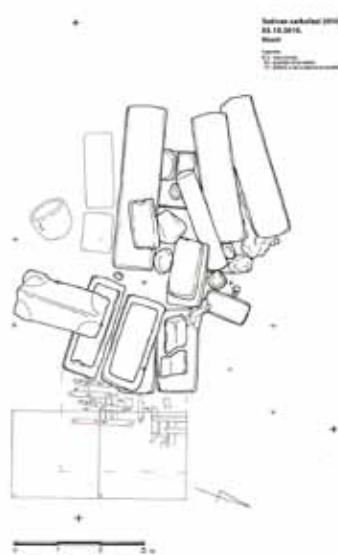
Antički brodolom s teretom sarkofaga i drugih kamenih poluproizvoda kod Sutivana na otoku Braču istražuje se od 2009. godine. Lokalitet se nalazi na dubini od 32 metra, a rasprostire se na otprilike 40 m². Vidljivo je dvadeset kamenih predmeta složenih u dva reda, od kojih je donji gotovo potpuno u pijesku. Mogu se prepoznati dva sarkofaga, dva poklopca, jedna kamenica s vidljivom perforacijom, devet kamenih blokova te jedan stup kružnog presjeka. Svi predmeti su 2009. godine bili nacrtno i fotografski dokumentirani. Ovogodišnjim istraživanjem, koje se provodilo potkraj rujna i početkom listopada, planiralo se otvaranje dviju arheoloških sondi. U sondi u sektoru 2 otkriven je novi kameni blok koji je vjerojatno pri potonuću pukao na dva dijela. Blok leži na

drvenoj brodskoj konstrukciji koja pak leži na stjeni. U sondi u sektoru 1 (kvadranti A i B) na dubini od 30 do 40 cm otkrivena su rebra broda i ispod njih oplata broda. Dokumentirana su četiri rebra broda, čija širina iznosi 9 cm. Između rebara pronađeni su ulomci dviju posuda za kuhanje, jedan poklopac te uljanica sa žigom *VIBIANI*. Keramička uljanica sa žigom *VIBIANI*, koja pripada tipu Xa, mogla bi se šire datirati od ranog 1. do početka 3. stoljeća. Pronađeni materijal potvrđio je pretpostavku da se na istočnoj strani lokaliteta nalazila brodska kuhinja, tj. krma broda. U iskopu kvadranta B pronađena je i jedna koštana kocka. Teret broda u većoj je mjeri složen u dva reda, od kojih donji čine kamene ploče.

i. mi.

Slika 1. Brač, Sutivan, plan nalazišta

Slika 2. Brač, Sutivan, uljanica sa žigom *VIBIANI*

Brijuni

Nacionalni park Brijuni

Sveta Marija sa sv. Germanom i sv. Rokom

Maria Kupelwieser, početak 20. stoljeća

Ulje na platnu, 130 × 100 cm

BROJ DOSJEA: 7641, Zagreb, Mislavova 18

PROGRAM PREMA UGOVORU S NACIONALNIM PARKOM BRIJUNI

Na slici su u trokutnoj kompoziciji prikazani Bogorodica s Djetetom, sv. Rok i sv. German. Bogorodica s Djetetom u krilu sjedi u neogotičkoj niši čiju poleđinu čini crveni zastor. Dijete Isus jednom rukom blagoslivlja, a u drugoj drži zemaljsku kuglu. Niša je smještena na kamenom podestu sa stubama. Na frontalnoj strani podesta je natpis SANCTA MARIA/ST. GERMANUS ET ST. ROCHUS/ ORATE PRO NOBIS. Slika je datirana u početak 20. st., a autorica slike je Maria Kupelwieser, supruga austrijskog industrijalca Paula Kupelwiesera koji je nakon kupnje otoka znatno pridonio njegovu uređivanju.

Nakon transporta u radionicu, slika je konsolidirana. Radi utvrđivanja metodologije rada, provedeni su testovi topivosti. Slikani sloj bio je prekriven površinskom prljavštinom, a platneni nosilac poderan u gornjem desnom dijelu slike. Poderotina se nalazila s desne strane glave

svetog Roka, a na donjem dijelu (alba sv. Germana) bile su i dvije manje perforacije.

Konsolidirana slika je ravnana ručno, potom su uklonjene površinske naslage nečistoće, poledina je očišćena od prljavštine, a rubovi slike su izravnani. U nedostajuće dijelove nosioca umetnute su intarzije istog tkanja i strukture. Nedostajući dijelovi podloge rekonstruirani su kitom, a na rubovima slike izvedeni su produžeci rubova (*strip-lining*) kako bi se slika mogla napeti na novi odgovarajući podokvir s klinovima. Nakon napinjanja na novi podokvir, izведен je podslik akvarelnim bojama, slika je lakirana, a završna rekonstrukcija slikanog sloja rađena je mastiks bojama Maimeri. Slika je završno zaštićena još jednim slojem laka.

m. v., m. w. z.

Slika 1. Detalj prije radova

Slika 2. Detalj nakon radova

Brijuni

Nacionalni park Brijuni

Ukrasni okvir slike *Carica Elizabeta u dvorcu Schönbrunn*

Nepoznati autor, oko 1900. godine

Drvo, pozlaćeno, profilirano, 173 × 124 × 7 cm

BROJ DOSJEA: 7406.01, Zagreb, Zmajevac 8

PROGRAM PREMA UGOVORU S NACIONALNIM PARKOM BRIJUNI

Okvir pripada reprezentativnom portretu austrijske carice Elizabete (1837.–1898.), koji je djelo dvorskog slikara Georga Raaba (1821.–1885.), a bio je restauriran 2009. godine. U 2010. godini restauriran je i pripadajući ukrasni okvir koji se sastoji od više profiliranih pozlaćenih letvica. Vanjska rubna letvica bogato je ukrašena ornamentalnim nizom lоворovih listova. Unutarnja letvica i kutovi okvira također su ukrašeni vegetabilnim motivima izvedenima u štuku. Nakon dezinsekcije gama-zračenjem, uklonjena je nečistoća i prašina te su odignuti dijelovi preparacije

podlijepjeni. Stolarska sanacija obuhvatila je uklanjanje metalnih čavala te rastavljanje rasušenih i razdvojenih kutova okvira. Otpali dijelovi štukaturnih ukrasa su zaliđepljeni. Rekonstrukcije nedostajućih dijelova štukaturnih ukrasa napravljene su od kita odlijevanjem u kalupima izrađenim na postojećim adekvatnim dijelovima. Površine su pripremljene za imitaciju pozlate i retuširane. Zlato i srebro rekonstruirani su na polimentu listićima i prahom, ovisno o površini. Na srebro je nanesena zlatna lazura.

v. g., m. w. z.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Buje, Markocija

Gradina Glavica–Markocija
Prapovijest

BROJ DOSJEA: 2068, Vodnjan-Juršići, Juršići 7

PROGRAM PREMA UGOVORU S INVESTITOROM STANCIJA MARKOCIA D.O.O.

Arheološka istraživanja gradinskog naselja na brežuljku toponima Glavica (122 mnv), koji se nalazi pet kilometara sjeverozapadno od Buje, provodila su se od 8. do 29. travnja 2010. godine, a istražene su četiri sonde ukupne površine 54 m². Radovi su provedeni da bi se utvrđili razmjeri očuvanosti gradinskog naselja i njegove prostorne dispozicije na prostoru na kojem se planira gradnja vodospreme za potrebe budućeg golf-igrališta. Na samoj gradini danas se naziru i prepoznaju dva bedema, vanjski i unutarnji. Upravo su dvije sonde postavljene na vanjskom bedemu, a dvije na platou između tih dvaju bedema. U dvjema sondama na platou otkriveni su ostaci suhozidnih konstrukcija i rupe od stupova, čime je ustanovljeno postojanje stambenih objekata. Ostalim sondama definirani su ostaci vanjskog bedema građenog većim kamenim blokovima koji su iskoristili položaj matične stijene na

koju su nadozidani. Između većih kamenih blokova koji su činili lica zida nalazilo se nabacano sitnije kamenje pomiješano sa zemljom. Također, vanjski i unutarnji bedem gradine je definiran te geodetski snimljen, čime je površina samog naselja i rasprostiranje postalo jasnije. Slojevi koji su istraženi obilovali su prapovjesnim materijalom. Prije svega valja izdvojiti velik broj keramičkog materijala, uključujući ulomke oboda, ručki, dna i ukrašenih ulomaka koje možemo datirati od starije faze srednjeg brončanog doba sve do posljednje faze kasnog brončanog doba Istre. Upravo mnogo keramike ukazuje na to da se taj prostor intenzivno koristio za život u navedenom razdoblju. Uz keramiku je pronađeno manje životinjskih kostiju, od čega valja izdvojiti dvije obradene, odnosno probušene kosti i jedan kremen.

t. pe.

Slika 1. Buje, Markocija – gradina Glavica, ostaci vanjskog bedema

Slika 2. Buje, Markocija – gradina Glavica, dio keramičkog materijala; ručke u obliku slova X

Buje

Sv. Sebastijan
Novi vijek

BROJ DOSJEA: 2086, Vodnjan-Juršići, Juršići 7

PROGRAM PREMA UGOVORU S GRADOM BUJE

Tijekom kolovoza 2010. godine provedena je reambulacija terena naselja Sv. Sebastijan u svrhu izrade prostornog plana, za koju je izrađen odgovarajući stručni izvještaj s popratnom fotografskom i geodetskom dokumentacijom. Terenski pregled koncipiran je na podacima iz Konzervatorske studije iz 2002. te pregledom relevantne literature za navedeno područje. Prilikom pregleda terena nisu prikupljeni arheološki nalazi, dok je pri zemljanim radovima 1994. na gornjem platou brda Pelegrin oko izvora vode prikupljeno dosta prapovijesne keramike, ulomci brončane žice i životinjske kosti. Nalaze je prikupila Kristina Mihovilić iz Arheološkog muzeja Istre u Puli. Svi nalazi potječu iz srednjeg brončanog doba (16.–14. st. pr. Kr.) te su najvjerojatnije povezani s korištenjem izvora. U ovom terenskom pregledu prikupljeno je tek nekoliko fragmagenta keramike koja se može datirati u novi vijek. Nakon provedenog pregleda otklonjena je mogućnost postojanja prapovijesne gradine ili naselja, kao i postojanja ostataka crkve Sv. Pelegrina. Zabilježen je velik broj suhozidnih

konstrukcija na južnim i jugozapadnim padinama. One omeđuju terase koje koncentrično kruže oko samog brda. Suhozidi su ambijentalna vrijednost kultiviranog krajolika, ali imaju i funkcionalnu vrijednost zadržavanja zemlje unutar terasa. Na sjeveroistočnom dijelu pronađeni su ostaci popločenja puta koji je i danas u funkciji. Prostor brda Pelegrin nalazi se samo nekoliko stotina metara zračne linije od Buja, gdje je potvrđeno postojanje prapovijesnog života, što dovodi u pitanje mogućnost još jednog prapovijesnog naselja. Danas se velik dio brda Pelegrin, poglavito s južne i jugozapadne strane koristi u poljoprivredne svrhe, jer se ondje većinom nalaze vinogradi i maslinici ograđeni suhozidima. Budući da nisu pronađeni dokazi postojanja naselja na navedenoj mikro-lokaciji, može se prepostaviti slična namjena toga prostora i u prošlim vremenima. Očito je riječ o poljoprivrednom arealu naselja u Bujama.

i. ple.

Slika 1. Buje, Sv. Sebastijan, terase

Slika 2. Buje, Sv. Sebastijan, suhozid

Buje

Trg sv. Servula
Prapovijest / srednji vijek / novi vijek

BROJ DOSJEA: 1998, Vodnjan-Juršići, Juršići 7

PROGRAM PREMA UGOVORU S GRADOM BUJE

Zbog preuređenja Trga sv. Servula u staroj povijesnoj jezgri grada Buja, zatražen je arheološki nadzor uz mogućnost provedbe zaštitnih arheoloških istraživanja u slučaju pronalaska arheoloških nalaza.

Prostor predviđen za istraživanja bio je već otprije poznat po nalazima ljudskih ukopa na prostoru trga i okolnih ulica. Ti su ukopi uočeni pri strojnim iskopima.

Također, iz povijesnih izvora nam je poznat podatak kako se na mjestu današnje, barokne crkve nekada nalazila sakralna građevina manjih dimenzija, koja je za razliku od današnje imala pravilnu orientaciju u smjeru istok-zapad.

Prilikom radova istraženo je dvadeset pet grobnih cjelina s većim brojem pokojnika, a grobovi su ukopavani u smjeru nekadašnje crkve. Ostaci starije crkve dokumentirani su u manjem dijelu jer je novija crkva gotovo potpuno prekrila njezine ostatke.

Na prostoru platoa trga matična stijena pojavljivala se na iznimno maloj dubini od današnje površine, tako da osim grobova gotovo da i nije bilo drugih nalaza. Tek je manji broj keramičkih ulomaka prikupljen u iskopu temelja srednjovjekovne crkve.

Dublji arheološki slojevi, a samim tim i znatno veća količina pokretnih i nepokretnih nalaza prikupljena je u

sektoru 2, na dijelu gdje se već pojavljuje prirodni pad terena. Na tom dijelu iskopa pronađeni su ostaci kuća i gradskih komunikacija, nasipi kojima se nivelirao teren poslije korišten za gradnju spomenutih kuća, potom ostaci gradskih bedema i na samom dnu sloj s prapovijesnim nalazima.

Prvi tragovi naseljavanja na istraženom prostoru datiraju iz 1. tisućljeća pr. Kr. kada se na tom položaju nalazilo manje željeznodobno naselje. Sav pokretni materijal koji pripada tom razdoblju prikupljen je na sjevernim padinama brda, što je vjerojatno posljedica ispiranja slojeva s najviših kota i kasnijih građevinskih intervencija.

Također su istraženi i sjeverni segment gradskih bedema te zvonik. O njihovoj gradnji svjedoče tragovi pronađeni u neposrednoj okolini (rupe stupova i zidana platforma). Povijesni podaci potvrđuju gradnju bedema 1458. godine pa se pronađeni ostaci vjerojatno mogu pripisati tom vremenu. No kako je poznato da su i prije tog vremena Buje bile opasane bedemom, ne treba odbaciti ni mogućnost da je riječ o starijim ostacima.

j. v.

Slika 1. Buje – Trg sv. Servula, Sektor 1 nakon istraživanja s nekoliko istraženih grobnih cjelina.

Slika 2. Buje – Trg sv. Servula, parcijalno sačuvana skulptura redovnika (vjerojatno iz starije crkve).

Buzadovac

Vojvodice

Kasni srednji vijek / novi vijek

BROJ DOSJEA: 2087/2., Zagreb, Kožarska 5

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH I HRVATSKIM AUTOCESTAMA D.O.O.

Od 20. do 29. rujna 2010. godine provedena su probna arheološka istraživanja lokaliteta Buzadovac-Vojvodice (AN 3) na trasi autoceste A12, dionica Gradec-Sokolovac, poddionica Gradec-Kloštar Vojakovački, stacionaža 4+700,00 do 5+100,00. Probna istraživanja provedena su s namjerom utvrđivanja točnih granica rasprostiranja arheološkog lokaliteta. Nalazište leži zapadno od sela Buzadovac pri dnu blagih obronaka, koji se od sela spuštaju na zapad prema potoku Glogovnici, djelomično pod livadama, a dijelom pod poljima kukuruza.

Kako bi se dobio uvid u veličinu arheološkog nalazišta, po cijeloj su dužini iskopani probni rovovi smješteni uz rub trase. Na sjevernom i južnom rubu lokaliteta iskopani su poprečni rovovi, kao i uz katastarske čestice neotkupljene do početka istraživanja. Na južnom dijelu, dužine stotinjak metara, gdje u uzdužnim rovovima nisu nađeni objekti, a i pokretnih je nalaza bilo vrlo malo, iskopano je pet poprečnih rovova, smještenih na oko 20 m jedan od drugog. Ukupno je istraženo sedamnaest rovova različitih dužina, ovisno o konfiguraciji i stanju tla, ukupne dužine 1387 m².

U danim okolnostima pokušalo se oštećenje nalazišta svesti na najmanju moguću mjeru. Dobiveni su podaci

o veličini nalazišta, koji pokazuju da ukupna površina lokaliteta iznosi

16.500 m².

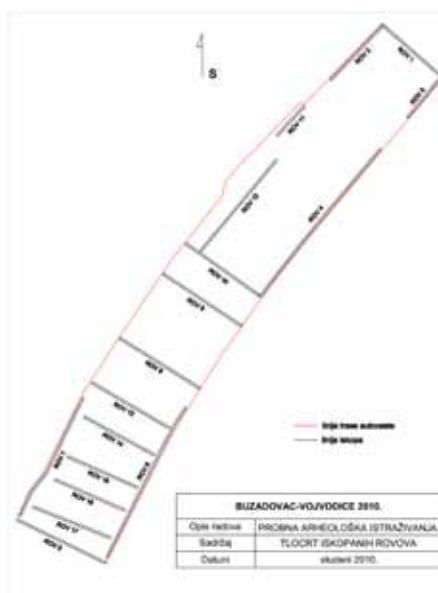
Nakon skidanja humusnoga sloja prosječne debeline oko 45 cm, ustanovljeni su arheološki objekti ukopani u zdravici. Arheološki objekti i najveća koncentracija nalaza utvrđeni su u sjevernom dijelu, između stacionaža 4+900,00 do 5+075,00. Na tome se dijelu naselje širi prema zapadu i istoku te izvan linije izvlaštenja. U južnom dijelu, na području između stacionaža 4+700,00 do 4+850,00 nije nađen niti jedan objekt niti kulturni sloj, a pokretni nalazi koji redom potječu iz sloja humusa su malobrojni. Ustanovljeno je devet nepokretnih objekata koje uglavnom čine jame manjih dimenzija te kasnosrednjovjekovni kulturni sloj. Prema analizi pokretnih nalaza može se za osam objekata odrediti kasnosrednjovjekovna pripadnost, dok jedan objekt pripada novom vijeku. Među nalazima prevladavaju ulomci keramike i ljepa, a pronađeni su i željezni nalazi, kao i ostaci životinjskih kostiju.

Tijekom istraživanja vođena je iscrpna pisana i fotografска dokumentacija te su napravljene snimke totalnom stanicom.

m. kr.

Slika 1. Buzadovac-Vojvodice, tlocrt istraženih rovova

Slika 2. Buzadovac-Vojvodice, ulomci kasnosrednjovjekovnog lonca

Buzet

Crkva Sv. Jurja
Stropni oslik i štukature (oko 150 m²)
Nepoznati autor, 18.-19. stoljeće

BROJ DOSJEA: 1534/9, Rijeka, Užarska 26

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Prilikom zamjene krovnog pokrova u studenome 2009. godine, zbog jakog nevremena oštećena je privremena zaštita krovnog pokrova i stropa ukrašenog štukaturama i oslikom. Najviše se namočio jugozapadni dio svoda, gdje je otpao dio stropne žbuke sa štukaturama. U 2010. godini počeli su radovi sanacije stropa crkve koji su podijeljeni u nekoliko faza. Prije radova izrađena je arhitektonska snimka zatečenog stanja stropa i zidova crkve, fotodokumentacija stropa i panoramska snimka unutrašnjosti crkve.

Budući da se konzervatorsko-restauratorski radovi provode na stropu koji prekriva cijeli prostor unutrašnjosti crkve, postojala je opasnost od oštećivanja pokretnog inventara prilikom radova, pa je odlučeno da se glavni oltar demontira s obzirom na to da se ionako nalazi u programu restauracije, a da se ostali inventar preventivno zaštiti.

Pokretni inventar na istočnom i zapadnom zidu crkve, poput korskih klupa, dva drvena pozlaćena oltara i dvije uzidane vitrine s drvenim kipovima, nisu predviđeni za demontažu. Taj je inventar stoga zaštićen daščanim opšavom koji je omotan dvostrukim slojem tankog filca, jednim ispod drvene zaštite, a drugim iznad. Četiri manje slike na platnu koje prikazuju „Čuda sv. Antuna“ demontirane su, zaštićene i pohranjene u gradski muzej. Dva velika platna zbog veličine nisu demontirana, ali su zaštićena daščanim opšavom kao i zlatni oltari i korske klupe.

Glavni je oltar rastavljen u dijelove radi buduće restauracije i smješten u sakristiju, koja je prethodno očišćena. Dotrajala prozorska stolarija u sakristiji zamijenjena je novom. Platna koja su se nalazila s lijeve i desne strane oltara također su demontirana. Treba spomenuti da su platna bila bez podokvira i pričvršćena kovanim čavlima na drvenu daščanu konstrukciju koja je nosila cijeli oltar. Platna s glavnog oltara nakon demontaže su namotana na valjak i prenesena u radionicu u Vodnjanu gdje su privremeno smještена do restauracije.

Nakon što je uklonjena daščana konstrukcija koja je držala cijeli oltar i oslikana platna, pokazao se neožbukan zid. Žbuka je na sjevernom zidu bila navučena do rubova oltara. Promatranjem neožbukanih dijelova zida na pojedini kamenim blokovima, uočeno je nekoliko fragmenata srednjovjekovnih fresaka. Kameni blokovi s fragmentima fresaka najvjerojatnije su početkom XVII. st. ugrađeni u zidove crkve kao sekundarni građevinski materijal koji je nastao nakon rušenja stare srednjovjekovne crkve i ponovne gradnje kojom je dobila današnje dimenzije i izgled. U prilog tome govori žbuka kojom su kameni blokovi povezivani, a nanesena je i preko samih fresaka.

Nakon što je pokretni inventar zaštićen, postavljena je skela s radnom platformom na dva metra ispod razine oslikanog stropa. Da bi se utvrdilo stanje stropa sa stražnje strane, kroz već postojeće oštećenje na sjeveroistočnom dijelu svoda otvoren je prolaz. U potkrovju je postavljena hodna staza i rasvjeta. Nakon toga je metlicom i usisavačem očišćena nakupljena prašina i izmet s tavanske strane stropa. Otpad je skupljen u vreće i uklonjen s tavanom. Nakon postavljanja skele s platformom i uređenja tavanom, pristupilo se utvrđivanju stanja stropa, štukatura i oslika.

Žbuka stropa na kojem se nalaze štukature i oslik u medaljonima na više se mjesta odvojila od drvenog nosioca stropa. Pažljivim promatranjem i taktilnom provjerom detektirani su dijelovi žbuke koji su se odvojili. Na cijelom stropu prisutne su pukotine, posebno na sjevernom medaljonu čija se žbuka odvojila od nosioca i ulegnula pod vlastitom težinom. Oslik se na pojedinim mjestima praška i odvaja u ljuskicama od podlage. Na nekim mjestima vidljive su pljesni i gljivice. Sunde izvedene u središnjem i manjem južnom medaljonu 2007. godine dokazale su postojanje prethodnog mlađeg oslika u medaljonima. Na sadašnjem osliku pronađeno je ime autora – Matteo Furlanetto – koji se potpisao na jednom od medaljona.

t. š.

Nastavak kataloške jedinice na sljedećoj stranici ►

Slika 1. Unutrašnjost prije radova

Buzet

Petrapilosa

Prapovijest / srednji vijek / novi vijek

BROJ DOSJEA: 2091, Vodnjan-Juršići, Juršići 7

PROGRAM PREMA UGOVORU S GRADOM BUZETOM

Tijekom 2010. godine, nakon izrade svih potrebnih podloga, odnosno konzervatorskih i statickih elaborata te izvedbenih projekata sanacije utvrde, pokrenuti su prvi konkretni radovi na građevinskoj sanaciji utvrde Petrapilosa. Radovi su izvedeni na statički najugroženijem dijelu utvrde, istočnom zidu palasa. Budući da su za potrebe provedbe građevinske sanacije bili nužni određeni pripremni radovi, poput nivelacije prostora unutarnjeg dvorišta za nesmetanu organizaciju građevinskih radova, pronalaska ulaznog praga palasa radi otvaranja mogućnosti rekonstrukcije ulaznog portala i prikupljanja dovoljne količine građevinskog materijala, odlučeno je da se prilikom svih navedenih radova provodi stalni arheološki nadzor.

Arheološka istraživanja provedena na prostoru srednjovjekovne utvrde Petrapilosa tijekom 2010. omogućila su s jedne strane tehnički početak njezine građevinske sanacije, a s druge strane uvid u kompleksnost odnosa stratigrafskih arheoloških slojeva i početak njezina sustavnog arheološkog istraživanja.

Prva od navedenih stavki omogućena je istraživanjima sektora 1, odnosno prostora unutarnjeg dvorišta utvrde. Uklonjeni su površinski slojevi koji su ometali komunikaciju između ulaznih vrata u središnji korpus utvrde i ulaznih vrata palasa. To je bilo nužno radi stvaranja potrebnih radnih prostora za transport, manipulaciju i pripremu građevinskog materijala korištenog u sanaciji istočnog zida palasa. Istraživanjima u sektoru 1 postignuto je definiranje razine praga ulaznih vrata palasa, što je bio jedan od nužnih uvjeta za rekonstrukciju vrata, odnosno početak sanacije zida. Istraživanjima sektora 1, ali i sektora 2, prikupio se građevinski materijal, odnosno kamen koji je korišten u sanaciji.

Slika 1. Buzet, Petrapilosa, pogled na sanirani zid palasa s istočne strane.

Slika 2. Buzet, Petrapilosa, parcijalno očuvana posuda iz skupine renesansne gravirane keramike.

Znanstvena komponenta istraživanja, odnosno uvid u kompleksnu stratigrafiju nalazišta, ostvarena je istraživanjima sektora 2, smještenog u prostoru palasa utvrde. U kvadrantu 2 spomenutog sektora pronađena je stratigrafska sekvenca koja počinje slojevima koji pripadaju brončanom dobu, zatim se nastavlja ranosrednjovjekovnim slojevima te kontinuirano traje do ranonovovjekovnih slojeva, kojima i završava.

Pokretni arheološki materijal prati sva spomenuta razdoblja. Osim brojnih ulomaka kasnosrednjovjekovnih i ranonovovjekovnih posuda glaziranih stijenki, pronađena je i velika količina ulomaka grubog kuhinjskog posuđa koji pripadaju istom razdoblju. Raniji slojevi srednjeg vijeka zastupljeni su ponajprije ulomcima grubog kuhinjskog posuđa, pogotovo trbušastih lonaca. Brončanodobni slojevi zahvaćeni su tek manjim dijelom, tako da su pokretni arheološki nalazi tog razdoblja iznimno rijetki. Pronađeni su i brojni ulomci željeznog oruđa i oružja, te ulomci staklenog posuđa.

Ovogodišnjim je radovima sanirana jedna od najugroženijih točaka utvrde, čime je omogućen siguran pristup prostoru palasa, odnosno ostalim ključnim točkama sanacije. Sljedeći korak je saniranje južnog zida palasa i glavne kule utvrde, osobito zahtjevan zbog položaja zida iznad visoke litice i znatnih oštećenja na zidu. Na taj će se način omogućiti nesmetan obilazak prostora utvrde koji je danas nemoguć zbog opasnosti od urušavanja labilnih dijelova zidova i neosiguranih dijelova koji se nalaze iznad visoke litice.

j. v.

Buzet

Crkva sv. Jurja
Bogorodica od sv. Ružarija
 Nepoznati autor, 1612.–1614. godine
 Ulje na platnu, 380 x 222 cm

BROJ DOSJEA: 7255, Zagreb, Zmajevac 8

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Na lučno zaključenoj pali glavnog oltara crkve Sv. Jurja prikazana je Bogorodica s Djetetom kako sjedi na polumjesecu okružena medaljonima s otajstvima Ružarija. Dva anđela koja drže krunu iznad njezine glave vjerojatno su dodani u 18. stoljeću. Bogorodica i Dijete imaju krunicu u ruci. Crkva Sv. Jurja obnovljena je između 1603. i 1611. godine pa se oltarna pala datira u vrijeme nakon obnove, vjerojatno od 1612. do 1614., kada je Francesco Priuli, čiji se obiteljski grb nalazi u sredini slike uz donji rub, bio providur i islijednik za Istru. Prema Nini Kudiš Burić, nepoznati autor vjerojatno je pripadao nekoj provincijalnoj bottegi čiji su članovi poznavali strujanja u venecijanskom slikarstvu. (Usp. Višnja Bralić, Nina Kudiš Burić; Slikarska baština Istre; Djela štafelajnog slikarstva od 15. do 18. stoljeća na području Porečko-pulske biskupije, Zagreb, 2006., 150.)

Slika je napeta na daske koje čine poleđinu oltara kovanim čavlima koji na nekim mjestima nisu držali platno, što je dovelo do deformiranja. Platno je spajano iz tri dijela, većih niti i grubog tkanja. Jače je istrošeno na rubovima s dosta manjih perforacija i mehaničkih oštećenja. Vidljive su prethodne restauratorske intervencije. Tanka preparacija smeđe boje i slikani sloj loše prijedaju uz platno, a u gornjem dijelu slike potpuno nedostaju.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Slikani sloj u cijelosti je iskrakeliran, presvučen slojem prljavštine i požutjelog laka te djelomično preslikan. Poleđina je zatečena u originalnom stanju s jednom vidljivom zakrpom. Nakon skidanja zaštite s lica, slika je napeta na pomoći drveni okvir uz pomoć *strip-lininga*. Platno se ravnalo vlaženjem, a nakon toga slika je ponovno premazana otopinom *plexisola* i ravnana na toplinskom vakuumskom stolu na temperaturi od 50 Celzijevih stupnjeva. Nakon proba topivosti, površinska nečistoća i stari lak uklonjeni su otopinom triamonijeva citrata i etilnog alkohola. Rekonstrukcija perforacija izvedena je istim platom, te učvršćena Beva filmom. Spojevi platna ojačani su poliesterskim tankim platom. Originalno i novo sintetsko platno tretirani su otopinom Beve 371 u medicinskom benzиру. Slika je toplinski tretirana na 70 Celzijevih stupnjeva. S obzirom na to da slika nije imala podokvir, izrađen je novi od aluminija. Platno je napeto na okvir metalnim oprugama koje osiguravaju optimalno i ujednačeno zatezanje platna. Nakon izolacije lakom, slika je podložena akrilnim bojama te završno retuširana smolnim bojama.

v. p., m. w. z.

Cerovlje

Possert

Kasni srednji vijek / novi vijek

BROJ DOSJEA: 1896, Vodnjan-Juršići, Juršići 7

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Arheološka istraživanja provedena 2010. godine bila su usmjerenja na istraživanje unutarnjeg dvorišta utvrde te je napravljen poprečni presjek kroz opkop sa sjeverne strane. Istraživanja su ponudila više nego bogate rezultate, osobito u pogledu pokretnih arheoloških nalaza.

Potpuno su definirani svi nepokretni nalazi u unutarnjem dvorištu utvrde, odnosno zidovi SJ 3, 11, 16 i 22. Uz sjeverni zid dvorišta pronađene su dvije rupe za stupove SJ 50–51 i SJ 52–53, koje su najvjerojatnije ostaci drvene nadstrešnice. Na suprotnom kraju dvorišta, uz južni zid, dokumentirano je postojanje peći. Taj nalaz sugerira da je i taj dio dvorišta vjerojatno bio natkriven, no nikakvi ostaci konstrukcije nisu pronađeni. Na zapadnom zidu dvorišta definirana su ulazna vrata u središnji dio kompleksa. Istraživanjima je potvrđeno da je utvrdu sa sjeverne strane branio opkop širine 6 m, ukopan u zdravici. Prilikom istraživanja otkriveni su slojevi kojima je opkop bio zatrpan još tijekom korištenja utvrde, ali i oni nastali nakon njezina napuštanja. I dok se potonji sastoje uglavnom od urušenih zidova utvrde, slojevi nastali tijekom života u njoj nude obilje pokretnog arheološkog materijala koji je na to mjesto dospjevao kao otpad bacan kroz prozore kaštela.

Osim brojnih ulomaka kasnosrednjovjekovnih i rano-novovjekovnih posuda glaziranih stijenki, pronađena je i velika količina ulomaka grubog kuhinjskog posuđa, prije svega lonaca. Brojni su i ulomci željeznog oruđa, poput noževa, srpova i kosira, a pronađena je i znatna količina ulomaka ukrašenog staklenog posuđa. Sav pronađeni materijal može se datirati u razdoblje od 14. do 17. stoljeća.

Glavnina finansijskih sredstava usmjerena je na građevinsku sanaciju istočnog zida kule. Nakon montaže skele

s vanjske i unutarnje strane zida ($283,5 \text{ m}^2$), pristupilo se pažljivom uklanjanju bršljana. Slijedila je pažljiva demontaža nestabilnog dijela kruništa s čišćenjem veziva i kruništa, zatim zidanje mase zida žbukom spravljenom od živog vapna te završna rekonstrukcija kruništa u visini od 30 cm žbukom od hidrauličkog vapna. S obzirom na sačuvane ostatke, mogao se rekonstruirati jedan prozor na najvišoj etaži zida. Slijedila je rekonstrukcija sačuvanih puškarnica i prozora na unutarnjem i vanjskom platu zida te rekonstrukcija zidnog plasta koji je bio osobito oštećen u gornjim dijelovima zida. Osobito zahtjevni bili su radovi na dva djelomično sačuvana konzolno istaknuta zahoda, s obzirom na to da su konzole na kojima su se nalazili bile dotrajale i trebalo ih je zamijeniti adekvatnim materijalom.

Dokumentacija je upotpunjena geodetskim izmjerima i 3D laserskim skeniranjima, na osnovi čega je izrađen jedinstveni i geo-referencirani 3D model u vidu oblaka točaka u boji, CAD tehnički crteži pogleda, presjeka i tlocrta te orto-foto pogledi zidova.

Određen dio sredstava bio je namijenjen i uređenju okolnog prostora utvrde pa je prilikom istraživanja s nalazišta uklonjena sva zemlja i kamen koji su iskopani i deponirani tijekom prethodnih kampanja, a iz sličnih razloga oko iskopa je postavljena zaštitna drvena ograda.

Također, ovogodišnjim sredstvima načinjena je i analiza izuzetog uzorka ugljena iz najstarijih slojeva opkopa utvrde.

j. v.

Slika 1. Cerovlje, Possert, djelomično sačuvana posuda iz skupine renesansne gravirane keramike.

Slika 2. Cerovlje, Possert, pogled na utvrdu s istoka nakon dovršenih konzervatorsko-restauratorskih radova na istočnom zidu glavne kule.

Cres

Franjevački samostan i crkva Sv. Franje

1. Kazula R-19, nepoznati autor, 17. st., brokat, pamučno platno, pozamenterijske trake srma zlato, 108×74 cm
2. Manipul R-21, nepoznati autor, 17. st., brokat, pamučno platno, pozamenterijske trake srma zlato, 104×21 cm

BROJ DOSJEA: 7241, 7243, Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Kazula R-19 i manipul R-21 iz istog kompleta potječu iz 17. stoljeća, a radovi su nepoznatog autora. Izrađeni su od brokata s pamučnom i navoštenom podstavom. Predmeti su po cijeloj površini ukrašeni cvjetnim i lisnatim motivima koji su u srebrnim, zlatnim i pastelnim tonovima karakterističnim za to razdoblje. Kazula je obrubljena pozamenterijskom trakom i nema posebne vrste umetaka. Na cijeloj se kazuli nalaze četiri vrste pozamenterijskih traka. Čipka oko vratnog izreza je novijeg datuma, pamučna i industrijski izrađena. Na navedenim predmetima izveden je cjelovit konzervatorsko-restauratorski zahvat. Predmeti su zatečeni u lošem stanju očuvanosti s velikim flotažama, prekriveni slojem prašine i nečistoće. Zbog velikih oštećenja, na brokatnoj je tkanini djelomično nedostajala potka

izrađena od srme (prednji dio kazule i ramena). Tijekom 2009. i 2010. izvedeni su istraživački radovi, a potom i cjelovit konzervatorsko-restauratorski zahvat. U sklopu toga izvedene su mikroskopske i XRF spektroskopske analize predmeta, probe čišćenja na postojanost boja, probe djelomičnog uklanjanja neadekvatnih intervencija te su sve faze radova fotodokumentirane. Odvojeni su dijelovi predmeta, predmet je očišćen suhim i mokrim postupkom, uslijedilo je ravnanje predmeta, uklanjanje neadekvatnih intervencija, podlaganje i zatvaranje oštećenja, spajanje dijelova predmeta u cjelinu, izrada kutije od beskiselinskog kartona za pohranu i pohrana predmeta te povrat vlasniku.

m. b., b. r. f.

Slika 1. Kazula R-19, prije radova

Slika 2. Kazula R-19, nakon radova

Čakovec

Franjevačka crkva Sv. Nikole biskupa
Skulptura arkandela
Josip Straub, oko 1746. godine
Drvo, polikromirano, pozlaćeno, 154 × 81 × 47 cm

BROJ DOSJEA: 1476/5, Zagreb, Zmajevac 8

PROGRAM PREMA UGOVORU S FRANJEVAČKIM SAMOSTANOM U ČAKOVCU

Na atici glavnog oltara nalazi se šest drvenih, pozlaćenih i polikromiranih skulptura.

Lijevo i desno iznad središnje slike na atici su sjedeće skulpture alegorijskih prikaza Ufanja i Ljubavi, te iznad središnjih niša po četiri stojeće skulpture arkandela. Skulpture su nastajale između 1743. i 1750. i rad su mariborskog majstora Josipa Strauba.

Na skulpturama Ufanje, Ljubav, arkandeo Mihael i na skulpturi nepoznatog arkandela izvedeni su cijelokupni konzervatorsko-restauratorski zahvati.

U nekoj od prijašnjih obnova cijela skulptura je preslikana, a nedostajući dijelovi nevješto su rekonstruirani. Nedostajali su dijelovi draperije, ruku, prsti i dio stopala i gotovo cijelo desno krilo od kojeg je preostao samo mali dio koji je ostao apliciran na ledima. Godine 2009. obavljeni su radovi uklanjanja nečistoća i podljepljivanja inkarnata. Budući da je odlučeno i za prijašnje skulpture

s atike da se na inkarnatu skida samo recentni sloj potamnjelog laka i ostaje u presliku, tako su i radovi na ovoj skulpturi slijedili tu odluku.

Drveni je nositelj bio vidljivo crvotočan. Spojna mjesta, kao i sva mjesta oslabljena crvotočinom, učvršćivala su se natapanjem. Odignuta kredna osnova učvrstila se podljepljivanjem, a na nedostajuća mjesta postavila se i obradila kredna preparacija. Rekonstrukcije nedostajućih dijelova skulpture izvedene su rezbarenjem u lipovu drvetu.

Rekonstrukcija pozlate draperije izvedena je zlatom u prahu uz usklajivanje bolusne osnove. Na novorezbarenom krilu izvedena je pozlata zlatom u listićima. Radovi na predmetnoj skulpturi počeli su 2009., a završeni su 2010. godine. To je bila samo jedna od faza radova kojima bi bile obuhvaćene sve skulpture s atike.

s. h.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Čazma

Spomen-kosturnica

Zidni mozaik

Edo Murtić, 1970. godine

BROJ DOSJEA: 316/1, Rijeka, Užarska 26

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Konzervatorsko-restauratorski istraživački radovi na terenu počeli su početkom studenoga 2010. godine. Nakon dolaska na teren, pristupilo se izradi fotodokumentacije zatečenog stanja spomen-kosturnice i mozaika. Spomen-kosturnica je dimenzija oko 7×7 metara, a mozaik se nalazi na svim zidovima spomenika i visine je oko 2 metra. Ispod kosturnice postoji prolaz jer njezin južni dio stoji na zidu i stupovima, a prilaz čine kamene stube. Na sjevernom se zidu prolaza nalaze metalne ploče koje sadrže imena poginulih partizana. Neke od njih su otrgnute i nije poznato gdje se nalaze.

Na terenu smo stupili u kontakt s lokalnim muzejom i udrugom antifašističkih boraca zbog prikupljanja dostupne arhivske dokumentacije. Prikupljene su arhivske fotografije kosturnice, a ustanovljeno je da kosturnica ima dvije faze. Prva faza je sama gradnja pedesetih godina 20. stoljeća, kada je na zidovima bio jednostavni *sgraffito*. Godine 1970. Edo Murtić sa suradnicima preuređuje kosturnicu i postavlja mozaik na zidove.

Na mozaiku je utvrđeno više oštećenja nastalih starenjem materijala, ali i ljudskim djelovanjem: *tessere* koje nedostaju zbog odvajanja od podlage, kao i raspucane i izmrvljene *tessere*, kalcitne skrame i grafiti. Zbog uklanjanja

nja graftita izvedeno je više proba različitim otapalima i poslije mehanički, skalpelima. Probe su izvedene alkoholom, acetonom i *lavacolom*. Kako su grafiti izvedeni različitim bojama i vezivima, najbolja se pokazala proba s *lavacolom*. Boja se lako uklanjala s *tessera*, ali je u fugama uklanjanje išlo teže. Upotreboom kirurških skalpela boja iz fuga je uspješno uklonjena.

Za izradu fotogrametrijske snimke postavljena je mreža kako bi se sve mozaične površine dokumentirale. Takva će snimka nakon obrade poslužiti kao podloga za izradu grafičke dokumentacije s katalogom oštećenja.

Zbog potrebe nabave i kupovine materijala potrebnog za konzervatorsko-restauratorske radove, uzeti su uzorci *tessera* uz pomoć kojih je izrađen katalog boja i materijala koji su korišteni prilikom izrade mozaika. Ustanovljeno je da su se za izradu mozaika koristile *tessere* koje su se sastojale od kombinacije industrijskog stakla, staklene paste, keramike i zlatnih *tessera*. Izrađena je grafička dokumentacija mozaika s oštećenjima, obavljeno arhivsko istraživanje te sastavljen izvještaj sa smjernicama za daljnje radove.

t. š.

Slika 1. Zatečeno stanje

Slika 2. Zatečeno stanje

Dajla

Župna crkva Sv. Ivana Krstitelja
Bogorodica s Djetetom, sv. Ivanom Krstiteljem i sv. Lovrom
 Giovanni Carboncini, 1692. godine
 Ulje na platnu, 250 × 145 cm

BROJ DOSJEA: 7254, Zagreb, Zmajevac 8

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Slika je smještena na zidu apside u župnoj crkvi Sv. Ivana Krstitelja. Ima format uspravnog, lučno zaključenog pravokutnika. U središte je smještena Bogorodica koja sjedi na oblacima, neznatno iznad tla, oslanjajući noge na zemaljsku kuglu. U krilu joj sjedi Dijete s kraljevskom jabukom na koljenu. U oblacima se nalazi golubica Duha Svetoga i poprsje Boga Oca raskriljenih ruku. Sv. Ivan Krstitelj s jagancem pokraj nogu stoji Bogorodici slijeva, desnom rukom pridržava križ, a lijevom pokazuje prema Djitetu, držeći u ruci traku omotanu oko križa s djelomično vidljivim natpisom *Ecce Agnus Dei, ecce Qui tollit peccatum mundi* (Iv. 1,29). Bogorodici zdesna je sv. Lovro u odjeći đakona s palmom mučeništva u ruci i roštiljem.

Premda je nastala potkraj 17. stoljeća, koncepcija slike je tradicionalna i slijedi kompozicijski model *Svetog razgovora* tipičan za 16. stoljeće. Sliku je kao djelo Giovannija Carboncinija naveo Luigi Parentin u monografiji o Novigradu (1974., 283–287), ali je godinu pogrešno pročitao kao 1695. Natpis IOANNES/CARBONCINI/FECIT/1692 omogućio je preciznu dataciju u sklopu autorova opusa. (Usp. Višnja Bralić, Nina Kudiš Burić; Slikarska baština Istre; Djela štafeljnog slikarstva od 15. do 18. stoljeća na području Porečko-pulske biskupije, Zagreb, 2006., 160.)

Slika 1. Prije radova, koso svjetlo

Slika 2. Nakon radova

Slika je zbog neadekvatne restauratorske intervencije, izvedene početkom 20. stoljeća, pretrpjela mnoga dodatna oštećenja. Tada je izrađen novi konkavni podokvir kako bi se slika prilagodila zidu apside. Ukrasni okvir je čavlima pribijen na podokvir, pri čemu je oštećen slikani sloj. Slikani se sloj ispod ukrasnog okvira trusi, odnosno mjestimice otpadaju i boja i podloga. Cijela površina slike prekrivena je slojem nečistoće i požutjelog laka. Prilikom čišćenja lica slike napravljen je kompromis između ostataka patine i originala. Slika je prije bila podložena platnom uz neravnomjerno nanesenu jaku tutkalnu pastu. Četiri poprečne letvice konkavnog podokvira bile su fiksirane za oba platna čavlima i jakim tutkalom. Podokvir je uklonjen tankim pilicama za metal, čime su se i čavlići odvojili od starog podložnog platna, koje je skinuto i zamijenjeno novim. Tutkalno-škrobna pasta ušla je duboko u strukturu obaju platna, osobito u gornjem dijelu slike. Tutkalo je skidano u više navrata, mehanički i vlaženjem. Nakon uklanjanja starih neprikladnih restauratorskih intervencija i sanacije oštećenja, slikani sloj je rekonstruiran najprije gvašem, a zatim smolnim lazurama.

m. š. t., m. w. z.

Dalj

Južne đakonske dveri
 Crkva Velikomučenika Dimitrija Solunskog
 Grigorij Jezdimirović i Pavle Đurković, 1822.–1824. godine
 Ulje na drvu, 202 x 94 cm

BROJ DOSJEA: 299/1, Osijek, Fakultetska 4

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Južne đakonske dveri crkve Velikomučenika Dimitrija Solunskog registrirano su kulturno dobro. Na njima je prikazana ikona arkandela Mihaela. Virtuoznost i sigurnost u izradi upućuju na srijemske radionice 19. stoljeća. Najpoznatiji stvaralač bio je Georgije Dević, čije su bočne dveri iz Nikolajevske crkve u Rumi sastavljene od motiva koji se u istom rasporedu mogu vidjeti u Dalju. Južne đakonske dveri sastavljene su od triju tutkalom slijepljenih jelovih dasaka izdubljen 3 cm. U sredini slijepljenih dasaka izdubljen je ovalni nosilac za ikonu. Na prvoj su razini izrezbareni dijelovi floralnih dekorativnih elemenata, a na njih su lijepljeni izrezbareni elementi druge razine koji čine cjelinu s prvim. Cijeli okvir je pozlaćen. Ikona arkandela Mihaela rađena je uljem na drvu i rad je Grigorija Jezdimirovića.

Tijekom 1986. godine dveri su djelomično restaurirane. Tom je prilikom pozlata zajedno s kredom uklonjena do drva. Iako u vrlo lošem stanju, sačuvan je dio izvorne krede s pozlatom na samo dva listića rezbarije, te mramorizacija na lijevom gornjem dijelu rubne letve u dužini od tridesetak centimetara. Drvo je bilo crvotočno. Poledina

dasaka premašana je svjetlosivim premazom. Nedostaje 39 drvenih floralnih dekorativnih elemenata.

Drveni elementi su nakon dočišćavanja premašani drvocidom i zatim konsolidirani. Napravljena je parketaža, a nedostajući drveni dijelovi poledine vratnica učvršćeni su intarzijom novog drva. U rekonstrukciji nedostajućih dijelova rezbarija pomogle su sačuvane fotografije sjevernih đakonskih dveri. Izrezbaren je novih 39 dekorativnih elemenata, od toga 19 većih i 20 manjih, koji su s ostalima kreditirani i pozlaćeni. Mramorizacija je rekonstruirana. Metalni elementi vratnica su očišćeni, a kvaka i ključanica pozlaćene su zlatnim listićima na *mixtionu*. S lica ikone uklonjen je japanski papir i vosak, uzdignuća osnove i slikanoga sloja su izravnata. Razmaci među daskama ispunjeni su kitom. Sva mjesta na drvenom nosiocu s kojih je otpala osnova očišćena su od nečistoća i kreditirana. U prvoj fazi čišćenja vosak je pažljivo uklonjen skalpelom. Ostaci voska, kao i potamnjeli lak, uklonjeni su acetonom. Nakon čišćenja provedeno je podlaganje akvarelnim bojama, završni retuš i lakiranje.

s. s.

Slika 1. Prije radova, primarna zaštita

Slika 2. Tijekom radova

Desinić

Hum Košnički
Dvor Veliki Tabor
16. – 19. stoljeće

BROJ DOSJEA: 241, Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Na dvoru Veliki Tabor tijekom 2010. godine dovršena su konzervatorsko-restauratorska istraživanja kula i pripadajućih kurtina započeta 2008. godine, a rezultati istraživanja i smjernice za obnovu izloženi su u elaboratima konzervatorsko-restauratorskih istraživanja.

U prvoj polovici godine nastavljeni su konzervatorsko-restauratorski radovi na zidnom osliku u prostorijama prvog kata sjevernog krila i kule D. U prostoriji 2 prvog kata sjevernog krila izvedeni su radovi na istočnom i južnom zidu prostorije na kojima je utvrđen jedan sloj segmentno sačuvanog oslika. Radovi su obuhvatili opšivanje žbukanih slojeva, injektiranje, nadoknade u žbukanom sloju, uklanjanje naknadnih vapnenih naličja, učvršćivanje pulveriziranih dijelova oslika i nadoknadu u slikanom sloju (retuš). U prostoriji 7 prvog kata kule D započeti su radovi na zidnom osliku koji je sačuvan u dva sloja. Uklonjeni su naknadni slojevi naličja sa svoda, a na bočnim zidovima su uklonjeni djelomično.

Nastavljeni su i konzervatorsko-restauratorski radovi na kamenoj plastici, kojima su obuhvaćeni elementi

pročelja kule D i sjevernog krila dvora (okviri prozorskih otvora i strijelnica, konzole, kordonski vijenac, glavni portal i grbovi iznad glavnog ulaza u dvor). Radovi su uključili čišćenje različitim odgovarajućim metodama, mehaničko čišćenje od nečistoća i korodiranih metalnih dijelova, domodeliranje nedostajućih formi te njihovo tonsko ujednačavanje, kao i zaštitu kemijskim sredstvima. Izrazito oštećeni i nedostajući elementi isklesani su u kamenu sa svojstvima istovjetnim originalu.

Također su nastavljeni građevinski i obrtnički radovi konstruktivne i građevinske sanacije kula A, B, C i D, pripadajućih kurtina i sjevernog krila. Obnovljena je krovna konstrukcija i pokrov kurtine CD. Završeni su radovi statičke sanacije zidova i svodova metodom injektiranja i ugradnjom karbonskih vlakana, štapnih sidara i zatega.

Na drugom su katu sjevernog krila dvora uređeni radni prostori djelatnika DVT-a i ugrađena je vanjska i unutarnja stolarija. Izvedeni su strojarski radovi u kotlovnici i instalacija vodovoda i kanalizacije za sanitarije radnih prostora.

e. š.

Slika 1. Veliki Tabor, pogled sa zapada

Slika 2. Detalj oslika na istočnom zidu nakon radova, prostorija 2, prvi kat sjevernog krila

Dobrinj

Crkva Sv. Ivana Krstitelja
 Sv. Ivan Krstitelj
 Nepoznati autor, 16. stoljeće
 Drvo, polikromirano, rezbareno, $88 \times 35 \times 14$ cm

BROJ DOSJEA: 2034/1, Rijeka, Užarska 26

PROGRAM PREMA UGOVORU SA ŽUPNIM UREDOM SV. STJEPANA PRVOMUČENIKA U DOBRINU

Skulptura *Sv. Ivan Krstitelj* smještena je u crkvi Sv. Ivana Krstitelja u mjestu Sveti Ivan Dobrinjski na otoku Krku. Prikazuje muški lik u kontrapostu oslonjen na desnu nogu. Iskoračivši blago lijevom nogom, nagnje se naprijed, zaokrećući torzo i glavu udesno. Lijevom rukom drži knjigu na kojoj počiva Janje Božje. Desna ruka je odlomljena po sredini nadlaktice. Položaj prstiju desne ruke ukazuje na izvorno oslanjanje na štap ili križ. Izduljeno lice upalih obraza uokviruje duga valovita kosa s razdjeljkom po sredini, te brkovi i brada. Brada se na prsim razdvaja u dva krupna uvojka. Odjeven je u kratku tuniku od kostrijeti, u pasu stegnutu užetom. Tunika je bez rukava, s dubokim vratnim izrezom koji seže do struka. Zaogrnut je dugim plaštem prebačenim preko lijevog ramena. Unatoč neprimjerenim višeslojnim preslicima i mehaničkim oštećenjima, razabire se kvalitetno izvedena drvorezbarija, skulptura koja graniči s reljem, izdubljene neobrađene poleđine; po svemu sudeći je dio poliptika iz prve polovice 16. stoljeća. Nosilac je sastavljen od više vertikalno spojenih komada drva, koji su rasušeni i mjestimično razdvojeni na spojevima. Vidljivi su tragovi crvotočine i mehanička oštećenja. Izlazne rupice crvotočine izrazito su uočljive na poleđini kipa. Vidljive su dvije

vertikalne pukotine nosioca duž lijeve strane kipa koje su zapunjene sivim kitom. Desna ruka je odlomljena po sredini nadlaktice te joj nedostaje mali prst. Nedostaje i stopalo desne noge. Preparacija i slikani sloj dijelom su potpuno otpali do nosioca, dijelom su nestabilni, odvojeni od nosioca. Originalni slikani sloj višeslojno je preslikan. Pronađena su tri sloja preslika. Zbog vrlo male očuvanosti izvornog oslika, odlučeno je prezentirati prvi preslik. Nakon izvedenih istražnih radova koji su obuhvačali sondiranje i probe topivosti slikanog sloja, te uzimanje uzoraka za stratigrafsku analizu slojeva, analizu pigmenta i veziva, te dezinsekciju gama-zračenjem, pristupilo se podlijepljivanju slikanog sloja i konsolidaciji nosioca otopinom sintetičke smole. Uslijedilo je uklanjanje zadnjeg tempernog preslika citratnim gelom. Drugi se preslik uklanjao otopinom amonijaka i etilnog alkohola. Potom je skulptura stolarski sanirana te su rekonstruirani nedostajući dijelovi nosioca lipovim drvom. Rekonstrukcija preparacije izvedena je toniranim tutkalno-krednom preparacijom koja je izolirana međulakom. U zadnjoj fazi radova obavljen je retuš gvaš temperom te je skulptura zaštićena damar lakom.

ne. k.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Doljani (Federacija Bosne i Hercegovine)

Pokretni arheološki nalazi
Srednji vijek

BROJ DOSJE: 1950/9, Zadar, B. Petranovića 1
PROGRAM PREMA UGOVORU SA SVEUČILIŠTEM U ZADRU

Na konzervatorsko-restauratorsku obradu zaprimljena je jedna fragmentirana keramička posuda, jedan željezni predmet i jedan dio pozlaćene naušnice. Keramička posuda slijepljena je reverzibilnim ljeplilom, nakon čega su alabasternim gipsom integrirani tek manji nedostajući dijelovi. Željezni predmet čišćen je mehaničkom metodom te je zatim aktivno stabiliziran premazivanjem taninom. Zaštićen je mješavinom 2%-tne otopine Paraloida B 72 i 5%-tne otopine Cosmoloida H 80 u toluenu. Pozlaćena

naušnica čišćena je kombinacijom mehaničke i kemijske metode čišćenja blagim deterdžentima. Zaštićena je premazivanjem otopinom akrilnog konsolidanta (Paraloid B72). Zatečeno stanje, kao i sve faze rada, opširno su fotografski dokumentirane te je nakon završetka konzervatorsko-restauratorskog postupka izrađena pisana dokumentacija.

m. č.

Slika 1. Doljani, posuda prije restauriranja

Slika 2. Doljani, posuda nakon restauriranja

Donja Kupčina

Župna crkva Sv. Marije Magdalene

Poklonstvo kraljeva

Nepoznati autor, 1858. godine

Ulje na platnu, 253 × 131 cm

BROJ DOSJEA: 7092, Zagreb, Zmajevac 8

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Preventivna zaštita, konzerviranje i restauriranje sakralnog inventara na području Zagrebačke nadbiskupije višegodišnji je program Odjela za štafelajno slikarstvo u sklopu kojega se svake godine preventivno zaštitilo, konzerviralo i restauriralo desetak slika s područja Zagrebačke županije i okolnih županija. Program je izведен u suradnji s nadležnim Konzervatorskim odjelima i uz koordinaciju s Konzervatorskim odjelom u Zagrebu. Kriteriji odabira bili su loše zatećeno stanje slika, kao i povijesna i povijesnomjetnička vrijednost umjetnina. Godine 2010. izvedeni su

konzervatorsko-restauratorski radovi na slikama u Donjoj Kupčini, Hrastelnici, Taborskom i Velikoj Trnovitici.

Slika *Poklonstvo kraljeva* nalazila se ispod pjevališta u župnoj crkvi u Donjoj Kupčini. Bila je jako oštećena zbog velikih poderotina, posebno u donjoj polovici slike. Na slici su obavljeni svi konzervatorsko-restauratorski zahvati, od početnih istraživanja, uklanjanja nečistoća, potamnjelog laka i retuša, do dubliranja na novo platno, kitanja, retuširanja i završnog lakiranja. Nakon radova slika je vraćena u crkvu i privremeno smještena u apsidi. d. i.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Dubrovnik

Arhiv Dubrovačke biskupije
 Matične knjige
 Razni autori, od 1520. do 1825. godine
 Rukopis i tisak na papiru i pergamentu, raznih dimenzija

BROJ DOSJEA: 1565/26, Dubrovnik, Batahovina bb

PROGRAM PREMA UGOVORU S BISKUPSKIM ORDINARIJATOM DUBROVNIK

U obnovljenom dijelu samostana Sv. Klare u Dubrovniku 2004. godine otvoren je Arhiv Dubrovačke biskupije u čijem će sklopu biti i knjižnica s oko trideset tisuća knjiga.

Matične knjige donesene su s terena iz matičnih župa u kojima često nisu bile adekvatno pohranjene.

Najveći je broj oštećen pod utjecajem glodavaca i insekata ili vlage. Tinte su djelomično razlivene te su u velikom broju i kisele (željezno-galna tinta). Listovi su nagužvani, iskrzani po rubovima. Veliki broj uveza je oštećen pa listovi ispadaju iz bloka knjige. Omoti rukopisa nisu arhivske kvalitete, nego kiseli, tako da su kiseline penetrirale i oštetile papir koji je postao smed i krt.

Na oko tristo pedeset najstarijih matičnih knjiga provedeno je suho uklanjanje površinskih nečistoća mekom četkom, gumom i skalpelom. Uklonjene su i trake selotejpama parama acetona, te metalne spajalice, platnene trake, kao i omoti koji nisu bili arhivske kvalitete, nego kiseli.

Pregibi na listovima ispravljeni su teflonskom stekom, obavljena je i konsolidacija poderotina na najoštećenijim knjigama. Gdje je bilo moguće ojačana su rebra na hrptu, a listovi koji su ispadali iz bloka knjige preventivno su spojeni s drugim listovima.

Za knjige koje su bile u najgorem stanju napravljene su kutije od beskiselinskog kartona za njihovu pohranu.

v. ma.

Slika 1. Matične knjige, zatečeno stanje

Slika 2. Matične knjige u arhivskim kutijama

Dubrovnik

Crkva Sv. Vlaha
1706.–1715. godine

BROJ DOSJEA: 1383/3, Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PREMA UGOVORU SA ZAVODOM ZA OBNOVU DUBROVNIKA

U 2010. godini nastavljeni su konzervatorsko-restauratorski radovi na kamenoj plastici prilaznog platoa sa stubištem i balustradom. Kamen je očišćen vodom pod kontroliranim tlakom. Izvedena je ekstrakcija i stabilizacija štetnih soli na kamenu, mehaničko čišćenje, izmjena korodiranih metalnih trova novima od nehrđajućeg čelika. Potom se pristupilo mikropjeskarenju. Postavljena je armatura od nehrđajućeg metala za domodeliranje,

injektiranje i sljepljivanje kamenih blokova. Uslijedilo je tašeliranje podnih ploča platoa, domodeliranje nedostajućih formi u masi umjetnog kamena te njihovo retuširanje i čišćenje kemijskim sredstvima. Sljubnice su zapunjene, a postupak je završen tonskim ujednačavanjem domodeliranih dijelova i završnom kemijskom zaštitom.

i. j.

Slika 1. Prilazni plato sa stubištem i balustradom crkve Sv. Vlaha nakon konzervatorsko-restauratorskih radova

Dubrovnik

Crkva Sv. Vlaha
Sv. Luka evanđelist
 Radionica Mattije Pretija, 17. stoljeće
 Ulje na platnu, 140 × 100 cm

BROJ DOSJEA: 1565/5/1, Dubrovnik, Batahovina bb
 PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Slika *Sv. Luka evanđelist* dio je cjeline *Četiri evanđelista* pripisane radionicici Mattije Pretija. U sklopu redovitog programa Hrvatskog restauratorskog zavoda izvedeni su istraživački radovi na kompletnoj cjelini iz crkve Gospa od Karmena, kao i na srodnoj cjelini iz crkve Sv. Vlaha.

Slika je bila zatećena prekrivena vezanom i nevezanom nečistim te slojevima naknadno nanesenih materijala koji su, s vremenom, alterirali do te mjere da je ona postala teško saglediva. Utvrđeno je da je bila podstavljenja na voštano-smolnu smjesu. Platno je bilo opušteno, a podokvir se počeo otiskivati na licu. Usprkos prethodnim intervencijama, bile su izrazite deformacije površine, na-

stale mehaničkim oštećenjima. U sklopu konzervatorsko-restauratorskih radova uklonjeni su naknadno naneseni materijali sa slikanog sloja i s poleđine slike. Deformacije površine su ispravljene, a u zonama oštećenja platnenog nosioca izvedene su intarzije. Potom je slika podstavljena na novo platno termoaktivnim vezivom Beva. Lakune su kitane kitom na bazi akrilnog veziva i pigmenta. Površina kita je obrađena da bi se uklopila u teksturu slikanog sloja. Podslik retuša izведен je temperom, potom je slika lakirana, a retuš dovršen bojama u laku uz nanošenje završnog sloja laka prskanjem.

m. k. p.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Dubrovnik

Crkva Sv. Vlaha
Sv. Matej evanđelist
 Radionica Mattije Pretija, 17. stoljeće
 Ulje na platnu, 140 × 100 cm

BROJ DOSJEA: 1565/5/6, Dubrovnik, Batahovina bb

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Slika *Sv. Matej evanđelist* dio je cjeline *Četiri evanđelista* pripisane radionicici Mattije Pretija. U sklopu redovitog programa Hrvatskog restauratorskog zavoda izvedeni su istraživački radovi na kompletnoj cjelini iz crkve Sv. Vlaha, kao i na srodoj cjelini iz crkve Gospa od Karmena.

Slika je bila zatečena prekrivena vezanom i nevezanom nečistim te slojevima naknadno nanesenih materijala koji su, s vremenom, alterirali do te mjere da je ona postala teško saglediva. Utvrđeno je da je slika bila podstavljena na voštano-smolnu smjesu. Platno je bilo opušteno, a podokvir se počeo otiskivati na licu. U sklopu konzervatorsko-restauratorskih radova uklonjeni su naknadno naneseni

materijali sa slikanog sloja. Zatečena podstava je sačuvana uz izvjesne modifikacije. Uklonjene su suvišne količine voštano-smolne smjese, deformacije platna su ublažene, a na rubovima slike izvedeni su produžeci nosioca (*striplining*) termoaktivnim vezivom Beva u svrhu napinjanja na novi, odgovarajući podokvir s klinovima. Lakune su kitane kitom na bazi akrilnog veziva i pigmenta. Površina kita je obrađena da bi se uklopila u teksturu slikanog sloja. Podslik retuša izведен je temperom, potom je slika lakirana, a retuš dovršen bojama u laku uz nanošenje završnog sloja laka prskanjem.

m. k. p.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Dubrovnik

Crkva Sv. Vlaha
Sv. Marko evanđelist
 Radionica Mattije Pretija, 17. stoljeće
 Ulje na platnu, 140 × 100 cm

BROJ DOSJEA: 1565/5/5, Dubrovnik, Batahovina bb
 PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Slika *Sv. Marko evanđelist* dio je cjeline *Četiri evanđelista* pripisane radionicici Mattije Pretija. U sklopu redovitog programa Hrvatskog restauratorskog zavoda izvedeni su istraživački radovi na kompletnoj cjelini iz crkve Sv. Vlaha, kao i na srodoj cjelini iz crkve Gospa od Karmena.

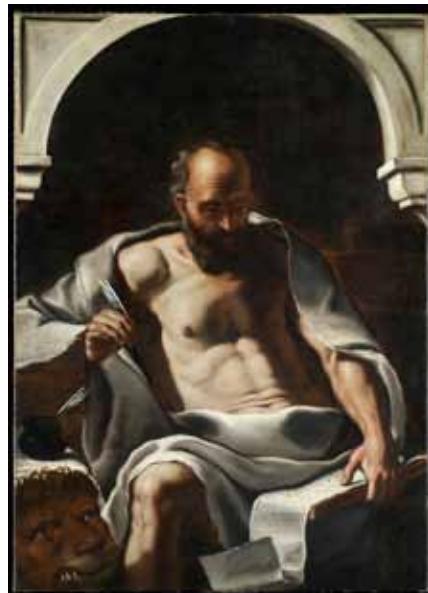
Slika je bila zatečena prekrivena vezanom i nevezanom nečistim te slojevima naknadno nanesenih materijala koji su, s vremenom, alterirali do te mjere da je ona postala teško saglediva. Utvrđeno je da je slika bila podstavljena na voštano-smolnu smjesu. Platno je bilo opušteno, a podokvir se počeo otiskivati na licu. U sklopu konzervatorsko-restauratorskih radova uklonjeni su naknadno naneseni

materijali sa slikanog sloja. Zatečena podstava je sačuvana uz izvjesne modifikacije. Uklonjene su suvišne količine voštano-smolne smjese, deformacije platna su ublažene, a na rubovima slike izvedeni su produžeci nosioca (*striplining*) termoaktivnim vezivom Beva u svrhu napinjanja na novi, odgovarajući podokvir s klinovima. Lakune su kitane kitom na bazi akrilnog veziva i pigmenta. Površina kita je obrađena da bi se uklopila u teksturu slikanog sloja. Podslik retuša izведен je temperom, potom je slika lakirana, a retuš dovršen bojama u laku uz nanošenje završnog sloja laka prskanjem.

m. k. p.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Dubrovnik

Crkva Sv. Vlaha

Okvir slike *Sv. Luka evanđelist*

Drvo, rezbareno, pozlaćeno, 150 × 110 × 10 cm

BROJ DOSJEA: 1565/5/1, Dubrovnik, Batahovina bb

PROGRAM PREMA UGOVORU S GRADOM DUBROVNIKOM

Ukrasni okvir bio je u debelom sloju premazan broncom u prahu. Bronca je zapunila finu reljefnu strukturu i puncirane površine, oksidirala je i na sebe vezala i nataložila nečist. Bili su vidljivi mjestimični nedostaci rezbarije, a drvena potkonstrukcija nosila je tragove višekratnog učvršćivanja. Usprkos tome, nije imala zadovoljavajuću čvrstoću.

Konzervatorsko-restauratorski radovi obuhvatili su uklanjanje slojeva oksidirane bronce zajedno s vezanom i nevezanom nečistom. Drvena potkonstrukcija zamjenjena je novom. Spojevi letvica potkonstrukcije dodatno su ojačani metalnim kutnicima u unutarnjim kutovima. Povezivanje drvene rezbarije i nosive konstrukcije izve-

deno je silikonskim ljepilom. Sloj silikonskog veziva ima dovoljnu debljinu, koja osigurava jednostavnu demontažu, a zahvaljujući elastičnosti omogućava nesmetani „rad“ drva rezbarije, eliminirajući tako mogućnost pucanja zbog širenja i skupljanja drva. Manji nedostajući dijelovi drvene rezbarije su rekonstruirani. Sva oštećenja osnove zapunjena su kredno-tutkalnim kitom. Potom je nanesen bolus i izvedena je pozlata na poliment 22,5-karatnim zlatom. Montaža ukrasnog okvira na sliku izvedena je rotirajućim metalnim pločicama čiji elasticitet dopušta sva prirodna kretanja drvene građe podokvira slike.

m. k. p.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Dubrovnik

Dominikanski samostan

1. Isprava kralja Stjepana Uroša Milutina /1275.–1322./, rukopis na pergamentu, 28×17 cm
2. Koberger Anton, Folium unicum quo libros a impressos vendendos offert Nurinbergeee /1480./, rukopis na papiru, 19×34 cm;
3. Bula pape Benedikta XI. /31. ožujka 1304./, rukopis na pergamentu, 45×29 cm;
4. Bula pape Benedikta XI. /31. ožujka 1304./, rukopis na pergamentu, 64×42 cm;
5. Ovjerjen prijepis bule pape Eugena IV. /1444./, rukopis na pergamentu, 54×70 cm;
6. Ovjerjen prijepis bule pape Nikole V. /1450./, rukopis na pergamentu, $31 \times 52,5$ cm;
7. Ovjerjen prijepis bule pape Nikole IV. /1298./, rukopis na pergamentu, 32×58 cm;
8. Isprava Ludovika Crijevića /1520./, rukopis na pergamentu, $35 \times 36,5$ cm;
9. List s glazbenim notama /15. st./, rukopis na pergamentu, $39 \times 26,5$ cm;
10. Listić s glazbenim notama /11. st./, rukopis na pergamentu, $30,5 \times 21$ cm;
11. Ulomak glagoljskog misala /15. st./, rukopis na pergamentu, $22,5 \times 15$ cm;
12. Ulomak teološkog spisa /11. – 12. st./, rukopis na pergamentu, $33 \times 21,5$ cm

BROJ DOSJEA: 1236/8, Dubrovnik, Batahovina bb

PROGRAM PREMA UGOVORU S DOMINIKANSKIM SAMOSTANOM U DUBROVNIKU

U dominikanskom samostanu u Dubrovniku u dvije prostorije nalazi se dvanaest dokumenata iz 11. do 16. stoljeća koji su bili neprimjereno izloženi u drvenim vitrinama, probušeni i zakucani čavlićima. Zbog izvora svjetlosti unutar vitrine (u neposrednoj blizini), papir i pergament izloženi su ubrzanim fotokemijskom starenju. S obzirom na važnost dokumenata, trebala se osigurati adekvatna preventivna zaštita te zaustaviti starenje umjetnina.

S dokumenata su mehanički uklonjene nečistoće, s lica i naličja, mekom Wishab sružvom i skalpelom. Analize su dokazale postojanost smeđih tinta na vodu, dok su crvene osjetljive na trenje, najviše na *Listu s glazbenim notama*. Analiziralo se destiliranom vodom i 96%-tним

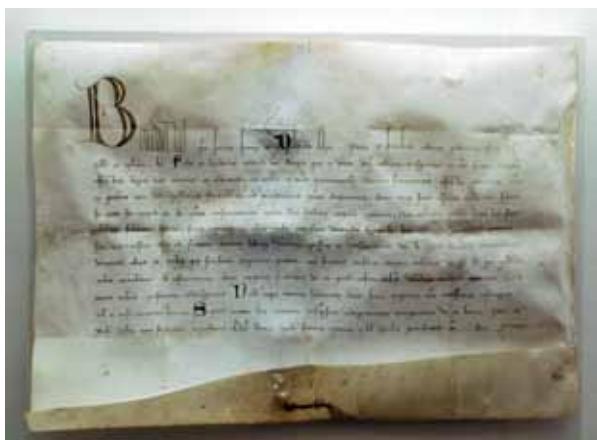
etilnim alkoholom. Mikroskopom Dino-lite dokazano je da je riječ o kozjem pergamentu. Nečistoće su očišćene tamponima vate navlaženima u otopini destilirane vode i etilnog alkohola u omjeru 1:1. Shodno tome, dokumenti su vlaženi između dvaju slojeva Simpateksa i potom lagano prešani između dvaju slojeva vunenog filca.

Za svaki dokument izrađen je paspartu od beskiselinskog kartona i poliesterske folije *Melinex* radi zaštite od prašine. Svi su pohranjeni u izrađenoj kutiji arhivske kvalitete i vraćeni vlasniku. Za svaki dokument izrađen je faksimil koji će biti izložen u Muzeju radi očuvanja originala.

v. ma.

Slika 1. Bula pape Benedikta XI. prije radova

Slika 2. Bula pape Benedikta XI. nakon radova

Dubrovnik

Dubrovnik k. č. 2500
Srednji vijek, novi vijek

BROJ DOSJEA: 2099, Vodnjan-Juršići, Juršići 7
PROGRAM PREMA UGOVORU S VLADIMIROM BRKOVIĆEM

Tijekom studenoga 2010. godine provedena su sondažna arheološka istraživanja na čestici k. č. 2500 (k.o. Dubrovnik) u starogradskoj jezgri Dubrovnika, u svrhu saznanja točnih mjera kuće koja se nalazila na njoj. Izrađen je odgovarajući stručni izvještaj s popratnom fotografskom i geodetskom dokumentacijom. Ukupno su istražene dvije sonde unutar predmetne čestice. U sondi 1 otkrivene su dvije faze: mlađa, u kojoj je pronađena podnica od tamnosmeđe opeke složene na riblju kost, te starija, u kojoj je pronađen zid građen od obrađenih pravilnih klesanaca temeljen na zdravici, odnosno matičnoj stijeni. U sondi 2 otkrivene su stepenice koje se nalaze ispred današnjeg ulaza, ali njihova širina točno odgovara starijoj liniji ulaza (ulaz je recentno sužen zbog postavljanja drvenih vrata). Također je utvrđeno da se istočni zid temelji na matičnoj stijeni koja je otklesana te se koso spušta do kamenog poda. Južni zid prostorije nema nikakav temelj, nego je samo prislonjen na istočni zid. Obje istražene sonde potvrđuju

tezu da se građevina urušila u jednom mahu. To potvrđuje deblji sloj nasipa prepun građevinskog materijala s dosta žbuke. Posebno se izdvaja jedan masivni kameni nadvratnik, a pronađeno je i nekoliko manjih dijelova kamene plastike, ostaci zidne žbuke te dosta željeznih klinova i čavala koji su najvjerojatnije korišteni za učvršćivanje drvenih greda i krovne konstrukcije. Većina pronađenih keramičkih nalaza ubraja se u kuhinjsko i stolno posuđe te se može smjestiti u 16. i 17. stoljeće, s izuzetkom jednog ulomka iz 19. stoljeća. S obzirom na datacijsku određenost keramičkih nalaza te dijelove građevinskih elemenata koji su pronađeni u sloju nasipa, tj. u sloju urušenja, nameće se zaključak da se građevina/kuća urušila u potresu koji je zadesio Dubrovnik 6. travnja 1667. godine. Istražena kuća nedvojbeno je bila integralni dio stambenog bloka te se protezala do južnog ruba današnjeg stubišta zbog kojega danas nije vidljiv izvorni južni zid kuće.

i. ple.

Slika 1. Dubrovnik k. č. 2500, sonda 1

Slika 2. Dubrovnik k. č. 2500, sonda 2

Dubrovnik

Dubrovački muzeji–Knežev dvor

1. *Pastoralna scena V.*, Giovanni Cingeri, sredina 18. stoljeća, ulje na platnu (kaširano na lesonit), 75 × 100 cm
2. *Pastoralna scena VI.*, Giovanni Cingeri, sredina 18. stoljeća, ulje na platnu (kaširano na lesonit), 75 × 100 cm

BROJ DOSJEA: 7530 (1), 7531 (2), Zagreb, Zmajevac 8

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Dvije slike s prikazom pastoralnih scena, nastale sredinom 18. stoljeća, dio su cjeline od šest slika iz fundusa Dubrovačkih muzeja. U muzej su dospjele kao ostavština pl. Iva Sarake.

Budući da Muzej dominikanskog samostana posjeduje četiri pastorale koje su slikane na isti način i variraju iste motive, a imaju signaturu: IOANES CINGERI 1748., pretpostavljeno je da je autor navedenog ciklusa napuljski slikar Giovanni Cingeri koji je stvarao u duhu *kasnog napolitanskog baroka s naznakama rokokoa* (usp. Vedrana Gjukić-Bender, Slike Napolitanca Giovannija Cingerija u Dubrovniku, Umjetnički dodiri dviju jadranskih obala u 17. i 18. stoljeću, Zbornik radova, ur. Vladimir Marković i Ivana Prijatelj-Pavičić, Književni krug Split, 2007., 176).

S konzervatorsko-restauratorskim radovima na slikama iz ciklusa pastorali G. Cingerija počelo se u 2005. godini u sklopu redovite djelatnosti Hrvatskog restauratorskog zavoda. Tijekom 2010. godine završeno je s restauriranjem slika iz spomenute cjeline.

Slika 1. *Pastoralna scena VI.*, detalj prije radova

Slika 2. *Pastoralna scena VI.*, nakon radova

Pastoralne scene V. i VI. zatečene su u gotovo jednakom stanju sačuvanosti. Laneni nosioci slika rijetkog tkanja u prethodnom su restauratorskom zahvatu kaširani na lesonitne ploče koje su se s vremenom iskrivile. Ljepilo kojim su nosioci kaširani je popustilo pa se platno mjestimično napuhalo. Uz rubove slika nosioci su se odvojili od ploča za koje su potom spojeni na neprimjerjen način, pribijanjem čavlića s lica slika. Oštećenja nastala na tim mjestima zatvorena su neravnomjerno, višeslojno nanesenim zakitom i preslikom koji je djelomično prekrivao originalni oslik. Tijekom cjelovitih konzervatorsko-restauratorski radova, nakon što su odignuća nosioca izravnana ljepljenjem za lesonitne ploče, stabilizirani su slojevi preparacije i boje. Slike su očišćene od naslaga površinske nečistoće i potamnjelog laka te su uklonjeni stari, višeslojno naneseni kit i preslici. Oštećenja su zatvorena celulozno-smolnim kitom te retušom integrirana u cjelinu.

m. w. z., i. š.

Dubrovnik

Dubrovački muzeji–Knežev dvor
 Prekrivač 40/T kreveta s baldahinom 53/P
 Talijanska radionica, 16.–18. stoljeće
 Svileni damast; 277 × 183 × 157 cm

BROJ DOSJEA: 7526.1, Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Krevet s baldahinom 53/P recentna je rekonstrukcija rokoko paradnog kreveta iz 18. stoljeća.

Tekstilni dio kreveta sastoji se od prekrivača, valjkastog jastuka, uzglavlja, zida iznad uzglavlja, baldahina i bočnih zavjesa. Prekrivač kreveta s preklopnim stranicama koje su rubno ukrašene svilenom bordurom, krojem prati oblik kreveta pravokutne osnove.

Prvotna verzija prekrivača 40/T izrađena je uglavnom od renesansnog svilenog damasta zlatne i bordo boje s rubnom bordurom od bordo svilenog damasta iz 18. stoljeća, po čijim je rubovima prišiven šujtaš.

Struktura prekrivača nadena je u izuzetno lošem stanju. Renesansna je svila bila izrazito krhka, istanjena i osjet-

ljiva na dodir, sa stršećim nitima i pramenjem i izrazito oštećenom strukturom tkanja u vidu rupa raznih veličina, gubitka površinske strukture uzorka na frontalnoj stranici, koja je i najoštećenija i koju se pokušalo konsolidirati šivanjem na neprimjerjen način, a zatečene su i mnogobrojne zatrpe raznih veličina od originalne tkanine.

U 2009. i 2010. godini izvedeni su opsežni konzervatorsko-restauratorski radovi: uklanjanje recentnih zahvata, odvajanje na konstruktivne elemente, postupak ispiranja i relaksiranja svih elemenata, bojenje i krojenje svih podložnih tkanina, zatvaranje oštećenja na svim elementima te završno spajanje dijelova predmeta u cjelinu.

g. c.

Slika 1. Prekrivač 40/T prije radova

Slika 2. Prekrivač 40/T nakon radova

Dubrovnik

Dubrovački muzeji–Knežev dvor

1. *Veduta jezera Auerno s antičkim ruinama*, Fillipo Morghen, 18. st., bakrorez, $36,5 \times 51$ cm, ploča 29×36 cm
2. *Izgon Heliodora iz hrama*, prema Raffaellu, Joannes Volpato, 18. st., bakrorez, 62×84 cm, ploča 52×73 cm
3. *Požar Borga*, prema Raffaellu, Joannes Volpato, 18. st., bakrorez, 62×85 cm, ploča 52×74 cm
4. *Veduta–pogled na Messinski zaljev*, prema Croixu, Suntach, 18. st., bakrorez, $27,6 \times 35,8$ cm

BROJ DOSJEA: 366/52, Dubrovnik, Batahovina bb

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Grafika *Veduta jezera Auerno s antičkim ruinama* prikazuje vedutu krajolika uz jezero Auerno s prikazom mjestiških antičkih ruina i ljudskih likova u prvom planu te velikog dijela jezera okruženoga visokim brdima u drugom planu. List pripada mapi grafika s prikazima krajolika šire okolice Napulja koje je izradio poznati slikar i grafičar F. Morghen i otisnuo u Firenci 1766. godine. F. Morghen iz Firence bio je otac slikara i grafičara Raffaella Morghena (1758.–1833.). Na margini-adresi je duži opis/popis prikazanih detalja krajolika.

Grafika *Izgon Heliodora iz hrama* predstavlja poznatu Raffaellovu scenu istjerivanja Heliodora iz hrama. Helidor je bio u 2 st. pr. Kr. sirijski vladar i ubojica svojega prethodnika Seleuka IV. Svrgnuo ga je Antioh IV. Helidor se potom odmetnuo i pokušao opljačkati jeruzalemski hram, ali je bio otkriven i istjeran. Grafika je posvećena papi Piu VI. Giovanni Volpato je bakrorez urezao, otisnuo i prodavao u Rimu. Volpato (1733.–1803.) iz Bassana kod Venecije bio je znameniti grafičar te učitelj i punac Raffaella Morghena.

Na grafici *Požar Borga* prikazana je povijesna scena požara dijela naseljenog predgrađa Rima–Borga koji se dogodio u vrijeme Lea-Leona I. (papa 440.–461.). Rečeni

Papa nagovorio je Atilu da poštedi Rim od razaranja i požara te da se povuče iz Italije. Bakrorez je urezao, otisnuo i prodavao u Rimu Volpato, a izradio ga je prema poznatom Raffaellovu prikazu požara i spašavanja žitelja Rima iz sobe u Vatikanu. Bakrorez je grafičar posvetio papi Piu VI.

Veduta–pogled na Messinski zaljev prikaz je krajolika uz obalu Messinskoga zaljeva i tjesnaca na Siciliji. U prvom su planu prikazani ribari u brodicama, a u drugom jedrenjak koji je usidren uz obalu na kojoj je utvrda. U pozadini su visoke planine i burno nebo. Grafika je očito pripadala nekoj mapi s vedutama i prikazom krajolika jer nosi br. A no 4. Na margini-adresi je francuski naslov prikaza: *Vue du golfe de Messine en Sicilie*.

Provedena je potpuna konzervacija i restauracija uobičajenim postupcima na papiru, od suhog i mokrog uklanjanja nečistila, analiza, dezinfekcije, bijeljenja, neutralizacije, ojačavanja papira, podljepljivanja, izravnavanja, izrade zakrpa, prešanja do retuša.

Svi postupci su dokumentirani, kao i stanje prije i poslije restauracije, a umjetnine su pohranjene u paspartue od beskiselinskog kartona i vraćene vlasniku.

sam. se.

Slika 1. *Veduta jezera Auerno s antičkim ruinama*, prije radova

Slika 2. *Veduta jezera Auerno s antičkim ruinama*, nakon radova

Dubrovnik

Dubrovački muzeji–Knežev dvor
 Zidno zrcalo, inv. br. DM 58/P
 Venecijanska radionica, sredina 18. stoljeća
 Drvo, rezbareno, pozlaćeno, staklo, staklorez, 195 × 145 × 25 cm

BROJ DOSJEA: 7541, Zagreb, Voćarska 106

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Zidno zrcalo, inv. br. DM 58/P, pripada stalnom postavu Kulturno-povijesnog odjela Gradskog muzeja Dubrovnik, smještenog u Kneževu dvoru. Rad je venecijanske radionice, a potječe iz sredine 18. stoljeća. Okvir zrcala je izrađen od drva: poleđina i konstrukcijski dijelovi izvedeni su od jelovine, a rezbareni ukrasi od lipovine. Čitav je okvir bogato pozlaćen zlatnim listićima, u kombinaciji polirane i mat pozlate.

Okvir zrcala u osnovi je pravokutnog oblika, stupnjevito profiliran i ukrašen rezbarenim vitičastim motivima. S obje strane okvir je razveden i istaknutih kutova, ukrašen volutama, cvijećem, lišćem i plodovima. Gornju stranu okvira nadvisuje krunište u obliku školjke, u sredini kojega je manje ogledalo – staklorez s prikazom vase sa cvijećem.

Od karakterističnih oštećenja treba navesti mjestimičnu crvotočnost i pukotine drva, rasušenost i razdvojenost spojeva, nečistoću i začađenost sloja pozlate, višestruke

slojeve potamnjelog šelaka, kao i mjestimične recentne metalizacije, mehanička oštećenja i mjestimično odvajanje krednog sloja s pozlatom od drvenog nosioca, nedostatak nekoliko manjih detalja rezbarije te potpuni nedostatak rezbarene ukrasne vitice s lijeve strane okvira.

Cjelovit konzervatorsko-restauratorski zahvat na zidnom zrcalu, izведен 2010. godine, obuhvatio je dezinfekciju, dokumentiranje zatečenog stanja i oštećenja, sondiranje metalizacije te dokumentiranje nalaza, uklanjanje nečistoće i recentnih slojeva, podljepljivanje odignutih dijelova kredne podlage, stolarske rade učvršćivanja konstruktivnih dijelova, rezbarenje nedostajućih detalja i rekonstrukciju ukrasne vitice, polaganje krednog sloja i brušenje, retuš pozlate, zaštitu insekticidnim preparatom, dokumentiranje svih relevantnih faza rada te povrat u muzejski postav.

d. mi.

Slika 1. Prije rada

Slika 2. Nakon rada

Dubrovnik

Etnografski muzej Dubrovnik

1. Suknja-kotula, inv. br. 1079D, nepoznati autor, 19./20. stoljeće, vunena, pamučna tkanina, svilene trake, pamučni i svileni konci, 74 × 97 cm
2. Ženska košulja, inv. br. 1079C, nepoznati autor, 19./20. stoljeće, vunena, pamučna tkanina, svilene trake, pamučni i svileni konci, 38 × 45 × 57 cm

BROJ DOSJEA: 7586 (1), 7587 (2), Zagreb, Zmajevac 8

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Ženska narodna nošnja za svečane prilike i vjenčanja izrađena je od vunene tkanine bež boje s tiskanim cvjetnim motivom, a sastoji se od suknce-kotule i košulje. Suknja je gusto plisirana sa stražnje strane, dok s prednje strane ima rjeđe nabore. Rub je ukrašen vodoravno prošivenim naborima i crvenom svilenom vrpcom. Bočni otvori su također ukrašeni svilenom vrpcom.

Košulja seže do struka i ima dublji ovalni izrez. Donji rub i prednji izrez ukrašeni su crvenom svilenom vrpcom. Dugački rukavi s orukvicama ukrašeni su svilenom vrpcom. Podstava je izrađena od pamučne tkanine.

Predmeti su zatećeni u vrlo lošem stanju, vunena tkanina je bila onečišćena prašinom i mrljama te velikim

brojem oštećenja u vidu većih i manjih rupa nastalih djelovanjem moljaca. Svilena vrpca bila je izbljedjela i raspadala se.

Na navedenim predmetima izveden je cijelovit konzervatorsko-restauratorski zahvat koji je obuhvatio izradu pisane, fotografске i grafičke dokumentacije, istraživanje i analizu uzoraka materijala, konzervatorsko-restauratorske postupke odabrane na osnovi prethodnih istraživanja, uklanjanje starih prepravaka, zatvaranje oštećenja djelomičnom i potpunom potporom i šivanjem, relaksiranje, ravnanje, plisiranje i opremanje kutije za pohranu.

b. r.

Slika 1. Ženska košulja, prije radova

Slika 2. Ženska košulja, nakon radova

Dubrovnik

Franjevački samostan Male braće (klaustar)

Zidni oslik

Nepoznati autor, 1703.

Fresco/secco

BROJ DOSJEA: 212/7, Dubrovnik, Batahovina bb

PROGRAM PREMA UGOVORU S FRANJEVAČKIM SAMOSTANOM MALE BRAĆE

Zidni oslik unutar klaustra u samostanu Male braće čini niz od 18 oslikanih luneta koje ritmičkim izmjenjivanjem potpuno ispunjavaju molitveno-meditativni sadržaj toga mjesto. Unutar luneta prikazan je život sv. Franje s pomno probranim scenama.

Konzervatorsko-restauratorski radovi počeli su u travnju 2009. godine i još traju. U tom razdoblju dokumentirano je zatećeno stanje te obavljeno UV snimanje. Uzimanjem uzorka za kemijske analize, utvrđena je prisutnost pre-

slike s prijelaza 19. u 20. stoljeće. Na sreću je jedan dio naknadnog preslika, zbog loše tehnike izvedbe, ljuškanjem otpao i time otvorio pogled na originalni sloj. Čišćenje je rađeno uglavnom mehaničkim i kemijskim sredstvima.

Donji rub oslika koji prelazi u zonu zida definiran je restauratorskom žbukom.

Vidi članak: Ana Požar Piplica, Prezentacija oslika u klaustru Franjevačkog samostana Mala braća

a. p. p.

Slika 1. Stanje prije radova

Slika 2. Stanje nakon radova

Dubrovnik

HAZU, Ljetnikovac Sorkočević

1. Portret Marina Getaldija, Ant. Nardello Dip.; Lit. Antonelli, 1841., litografija, $33,5 \times 24,5$ cm
2. Portret Benedetta Staya, Ant. Nardello Dip.; Lit. Antonelli, 1841., litografija $33,5 \times 4,5$ cm
3. Portret Domenica Slataricha, Ant. Nardello Dip.; Lit. Vineta, 1841., litografija $33,5 \times 24,5$ cm
4. Portret Florije Zuzzeri, Ant. Nardello Dip.; Lit. Vineta, 1841., litografija, $33,5 \times 24,5$ cm
5. Portret Marina Caboge, Ant. Nardello Dip.; Lit. Kirchmayer, 1841., litografija, $33,5 \times 24,5$ cm
6. Portret Elia Cerve, Ant. Nardello Dip.; Lit. Vineta, 1841., litografija, $33,5 \times 24,5$ cm
7. Portret Ignazija Ber: Giorgija, Ant. Nardello Dip.; Lit. Vineta, 1841., litografija, $33,5 \times 24,5$ cm
8. Portret Benedetta Rogaccija, Ant. Nardello Dip.; Lit. Vineta, 1841., litografija, $33,5 \times 24,5$ cm
9. Portret Giugna Restija, Ant. Nardello Dip.; Lit. Vineta, 1841., litografija, $33,5 \times 24,5$ cm
10. Portret Faustina Gagliuffija, Ant. Nardello Dip.; Lit. Vineta, 1841., litografija, $33,5 \times 24,5$ cm
11. Portret akademika, Umjetnički zavod Reiffenstein-A&Rosch-A u Beču, 19. st., litografija, 26×34 cm

BROJ DOSJEA: 1501/8, Dubrovnik, Batahovina bb

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Dubrovački tiskar Petar Franjo Martecchini (Dubrovnik, 1806.-1900.) objavio je 1841. godine u Dubrovniku publikaciju „Galleria Di Ragusei Illustri“. U Galeriji ima 26 životopisa s litografskim portretima (dva portreta, Cvijete Zuzorić i Dionizija Remedellija, nisu popraćena životopisom). Portreti su izrađeni u Veneciji (različite litografske radionice: Nardello, Antenelli, Kirchmayer). Portrete je crtao sam Petar Franjo Martecchini, dok je Antonio Nardello njegove crteže prenosio na litografski kamen. Na portretima su prikazani glasoviti Dubrovčani, od pisaca do političara i znanstvenika koji su živjeli u različitim vremenima. U Ljetnikovcu Sorkočević na Lapadu čuva se 18 uokvirenih litografskih portreta iz Martecchinijeve knjige.

U 2010. godini restaurirano je deset litografija iz Martecchinijeve Galerije. Nakon što su grafike donesene u

restauratorsku radionicu, bilo je moguće sastaviti detaljan opis zatečenog stanja za svaku grafiku. Detaljnim pregledom nakon uklanjanja ukrasnog okvira utvrđeno je da je više grafika neadekvatno podlijepljeno i da se mora uklanjati papir s poleđine, što je uzrokovalo nešto dulji rad od predviđenog. Provedena je kompletna konzervacija i restauracija. Grafike su uložene u ukrasni okvir iz kojega su izvadene, ali su napravljeni paspartui, od beskiselinskog kartona 1600 g/m^2 , da bi se spriječio izravan kontakt grafike i stakla. Tako adekvatno pohranjene, vraćene su vlasniku. Rad na grafikama iz ove vrijedne zbirke nastavit će se sljedećih godina.

sam. se.

Slika 1. *Benedetto Stay*, prije radova

Slika 2. *Benedetto Stay*, nakon radova

Dubrovnik

Katedrala Uznesenja Marijina

Antependij s medaljonom *Presveto Trojstvo kruni Blaženu Djevicu Mariju*

Nepoznati autor, prva polovica 18. stoljeća

Svila, pamuk, pozlaćene i posrebrene niti, svileni i pamučni konci, 96 × 198,5 cm

BROJ DOSJEA: 6947, Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Antependij s medaljonom „Presveto Trojstvo kruni Blaženu Djevicu Mariju“, inv. br. 49, iz katedrale Uznesenja Marijina u Dubrovniku, rad je nepoznatog autora datiran u 18. stoljeće. Izrađen je od satena bjelokosne boje, ukrašen biljnim motivima koji su izvezeni posrebrenim i pozlaćenim nitima te cvjetnim motivima izvezenim raznobojnim sviljenim koncima pastelnih boja. U središtu antependija je medaljon (kartuša) s vezenim prikazom sv. Katarine Sienske.

Stanje antependija je bilo vrlo loše. Bio je prekriven slojem prašine, paučine, ostataka insekata te velikim mrljama nepoznatog porijekla, mrljama od hrde, voska i pljesni. Po cijeloj površini predmeta, a naročito uz rubove, bile su vidljive veće i manje pukotine i otvorovi. Cijeli komadi tkanine s vezom bili su odvojeni od tkanine u

podlozi. Pozlaćene i posrebrene niti patinirane su sivo-crnim slojem, a bile su prisutne i mnogobrojne prijašnje intervencije (krpanje).

Tijekom 2008. godine provedeni su istraživački radovi koji su uključivali izradu fotografске i grafičke dokumentacije, povjesnu i tehnološku analizu te laboratorijske analize. U 2009. godini započeti su konzervatorsko-restauratorski radovi, suho čišćenje, odvajanje tkanina od okvira, uklanjanje naknadnih intervencija, relaksiranje predmeta, zatvaranje oštećenja na vezu.

Radovi su nastavljeni i dovršeni 2010. godine, a obuhvatili su: stavljanje tila preko glavne tkanine i šivanje, izradu novog nosača te izradu pisane i fotografске dokumentacije.

ž. m.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Dubrovnik

Pomorski muzej

1. *Scuner Aus. Nom. Giuppana*, nepoznati autor, 1840., akvarel na papiru, $51 \times 68,5$ cm
2. Nautička karta područja Dubrovačke Republike, nepoznati autor, tisk na papiru, $80 \times 54,5$ cm
3. Putnica pomorca Giovaniija Colosicha (Ivana Kulišića), austrijski generalni konzul Raičević u Livornu, tisk i rukopis na papiru, 73×30 cm

BROJ DOSJEA: 1096/7, Dubrovnik, Batahovina bb

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Restauracija papira ima posebnu draž kada se restaurator papira u samo jednom programu susretne s tri problema. Upravo je to ovdje bio slučaj: tri različite vrste papira i tri različite tehnike; akvarel, tiskarska boja i tinta.

U najlošijem stanju bio je akvarel, iako imamo podatak da je već bio restauriran u lipnju 1956. godine. Veća količina vlage u duljem vremenu, uz neadekvatnu temperaturu, uzrokovala je razvoj tamnosmeđih i crvenih pljesni, što je trajno degradiralo papir i promijenilo tonsko-kolorističku vrijednost slike. Akvarelni papir bio je zalipljen škrobnim ljepilom za papir na poledini, što je dokazala analiza jodom u kalijevu jodidu, a to je dodatno pogodovalo stvaranju pljesni. Upravo zbog takvog stanja,

nakon što su suho uklonjene nečistoće mekim gumama, bilo je nužno ojačavanje 9 g/m^2 japanskim papirom lica slike da bi se lakše uklonio papir s poledine. Tek tada se pristupilo drugim fazama restauracije.

Na svim umjetninama provedena je potpuna konzervacija i restauracija uobičajenim postupcima na papiru, od suhog i mokrog uklanjanja nečistii, analiza, dezinfekcije, bijeljenja, neutralizacije, ojačavanja papira, podljepljivanja, izravnavanja, izrade zakrpa, prešanja do retuša.

Nakon završetka konzervatorsko-restauratorskih zahvata na akvarelu, za adekvatnu pohranu izrađen je odgovarajući paspartu od beskiselinskog kartona.

sam.se.

Slika 1. Scuner Aus. Nom. Giuppana, prije radova

Slika 2. Scuner Aus. Nom. Giuppana, nakon radova

Dubrovnik

Sinagoga

Karta Palestine

Litographie & Druck V Dietr. Remier (E. Vohsen), 1913. godine

Tisak u boji na papiru, 196 × 130 cm

BROJ DOSJEA: 2033/1, Dubrovnik, Batahovina bb

PROGRAM PREMA UGOVORU SA ŽIDOVSKOM OPĆINOM DUBROVNIK

Razvoj tehnike i sve više znanstvenih otkrića prorijedili su uporabu i prvotnu funkciju zemljovida. Zemljovidi su pretvoreni u predmete koji se čuvaju u muzejima i zahtijevaju podosta brige kako bi se očuvali za buduća vremena. Budući da su često bili u upotrebi, pretrpjeli razna oštećenja, od kojih su najčešća nastajala kada su se od znanstvenih instrumenata pokušavali pretvoriti u ukrasne predmete. Morali su lijepo izgledati i zbog toga su ponovno lakirani i bojeni. Najveći problem i kod Karte Palestine bila je upravo transformacija u izložbeni eksponat. Već istrošen, krt i valovit industrijski papir, bogat ligninom, bio je lakiran.

Tijekom rata karta je bila neadekvatno pohranjena. Nastala su brojna mehanička oštećenja, pregibi, poderotine po rubovima, a cijela površina karte je izgrebena. Ogrebotine su bile raznih dimenzija i različitih dubina. Nerijetko ogrebotine prelaze u poderotine pa se s poleđine vidjelo platno. Na više mjesta nedostajali su dijelovi papira. Tiskarska boja je bila ispučana na cijeloj površini. Lak je požutio i ispucao i trebalo ga je ukloniti.

Nakon niza proba zaključilo se da se lak adekvatno uklanja mehanički, skalpelom, što je zahtjevalo nešto više vremena i veliku pomnost, ali su rezultati bili zadovoljavajući. Papir je odvojen od platna s poleđine. Radi lakšeg rukovanja, karta je odvojena na četiri dijela (od

kojih je i bila sastavljena). Odljepljivanje slijepljenih listova obavljeno je tako što se dio po dio vlažio hladnom vodom (analiza jodom u kalijevu jodidu bila je pozitivna na škrob) te su se špahtlom od bambusa lagano odvajali slijepljeni dijelovi. Nakon razdvajanja uslijedili su mokri tretmani uklanjanja nečistoća i ostataka škrobnog ljepila.

Posebna pažnja posvećena je montaži na novo platno. Na drveni podokvir nategnuto se laneno platno koje se prethodno opustilo topлом vodom. Na njega smjesom PVA i metil-celuloznog ljepila Thylosea MH 300 P (1:1) zalijepljeno je osam dijelova 23 g/m^2 japanskog papira kao izolacija karte od platna. Nakon sušenja papira ponovno je nanesena smjesa PVA i Thylosea te su nakon toga spuštani vlažni dijelovi karte. Prilikom spuštanja posebna se pozornost posvetila spojevima svih dijelova. Nakon spajanja dijelova u cjelinu, karta je lakirana, a nakon lakiranja retuširani su najoštećeniji dijelovi. Prvi sloj retuš prije lakiranja napravljen je akarelom. Platno, na koje je zalijepljena karta, odvojeno je od podokvira, višak platna je uklonjen te su vraćene drvene letvice koje su također prethodno konzervirane. Prilikom vraćanja karte u sinagogu, Karta je zamotana na rolu zračne folije debljeg opsega da ne bi došlo do prevelikog savijanja i pucanja karte.

sa. se.

Slika 1. Karta Palestine, prije radova

Slika 2. Karta Palestine, nakon radova

Dubrovnik

Zbirka biskupskog ordinarijata

Kristovo uzašaće

Nepoznati autor, 18. stoljeće

Ulje na platnu, 157 × 31 cm

BROJ DOSJEA: 1565/29, Dubrovnik, Batahovina bb

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Sloj organskog ljepila pomiješanog s prljavštinom zatečen na poleđini slike omekšavao se djelovanjem vlage i potom uklanjanjem mehanički – skalpelom. Usporedno s uklanjanjem prljavštine i organskog ljepila, slika se sušila pod pritiskom i ispravljalje su se deformacije u platnu. Čišćenju poleđine platna prethodila je zaštita lica slike japanskim papirom.

Slikani sloj se u znatnoj mjeri osipao površinom cijele slike. Za podlijepljivanje i konsolidiranje slikanog sloja koristila se 5%-tina otopina zečjeg tutkala koja se nanosiла preko japanskog papira, a zatim, preko *melinex* folije uglačavala toplom špahtlom. Nakon što se ustanovilo da je slikani sloj stabilan, moglo je početi čišćenje prljavštine s lica slike. Cijelom površinom lak je znatno požutio, što

je pridonijelo vizualnoj promjeni tonaliteta slike. Slika se čistila vodenim gelovima, Trietaloaminom, Triamonicitratom otopljenim u destiliranoj vodi i neutraliziranim destiliranim vodom.

Nedostajući dijelovi u osnovi, platnu, nadomješteni su novim zakrpama, lijepljeni ljepilom Acrylkleber te učvršćeni ugrijanom špahtlom. Slika je dublirana na naknadno pripremljeno platno, namočeno u tutkalu i sušeno na pomoćnom podokviru, na vakuumskom stolu otopinom BEVE u benzину.

Izrađen je novi podokvir s kajlama na koji je slika napeta. Zaštićena je otopinom Regalreza u Shellsolu koja se lako uklanja za daljnju restauraciju.

j. r.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Dubrovnik

Zbirka biskupskog ordinarijata

Krist na stupu

Francesco Ubertini Verdi (Bachhiacca), 1494. godine

Ulje na drvu, 79,5 × 58 cm

BROJ DOSJEA: 1565/6, Dubrovnik, Batahovina bb

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Podloga slike je daska od crnogoričnog drva, sastavljena od dva dijela. Dvije poprečne letve postavljene su 5,5 cm od vrha/dna slike u urezani utor, kao ojačanje na poleđini.

Bili su vidljivi tragovi crvotočine, u manjoj mjeri. Na gotovo cijelu poleđinu nanesen je kit, boje toplog okera. Osnova i slikani sloj na većem dijelu slike zatećeni su u dobrom stanju. Bila su vidljiva manja mehanička oštećenja i nagnjećenja, rupe od crvotočine, te u manjoj mjeri odizanje i otpadanje slikanog sloja, zajedno s osnovom, duž godova. Slikani sloj i lak bili su potamnjeli i požutjeli, a uz to i neravnomjerno prekriveni slojem nečisti. Slika je u cjelini bila teško čitljiva, a tamni dijelovi stopili su se sa slikanim sjenama, čemu su pridonijeli potamnjeni i umrtiljeni retuši.

Konzervatorsko-restauratorski radovi počeli su nedestruktivnim istražnim radovima.

Snimana je ultraljubičasta i infracrvena refleksija, kao i površina pod kosim svjetлом. Na taj način došlo se do

podataka o preslicima i oštećenjima. Slika je zatim tretirana sredstvom protiv crvotočine.

Čišćenje je bilo kompleksno. Nakon početnog dijela u kojemu je čišćenje bilo isključivo kemijsko, trebalo je i mehaničko čišćenje (skalpelom). Na tamnijim dijelovima slike nalazile su se nakupine smole, pomiješane s retušima i preslicima, koji su prekrivali oštećenja na oslikanom sloju. Nakon čišćenja očuvanih dijelova slike, preslici su postali vidljiviji, a u boji su odudarali od izvornog kolorita. Uklonjeni su kombinacijom mehaničkog i kemijskog načina čišćenja. Nedostajući kutovi slike nadomješteni su aralditom.

Oštećena, kao i nadomještena mjesta kitana su tako da je površina tih mjesta obradena u skladu s okolnim, izvornim dijelovima. Oštećenja su potom i retuširana. Najprije je nanesena baza retuša u temperi, a onda su, nakon lakiranja, ta mjesta retuširana i lak bojama.

v. pu.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Dubrovnik

Zbirka biskupskog ordinarijata
Sv. Grgur papa, sv. Sebastijan i sv. Roko
 Carletto Caliari, druga polovica 16. stoljeća
 Ulje na platnu, 214 × 138 cm

BROJ DOSJEA: 1565/25, Dubrovnik, Batahovina bb
 PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Slika je visjela na istočnom zidu kapele sv. Bernarda u katedrali. Bila je ukradena 1991. godine. Pronadena je i pohranjena u katedrali, odakle je prenesena u pinakoteku, a potom u depo biskupskog ordinarijata.

Slika je preuzeta bez podokvira ispravno zarolana na kartonski valjak s listovima neprianjače folije na slikanom sloju. Tek je nakon odrolavanja, kad se slika opustila u vodoravnom položaju, bilo moguće sliku fotografirati. Nastale su snimke pod normalnim svjetлом, UV snimka i infracrvena snimka totala.

Ponovljena snimka gornjeg desnog kuta slike pokazuje jasno da je slika bila lučno svedena. Bijela linija docrtana je da ukaze na zonu do koje je nanesena osnova, tj. preparacija, dok je gornji kut samo platno s crnim premazom. Na slikanom sloju nalazi se deboj sloj parafina. Zbog njegove debljine potrebno je najprije sloj omekšati tamponima namočenim u terpentin. Tako omekšan sloj uklanja se etanolom u sapunskoj pasti koja se ispire *shellsolom T*. Sloj laka i prljavštine skida se gelom etanola i cikloheksana dodanim u vodu s *carbopolom* i *ethomenom c 25*, a ispire *shellsolom* i malim postotkom acetona. Nakon što je tako uklonjen sloj parafina prljavštine, dočišćavanje je

obavljeno drugom vrstom gela koji je omogućio nježno a ipak temeljito čišćenje, što je naročito važno za mjesta koja su slikana impasto, ali i za cijelu površinu slike, koja je reljefna i zbog grubo tkanoga platna. Za tu svrhu poslužio je gel na bazi trietaloamina i triamonijcitrata u *carbopolu* pri vrijednosti od ph 8 koji se ispire salivom. Nakon čišćenja lica, pristupilo se čišćenju poleđine. Poleđina se omekšavala vlažnim jastučićima od agar-agara, pa se sloj ostarjele dublirne paste lako uklanjao skalpelom.

Tako očišćena poleđina još je imala mrlje parafina koje su prodrle s lica slike i deformirale površinu slike. Te mrlje uklonjene su omekšavanjem, mehanički i glaćanjem preko upijajućih jastučića. Tako očišćena slika premazana je *plexisolom* i izglačana u vakuumu. Potom je podstavljena na novo pripremljeno laneno platno Bevom u vakuumu.

Platno je napeto na novi podokvir. Manji nedostaci u slikanom sloju kredirani celuloznim kitom retuširani su temperom. Slika je lakirana *mastixom* u terpentinu. Napravljen je retuš, a završni lak nanesen je prskanjem pod tlakom.

n. k.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Poslije radova

Dubrovnik

Zbirka biskupskog ordinarijata

Samson i Dalila

Nepoznati autor, 17. stoljeće

Tempera na drvu, 31,5 × 38 cm

BROJ DOSJEA: 1565/22, Dubrovnik, Batahovina bb

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Slika je do Domovinskog rata bila dio stalne postave u muzeju Dubrovačke biskupije.

Nositelj je izrađen od mekog drveta tangencijalnog reza. Pukotina u nositelju pruža se cijelom dužinom vodoravno. Slikani sloj je tempera s dodatkom ulja, oštećen uz rubove pukotine. Japanski papir pokriva pukotinu i štiti od daljnog osipanja. Slika je u cijelosti premazana tamnim premazom.

Ukrasni okvir oslabljen je na spojevima i premazan crnom mat bojom. S lica slike uklonjen je japanski papir koji je bio fiksiran 3M sprejem. Kada je cijeli slikani sloj oslobođen, moglo se pristupiti fotografirajući i istražnim radovima, pa je provedeno ultraljubičasto i infracrveno snimanje. Ultraljubičasta snimka pokazuje deblji sloj laka, ali i uljane preslike u zoni puknuća daske i lijevo uz rub na prikazu stabla i granju u pozadini prikaza.

Na infracrvenoj snimci vidi se precizni crtež koji je zastrit brojnim premazima i nevidljiv oku. Kada je slika izvađena iz ukrasnog okvira, postalo je vidljivo da je originalna slika oslikana dašćica debljine jedva šest milimetara, zalijepljena na drvenoj podlozi, jelovoj dašćici debljine sedam milimetara. Lijepljenje je obavljen nakon puknuća slike i služilo je kao učvršćenje da kit po sredini slike ne puca. Tijelo slike pažljivo je odvojeno od jelove dašćice. Nakon opisanih radova, na mjestu pukotine nalijepljena je na nositelja slike lajsnica od balse širine 2,5 cm, debljine 1 cm,

trapeznog profila. Prema profilu te lajsnice napravljen je utor u ploči od balse. Ploča od balse sastoji se od pet uzdužno lijepljenih lajsnica balse debljine 1 cm. Na tu ploču nalijepljena je balsa iz jednog komada debljine 3 mm. Sam središnji dio ojačan je pločom od balse debljine 4 mm. Cijela je ta ploča jedno tijelo koje se potpuno slobodno od nositelja slike miče po utoru zalijepljenom po sredini nositelja na mjestu pukotine. Način lijepljenja ploče od balse daje joj izvanrednu elastičnost, tako je u stanju poprimiti zakriviljenost slike. Posljednja zalijepljena ploča od 4 mm nešto je uža od širine slike i stabilizira sliku od prevelike zakriviljenosti u zoni pukotine. Sve navedeno je izuzetno elegantno rješenje bez dodatnog stresa za sliku i s minimumom lijepljenja za nositelja slike.

Na početku čišćenja slikanog sloja bilo je jasno da je slika u cijelosti premazana lakom, koji sadržava nekakav pigment te da je taj lak premazan u debljem sloju. To se može vidjeti i na mikroskopskoj snimci. Čišćenje slikanog sloja izvedeno je omekšavanjem nepoželjnog sloja laka tamponom namočenim u alkoholu.

Pukotina u osnovi kreditirana je celuloznim kitom. Retuš kreditiranog dijela izведен je u temperi. Nakon lakiranja lakom *mastixa* u temperi obavljen je retuš. . Završno lakiranje provedeno je prskanjem mastiksom u terpentinu.

n. k.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Dubrovnik

Zbirka biskupskog ordinarijata

Ženidbeni oprosti (Dispense Matrimoniali)

Razni autori, 1690. – 1693. godine

Kartonske korice, uvez koncem preko kožnih traka, papir ručne izrade, vodeni žig, rukopis pisan kiselom tintom, tamnosmeđe boje, $28,1 \times 21,1 \times 2,6$ cm

BROJ DOSJEA: 1565/27, Dubrovnik, Batahovina bb

PROGRAM PREMA UGOVORU S DUBROVAČKOM BISKUPIJOM

Kodeksna knjižna forma počela se upotrebljavati u 4. stoljeću. Bilježnice od dvostrukih listova (svijeni listovi ulagali su se jedan u drugi i na profilu prošivali) slagale su se jedna na drugu i na profilu uvezivale preko rebara, a za zaštitu su gore i dolje stavljene korice.

Zbog složenosti objekta koji sadrži različite materijale (u ovom slučaju: karton, papir, koža), restauratoru papira ovo je poseban izazov jer svakom materijalu treba pristupiti posebnim konzervatorsko-restauratorskim tretmanima.

Iako su *Ženidbeni oprosti (Dispense Matrimoniali)* bili pohranjeni u kartonskoj kutiji, bila su vidljiva mehanička oštećenja i oštećenja uzrokovana neadekvatnim mikroklimatskim uvjetima. Veća količina vlage dulje vrijeme uz neadekvatnu temperaturu, uzrokovala je pojavu smedih mrlja koje su trajno degradirale papir i promijenile njegovu tonsko-kolorističku vrijednost, te oksidaciju željezno-galne tinte kojom je pisano.

Provedene su sljedeće analize: na pH-vrijednost papira (rezultat je pokazao da je pH 5) i na topivost tinte (destiliranom vodom i smjesom destilirane vode i 96%-tnog etilnog alkohola u tri omjera 30:70, 50:50 i 70:30; rezultat je pokazao da je tinta stabilna na vodu i njezine otopine). U izvornom stanju nije bilo numeracije stranica te je bilo potrebno prije ostalih konzervatorsko-restauratorskih zahvata grafičkom olovkom numerirati stranice. Usljedilo je razvezivanje rukopisa od korica, a potom i svežnjeva te listova. Mehaničkim čišćenjem mekom četkom, gumom i skalpelom uklonjene su nevezane nečistoće s površine papira, a mokrim tretmanom potapanja listova u otopinu

vode i 96%-tnog etilnog alkohola uklonjene su nečistoće koje su penetrirale strukture papira, pa je dio kiselina uklonjen na taj način. Mrlje s rubova koje su nastale utjecajem nepovoljnih mikroklimatskih uvjeta dodatno su tretirane 2%-tним metil-celuloznim ljepilom. Nakon pranja, da bi se ojačala struktura papira, svaki list premazan je 0,5%-tним metil-celuloznim ljepilom. Pregibi su konsolidirani tračicama japanskog papira *Tengui* 9 g/m², a listovi koji su bili iznimno oštećeni podvrgnuti su ojačavanju cijele površine, tzv. velinatura, japanskim papirom 4 g/m², u oba zahvata koristilo se 2,5%-tno ljepilo *glutofix*. Nedostajući dijelovi nadomješteni su japanskim papirom odgovarajuće strukture, boje i debljine na rasvjetnom stolu preko *Melinex* folije iglicom. Kartonska korica je restaurirana tehnikom dolijevanja pulpe odgovarajuće boje u stroju za dolijevanje. Na usisnom stolu uklonjen je višak vlage i cijela korica je podlijepljena japanskim papirom 4 g/m². Stara koža s hrpta je očišćena tamponima vate navlaženima u destiliranu vodu i etilni alkohol (1: 1) te konzervirana kristalinskim voskom *Renaissance micro* i pohranjena u košuljicu jer se više nije mogla upotrijebiti za uvez. Nova koža je odrezana na istu veličinu. Šilom su izbušene rupe za provlačenje konca. Blok knjige spojen je s koricom tako da se koncem prolazilo kroz svežnjeve i preko kože na hrptu ponovno ulazilo u blok knjige. Za pohranu je napravljena kutija od beskiselinskog kartona arhivske kvalitete.

a. Ć.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Hrastelnica

Kapela Sv. Ilijе

1. *Sv. Ilijа*, nepoznati autor, 18. st., ulje na platnu, 77 × 60 cm

2. *Sv. Rok*, nepoznati autor, 18. st., ulje na platnu, 64 × 54 cm

BROJ DOSJEA: 7636 (1), 7637 (2), Zagreb, Zmajevac 8

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Preventivna zaštita, konzerviranje i restauriranje sakralnog inventara na području Zagrebačke nadbiskupije višegodišnji je program Odjela za štafelajno slikarstvo, u sklopu kojega se svake godine preventivno zaštitilo, konzerviralo i restauriralo desetak slika s područja Zagrebačke županije i okolnih županija. Program je izveden u suradnji s nadležnim Konzervatorskim odjelom u Zagrebu. Kriteriji odabira bili su loše zatećeno stanje slika, kao i povijesna i povjesnoumjetnička vrijednost umjetnina. Godine 2010. izvedeni su konzervatorsko-restauratorski radovi na slikama u Donjoj Kupčini, Hrastelnici, Taborskom i Velikoj Trnovitici.

Slike *Sv. Ilijа* i *Sv. Rok* s retabla i atike glavnog oltara kapele u Hrastelnici bile su u vrlo lošem stanju, s pederotinama i mnogo dijelova otpale boje i preparacije. Na obje slike provedeni su cijeloviti konzervatorsko-restauratorski radovi: od istražnih radova, uklanjanja nečistoća i starog laka do saniranja pederotina, kitanja, retuširanja i završnog lakiranja. Ukrasni okviri kao dio oltara nisu restaurirani, kao ni cijeli oltar. Slike su vraćene u župni ured dok se ne provedu potrebni radovi na kapeli i pripadajućem oltaru.

d. i.

Slika 1. *Sv. Ilijа*, prije radova

Slika 2. *Sv. Ilijа*, nakon radova

Hrvatska Kostajnica

Stari grad

Početak 13. stoljeća, obnove do 18. stoljeća

BROJ DOSJEA: 4 , Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Završeni su radovi sanacije i prezentacije obrambenog zida između topničke i peterokutne kule. Prezidano je vanjsko lice obrambenog zida, uključujući krunište, te figurano unutarnje lice zida. Istraživanja provedena potkraj 2009. godine pokazala su da je izvorni južni zid nakon dva pojačavanja s vanjske strane dobio novo lice, koje se od prethodnih razlikuje po istaknuto iskošenoj liniji. Zatečeno lice zida bilo je posve razrahljeno korijenjem grmolikog bilja, pri čemu je vezni materijal bio posve degradiran, zbog čega ga je bilo nužno prezidati. Jednako tako, krunište zida deblje od dva metra moralo se posve razgraditi i nanovo sazidati. U četverokutnoj kuli uklonjena je betonska ploča i postavljene su hrastove grede za pod prvoga kata. Prema prošlogodišnjem arhitektonskom i konstrukterskom projektu komunikacija, izvedena su

stubišta i ograde kojima se posjetiteljima omogućava kružno kretanje po obrambenom zidu i time dalje razgled unutarnjih prostora katova četverokutne i peterokutne kule. Svi dijelovi konstrukcije stubišta i ograda vruće su cinčani i zaštićeni bojom u tonu hrđe, pjeskaste mat površine. Sva gazišta su od rebrastog inoksa.

Kako dosadašnji električni priključak nije omogućavao istovremeno izvođenje bravarskih i građevinskih radova, bilo je nužno pojačati struju, a da bi se zadovoljile kasnije povremene potrebe, odlučeno da se izvede stalni električni priključak zahtijevane snage, za čiju je izvedbu participirao grad Hrvatska Kostajnica. Izведен je pregled gromobrana i napravljen projekt uzemljenja ograde, svih stubišta i jarbola za zastavu na topničkoj kuli.

d.m.

Slika 1. Pogled s juga na grad nakon dovršetka radova na južnom obrambenom zidu

Slika 2. Zapadne uzlazne stube na obrambeni zid

Slika 3. Pogled odozgo na šetnicu dijela sjevernog obrambenog zida

Slika 4. Istočne silazne stube s obrambenog zida

Hvar

Franjevački samostan

Arhitektonski ulomci

Nepoznati autor, 15. stoljeće

Kamen vapnenac

Ulomak br.1 24 × 35 × 27 cm

Ulomak br. 2 24 × 81 × 40 cm

Ulomak br. 3 24 × 57 × 40 cm

BROJ DOSJEA: 1531/6, Split, Porinova 2a

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Prilikom obilaska umjetnina franjevačkog samostana 2009. godine, djelatnici Hrvatskog restauratorskog zavoda, s Odjela u Splitu, zamijetili su tri kamena ulomka nepoznatog podrijetla, funkcije i datacije, koji su neadekvatno pohranjeni u prostoru samostanskog dvorišta. Fragmenti su očito dijelovi jedne kompozicije, vrlo vjerojatno arhitektonskog elementa ili crkvenog namještaja. Riječ je o izrazito kvalitetno klesarski obrađenim elementima. Duž vanjske strane svakog ulomka nalazi se vijenac u niskom reljefu, a čine ga biljni ornamenti. Vijenac biljnog ornamenta se u kutovima ulomaka prekida kružnim vijencem. Ulomci su iste visine, dok se dužinom i širinom razlikuju.

Početkom 2010. godine ulomci su transportirani u radionicu Hrvatskog restauratorskog zavoda da bi se obavili zahvati istraživanja, čišćenja i dokumentacije te eventualnog spajanja dijelova u cjelinu.

Slika 1. Zatečeno stanje

Slika 2. Lasersko čišćenje

Nakon fotodokumentiranja zatečenog stanja, uklanjanja biološkog obraštaja, mehaničkog i laserskog čišćenja, ulomci su podvrgnuti zahvatu desalinizacije zbog dokazane moguće štetne koncentracije klorida. Uslijedila je računalna izrada detaljne grafičke dokumentacije koja je ujedno pripomogla interpretaciji i boljem razumijevanju objekta. Tijekom izrade dokumentacije uočeno je da ulomci tvore cjelinu L oblika.

Obavljeni konzervatorsko-restauratorski radovi pripomogli su zaustavljanju uzroka propadanja i olakšali čitanje ulomaka. Konzervatori i povjesničari umjetnosti pomogli su u pobližem određivanju atribucije ulomaka. Zaključeno je da ulomci koji su nekada tvorili jedinstvenu cjelinu vrlo vjerojatno pripadaju krugu radionice Nikole Firentinca.

v. m.

Hvar

Franjevački samostan

Kapitel

Radionica Bokanićevih, 17. stoljeće

Kamen vapnenac, 50 × 40 × 30 cm

BROJ DOSJEA: 1531/6, Split, Porinova za

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Raspukli, oštećeni kapitel, omotan i povezan korodiranim žicom, zatečen je u vrtu franjevačkog samostana u Hvaru. Stoga je početkom 2010. godine transportiran u radionicu Hrvatskog restauratorskog zavoda kako bi se obavio konzervatorsko-restauratorski zahvat: čišćenje, istraživanje i dokumentacija te konsolidacija i završna prezentacija.

Nakon uklanjanja žice koja je ulomke kapitela držala na okupu, zaključeno je da je kapitel u cijelosti fragmen-tiran na tri ulomka različitih dimenzija. Žica koja ga je povezivala u cjelinu na kamenoj je strukturi ostavila na nekoliko mjesta obojenje od korozije. Površina kamena u cijelosti je bila prekrivena kolonijama lišajeva i algi, a djelomično je bila onečišćena vapnenom žbukom.

Nakon izrade fotodokumentacije zatečenog stanja, uklanjanja debelih naslaga mahovina, algi, lišaja i drugog biološkog obraštaja, mehaničkog i laserskog čišćenja, uslijedila je izrada grafičke dokumentacije koja je pridonijela

valorizaciji i interpretaciji kapitela. Postali su raspoznatljivi simboli evanđelista izrađeni u visokom reljefu na bočnim stranicama, što kapitelu daje istaknuto liturgijsko značenje. Raspukli dijelovi spojeni su i povezani lijepljenjem uz djelomičnu rekonstrukciju nedostajućih dijelova umjetnim kamenom. S obzirom na stupanj oštećenja pojedinačnih reljefa, nije se koristila potpuna rekonstrukcija, već su se oštećenja integrirala postupcima minimalne intervencije.

Konzervatorsko-restauratorskim radovima uklonjeni su uzroci propadanja, a provedena je i stilski interpretacija i valorizacija: dosad neuočeni kapitel za koji nije utvrđeno podrijetlo, vjerojatno potječe iz hvarske franjevačke samostana. Uočene su odlike stila radionice Bokanićevih koji su, naslijedujući svojeg rodonačelnika Trifuna, tijekom 17. stoljeća dugo radili u Hvaru.

v. m.

Slika 1. Zatečeno stanje jednoga od triju ulomaka kapitela

Slika 2. Izrada djelomičnih rekonstrukcijskih zahvata nakon spajanja ulomaka u cjelinu

Hvar

Franjevački samostan

Reljef anđela

Nikola Firentinac, druga polovica 15. stoljeća

Kameni reljef (vapnenac), $46 \times 81 \times 18$ cm

BROJ DOSJEA: 1531/5, Split, Porinova 2a

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Kameni reljef anđela dio je veće reljefne kompozicije koja je izvorno bila smještena u luneti portalna Gospine crkve franjevačkog samostana na Hvaru. Kompozicija se sastoji od tri međusobno povezane ploče, središnja sadrži prikaz Bogorodice s Djetetom, a dvije manje bočne prikaze adoranata arkandela Gabrijela i Mihaela. Reljef je isklesao Nikola Firentinac, a devedesetih godina 20. stoljeća je zbog izloženosti atmosferskim čimbenicima demontiran i izložen u klastru franjevačkog samostana, dok je na izvorno mjesto postavljena replika. Tijekom 2006. godine nakon izlaganja na brojnim izložbama, proveden je konzervatorsko-restauratorski zahvat na desnom reljefu arkandela Gabrijela. Početkom 2010. godine Ministarstvo kulture RH odobrilo je sredstva za konzervatorsko-restauratorske rade na reljefu s ikonografskim prikazom arkandela Mihaela.

Reljef je još prije demontiran sa zida klaustra na koji je bio pričvršćen debelim slojem cementa pa je transportiran u radionicu Odjela u Splitu. Vizualnim proučavanjem zatečenog stanja evidentirana su brojna oštećenja i izvorni

ostaci polikromije i naknadnih slikarskih intervencija. Kao izraziti problem ističu se oštećenja kamena u obliku ljuštanja, razlistavanja i ljuštenja površinskog sloja, što uzrokuje osipanje i gubljenje gradbenog materijala. Oštećenja su posebice zamijećena na području obaju ramena i na podnožju reljefa. Laboratorijska istraživanja, provedena na četiri uzorka, potvrdila su sumnju u postojanje štetnih topivih soli klorida i sulfata koje su prouzrokovale oštećenja na kamenoj strukturi. Prva faza radova, uz demontažu i transport reljefa, dokumentaciju zatečenog stanja, interdisciplinarna istraživanja uzroka propadanja i izvorne polikromije, obuhvatila je stabilizaciju izrazito oštećenih područja, uz prethodnu desalinizaciju, uklanjanje cementa s poledine reljefa i uklanjanje površinske nečistoće.

Druga faza radova obuhvaća cijelovit zahvat desalinizacije štetnih topivih soli, uklanjanje recentnog premaza, remodelaciju strukturnih oštećenja uz integraciju nedostajućih formi te zaštitu izvornog pigmenta.

v. m.

Slika 1. Kameni reljef anđela, zatečeno stanje

Slika 2. Stabilizacija oštećenih dijelova

Hvar

Katedrala Sv. Stjepana
Barokno svetohranište
Lorenzo Viviani, 18. stoljeće
Mramor

BROJ DOSJEA: 1829/6, Split, Porinova 2a

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Mramorno barokno svetohranište nalazi se na oltaru Presvetog Otajstva u katedrali Sv. Stjepana u Hvaru. Izrađeno je prema nacrtu mletačkog kipara Lorenza Vivianija i ubraja se među najraskošnija barokna svetohraništa u Dalmaciji. Donji dio s posebnom kustodijom nije bio predviđen u originalnom Vivianiјevu nacrtu, nego je dodan tek kasnije radi lakšeg pristupa Presvetom Otajstvu. Tako je nastao rijedak primjer svetohraništa s dvije zatvorene niše, odnosno kustodije. U arhivu hvarske biskupije pronađeni su dokumenti o narudžbi svetohraništa, kao i izvorni nacrti toga djela, koje je prije toga u monografiji o hvarskoj katedrali objavio akademik Cvito Fisković.

Pojedini dijelovi kamene plastike, odnosno rubovi profilacije i skulpture andela koje ukrašavaju razvedenu

površinu svetohraništa zatečeni su odlomljeni i oštećeni. Kamena struktura bila je prekrivena slojem površinske nečistoće i čađe. Tijekom 2010. godine na svetohraništu su provedeni konzervatorsko-restauratorski zahvati *in situ*. Izvađeni su metalni korodirani trnovi koji su bili uzrok odvajanja kamene plastike te su zamijenjeni trnovima od karbona. Nestabilni dijelovi su demontirani i očišćeni te ponovno fiksirani na izvorno mjesto. Cjelokupna površina očišćena je destiliranom vodom. Nakon čišćenja obavljeni su rekonstrukcijski zahvati strukturnih oštećenja i nedostajućih dijelova u umjetnom kamenu. Zahvat je završen poliranjem mramorne površine.

v. m.

Slika 1. Čišćenje površine destiliranom vodom

Slika 2. Barokno svetohranište nakon konzervatorsko-restauratorskih zahvata

Ilok

Crkva Sv. Ivana Kapistrana i franjevački samostan

Portal refektorija

Nepoznati autor, prva polovica 18. stoljeća

Reljef, 300 × 250 × 50 cm

BROJ DOSJEA: 1972/2, Osijek, Fakultetska 4

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Franjevački samostan u Iloku potječe iz 14. stoljeća, a o njegovu izvornom izgledu zna se vrlo malo. Nakon odlaska Turaka, samostan je bio popravljen i obnovljen, a od 1700. godine crkva je posvećena svetom Ivanu Kapistranu, koji je proglašen svecem deset godina prije. Za gvardijana Petra Pastirovića, koji je upravljao samostanom od 1724. do 1728. godine, samostanska je zgrada iznutra uređena te je postavljen portal na ulazu iz hodnika u refektorij (blagovaonicu) s bogato ukrašenim kamenim okvirima.

Površina kamena prekrivena je bogatim dubokim reljefom s prikazima sakralnih i profanih motiva koji se isprepliću. Cijela površina kamene plastike je neadekvatno preslikana višestrukim slojevima uljane boje. Obavljeno je potpuno lasersko čišćenje, kao i mehaničko dočišćavanje čitave površine.

d. mil.

Slika 1. Zatečeno stanje dovratnika

Slika 2. Završeni radovi na dovratniku

Ilok

Kula 8/ turski hamam srednjovjekovne citadele
Prapovijest / kasni srednji vijek / novi vijek / suvremeno razdoblje

BROJ DOSJEA: 1823/1/1., Zagreb, Kožarska 5

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Nakon konzervatorskih istraživanja na lokaciji kula 8 / turski hamam provedenih tijekom ljeta 2009. godine, ukazala se potreba za provođenjem dodatnih istraživanja kojima bi se utvrdila stratigrafija do sterilnog sloja zdravice ili čvrstih zidanih struktura. U skladu s odlukom voditelja projekta, od 18. do 23. listopada 2010. provedena su konzervatorska istraživanja arheološkom metodom. Istražena je jugozapadna četvrtina dostupne površine kule 8, pri čemu je evidentirano 29 stratigrafskih jedinica iz prapovijesnog, srednjovjekovnog i novovjekovnog razdoblja te suvremenog vremena.

Istraživanja su pokazala da je objekt kula 8 utemeljen u prapovijesnim slojevima koje je djelomično i presjekao. Tijekom srednjeg vijeka u prapovijesni je sloj ukopana veća jama (vjerojatno otpadnog karaktera), kojoj je gornji dio bio uništen kasnijim intervencijama. Viši su slojevi uništeni najkasnije ukopavanjem, odnosno prigradjnjom

objekta u kojem se na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće čuva led. Navedeni je objekt srušen zahvatom Regionalnog zavoda za zaštitu kulturne baštine iz Osijeka 1968. godine, o čemu svjedoče i slojevi urušene građevinske šute te recentnih zasipa koji zapunjavaju površinu kule 8 iznad drvenog poda ledare.

Tijekom istraživanja nađeni su brojni ulomci keramičkih posuda karakterističnih za brončano doba, odnosno antiku i srednji vijek, kao i rimske tegula. Relativno su česti i nalazi životinjskih kostiju, dok su sve pronađeno drvo i metal recentni nalazi.

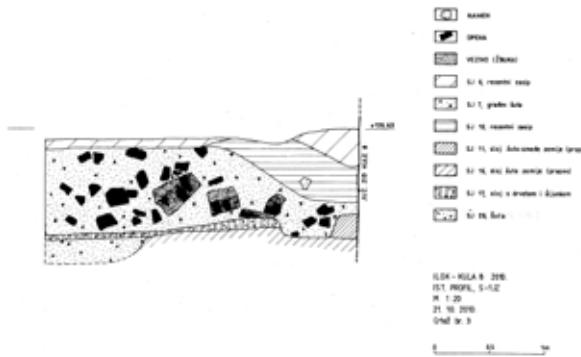
Istraživanja su detaljno nacrtano, pisano i fotografirana te su uzeti uzorci za analize. Keramički su ulomci oprani i obrađeni.

Nakon završetka istraživanja, iskop je zaštićen geotekstilom i prekriven zemljom.

m. kr.

Slika 1. Ilok-kula 8, razina prapovijesnih slojeva

Slika 2. Ilok-kula 8, istočni profil sonde

Ilok

Muzej grada Iloka

Bogorodica s Djetetom i malim Ivanom Krstiteljem

Eliseo Fattorini, 1873. godine

Ulje na platnu, 77 × 52 cm

BROJ DOSJEA: 1390/7, Osijek, Fakultetska 4

PROGRAM PREMA UGOVORU S MUZEJEM GRADA ILOKA

Slika je kopija rađena prema oltarnoj pali „Santa Marija de Fossi“, talijanskog slikara Pinturicchija (Sordicchio), poznatim još pod imenom Bernardino Betti ili Bernardino di Betto.

U prethodnim restauratorskim zahvatima slika je kaširana na ljepenu, koja se u međuvremenu konveksno iskrivila. Pri prijašnjem pokušaju uklanjanja laka uklonjene su i lazure na velikim površinama, naročito na donjem dijelu Bogorodičina plašta. Slika je pretrpjela i neadekvatne zahvate (neuspjeli retuš). Pokušaj kojim se željelo dovesti kolorit plašta u izvorno stanje rezultirao je šarenilom plavih tonova. Narančasti plašt Ivana Krstitelja i pod prepuni su potamnjenih retuša. Na nekim mjestima nedostaje slikani sloj zajedno s osnovom. Ta su mesta naročito uočljiva na gornjem dijelu crvene haljine Majke Božje, gdje se ističu kao okomite i blago zakošene pruge. Velikim dijelom lazure su na licima Isusa i Ivana Krstitelja uklonjene. Djelići platna nedostaju na svim rubovima slike, koja je probušena na dva mesta. Vidljive su mnogobrojne sitnije i veće ogrebotine, kao i okomite napukline preparacije. Na svim pozlaćenim aureolama, križu, profilacijama arhitekture nalaze se ogrebotine i potamnjeni retuši.

U sadašnjim konzervatorsko-restauratorskim radovima, istražujući otapalo kojim se najsigurnije uklanja lak, naišlo se na nova, dodatna saznanja o nastanku slike. Naime, pokušajem na više mesta da se ukloni lak, nestala je

boja, a pojavio se crtež i jednolično obojene površine. Kao kopiju Pinturicchijevе oltarne pale, Fattorini je najprije na krednu preparaciju otisnuo crtež i osnovne boje na veće površine, a zatim cijelu sliku lazurirao toniranim lakom. Zbog toga uklanjanje laka nije bilo moguće. Preostalo je da se nečistoće sa slike očiste destiliranom vodom. Karton je odvojen od slike skalpelom u slojevima, nakon čega su uklonjeni ostaci tutkala. Slika je izravnata uz pomoć utega kojima je opterećena, a zatim dublirana na vakuumskom stolu. Rupe na rubovima platna, kao i dvije manje na samoj slici, zatvorene su intarzijom platna sličnog izvornom platnu po kvaliteti i strukturi. Prekitane su sve zatrpe i brojne ogrebotine slikanog sloja. Veće kitane površine podložene su akvarelnim bojama. Cijela slika je izolirana damar razrijedenim mat lakom, da bi se naknadne intervencije odvojile od izvornika. Oštećenja zlata na aureolama i drugim pozlaćenim mjestima retuširana su zlatom u prahu pomiješanim s gumiarabikom. Sva su veća mesta bez lazurnog sloja retuširana restauratorskim bojama Maimeri.

Budući da slika nema rub, izrađen je *strip-lining*, i to tako da je višak markizet platna kojim se slika dublirala presavijen i uglačan glaćalom. Izrađen je novi fiksni podokvir s istakom. Slika je napeta na podokvir a zatim preprskana lakom. Na poleđinu podokvira vraćene su sve naljepnice za evidenciju.

s. s.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Ilok

Zidine i plato – srednjovjekovni fortifikacijski kompleks, hamam, kompleks uz kulu 5
15.–16. st.; 16.–17. st., obnove 1960-ih i 1970-ih

BROJ DOSJEA: 1823, Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Stručni tim HRZ-a, u sklopu projekta „Istraživanje, obnova i revitalizacija kulturne baštine, Vukovar – Vučedol – Ilok“ provodi opsežna konzervatorsko-restauratorska istraživanja i obnovu iločkog fortifikacijskog kompleksa.

Iločki feudalni grad sukcesivno je nastajao tijekom XV. i početkom XVI. stoljeća. Fortifikacijski kompleks je građen opekom. Sastoji se od niza četvrtastih i kružnih kula i polukula povezanih visokim plaštem obrambenih zidina zaključenih kruništem i stražarskom stazom. Postojala su dva ulaza u grad – glavni, zapadni ulaz, i manji pješački ulaz na istočnoj strani – povezana središnjom ulicom. Sjeverozapadni ugao starijeg fortifikacijskog prstena zatvarao je masivni četvrtasti palas Nikole Iločkog (dan danas dvorac Odescalchi).

Tijekom kasnijih razdoblja zbog ratnih razaranja, nebrige ili prenamjene, mnogi su srednjovjekovni objekti devastirani ili potpuno razgrađeni. Sulejman I. Veličanstveni 1526. osvaja Ilok, koji će ostati u osmanskim rukama do 1697., kada ga, nakon protjerivanja Turaka, car Leopold I. poklanja rimskoj obitelji Odescalchi. U elevaciji su ostala sačuvana samo dva objekta osmanske arhitekture – turbe i hamam, dok je džamija sačuvana istočno od dvorca Odescalchi, u zoni temelja. Danas je veći dio tvrđavskog platoa prazan. Usprkos svim intervencijama, i danas iločkim Gornjim gradom dominira srednjovjekovni povijesni sloj i njegov gotovo u cijelosti očuvan fortifikacijski kompleks.

Stručni tim HRZ-a proveo je opsežna konzervatorsko-restauratorska istraživanja cijelog fortifikacijskog kompleksa. Izrađena je detaljna arhitektonska snimka postojećeg stanja, a u tijeku je izrada konzervatorskog elaborata. Budući da je prije bilo problema sa statikom objekata na nekim lokacijama, a i sada su uočene neke kritične točke, odlučeno je da se provedu geomehanička ispitivanja tla te istraživanja stanja statike objekata kako bi se mogao izraditi projekt njihove konstruktivne sanacije i obnove.

Tijekom 2010. godine provedena su temeljita istraživanja statike objekata. Otvoreno je 18 geomehaničkih

bušotina, 72 građevinske jame te 8 sondi na hodnim plohami stražarskih staza. Istraživanja su rezultirala spoznajama važnim za tumačenje uzroka prijašnjih oštećenja te za način projektiranja konstruktivne sanacije tijekom budućih zahvata na obnovi tih objekata. Geomehaničke bušotine su pokazale da se ispod stratigrafskih humusnih i kulturnih slojeva nalazi temeljni sloj lesa (zdravica) koji je nastao taloženjem praporata na sloju šljunka; što je činjenica koja, već u statičkom smislu, sloj lesa čini još osjetljivijim. Neke od bušotina ukazale su na postojanje kaverni u sloju lesa, koje s površine tla nisu vidljive, ali mogu biti pogubne za statiku objekata. Brojne građevinske jame otvarane su s namjerom utvrđivanja načina i dubine temeljenja te konstruktivnog stanja samih objekata. Svi radovi provođeni su uz stručni konzervatorski nadzor. U nekim građevinskim jamama (u polukulama 1 i 2, kuli 3, u hamamu i ulaznoj kuli, u parku južno od obrambenog zida na potezu između kule 7 i hamama) pronađeni su važni novi nalazi srednjovjekovnih objekata te su tako obogatili dosadašnja saznanja. U nekim jamama pronađeni su ostaci dosad nepoznatih srednjovjekovnih objekata (zid sjeverno od polukule 2 te stariji obrambeni zid s polukulom sjeverno od velikog bastiona) o kojima nije bilo nikakvih, ni arhivskih ni terenskih, tragova. Sondiranjem hodnih ploha stražarskih staza utvrđen je način njihove sanacije iz šezdesetih i sedamdesetih godina 20. stoljeća te stanje u kojem se one sada nalaze. U sklopu istraživanja ispitano je stanje materijala – opeke i veziva te su provedena brojna druga mjerjenja i izračuni vezani za različite moguće uzroke (potres, vjetar i sl.) oštećenja konstrukcije objekata ove važne srednjovjekovne cjeline. Istraživanja su rezultirala bitnim spoznajama koje će prije svega utjecati na način konstruktivne sanacije i prezentacije objekata, ali i vrijednom dokumentacijom, korisnom statičarima, arhitektima, konzervatorima i drugim znanstvenicima koji će se baviti iločkim feudalnim gradom.

d. š.

Slika 1. Pronađen izvorni ulaz u kulu 3, svibanj 2010.

Slika 2. Pronađen spoj dodatnog obrambenog pojasa iz XVI. st. sa starijim obrambenim prstenom iz XV. st., svibanj 2010.

Ilok

Zidine iločkog platoa – potez sjevernog palasa Nikole Iločkog
Autor nepoznat, 15. stoljeće

BROJ DOSJEA: 1823/4, Osijek, Fakultetska 4

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

U sklopu do sada obavljenih konzervatorsko-restauratorskih radova na ostacima zidina sjevernog palasa Nikole Iločkog, detaljno se pristupilo čišćenju izvorne građe od recentnih slojeva žbuke i naslaga biljnog podrijetla koji su zatečeni na samoj opeci i unutar sljubnica. Čišćenje se obavljalo kombinacijom mehaničkog načina čišćenja, te mlazno i *Rotec* tehnologijom staklenim puderom granulacije 0,04 – 0,09 mm.

Slika 1. Zatečeno stanje

Slika 2. Tijekom radova

Nakon čišćenja uslijedila je konsolidacija izvorne građe esterom silicijeve kiseline, te je čitava površina tretirana asepsolom radi sprečavanja nastanka novih naslaga biljnog podrijetla. Radovi su okončani početkom studenoga 2010. godine zbog neadekvatnih vremenskih uvjeta.

d. mil.

Ivanić Miljanski

Kapela Sv. Ivana

Zidne slike u svetištu, trijumfalnom luku i lađi

Radionica žirovneškoga majstora i majstora Srednje vasi pri Šenčurju, oko 1450. godine

Fresco

BROJ DOSJEA: 1358/1, Zagreb, Radićeva 26

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Tijekom radova u 2010. izvedeno je više konzervatorsko-restauratorskih zahvata. Reintegracija žbukanog sloja izvedena je na svim zidovima kapele istodobno. Uključivala je zapunjavanje pukotina, rupa i određenih lakuna u intonaku vapneno-pješčanom žbukom s dodacima bijelih, sivih i crvenkastih mramornih zrnaca. Učvršćivanje oslabjene adhezije žbukanog sloja (intonaka) izvedeno je injektiranjem smjese PLM-A (CTS Vicenza). Uklanjanje ostataka naknadnih vapnenih premaza s površine zidnih slika obavljeno je mehanički (skalpelima).

S obzirom na to da je u lađi crvotočinom bila ugrožena stropna konstrukcija (grede i daske), premazana je zaštitnim slojem, a boja zaštitnoga premaza uskladena je s bojom dovratnika na vratima sakristije. Prije premazivanja stropne konstrukcije bojom (zaštitnim sredstvom), svi zidovi i pod lađe bili su zaštićeni folijama kako bi se izbjeglo kapanje boje po zidovima. Premazivanje je izvedeno četkom, a lazurnost boje pospješivana je uklanjanjem njezina viška spužvom.

Zbog oslabljene i djelomice urušene drvene stropne konstrukcije iznad stubišta koje vodi do mjesta za zvonjenje, te zbog prašine koja je kroz tu konstrukciju nesmetano padala i onečišćavala zidne slike, stropna je konstrukcija popravljena, a oplošje stubišta ožbukano i obijeljeno vapnom. Nad stubištem je popravljena stropna konstrukcija na isti način na koji je riješen strop na suprotnom dijelu i obojena na isti način kao i u lađi. Oplošje stubišta ožbukano je dvama slojevima vapneno-pješčane žbuke i potom obijeljeno gašenim vapnom.

Uočena oštećenja na zidnoj slici sv. Kristofora na pročelju lađe (oslabjeli i djelomice otpali prijašnji obrub) preliminarno su ponovno zaštićena obrubljinjem vapneno-pješčanom žbukom (gašeno vapno i kvarcni pijesak) i injiciranjem smjese PLM-A.

Tijek radova dokumentiran je u dnevniku radova te popraćen crtežima i fotografijama.

i. s.

Slika 1. Ivanić Miljanski, crkva Sv. Ivana, stanje zapadnog svodnog polja prije radova 2010.

Slika 2. Ivanić Miljanski, crkva Sv. Ivana, stanje zapadnog svodnog polja nakon radova 2010.

Kanfanar–Bubani

Sv. Martin
Prapovijest / antika

BROJ DOSJE: 2088, 2096, Vodnjan-Juršići, Juršići 7

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM MORA, PROMETA I INFRASTRUKTURE

Lokalitet Sv. Martin nalazi se na istaknutoj uzvisini s južne strane Limskog kanala u općini Kanfanar. To je najdominantnija kota u široj okolini nadmorske visine 230,5 m, a na najvišoj točki brežuljka nalazi se crkva Sv. Martina. Zbog građevinskih radova gradnje radarske stanice proveden je arheološki nadzor od 16. lipnja do 19. srpnja 2010., dok su zaštitna arheološka iskopavanja trajala od 22. rujna do 28. listopada 2010. godine. Iskopavanjima je istražen kanal dužine 49 i širine 1,5 m kao i antička cisterna uz južni dio kanala. Tim je radovima arheološki istražena površina od oko 166,5 m². Kako je bila riječ o zaštitnom istraživanju na mjestu na kojemu će biti postavljene instalacije za radarsku stanicu, iskop je ograničen na širinu od samo 1,5 m. Jedino je prostor antičke cisterne istražen u cijelosti kako bi se dobili njezini gabariti i što je moguće bolje dokumentirala postojeća situacija. Dobiveni rezultati potvrđili su postojanje željeznodobnog gradinskog naselja na uzvisini Sv. Martina.

To se prije svega odnosi na pronađene ostatke dvaju stambenih objekata s mnoštvom pripadajućeg pokretnog materijala (keramika, kosti, metal) na zapadnom dijelu iskopa. Isto tako pronađena su dva žarna željeznodobna groba, od kojih je jedan bogat prilozima, kao i kosturni grob djeteta uz zapadni zid cisterne koji pripada razdoblju kasne antike ili ranog srednjeg vijeka. Gabariti cisterne pokazuju da je u vrijeme antike uzvisina Sv. Martina intenzivno korištena bilo u vojne, bilo u civilne svrhe. To potvrđuju i zidovi koji se nastavljaju u smjeru juga, a ovim istraživanjima nisu obuhvaćeni. Također, brojnost pokretnog materijala potvrđuje bogatstvo i važnost toga višeslojnog nalazišta.

Nakon završenih arheoloških radova, nepokretni arheološki nalazi prekriveni su geotekstilom i zasipani šljunkom da bi se zaštitali od propadanja, a u istraženi kanal postavljene su instalacije za potrebe radarske stanice.

t. pe.

Slika 1. Kanfanar, Sv. Martin, pogled na antičku cisternu nakon iskopavanja

Slika 2. Kanfanar, Sv. Martin, višeglava igla iz žarnog željeznodobnog groba

Karlovac–Kamensko

Rijeka Kupa
Antika

BROJ DOSJEA: 1835/1, Zagreb, Cvijete Zuzorić 43
PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Arheološko istraživanje i rekognosciranje na rijeci Kupi obavljeno je u više navrata tijekom 2010. godine, ovisno o vidljivosti i vodostaju rijeke. Ovogodišnji rad temeljio se na pregledu riječnog dna sonarom *Side-scan*. Dobivena je snimka površine dna rijeke širine od 15 do 25 metara. Ukupna dužina pregledane trase rijeke Kupe iznosi više od 30 km, od mjesta Trg nizvodno od Ozlja do mjesta Luka Pokupska nizvodno od Karlovca (uz nekoliko nesnimljenih dionica). U blizini mjesta Trg pronađeni su metalni ostaci kubure s mehanizmom za okidanje na kremen. Djelomično je očišćen površinski sloj trave i riječnog nanosa iznad rimskog riječnog brodoloma između mjesta Kamensko i Kobilić Pokupski. Na brodolomu u površinskom sloju vidljiv je dio tereta opeke. Dimenzije opeke iznose 29 × 45 × 5 cm. Na riječnom dnu nalaze se u nekoliko redova

u istom položaju u kojem su se nalazile i pri ukrcavanju na brod. Ispod tereta opeke očekuje se brodska konstrukcija. Prema nepotvrđenim podacima, lokalni pjeskari su u više navrata vadili ostatke brončanih skulptura. Nalaz je poznat kao bronca iz Kobilića Pokupskog. Pregledom površinskog sloja podvodnim metal-detektorom nisu pronađeni ostaci brončanih skulptura. Usporedbom karti iz 18. stoljeća i rekognosciranjem oranica uz obalu rijeke, uže je određena lokacija crkve Sv. Jakova na Mekušju. Prema pisanim izvorima, crkvu Sv. Jakova 1789. godine podrovalo su nabujale vode rijeke Kupe toliko da se počela rušiti, a uskoro nakon toga župni dvor poharao je požar. U rijeci nisu prepoznati materijalni ostaci crkve zbog recentnog građevinskog otpada.

k. z.

Slika 1. Karlovac, rijeka Kupa, Kobilić Pokupski, dio tereta rimske opeke na riječnom dnu.

Slika 2. Karlovac, rijeka Kupa, kubura pronađena u Kupi nakon restauriranja.

Klanjec

Plemićki grad Cesargrad
Kasni srednji vijek / novi vijek

BROJ DOSJEA: 1993, Zagreb, Kožarska 5

PROGRAM PREMA UGOVORU S GRADOM KLANJCEM

Cesargrad, u povijesnim ispravama poznat kao *Czaszavar*, *Czaszar*, *Chazar*, *Kaysersperg* ili Cesar, smjestio se na Cesargradskoj gori iznad uskog proboja Sutle zvanog Zelenjak. Dio je graničnog niza gradova uz dolinu Sutle koji se proteže od Samobora do Trakošćana i Vinice, a uključuje i Susedgrad, Kostelgrad, Veliki Tabor i Vrbovec.

Plemićki grad Cesargrad smjestio se na zapadnoj strani Cesarskog brda (kota 471 m), sjeverozapadno od Klanjca. Cijeli položaj utvrde nekad je bio okružen obrambenim zidom koji su pojačavale kule na najizbočenijim mjestima. Utvrda se proteže u smjeru jugoistok–sjeverozapad u dužini od 225 m. Rasprostire se na više vrhova, na zapadnom, nižem, smještena je gradska jezgra, dok se na dva istočna, viša, nalaze dvije polukružne kule.

Želja za obnovom i prezentacijom Cesagrada postoji u gradu Klanjcu već dugo godina. Tijekom 2008. godine djelatnici Službe za arheološku baštinstvu HRZ-a sastavili su elaborat o arheološkim istraživanjima i građevinskoj sanaciji utvrde. Iste godine provedeno je arheološko istraživanje u kuli H i oko nje. Ovogodišnja istraživanja nastavak su zamišljenog projekta. S obzirom na skromne financije, nije bilo moguće provesti do kraja arheološko istraživanje kule H i pristupiti njezinoj građevinskoj sanaciji pa se pristupilo istraživanju južnog krila palasa K.

Arheološka istraživanja plemićkog grada Cesagrada trajala su od 27. rujna do 22. listopada 2010., ukupno dvanaest radnih dana. Provedena su na području južnog

krila palasa gradske jezgre, na mjestu na kojem je bila najmanja prijetnja od urušavanja trošnih zidova na radnu i stručnu ekipu.

Sonda C kvadratnog je oblika (oko 5×5 m). Zbog dubine iskopa i sigurnosti radnika, stranice sonde nisu potpuno izravnavane zbog opasnosti od urušavanja gornjih slojeva urušenja koji sadrže poveće količine velikog kamenja. Istražena je ukupna površina od približno 20 m^2 .

Arheološko istraživanje izvedeno je metodom stratigrafskih jedinica te je zabilježena svaka promjena sloja, odnosno strukture. Prepoznato je ukupno 37 stratigrafskih jedinica, od čega 11 pripada slojevima, a 26 strukturama, tj. zidovima, otvorima na njima, zidnoj žbuci te podnicama. Uz istraživanje sonde C obavljena je arhitektonska analiza južnog zida palasa na kojem su vidljive faze gradnje. Dokumentacija ovogodišnje kampanje istraživanja nastavak je one iz 2008. godine. Sonda C snimljena je 3D skenerom te je orto-foto snimljeno unutarnje lice južnog zida palasa SJ 49. Istovremeno je 3D skenerom snimljena kula H i položaji sondi A i B iz kampanje 2008. godine. Prilikom kasnije obnove kule H (koja se planira u sljedećoj kampanji) koristit će se njezina 3D snimka.

Među nalazima prednjače ulomci keramičkih predmeta kućne uporabe, što kuhinjske i stolne keramike, što tehničke (crjepovi i pećnjaci) iz 14.–16. stoljeća.

a. j.

Slika 1. Klanjec, plemićki grad Cesargrad, pogled na središnje dvorište (lijevo), južno krilo palasa K (desno) i kulu H.
Slika 2. Klanjec, plemićki grad Cesargrad, sonda C prilikom istraživanja

Klenovec Humski

Plemićki grad Vrbovec, keramički i stakleni arheološki nalazi
Srednji vijek

BROJ DOSJEA: 1597/1, Zagreb, Kamenita 15

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Tijekom 2010. godine provedeni su konzervatorski i restauratorski radovi na keramičkim i staklenim nalazima s lokaliteta Klenovec Humski, plemićki grad Vrbovec. Keramika je čišćena mehanički i kemijski, a ulomci lijepljeni ljepilom Mecosan. Nedostajući dijelovi restaurirani su zubarskim ili alabasternim gipsom i tonirani akrilnim bojama. Za strukturalnu konsolidaciju i površinsku zaštitu (prema potrebi) upotrijebljen je konsolidant Mowilith. Stakleni predmeti lijepljeni su ljepilom Araldite 2020. U cijelosti je restaurirano trinaest ukrašenih pećnjaka, jedna uljanica i jedan ukrašeni tanjur, a djelomično je

restaurirano još sedam keramičkih predmeta i dva staklena. Dovršeni predmeti dijelom su vraćeni u Institut za arheologiju, a dijelom u Muzej seljačkih buna. Svi su radovi popraćeni pisanim, crtanom i fotografskom dokumentacijom.

U Galeriji dvorca Oršić u Gornjoj Stubici 13. listopada 2010. godine otvorena je izložba

„Vrijeme utvrda: Plemićki grad Vrbovec na Sutli“, na kojoj su izloženi predmeti s ovog lokaliteta restaurirani 2009. i 2010. godine.

m. go.

Slika 1. Klenovec Humski, plemićki grad Vrbovec–ukrašeni pećnjak, stanje nakon radova

Slika 2. Klenovec Humski, plemićki grad Vrbovec–ukrašeni tanjur, stanje nakon radova

Klenovec Humski

Plemićki grad Vrbovec
Kamena plastika, 12.–16. stoljeće

BROJ DOSJEA: 1597/2, Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Ostaci arhitekture srednjovjekovnog burga Vrbovca nalaze se na visokome briježu indikativnoga toponima Veliki Gradiš, koji kontrolira dolinu Sutle u potezu današnje prometnice Hum na Sutli-Lupinjak. Riječ je o dijelu srednjovjekovnoga obrambenog kompleksa koji obuhvaća i južni brijež – Mali Gradiš. Ruševine burga, tj. srednjovjekovnoga grada Vrbovca, nalaze se na vrhu Velikog Gradiša, briježa čija zaravan zauzima površinu od oko 650 m².

Duža os platoa, u smjeru sjever-jug, iznosi više od 30 m, dok je os u smjeru istok-zapad dugačka oko 25 m. U povijesnim vrelima Vrbovec se neizravno spominje još 1267. godine. Utvrda se izrijekom spominje 1354. (*castro Vrbouch*). Godine 1397. car Sigismund Luksemburški Vrbovec daruje grofu Hermanu Celjskom, a poslije ga Matija Korvin daruje banu Janu Vitovcu.

U suradnji s Institutom za arheologiju iz Zagreba, tijekom 2010. godine obavljeni su konzervatorsko-restauratorski radovi na kamenoj plastici pronađenoj tijekom arheološkog istraživanja spomenutog lokaliteta. Kamena je plastika prevezena u radionicu HRZ-a u Zagrebu. U Prirodoslovnom laboratoriju HRZ-a u Zagrebu obavljena je analiza štetnih soli u kamenu. Nakon toga pristupilo se čišćenju vodenom parom pod kontroliranim tlakom, mehaničkom čišćenju, čišćenju kemijskim sredstvima te natapanju kemijskim sredstvima za konsolidaciju. Obavljeno je spajanje dijelova kamene plastike u cjelinu, domodeliranje nedostajućih formi, tonsko ujednačavanje površine kamene plastike. Fragmenti su pohranjeni u zaštitne sanduke. Izrađena je prateća dokumentacija i fotodokumentacija.

i. j.

Slika 1. Kameni fragmenti prije početka konzervatorsko-restauratorskih radova

Kloštar Ivanić

Crkva Sv. Ivana Krstitelja
1508. godina

BROJ DOSJE: 494, Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

U 2010. godini nastavljena je obnova sjevernog pročelja lađe crkve. Uklonjeni su ostaci žbuke sa zidnih ploha između upornjaka u zoni iznad sokla. U toj zoni je opečno zide očišćeno, oprano, fugirano i injektirano. Izvedena je građevinska sanacija sjeverozapadnog upornjaka prezentovanjem loših dijelova zida od opeke uz ubacivanje čeličnih sidara za povezivanje građe te čišćenjem, pranjem, fugiranjem i injektiranjem čvrstih dijelova zida. Zatim je cijelo sjeverno pročelje s upornjacima, osim zone sokla, žbukano pojačanom vapnenom žbukom i bojeno bijelom

industrijskom silikatnom bojom. Kameni elementi oka-pnica i poklopničica na upornjacima bojeni su vapnenim mlijekom. U krovne plohe svetišta i lađe ugrađene su četiri krovne kupole za izlazak na krov u slučaju potrebe popravka.

Na velikom gotičkom prozoru sjevernog pročelja lađe provedena su konzervatorska istraživanja gornje zone. Odzidani su rubni ostaci mrežišta bifore koji su pokazali da se mrežište razlikovalo od mrežišta prozora u svetištu.

a. o. v.

Slika 1. Sjeverno pročelje lađe crkve—prije radova, 2006. godine

Slika 2. Sjeverno pročelje lađe—nakon radova, 2010. godine

Koprivnica

Pokretni arheološki nalazi iz fundusa Muzeja grada Koprivnice
Prapovijest / srednji vijek / novi vijek

BROJ DOSJEA: 217/6, Zadar, B. Petranovića 1

PROGRAM PREMA UGOVORU S MUZEJOM GRADA KOPRIVNICE

Odjel za restauriranje podvodnih arheoloških nalaza zaprimio je na konzervatorsko-restauratorsku obradu dvadeset keramičkih predmeta, dvadeset pet metalnih predmeta i tri staklene posude u vlasništvu Muzeja grada Koprivnice. Radovi su trajali od 1. lipnja do 31. prosinca 2010. godine.

Na keramičkim predmetima izvođeni su konzervatorsko-restauratorski radovi čišćenja, konsolidiranja, lijepljenja, integriranja i toniranja integriranih dijelova. Stakleni predmeti čišćeni su mehaničkim putem, a zatim slijepljeni i integrirani epoksidnom smolom (Araldit 2020). Na brončanim predmetima izvedeni su radovi

čišćenja mehaničkim postupkom, aktivnog stabiliziranja otopinom benzotriazola te zaštite otopinom akrilnog konsolidanta (Paraloid B72). Nakon preliminarnog čišćenja, željezni predmeti su fotografski dokumentirani te stavljeni u proces odsoljavanja sulfitnim postupkom. Proces odsoljavanja trajat će šest mjeseci, nakon čega će se restauratorski radovi na metalnim predmetima nastaviti.

Zatečeno stanje, kao i sve faze rada, opširno su fotografski dokumentirane te je nakon završetka konzervatorsko-restauratorskog postupka izrađena pisana dokumentacija.

m. č.

Slika 1. Koprivnica, Muzej grada Koprivnice, prije restauriranja

Slika 2. Koprivnica, Muzej grada Koprivnice, nakon restauriranja

Koprivnica

Privatna zbirka

Goblen

Nepoznati autor, 19./20. stoljeće

Vezenje, svileni konac, vunena pređa, metalne niti, 128 × 150 cm

BROJ DOSJEA: 66.1., Ludbreg, Trg Sv. Trojstva 15

PROGRAM PREMA UGOVORU S PRIVATNIM INVESTITOROM

Goblen je izvezen početkom 20. stoljeća u Koprivnici, gdje se i danas čuva u privatnoj obiteljskoj zbirci.

Za podlogu veza korišteno je rijetko tkano goblenesko platno, a za vezenje vunena pređa i svileni konac te metalne niti. Veći dio goblena izvezen je goblenским bodom, dok su dijelovi tijela i detalja odjeće, gdje je bila potrebna veća preciznost u izvedbi, izvezeni bodom perle. Mikroskopski je vidljivo da je dorada detalja ruku i lica izvedena kistom, nanošenjem tankog sloja pigmenta.

Goblenesko je platno bilo oštećeno na rubovima, od zahrđalih čavala. Na vezenom dijelu bili su vidljivi tragovi insekata. Uz gornji rub detektirane su dvije tamne mrlje, a mikrobiološke analize uzoraka uzetih brisom identificirale su prisutnost mikroorganizama te njihovu proteolitičku aktivnost, tj. organsko razlaganje prirodnih materijala. Tomu je pogodovala vlaga, čiji su tragovi bili vidljivi iznad mrlja s unutarnje strane stakla. Primjenom *anoxy* metode dezinfekcije goblena u komori RCL-a, bakterijske kulture

ili njihova proteolitička aktivnost uspješno su eliminirani. Goblen je demontiran odvajanjem od ukrasnog okvira i podokvira. Faza suhog čišćenja izvedena je obostrano, metodom usisavanja, primjenom vakuumskе pumpe kojom je izlazni zrak dodatno filtriran i dezinficiran. Probe na postojanost boja svilenog konca i vunene pređe utvrđile su njihovu nepostojanost, pa je vlažno površinsko čišćenje provedeno 75%-tним etilnim alkoholom. Pozadina goblena sanirana je cijelom površinom, a s prednje strane parcijalno, polaganjem toniranih nijansi mrežaste tkanine tila i dodatnim učvršćivanjem sviljenim filamentom. Na rubnim dijelovima gobleneskog platna izrađena su pojačanja tehničkim platnom velike čvrstoće. Izrađen je novi drveni podokvir na koji je napeto nebijeljeno laneno platno u svrhu nosioca. Goblen je položen na laneno platno unutar ukrasnog okvira, a s prednje strane je zaštićen novim nereflektirajućim stakлом.

v. b. v.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Korčula

Gradski muzej

Katastarska karta Korčule, nepoznati autor, 1838., tinta i akvarel na papiru, 60×60 cm

Specifikacija vojnih arhitektonskih objekata u Korčuli, Heina, 1868., tinta i akvarel na papiru, 53×64 cm

Pomorska karta iz obitelji Dimitri, nepoznati autor, 19. st., tisak na papiru, 51×8 cm

Pomorska karta (2) iz obitelji Dimitri, nepoznati autor, 19. st., tisak na papiru, 51×38 cm

BROJ DOSJEA: 1723/6, Dubrovnik, Batahovina bb

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Kada je „Specifikacija vojnih arhitektonskih objekata u Korčuli“ donesena u restauratorsku radionicu, detaljnijim pregledom je ustanovljeno da je u znatno lošijem stanju nego što se to moglo zaključiti

kratkim *in situ* pregledom u muzeju. Vađenjem karte iz ukrasnog okvira pristupilo se pregledu njezine poledine. Na svakom od brojnih pregiba bili su tamnosmeđi ostaci ljepila samoljepljivih traka, kao i veći broj ponovno nalijepljenih papirnatih traka. Lijevi rub karte je presavijen prema poledini u širini trake od 8 cm. Na četvrtom okomitom pregibu bile su kolonije ljubičastih pljesni. Po sredini je nalijepljena markica s otisnutom cijenom (15 kr.) i sa svjetlosivim kružnim pečatom otisnutim preko markice i papira karte. Pregledom pod kosim svjetлом ustanovljen je velik broj sitnih neravnina gotovo po cijeloj karti.

Svršetkom pregleda karte pristupilo se analizama papira, boja i ljepila te su izvedene probe topivosti (boja i ljepila). Površinsko uklanjanje nečisti provedeno je skalpelom, gumom i suhom, mekom četkom. Markica je odlijepljena od papira vlaženjem tamponima vate i odvajanjem uz pomoć pincete i tanke špatule od bambusa. Na isti način odvojene su i papirnate trake s poledine. Tragovi tvrdokornog selotejpa lagano su sastrugani skalpelom i potom su ostaci ljepila tretirani acetonom kroz lice karte podstavljenom bugaćicom na poledini karte. Ljubičaste kolonije pljesni lagano su uklonjene skalpelom i potom tretirane 0,5%-tim ortofenilfenolom u etilnom alkoholu.

Smeđe mrlje od tinte lokalno su tretirane amonijakom u 4%-tnom Thyloseu (ph 9). Gel je uklonjen tamponima vate navlaženima destiliranom vodom. Zamašćeni rubovi karte istovjetno su tretirani. Budući da su analize boja pokazale postojanost na djelovanje vode i etilnog alkohola, pristupilo se vlaženju karte otopinom alkohola u vodi (40:60) te njezinu potapanju i pranju u kadi s mlakom vodom. Veći dio kiselina i mrlja uklonjen je pranjem u vodi. Nakon pranja, karta je neutralizirana s poledine prskanjem kalcij-hidroksidom. Pregibi, pukotine i rubovi ojačani su trakama 9gr/m² Tengujo japanskog papira uz lagano prešanje. Nakon toga karta je podlijepljena 17 gr/m² Usomino japanskim papirom. Nakon sušenja karte odabran je papir za zatrpe i zapune koji odgovara u boji, strukturi i debljini. Zatrpe su izvedene 43 gr/m² Takogami (kozu) japanskim papirom te nalijepljene 5%-tim Thyloseom. Pukotine su zapunjene vlaknima japanskog papira i Thyloseom.

Retuši su izvedeni kvalitetnim akvarelnim bojama „Wonsor i Newton“ i suhim pastelima u štapićima Maimeri. Karta je odlijepljena od stola te odrezana na odgovarajuću veličinu. Izrađen je zaštitni paspartu od beskiselinskog 1200 gr/m² kartona „Hahnemühle“ i karta je vraćena vlasniku.

Gotovo isti postupci provedeni su i na ostalim kartama iz navedenog programa.

sam. se.

Slika 1. Specifikacija vojnih arhitektonskih objekata u Korčuli, prije radova

Slika 2. Specifikacija vojnih arhitektonskih objekata u Korčuli, nakon radova

Korčula

Muzej opatske riznice Sv. Marka
 Nacrt oltara Sv. Križa iz crkve Sv. Marije na Badiji
 Nepoznati autor prema Giorgiu Massariju 1763. godine
 Tisk na papiru, 50 × 37 cm

BROJ DOSJEA: 210/9, Dubrovnik, Batahovina bb
 PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Nacrt oltara Sv. Križa iz crkve Sv. Marije na Badiji vrijedna je grafika i jedna od rijetko sačuvanih iz te edicije. Jedini je sigurni dokaz da je kapelu i oltar na Badiji projektirao najveći talijanski arhitekt 18. stoljeća—Giorgio Massari.

Grafika je bila neadekvatno izložena u Muzeju na kartonu loše kvalitete. Cijela površina lista bila je deformirana od vlage i zahvaćena *foxingom*. List je krt, a rubovi iskrzani i nagužvani. Uz rubove su, kao i na pregibima, uočene brojne poderotine, nastale neadekvatnom pohranom. Po cijeloj površini grafičkog lista bile su tamnosmeđe vodene mrlje.

Provadena je potpuna konzervacija i restauracija uobičajenim postupcima na papiru, od suhog i mokrog uklanjanja nečistih, analiza, dezinfekcije, bijeljenja, neutralizacije, ojačavanja papira, podljepljivanja, izravnavanja, izrade zakrpa, prešanja do retuša. Poseban problem stvarale su naljepnice na poleđini već oštećenog papira koje su uspješno uklonjene parom ultrazvučnog ovlaživača. Svi postupci su dokumentirani, kao i stanje prije i poslije restauracije, a umjetnina je pohranjena u paspartuu od beskiselinskog kartona i vraćena vlasniku.

sa. se.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Kornati

Otok Bisaga
Novi vijek

BROJ DOSJEA: 2036, Zagreb, Cvijete Zuzorić 43
PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

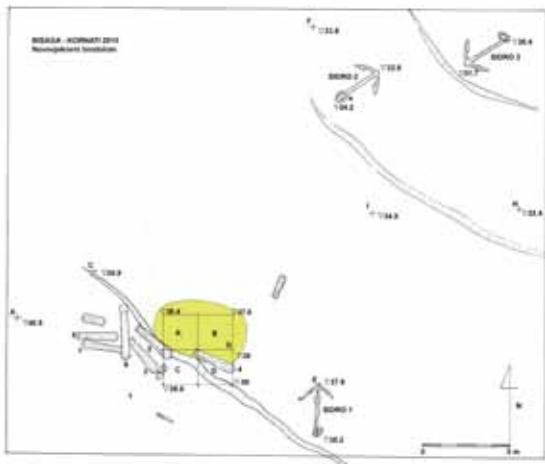
Od 14. do 21. lipnja 2010. godine provedena je prva faza rekognosciranja šibenskog podmorja na području novovjekovnog brodoloma u podmorju otoka Bisage. Nakon pregleda terena u 2009. godini, odlučeno je, zbog uznapredovale korozije metalnih predmeta, lokalitet sustavno istražiti i dokumentirati. Ostaci brodoloma leže na širokom području od 30 do 50 m dubine, gdje se mogu vidjeti željezni topovi, sidra, dijelovi brodske opreme i ostaci trgovačkog tereta. Zbog velikog područja rada, u nacrtnoj dokumentaciji plana nalazišta primjenjena je metoda triangulacije, zbog čega je na dnu postavljeno devet referentnih točaka unutar kojih su umreženi svi predmeti pronađeni izvan arheološke sonde. Tri željezna sidra leže na udaljenosti od dvadesetak metara. Naoružanje broda činilo je više željeznih topova, od kojih je šest nađeno na jednom mjestu, te jedan drugačijeg tipa, desetak metara dalje. U površinskom sloju pjeska ležalo je keramičko i bakreno posuđe, stakleni predmeti te dijelovi brodske opreme i drvene oplate. Na dijelu lokaliteta s najvećom

koncentracijom nalaza postavljena je sonda veličine 16 m² podijeljena na četiri kvadranta (A, B, C i D). Ispod površinskog sloja pjeska (10–20 cm) unutar svih kvadrantata pojavio se rahli, tamni sloj s velikom količinom materijala. Najveći postotak trgovačke robe činile su keramičke lule. Prema obliku mogu se svrstati u istočni ili mediteranski tip lule turske proizvodnje, sastavljene od čašice (recipienta za smještaj duhana) i od drvene cjevčice s usnikom za uvlačenje dima – kamiša. Prema obliku, lule s lokaliteta Bisaga mogu se podijeliti u šest skupina, a prema ukrasu na više od trideset pet različitih inačica. U istom sloju nađene su porculanske šalice polu-loptastog oblika s ukrasom, prema kojemu se izrada porculana smješta u grad Jingdezhen, pokrajinu Jiangxi na kraj dinastije *Ming* i početak dinastije *Qing* te se može datirati u razdoblje od 1620. do 1680. godine. Navedeni trgovački brod plovio je potkraj 17. stoljeća s bogatim orijentalnim teretom iz istočnih luka prema zapadu.

v. z.

Slika 1. Kornati, otok Bisaga, plan lokaliteta

Slika 2. Kornati, otok Bisaga, keramičke lule i drveni kamiši

Košljun

Crkva Navještenja Blažene Djevice Marije

1. *Obrezivanje Kristovo*, Girolamo da Santa Croce, 1535., tempera, ulje na dasci, $38,5 \times 41$ cm
2. *Prikazanje Marijino u hramu*, Girolamo da Santa Croce, 1535., tempera, ulje na dasci, $38,5 \times 41$ cm
3. *Bogorodica usred simbola litanija i rođenje Marijino*, Girolamo da Santa Croce, 1535., tempera, ulje na dasci, 38×73 cm
4. *Pohod Marije Elizabeti i Uznesenje*, Girolamo da Santa Croce, 1535., tempera, ulje na dasci, 38×73 cm

BROJ DOSJEA: 2280 (1), 2279 (2), 2278 (3), 2281 (4), Zagreb, Zmajevac 8

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

U sklopu redovite djelatnosti HRZ-a u 2010. godini, na slikama s predele poliptika glavnog oltara franjevačke crkve na Košljunu izvedeni su cijeloviti konzervatorsko-restauratorski radovi. Na području Hrvatske, košljunski poliptih i poliptih s oltara viške župne crkve jedini su poliptisi s oslikanim predelama izrađeni u radionici Girolama da Santacrocea. Slike s prizorima iz Bogorodičina života signirano su djelo Girolama da Santacrocea i datirane su u godinu 1535. Prvi put su restaurirane u Restauratorskom zavodu Instituta za likovne umjetnosti JAZU-a 1959./60. godine u Zagrebu. Tijekom premještanja poliptika u obnovljeno svetište crkve 2004. godine, nastala su oštećenja drvenog nosioca i slikanog sloja. Na slikama je *in situ* u 2009. godini izvedena zaštita lica japanskim papirom. Slike su nakon demontaže s oltara dopremljene u radionice Zavoda u Zagrebu. Provedena su opsežna konzervatorska

istraživanja. Analiza veziva odredila je tehniku slikanja temperom uz dodavanje ulja. Mikro uzorkovanje slikanih slojeva i preparacije pokazalo je karakter i broj slojeva te nepostojanje preslika. Rendgenske, infracrvene i UV snimke potvratile su intervenciju iz 1959./60. i pomogle pri iščitavanju slojeva laka i retuša kao i položaja oštećenja uzrokovanih čavlima kojima je bila učvršćena parketaža s poleđine. Rezultati istraživanja odredili su metodologiju konzervatorsko-restauratorskih radova. Očišćene su naslage nečistoće i starog laka te su sanirana oštećenja drvenog nosioca i slikanog sloja. Uklonjena je stara neprimjerena parketaža, a novo ojačanje drvenog nosioca izrađen je sistemom letvica s oprugama i vijcima koji omogućavaju prirodan „rad“ drvenog nosioca.

i. š.

Slika 1. *Pohod Marije Elizabeti i Uznesenje*, tijekom sondiranja

Slika 2. *Pohod Marije Elizabeti i Uznesenje*, nakon radova

Krapina

Stari grad u Krapini, keramički arheološki nalazi
Srednji vijek

BROJ DOSJEA: 1545/1, Zagreb, Kamenita 15

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Tijekom 2010. godine provedeni su konzervatorski i restauratorski radovi na keramičkim nalazima i nalazima s lokaliteta Stari grad u Krapini.

Keramika je čišćena mehanički i kemijski, a ulomci lijepljeni ljepilom Mecosan. Nedostajući dijelovi restaurirani su zubarskim ili alabasternim gipsom i tonirani akrilnim bojama. Za strukturalnu konsolidaciju i površinsku zaštitu (prema potrebi) upotrijebljen je konsolidant Mowilith.

Obrađeno je tristo dvadeset pet vrećica s keramičkim nalazima, a u svakoj se vrećici nalazilo oko pet do pedeset ulomaka keramike. Nakon pregleda svih ulomaka i

njihova međusobnog uspoređivanja i traženja pripadajućih ulomaka koji se međusobno uklapaju, za potpunu rekonstrukciju izdvojeno je jedanaest, a za djelomičnu rekonstrukciju četrnaest predmeta.

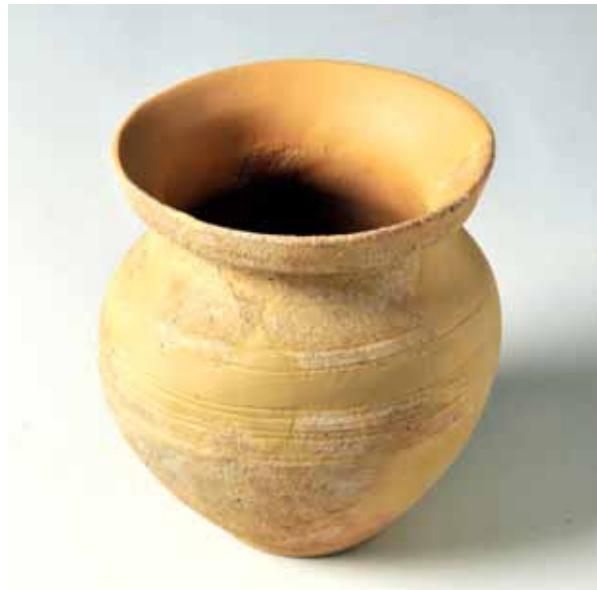
U 2010. godini restaurirana su tri keramička predmeta, a više ih je u raznim fazama obrade koji će biti dovršeni tijekom 2011. godine.

Svi radovi popraćeni su pisanom, crtanom i fotografskom dokumentacijom.

m. n.

Slika 1. Krapina, Stari grad u Krapini–čašasti pećnjak, nakon radova

Slika 2. Krapina, Stari grad u Krapini–lonac, nakon radova

Križovljan

Kapela Sv. Križa
13./14. stoljeće, svetište 1519., obnove u 16./17. i 18./19. stoljeću

BROJ DOSJEA: 1580, Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Godine 2010. dovršena je obnova zvonika. Zbog trošnosti je obijena žbuka sa svih pročelja zvonika. Opečni zidovi sanirani su s vanjske strane čišćenjem sljubnica, injektiranjem, ubacivanjem vezivnog materijala ručnim špricama i fugiranjem. Zidarski su uređeni doprozornici otvora. Potom su pročelja žbukana, izvedeni su istaci u žbuci oko prozorskih otvora, istaci u obliku kvadara na kutovima, krovni vijenac – holkel i jednostavan horizontalni vijenac između zvonika i zapadnog pročelja kapele. Pročelja su bojena bijelom bojom. Novi fiksni drveni kapci s ukrućenim dašćicama zamjenili su stare plastične rolete na prozorima. S unutarnje strane velikih prozora, dvaju malih pravokutnih otvora te na kružni otvor zapadnog pročelja kapele postavljene su metalne mrežice radi sprečavanja ulaska ptica u zvonik i kapelu.

Nova drvena konstrukcija kape zvonika pokrivena je bakrenim pokrovom. Na vrh kape vraćen je stari križ s

jabukom i novim profiliranim postoljem. Horizontalna drvena konstrukcija na kojoj visi zvono u unutrašnjosti zvonika, djelomično je zamjenjena novom. Zvono je demontirano, očišćeno, postavljeno na novi drveni jaram i ponovno obešeno. Drvene stube – ljestve, koje vode s pjevališta u krovište kapele i zvonik, zamjenjene su novima. Na ulazu u tavan ugrađen je drveni okvir s poklopcem od dasaka po kojem se (kada se spusti) može hodati da bi se lakše došlo u krovište kapele.

Tijekom 2010. godine provedena su i konzervatorsko-restauratorska istraživanja. U unutrašnjosti kapele otvorene su veće površine još prije otkrivenih zidnih oslika na svodu i zidovima svetišta te na sjevernom zidu lađe. Na jugoistočnom pročelju svetišta odzidan je zazidani prozor, a u zazidu je pronađen nepotpuni kameni profilirani okvir gotičkog prozora.

a. o. v.

Slika 1. Zvonik kapele prije radova 2007. godine; pogled s jugaistoka

Slika 2. Zvonik kapele nakon radova 2010. godine; pogled s jugaistoka

Krvavići

Boškina – rimska *villa rustica*

Antika

BROJ DOSJEA: 1892, Vodnjan-Juršići, Juršići 7

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Cilj ovogodišnje kampanje bio je dovršetak istraživanja sektora VI, odnosno prostora kompleksa koji se nalazi zapadno od trase plinovoda istraživane 2006. godine. Prethodnim kampanjama do kraja su istražene dvije prostorije između zidova SJ 11, 27, 7 i 23, dok je prostor koji se nalazi zapadnije bio istražen djelomično. Naime, na tom se prostoru došlo do razine djelomično očuvane podnice SJ 32, koja je izrađena tehnikom *opus spicatum*. No na preostalom dijelu navedenog prostora podnica je bila uništена te se jasno moglo uočiti da ispod spomenute podnice postoje neistražene građevinske strukture.

Istraženi prostor pripadao je gospodarskom dijelu kompleksa i zauzimao je njegov krajnji zapadni dio, dok je prostor istražen 2006. pripadao stambenom dijelu. O karakteru gospodarske djelatnosti na posjedu svjedoče nalazi dijelova tjeska, kanala i dolija te tehnička rješenja građevinskih struktura, što sve ukazuje na to da se na tom mjestu proizvodilo maslinovo ulje.

Pokretni arheološki materijal prilično je uniforman i u osnovi se svodi na ulomke uljanica (firma lampe), amfora i tegula. Od ostalih pokretnih arheoloških nalaza može se izdvojiti ulomak manjeg kapitela te fibula tipa *Aucissa*.

Slika 1. Krvavići, Boškina, lokalitet prilikom konzervatorsko-restauratorskih radova na sačuvanim arhitektonskim ostacima.

Slika 2. Krvavići, Boškina, djelomično sačuvana fibula *Aucissa*.

Pronađeni nalazi još jedanput potvrđuju dataciju kompleksa na Boškini u 1. i 2. stoljeće, tijekom čega je objekt pregrađivan, što je i potvrđeno istraživanjima provedenim 2006. godine.

Obavljeni su i radovi konzerviranja dijela nepokretnih arheoloških nalaza otkrivenih prethodnih godina. Tako je provedeno konzerviranje zidova SJ 36, 41, 27, 33 i 7 uporabom kamena prikupljenog tijekom istraživanja i žbukom spravljenom od živog vapna. Podnice su tretirane na sljedeći način: matična stijena i zdravica obložene su tamnom PVC folijom na koju je postavljena kamena frakcija 8–16 mm do razine nekadašnjih podnica.

Tijekom ovogodišnjih istraživanja odrađeni su dokumentacijski radovi na arhitektonskim ostacima utvrde. Dokumentacija je upotpunjena geodetskim izmjerima i 3D laserskim skeniranjem, na osnovi čega je izrađen jedinstveni, geo-referencirani 3D model u vidu oblaka točaka u boji, CAD tehnički crteži pogleda, presjeka i tlocrtca te orto-foto pogledi zidova.

j. v.

Kvarner

Mali Lošinj, Oruda, Unije
Antika, novi vijek

BROJ DOSJEA: 1894, Zagreb, Cvijete Zuzorić 43
PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Podmorsko arheološko rekognosciranje i dokumentiranje provedeno je tijekom mjeseca rujna, a temeljilo se na dokumentiranju ostataka drvenog broda koji se nalazi između otočića Orude i Palacola na dubini od pet metara. Na dnu su se mogla uočiti rebra broda u dužini od dvanaest metara iz kojih su virili brončani klinovi. Osnovna dokumentacija izrađena je 2009. godine te je uzet uzorak drva za radio-karbonsku analizu. Analiza je provedena u „Poznan Radiocarbon Laboratory“ i datirala je starost drveta u sredinu 18. stoljeća. Svrha rekognosciranja bilo je dokumentiranje dijela drvene konstrukcije broda te izrada kvalitetne fotografске dokumentacije nalazišta. Prije nego što su bili nacrtani, svi drveni elementi koji se nalaze u mrežištu temeljito su očišćeni. Područje dokumentiranja ograđeno je zidom od vreća napunjениh pjeskom kako bi se spriječilo zatrpanjanje nalazišta dje-lovanjem morskih struja. Nakon što je planirana sekcija broda nacrtana, prekrivena je geotekstilom i zatrpana. Debljina dokumentiranih madira (oplate broda) iznosi

šest centimetara, a njihova širina varira između 26 i 36 centimetara. Svakako treba istaknuti iznimno čvrstu, pojačanu konstrukciju koja se odlikuje gusto raspoređenim dvostrukim rebrima. Širina jednog rebra iznosi dvadeset centimetara. Uz keramičke nalaze pronađeno je nekoliko grumenih kamenih ugljenja, što ukazuje na to kako je, uz pojačanu konstrukciju broda, vjerojatno riječ o parobrodu ili brodu vojne namjene.

Druga pregledana pozicija je uvala Skopalj koja se nalazi s istočne strane otoka Unije. Pregledana je gotovo cijela uvala u više ronilačkih parova. Izvadeno je više ulomaka amfora (grla, ručke, dijelovi trbuha) i jedna cijela (tip Forlimpopoli) na dubini od devetnaest metara. Na temelju prethodnih dojava pregledano je područje oko lanterne na rtu Lakunji do dubine od pet metara. Na tom mjestu nije nađena veća količina materijala, samo manji ulomci amfora u usjecima na dnu.

i. m.

Slika 1. Kvarner, Oruda: Novovjekovni brodolom
Slika 2. Kvarner, Oruda: Fotomozaik brodoloma

Lastovo

Podvodni arheološki nalazi
Antika / novi vijek

BROJ DOSJEA: 1891/1, Zadar, B. Petranovića 1

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

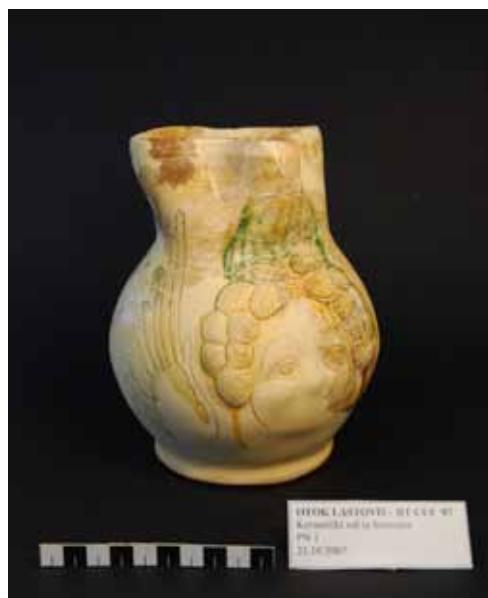
Nalaze s lokaliteta Lastovo čine fragmenti različitih tipova amfora, i to šest fragmenata grla, tri fragmenata trbuha, sedam fragmenata dna (od kojih je jedno profilirano), zatim velika brončana posuda s keramičkim vrčem, drveni čep, kameni žrvanj i fragment keramičke posude koji sadrži tri male ručke uz sam obođ. Svi nalazi su fotografски dokumentirani prije obrade i desalinizirani. Nakon desalinizacije mehanički su očišćeni i konsolidirani. Od fragmenata grla, trbuha i dna istog tipa amfore rekonstruirana je jedna amfora, a od fragmenata keramičkog vrča rekonstruiran je i cijeli vrč. Nakon lijepljenja fragmenata, dijelovi koji su nedostajali rekonstruirani su integracijom alabasternog gipsa koji je nakon obrade

te rekonstrukcije reliefne dekoracije vrča, toniran odgovarajućom mješavinom akrilnih boja. Brončana posuda je nakon desalinizacije i odvajanja keramičkog vrča mehanički očišćena te joj je površina ispolirana i zaštićena premazivanjem. Kameni žrvanj je mehanički očišćen od vapnenačkih naslaga i raznih organskih nakupina, a zatim premazan odgovarajućim premazom kao završna zaštita. Drveni čep mehanički je očišćen od kalcifikatnih naslaga i trenutno je u procesu impregnacije polietenglolom. Restaurirani nalazi su fotografski dokumentirani nakon obrade te su i pisano dokumentirane sve provedene faze konzervatorsko-restauratorskih radova.

a. je.

Slika 1. Lastovo, keramički vrč prije radova

Slika 2. Lastovo, keramički vrč nakon radova

Legrad

Zavjetni pil svetog Florijana
1735. godina

BROJ DOSJEA: 1300/1, Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Zavjetni pil svetog Florijana nalazi u javnom parku u Legradu. Načinjen je od kamena pješčenjaka, a sastoji se od arhitektonskih dijelova postolja nad kojim se uzdiže stup te od skulpturalnih dijelova. Skulptura sv. Florijana je na vrhu stupa, a niže lijevo i desno na postoljima su skulpture sv. Ivana Nepomuka i sv. Josipa.

Hrvatski restauratorski zavod 2008. godine počeo je s konzervatorsko-restauratorskim istraživanjima. Budući da je kamera plastika zavjetnog pila bila vrlo oštećena, početkom 2009. godine počelo se s konzervatorsko-restauratorskim radovima na kipu sv. Josipa. Tijekom 2010. kipovi sv. Ivana Nepomuka i sv. Florijana su nakon demon-

taže preneseni u radionicu Odjela za kamenu plastiku u Zagrebu. Provedena je analiza i obavljeno praćenje stanja štetnih soli i oštećenja kamene plastike. Postupak je počeo čišćenjem vodom pod kontroliranim tlakom, mehaničkim čišćenjem, čišćenjem kemijskim sredstvima, uz ekstrakciju ili neutralizaciju štetnih soli u kamenom materijalu. Kamen je zaštićen kemijskim sredstvom za konsolidaciju, nedostajuće forme su domodelirane, a uslijedilo je tonsko ujednačavanje površine kamena. Izrađena je dokumentacija konzervatorsko-restauratorskih radova.

d. br.

Slika 1. Skulptura sv. Ivana Nepomuka tijekom konzervatorsko-restauratorskih radova

Livno, BiH

Franjevački muzej i galerija Gorica

Tekstilni grobni plašt (zemljani tumul br. 16, Pustopolje Kupreško)

Sredina ranog brončanog doba – oko 1600. prije Krista

Vuna (muflon?), 300 × 170 cm

BROJ DOSJEA: 6790.1, Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S FRANJEVAČKIM MUZEJEM I GALERIJOM GORICA, LIVNO

Neolitski grob potječe s arheološkog lokaliteta u Pustopolju Kupreškom, gdje je osamdesetih godina 20. stoljeća otkriven kao nadzemni grobni humak. U drvenom grobu položeno je golo tijelo pokojnika omotano vunenom tkaninom. Prilikom iskapanja, najvjerojatnije zbog promjene mikroklimatskih uvjeta, inače cjelovit vuneni plašt raspao se na mnoštvo fragmenata, koji su konsolidirani PVA-om. Fragmenti jedinstvenog plašta iz nepoznatog razloga su smješteni bez rasporeda u dvije ploče unutar staklenih ploha rubno učvršćenih silikonskim ljepilom. Dvadeset godina nakon tog zahvata pokazalo se da je tadašnji postupak neprihvatljiv, i sa stajališta očuvanja predmeta, i sa stajališta njegove prezentacije.

Tijekom 2007. i 2008. godine provedeni su istražni i početni konzervatorsko-restauratorski radovi na referen-

tnim uzorcima fragmenata. Izvedeno je: laboratorijsko i konzervatorsko-restauratorsko analiziranje, mikrobiološko analiziranje, probe uklanjanja PVA, probe nanošenja konsolidanta Tylosea te izrada transportnih sanduka.

U 2009. i 2010. godini u suradnji s TTF-om proveden je postupak uklanjanja PVA. Zatim su fragmenti relaksirani i konsolidirani Tyloseom, mikroskopski istraženi i slagani u cjelinu. Kompromisno i dogovorno odabran je način prezentacije zbog izrazito krhkog stanja i goleme ukupne dimenzije plašta. Izvedeno je uglavljivanje fragmenata u sendvič monofilamentne i podložne tkanine rubnim šivanjem te obrada podložnih ploča, priprema za transport i proba rekonstrukcije tkanja.

g. c.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Lopatinec

Crkva Sv. Jurja mučenika

Bogorodica

Blaž Gruber, 18. stoljeće

Ulje na platnu, 112 × 71,5 cm

BROJ DOSJEA: 57.1.1/1 Ludbreg, Trg Sv. Trojstva 15

PROGRAM PREMA UGOVORU SA ŽUPOM SV. JURJA NA BREGU U LOPATINCU

Slika Bogorodice nalazi se na središnjem uvučenom polju retabla iznad tabernakula glavnog oltara Majke Božje Lauretanske. Bogorodica je prikazana u stajaćem položaju, odjevena u ukrašenu pozlaćenu haljinu. Sa svake strane nalazi se po jedan lebdeći anđeo obojen u cijelosti imitacijom srebra. Pokraj anđela sa svake strane naslikan je po jedan stručak ljiljana. Na dnu slike, gdje se spajaju cvjetovi, nalazi se traka s natpisom *St. Maria Lavretana ora pro nobis*.

Prošlih godina na slici su obavljeni konzervatorsko-restauratorski radovi, ali je rušenjem zvonika na svetište crkve 2008. godine slika ponovno oštećena. Istraživanja su pokazala da je u nedavnoj restauraciji slika na mjestima premazana broncom, figure lebdećih anđela pre-

mazane su imitacijom srebra, stručci ljiljana su također premazani zlatnom broncom, svijetloplava pozadina slike premazana je istom nijansom uljane boje. Ostali dijelovi slike nisu bili premazani, nego samo prekriveni slojem potamnjelog laka i prljavštine. Konzervatorsko-restauratorski radovi obuhvatili su otprašivanje, odvajanje slike od podokvira, ravnjanje platna, čišćenje površinske nečistoće i laka, izradu umetaka i lijepljenje poderotina, krediranje i niveliranje, retuš, pozlatu, posrebrivanje, premazivanje zaštitnim slojem laka. Slika je 2010. godine vraćena u obnovljenu crkvu i nalazi se privremeno na menzi, umjesto na glavnom oltaru.

d. b. c.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Lopud

Župni muzej Gospe od Šunja
 Dalmatika, inv. br. 165 b
 Nepoznati autor, 17. stoljeće
 Svilena i lanena tkanina, trake od posrebrenih niti, svilene trake za vezanje, 103 × 111 cm

BROJ DOSJEA: 6441, Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Vanjski dio dalmatike, inv. br. 165b, krojen je od dvije različite svilene tkanine i treće koja je vjerojatno ukrojena slučajno jer je riječ o malom rubnom dijelu ($2,7 \times 10,2$ cm) sličnih boja i dimenzija okolnih krojnih dijelova. Glavne svilene tkanine rađene su u tehniци "lampas", imaju bjelokosni taft u podlozi s broširajućim raznobojnim sviljenim nitima. Treća je tkanina također svilena, ali u podlozi ima bijeli saten brokatiran raznobojnim sviljenim nitima. Dalmatika je ukrašena dvjema vrstama traka od posrebrenih niti različitih širina. Podstava je izrađena od blijedoružičastog lanenog platna.

Svilene su tkanine imale nekoliko većih otvora te brojne duže i kraće pukotine. Otvori su nastali oko vratnog izreza i ispod rukava u razini trbuha, a pukotine na mjestima najjačeg istezanja i opterećenja tkanine (rameni dio, gornji

dio leđa, predio trbuha). Na svim dijelovima predmeta zatečeni su različiti konci kojima su se, tijekom vremena, zatvarala nastala oštećenja.

Tijekom 2010. godine dovršen je cijelovit konzervatorsko-restauratorski zahvat na dalmatici. Fotografirana je prije, tijekom i nakon radova. Grafički su prikazana oštećenja, raporti i konstrukcija predmeta. Analizirani su uzorci materijala u Prirodoslovnom laboratoriju HRZ-a. Napravljena je povjesno-umjetnička razrada. Sve zatečene tkanine tehnološki su analizirane. Dalmatika je očišćena suhim i djelomično mokrim postupkom. Oštećenja su zatvorena, predmet je spojen u cjelinu i pohranjen u beškiselsku kutiju opremljenu odgovarajućim jastucima.

s. k.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Lovrečka Varoš

Župna crkva Sv. Lovre
Propovjedaonica
Michael Zill (?), oko 1780. godine
Drvo, rezbareno, polikromirano, 430 × 275 × 93 cm

BROJ DOSJEA: 6670, Zagreb, Zmajevac 8

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Propovjedaonica iz župne crkve u Lovrečkoj Varoši izvedena je na jedinstven način. Glava kita tvori govornicu, a tijelo se proteže uz ogradu prilaznih stuba. Prorok Jona, spašen iz utrobe kita, smjestio se na baldahin. Dramatično raširenih ruku, stoji na hrpici stiliziranog kamenja. Takve su propovjedaonice u literaturi poznate kao „prirodne propovjedaonice“, a nalazimo ih u Češkoj i Šleziji. Doris Baričević propovjedaonicu datira u razdoblje oko 1780. godine, kada se crkva obnavljala. Prema značajkama fisionomije proroka Jone te prema kutnim naborima njegove odjeće i voluminoznog plašta, propovjedaonicu pripisuje Michaelu Zillu ili njegovu sljedbeniku. (Usp. Doris Baričević, *Barokno kiparstvo sjeverne Hrvatske*, Zagreb, Institut za povijest umjetnosti, Školska knjiga, 2008., 352.)

U 2007. godini propovjedaonica je demontirana i prevezena u radionicu HRZ-a na Zmajevcu.

Sondiranjem je ispod sloja tamnog laka iz kasnije intervencije otkrivena dobro sačuvana izvorna marmorizacija svijetlih zelenkastih i crvenkastih tonova. S površine slikanog sloja uklonjena je prljavština i potamnjeli lak. Nakon što su slojevi boje i podloge učvršćeni podlijepljivanjem, a oštećenja u sloju krednog nosioca rekonstruirana, slikani sloj je retuširan te zaštićen lakom. U konzervatorsko-restauratorskom tretmanu najviše se pozornosti posvetilo konsolidiranju drvenog nosioca, koji je dezintegriran i oslabljen, te rješavanju problema koji se odnose na statiku cijele propovjedaonice kojoj prijeti opadanje. Obavljena je stolarska sanacija te rekonstrukcija manjih nedostajućih dijelova. Potkraj 2010. godine cijeloviti konzervatorsko-restauratorski radovi su završeni te je propovjedaonica montirana u župnu crkvu Sv. Lovre.

m. g., m. w. z.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Ludbreg

Dezinsekcija

Razni autori, 18.–20. stoljeće

Drvena polikromirana skulptura, tekstil, koža, grafika na drvu, razne dimenzije

BROJ DOSJEA: Ludbreg, Trg Sv. Trojstva 15

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH I PRIVATNIM INVESTITORIMA

U sklopu programa dezinsekcije u Restauratorskom centru u Ludbregu tijekom 2010. godine tretirano je metodom inertnog plina dušika više desetaka predmeta ili cjelina s raznih lokaliteta, većinom iz kontinentalnog dijela Hrvatske, ali i s obalnog područja.

Dio umjetnina podvrgnut je dezinsekciji u redovitom programu konzervatorsko-restauratorskih radova na pokretnim spomenicima kulture koji će se tijekom 2010. godine početi provoditi u radionicama HRZ-a. Riječ je o tekstilnoj građi (etnografskoj, kulturno-povijesnoj) i drvenim polikromiranim oltarnim cjelinama ili skulpturama sa sljedećih lokaliteta: Baščanska Draga, Koprivnički Ivanec, Lopatinec, Ludbreg, Dubočac, Ivanec, Rijeka i Skradin.

Dio umjetnina je iz privatnih zbirki te je na njima provedena dezinsekcija u sklopu posebnih programa Restauratorskog centra u Ludbregu prema ugovoru s privatnim investitorom. Radi se o pojedinačnim umjetninama izrađenim od vezenog tekstila, grafičkog otiska na drvu i slika na drvu sa sljedećih lokaliteta: Koprivnice, Varaždina i Osijeka.

Dio umjetnina podvrgnut je dezinsekciji u programu hitnih intervencija na ugroženim pokretnim spomenicima kulture, nakon čega su umjetnine privremeno pohranjene u depou RCL-a.

v. b. v.

Slika 1. Komora za dezinsekciju u RCL-u

Ludbreg

Cinktor župne crkve Sv. Trojstva
1721. godina, nadograđen 1779. godine

BROJ DOSJEA: 1470, Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Obnova sjeverozapadnog krila cinktora dovršena je 2010. godine. Najprije su izvedeni konzervatorsko-restauratorski radovi na sjeverozapadnom kamenom portalu. Kameni elementi su očišćeni od nečistoća, naknadnih krpeža i ostataka naliča. Dopunjavanje forme na jače oštećenim dijelovima izvedeno je umjetnim kamenom s bakrenom armaturom. Sljubnice su očišćene i ispunjene žbukom. Ponovno je uklesano nekoliko slova iz natpisa na lučnom nadvoju koja su bila oštećena ovjesom vratnica. Kamen je natopljen sredstvom za učvršćivanje kamena i retuširan. Prije restauratorskih radova demontirane su teške drvene vratnice koje su visjele na samom portalu. Vratnice su očišćene i uređene, a ovjes je prerađen tako da su nakon restauratorskih radova vrata montirana na nove pante ugrađene u zid.

Sa zida su u zapadnom dijelu sjeverozapadnoga krila cinktora obijeni ostaci žbuke, a površine zida, lukova i svodova su očišćene i oprane. Neravan i oštećen sokl uređen je uzidavanjem manjih komada opeke i kamena te fugiranjem. Saniran je betonski nadvoj nad novijim zapadnim ulazom u cinktor. Potom su zid, svodovi i lukovi u zapadnom dijelu krila žbukani. Sjeverni dio krila žbukan je prošle godine. Bojenje bijelom bojom izvedeno

je na zidu i svodovima u cijelom sjeverozapadnom krilu. Očišćene su i obojene postojeće željezne zatege na trijemu. Na svod svakog drugog svodnog polja postavljena je po jedna jednostavna svjetiljka.

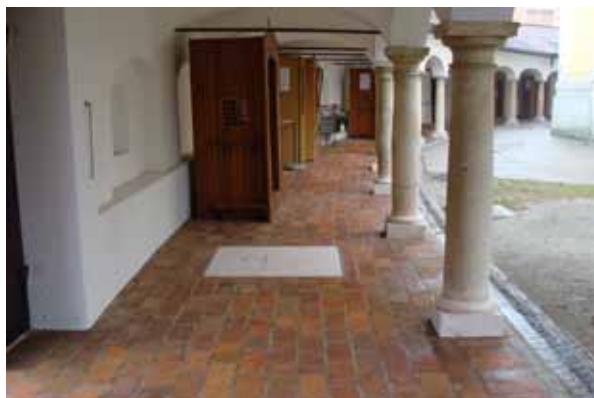
U zapadnom dijelu sjeverozapadnoga krila izведен je pod od opeke na podlogu pripremljenu prošle godine (betonske ploče nad svodom kripte, a vapneni estrih u dijelu gdje nema kripte). Korištena je stara zdrava opeka starog formata. U sjevernom dijelu krila pod je postavljen još prošle godine (kao i kanalica od granitnih kocki). Kompletan opečni pod je zaštićen premazom protiv upijanja vode. Nad originalnim otvorom u kripti postavljena je nova kamena ploča s uklesanim križem. Uz rub zapadnog trijema prema dvorištu izvedena je kanalica od granitnih kocki u koju su ugrađene kišne rešetke i linijski slivnik kod glavnog ulaza. Postavljeni su pocinčani lanci za odvodnju oborinske vode od rigalica iz žlijeba do kišnih rešetki.

U južnom krilu cinktora obijena je postojeća cementna žbuka sa zida. Zatim su na tom zidu provedeni konzervatorski istražni radovi, pri čemu su odzidane zazidane plitke niše, kao i niše unutar njih s puškarnicama.

a. o. v.

Slika 1. Zapadni dio cinktora nakon radova 2010. godine; pogled iz dvorišta

Slika 2. Pogled s trijema na dio zapadnog krila nakon radova 2011. godine

Ludbreg

Tekstiloteka
Crkveno ruho

Nepoznati autori, druga polovica 18. st.–prva polovica 20. st.
Razne tehnike, razne dimenzije

BROJ DOSJEA: T.1-T.3., Ludbreg, Trg Sv. Trojstva 15

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Na temelju donesenih zaključaka sa stručnog skupa „Najvažniji postupci za očuvanje ili poboljšanje stanja umjetnina od tekstila“ održanog u Zagrebu 2008. godine, u Ludbregu je 2009. godine osnovana Tekstiloteka kojom se želi provesti preventivna zaštita ugroženog povijesnog tekstila s područja Hrvatske. Projekt je poduprlo Ministarstvo kulture, a provodi se u sklopu redovitog programa Hrvatskog restauratorskog zavoda u suradnji s konzervatorskim odjelima. Programom su predviđene aktivnosti u rekognosciranju stanja povijesnog tekstila na terenu te aktivnosti u prikupljanju, obradi i pohranjivanju u Tekstiloteci koja je smještena u prostorijama Restauratorskog centra u Ludbregu.

Tijekom 2010. godine prikupljeno je 109 predmeta povijesnog tekstila, i to: misnica, plašteva, dalmatika, stola, veluma, manipula, bursa i pala, zastava i zastavnih traka, te raznih tekstilnih fragmenata s tri lokaliteta: Klenovnika, Ivance i Skradina. Svi prikupljeni predmeti prošli su dezinfekciju metodom gama-zraka u Institutu „Ruđer Bošković“ u Zagrebu ili inertnim plinom dušikom u komori za dezinfekciju Restauratorskog centra u Ludbregu. Nakon toga su predmeti očišćeni od prašine, izrađena je osnovna pisana, grafička i fotografска dokumentacija i napisljeku provedena adekvatna pohrana umatanjem u beskiselinski papir unutar metalnih ladičara ili kutija od beskiselinskog kartona.

v. b. v.

Slika 1. Misnica iz Klenovnika u tijeku obrade

Slika 2. Komplet misnog ruha iz Klenovnika pripremljen za pohranu

Ludbreg

Stalni postav zbirke sakralne umjetnosti u kapeli Sv. Križa u dvorcu Batthyany

Velum kat. br. 3.5.

Italija ili Austrija, prva polovica 19. stoljeća

Osnovin atlas, lansiran i broširan, metalna čipka, pamučno platno, tkanje $51,8 \times 43,7$ cm

BROJ DOSJEA: 2.2.12./ 2., Ludbreg, Trg Sv. Trojstva 15

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Velum kat. br. 3.5. dio je kompleta uz kazulu i vrijedan primjerak misnog ruha iz prve polovice 19. stoljeća. Izrađen je od laksružičastog osnovina atlasa, koji je broširan pozlaćenom srmom, tvoreći motiv lisnatih vijuga u čijem je središtu naizmjence mali višelatični, plavoružičasti cvijet i plod stilizirane granatne jabuke izrađen tehnikom lansiranja svilenih niti ljubičaste i zelene boje. Velum uokviruje metalna čipka izrađena posebnom tehnikom preplitanja batićima, poznata kao *Hohlspitze*. Takva vrsta čipke najčešće se upotrebljavala kao ukras na ženskim kapicama, dok se rjeđe susretala na jaknama ili steznicima. Početkom 20. stoljeća još se bilježi trgovina tom vrstom čipke u Poljskoj, Rusiji, Austro-Ugarskoj i drugim dijelovima istočne Europe, i to posredovanjem Židova. Podstava veluma načinjena je od bijele pamučne tkanine u platnenom vezu.

Gornja tkanina laksružičaste boje dobro je sačuvana bez vidljivih oštećenja, dok su niti srme koje tvore uzorak mjestimično pokidane. Metalna čipka dijelom je odvojena od podstave i gornje tkanine. Na nekim dijelovima nedostaju titranke, a lamete i niti srme su pokidane. Čipka je prašna i izgužvana. Tkanina od koje je načinjena podstava prašna je i izgužvana, prisutne su mrlje nepoznatog podrijetla te

je u tom predjelu vidljivo i veće oštećenje s nedostajućim nitima osnove i potke.

Prije konzervatorsko-restauratorskog postupka načinjena je fotografbska, grafička i pisana dokumentacija. Provedena je dezinfekcija predmeta, nakon čega je mehaničkim putem uz pomoć muzejskog usisivača uklonjena prašina i prljavština. Uslijedila je dekompozicija predmeta; odvojena je podstava na kojoj je proveden postupak mokrog čišćenja. Nakon sušenja i izravnavanja niti u predjelu oštećenja, ista su konsolidirana pamučnom tkaninom u platnenom vezu obojenom u lokalni ton izvornika i dodatno učvršćena šivanjem konzervatorskim bodom. Pregibi na gornjoj tkanini izravnati su staklenim utezima uz prethodnu relaksaciju tkanine u zatvorenom sistemu, i to tako da je tkanina položena na sloj *Simpatexa* ispod kojeg je bugaćica natopljena deioniziranim vodom, a na sve slojeve položena je *melinex* folija. Na metalnoj čipki proveden je suhi postupak čišćenja, a čipka je izravnata drvenim štapićima i ahatima, nakon čega je podstava ručno sašivena za gornju tkaninu. U svrhu izlaganja, za velum je izrađen jastuk (prema dimenzijama veluma) od *Avosa* ispunjenog PES-termo vatom te je sve presvućeno pamučnom tkaninom.

a. v. g.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Ludbreg

„Vrt Somođi“

Antika

BROJ DOSJEA: 1967, Zagreb, Kožarska 5

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH I GRADOM LUDBREGOM

Antička Jovija (*civitas Iovia-Botivo*), naselje zgusnutog tipa sagrađeno je tijekom 1. stoljeća na lijevoj obali rijeke Bednje, neposredno uz dravsku komunikaciju koja je povezivala Ptuj i Osijek. Pretpostavlja se da je Jovija bila razrušena potkraj 4. stoljeća, no tradicija urbanog života na tome mjestu nije zamrla, nego se nastavila sve do danas. Zahvaljujući rezultatima sustavnih sondažnih istraživanja koje je proveo Arheološki muzej u Zagrebu od 1968. do 1979. godine, može se pretpostaviti okvirni raster toga antičkoga grada.

Sustavna arheološka istraživanja nastavljena su 2008. godine zbog vrijednog nalaza dvaju bazena na prostoru *Vrta Somođi* pronađenih još 1969. godine.

U prve dvije sezone istraživanja (2008.–2009.) u cijelosti je istraženo kupalište smješteno u jugoistočnom dijelu *Vrta Somođi*. Jovijsko kupalište (231 m²) tipološki pripada skupini manjih gradskih kupališta (*balneae*) nerazvedene organizacije prostora (*Blocktyp*).

Treća sezona arheoloških istraživanja trajala je od 26. srpnja do 17. rujna 2010. godine. Sjeverno od spomenutog kupališta istražen je veći dio objekta pretpostavljene javne namjene koji je sa zapadne strane bio određen trijemom s kolonadom od dvanaest stupova (oko 655 m²). Pune dimenzije objekta dobivene su translacijom i zrcalnom simetrijom prikupljenih podataka njegova

istraženog dijela. Kroz trijem se ulazilo u pravokutni prostor podijeljen na pet prostorija. Objekt je bio preoblikovan u nekoliko građevinskih faza za koje se prema trenutačnom stanju istraživanja ne može zaključiti jesu li bile istovremene te jesu li promjenile izvornu namjenu objekta. Uz dogradnju polukružnog prostora uz južnu građevinsku liniju, znatno opsežniji zahvat izведен je uz istočno pročelje izvornog objekta. Uz njega je (s poma-kom od 2° u odnosu na južnu građevinsku liniju starijeg objekta) dograđen (pretpostavljeno) pravokutni prostor (oko 890 m²). Prostor je oblikovan oko (najvjerojatnije nenatkrivenog) dvorišta određenog hodnicima (do kraja istraživanja 2010. godine istraženi su bili zapadni i južni hodnik). Uz južni hodnik priključen je niz od (do sada istražene) četiri pravokutne prostorije.

Tijekom istraživanja nađena je velika količina pokretnih arheoloških nalaza, pri čemu su najzastupljeniji ulomci keramičkih posuda širokog vremenskog raspona (od antike do današnjice). Istražene strukture su fotografski dokumentirane (J. Kliska, HRZ) te snimljene metodom 3D laserskog skeniranja (*Vektra-Geo3D d.o.o.*). Istraženi temelji zaštićeni su do nastavka radova dvostrukim slojem geotekstila.

t. p.

Slika 1. Ludbreg, „Vrt Somođi“, pogled na istraženi dio antičke Jovije nakon arheoloških istraživanja 2010. godine.

Ljubač

Arheološki nalazi
Željezno doba

BROJ DOSJEA: 1950/6, Zadar, B. Petranovića 1
PROGRAM PREMA UGOVORU SA SVEUČILIŠTEM U ZADRU

Konzervatorsko-restauratorski radovi obuhvatili su ukupno 55 brončanih i 10 jantarnih nalaza. Postupak konzerviranja i restauriranja sastojao se od preliminarnog istraživanja, fotografiranja i dokumentiranja zatečenog stanja predmeta, aktivne stabilizacije predmeta od bakrenih slitina otopinom benzotriazola, kontroliranog mehaničkog čišćenja predmeta upotreboom skalpela, četkica,

mikropjeskarnika i mikromotora, kemijskog čišćenja jantarnih nalaza otopinom ksilena, lijepljenja slomljenih predmeta, impregnacije, konsolidacije te zaštitnog lakiranja. Nakon konzervatorsko-restauratorskog zahvata izrađena je opsežna fotografska i pisana dokumentacija o provedenim radovima.

a. jo.

Slika 1. Ljubač, metalni nalazi, prije radova

Slika 2. Ljubač, metalni nalazi, nakon radova

Marčana

Ljubićeva pećina
Prapovijest

BROJ DOSJEA: 745/16, Vodnjan-Juršići, Juršići 7

PROGRAM PREMA UGOVORU S MUSEE D' ANTHROPOLOGIE PREHISTORIQUE DE MONACO

Od 19. srpnja do 6. kolovoza 2010. godine u suradnji *Musee d'Anthropologie prehistorique de Monaco* (Kneževina Monako) i Hrvatskog restauratorskog zavoda provedena je treća kampanja istraživanja Ljubićeve pećine pokraj Marčane. Proširena je sonda B u prostoriji 2 trima novim kvadrantima, a ujedno su i završena istraživanja četiriju kvadrana započeta 2009. godine, čime je ukupno istražena površina od 7 m². Sav sediment iz slojeva prikupljan je da bi se moglo provesti tzv. vodeno sijanje. Također je iz svake stratigrafske jedinice uzet uzorak za flotaciju od deset litara sedimenta. Istraživanjima u kampanji 2010. godine evidentirane su 42 stratigrafske jedinice, od kojih se dio podudara sa stratigrafskim jedinicama iz 2008. i 2009. godine. Ukupno je prikupljen 51 posebni nalaz (34 kremene alatke, 3 obrađene kosti, 14 ulomaka ukrašene keramike). Naravno, riječ je o nalazima prikupljenim *in situ*, dok je konačni broj kremenih alatki, obrađenih kostiju i ukrašenih ulomaka keramike u konačnici mnogo brojniji, zbog izvođenja vodenog sijanja i flotacije sedimenta.

Dobiveni rezultati i dalje pokazuju kako se u pećini živjelo još u vrijeme kasnog (gornjeg) paleolitika, odnosno

epigravetijsa, što potvrđuju i najnoviji datumi dobiveni radio-karbonskom analizom iz horizonta C (između 11 170 i 10 730 CalBP /Beta 290925/) te horizonta D (između 13 780 i 13 130 CalBC /LTL 5775A/) kao i prateći arheološki materijal (šiljci s hrptom, mala sječiva s hrptom, alatke na odbojcima, sječivima i pločicama, mali šiljci, jezgre, odbojci). Ostali slojevi pokazuju određeni kontinuitet života u pećini i u neolitiku i eneolitiku te u brončanom dobu koje predstavlja najmlađi horizont (horizont A) koristenja Ljubićeve pećine. Većinu nalaza iz tih slojeva čini keramika različitih oblika i ukrasa, od kojih valja izdvojiti ulomak ukrašen slikanjem, više ulomaka ukrašenih različitim urezanim motivima ili kanelurama te plastičnim aplikama. Apsolutni datum dobiven iz neolitičkog vatrišta, odnosno iz horizonta B (između 4 690 i 4 460 CalBC /LTL5774A/) precizno datira popratni keramički materijal.

Materijal pronađen tim istraživanjima kao i apsolutne datacije horizonata B, C i D pokazuju važnost toga više-slojnog lokaliteta kako za gornji paleolitik, tako i za mlađa razdoblja zastupljena na navedenom nalazištu.

t. pe.

Slika 1. Marčana, Ljubićeva pećina, ulomak posude ukrašen urezanim kanelurama iz horizonta B.

Slika 2. Marčana, Ljubićeva pećina, dio kremenih alatki iz horizonta D.

Martinšćina

Kapela Sv. Martina
Nepoznati autor, druga polovica 15. stoljeća
Fresco

BROJ DOSJEA: 415/1, Zagreb, Radićeva 26

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

U srpnju 2008. dovršen je izvještaj o konzervatorsko-restauratorskim radovima na zidnim slikama izvedenima u prethodnoj godini, s pregledom svih dosadašnjih radova koji se na crkvi izvode od 1946. godine. Godine 2007. godine obavljeno je fotografiranje zatečenoga stanja bočnih zidova i svoda, injektiranje bočnih zidova, preventivno podljepljivanje i injiciranje svoda, nadoknada u žbukanome sloju sjevernoga zida, nadoknada kamenog dovratnika otvora sakristije, čišćenje nečistoće i skrama na bočnim zidovima i izrada grafičke dokumentacije izvedenih konzervatorsko-restauratorskih radova. Injektiranje odvojenih žbukana slojeva bočnih zidova obavljeno je smjesom za injektiranje PLM-A, čiji je prah bio otopljen u destiliranoj vodi (1 dio praha PLM-A : 4 dijela destilirane vode). Za svod je uporabljena smjesa PLM-AL, koja je s vodom miješana u jednakom omjeru kao i PLM-A. Nadoknada u žbukanome sloju *arricciu* obavljena je grubljom

vapneno-pješčanom žbukom (1 dio gašenoga istarskog vapna : 3 dijela grubog kvarcnog pijeska *jerovec* : 1 dio finog kvarcnog pijeska *jerovec*). Mesta na kojima su nedostajali dijelovi kamenog dovratnika otvora sakristije također su nadomješteni vapneno-pješčanom žbukom (1 dio gašenoga istarskog vapna : 3 dijela finog kvarcnog pijeska *jerovec* : 1 dio grubog kvarcnog pijeska *jerovec*). Čišćenje nečistoća i skrama izvedeno je gunicama i *wishab* spužvicama.

Tijekom 2009. i 2010. godine izvođeni su radovi na sjevernom zidu te sjevernom i zapadnom svodnom polju: fotografiranje zatečenoga stanja, uzimanje uzoraka za analizu pigmenata i veziva žbuke, opšivanje žbukana slojeva sjevernoga i zapadnoga svodnog polja, injektiranje istih, nadoknada u žbukanome sloju sjevernoga zida, djelomična rekonstrukcija slikanoga sloja te izrada grafičke dokumentacije izvedenih radova.

b. ra.

Slika 1. Zapadno svodno polje, detalj, nadoknada u žbukanome sloju

Slika 2. Zapadno svodno polje, detalj, rekonstrukcija slikanoga sloja

Medulin

Poluotok Vižula
Antika

BROJ DOSJEA: 1893, Zagreb, Cvijete Zuzorić 43
PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

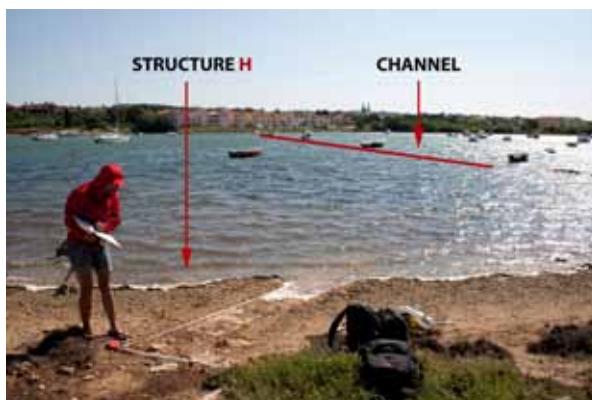
Podvodna arheološka istraživanja kompleksa antičke vile na poluotoku Vižula kod Medulina traju od 1995. godine. Tijekom istraživanja utvrđeno je osam građevinskih sklopova označenih slovima od A do H, koji čine ostatke *ville rustice*, termi, gospodarskih i lučkih objekata te drugih dijelova pripadajuće infrastrukture, poput cisterni i kanala za dovodnju i odvodnju vode. U posljednjim kampanjama 2007., 2008. i 2009. dovršena je dokumentacija antičke operativne obale s velikim molom, dužine 30 i širine 6 m (objekt F). Podvodna istraživanja dala su bogat arheološki materijal prema kojemu se objekt može datirati u razdoblje od 1. do 4. stoljeća. Privedena je kraj u dokumentacija velikog objekta s nizom prostorija, koji prema moru završava operativnom obalom sagrađenom

od velikih kamenih blokova i manjim pristupnim molom (objekt E). Ovogodišnja istraživanja obuhvatila su objekte E, A i H. U objektu E završena je nacrtna dokumentacija rastera zidova gusto postavljenih prostorija na južnom dijelu. Novootkriveni elementi na području objekta A sugeriraju kompleks termalnog sadržaja. Istraživanja antičkog kanala između Burla na kopnu i sjevernog dijela Vižule (objekt H) i geodetska snimanja pokazala su da nagib kanala pada prema poluotoku, prema čemu se izvodi zaključak da je kanal mogao imati funkciju opskrbe vode za veći dio kompleksa. Tome u prilog ide činjenica kako na Burlama postoje najmanje tri bunara pitke vode korištena još u antičko vrijeme.

v. z.

Slika 1. Medulin, poluotok Vižula: Nacrt objekata E i F istraženih i dokumentiranih 2007., 2008., 2009. i 2010. godine.

Slika 2. Medulin, poluotok Vižula: Pozicija antičkog kanala pod vodom između Burla i Vižule (objekt H).

Mikleuška (Bela crkva)

Pavlinski samostan BDM
Kasni srednji vijek

BROJ DOSJEA: 2039, Zagreb, Kožarska 5

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Podno najvišeg vrha Dugačkog brda na Moslavačkoj gori, južno od Garić grada, nalazi se najstariji pavlinski samostan na području današnje Hrvatske. Samostan Blažene Djevice Marije (poznat i kao *Bela crkva*) osnovan je u drugoj polovici 13. stoljeća, a redovnici su ga zauvijek napustili između 1520. i 1544. godine.

Prvim arheološkim radovima provedenim 2009. godine istražena je samostanska crkva Navještenja Marijina (smještena u sjeveroistočnom dijelu sklopa) unutar sjevernog dijela longitudinalne simetrale. Rekonstrukcijom su dobivene njezine vanjske (3155×1050 cm) i unutarnje dimenzije (lađa: 1665×850 cm; svetište: 1275×650 cm). Crkva je bila sagrađena kao istaknut longitudinalni objekt s jednobrodnim, pravokutnom lađom te nešto kraćim i užim, poligonalno zaključenim svetištem.

Druga sezona iskopavanja provedena je od 28. lipnja do 23. srpnja 2010. godine. Arheološki je istražen jugozapadni dio lađe samostanske crkve. Potvrđeno je da je unutrašnjost crkve bila popločena tavelama od opeke (24

$\times 24$ cm). Podnica je cjelovita, osim uleknuća nastalih kao posljedica slijeganja zemlje iznad grobnica. Ujedno je u lađi pronađena *in situ* sačuvana stuba južnog oltara. U cijelosti je istražen i izvrsno sačuvan bogato profiliran zapadni portal kasnogotičkih karakteristika. Portal je izrađen od vapnenca (kalkarenit), a na njemu nisu pronađeni tragovi oslika. Tijekom ove sezone istraživanja pronađena su i četrdeset dva ulomka arhitektonskih profilacija.

Zbog nepogodnih atmosferilija te općeg stanja nalaza, portal i *in situ* pronađene svežnjaste službe u svetištu zaštićeni su u skladu s napucima Prirodoslovnog laboratorija te Odjela za kamenu plastiku HRZ-a. Svi istraženi zidovi prekriveni su dvostrukim slojem geotekstila. Istraženi dio samostanske crkve je fotografski dokumentiran te snimljen metodom 3D laserskog skeniranja (*Vektra-Geo3D d.o.o.*), prema čemu je izradena cjelokupna nacrtna dokumentacija.

t. p.

Slika 1. Mikleuška (Bela crkva), pavlinski samostan BDM, pogled na zapadni portal crkve Navještenja Marijina nakon arheoloških istraživanja 2010. godine.

Mljet

Pličina Sveti Pavao
Novi vijek

BROJ DOSJEA: 2014, Zagreb, Cvijete Zuzorić 43
PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Podvodna arheološka istraživanja brodoloma kod pličine Sv. Pavao na otoku Mljetu traju (u četiri kampanje) od 2007. godine. Lokalitet je pronađen 2006. na dubini od 36 do 46 m, cjelovit bez tragova devastacije. Na dnu je ležalo osam brončanih topova, željezno sidro, ostaci drvene brodske konstrukcije, keramičko, stakleno i metalno posuđe te sitni materijal orijentalne i sjevernoitalske provenijencije. Riječ je o trgovачkom brodu s bogatom orijentalnom robom namijenjenom zapadnom tržištu. Između ostalog, luksuznu robu činilo je posuđe iz radio-nica turskog grada Iznika s bogatim slikanim motivima, na temelju kojih je brodolom datiran u drugu polovicu 16. stoljeća. Ovogodišnjim istraživanjima (koja su trajala od 22. svibnja do 4. lipnja), ostvarena je međunarodna

suradnja s Dipartamento di Science dell' Antichità e del Vicino Oriente, Università Ca' Foscari iz Italije, pod vodstvom prof. Carla Beltrana s ciljem izrade kompletne nacrtnе i fotografске dokumentacije drvene konstrukcije broda. Postavljeno je kvadratno mrežište na dubini od 40 do 42 m koje je obuhvatilo deset kvadrata, što bi odgovaralo području od 40 m².

Od posebnih nalaza (PN 1–87) treba izdvojiti dva srebrna talira kovana 1559. godine, s poprsjem kneza Saksonije Johanna Friedricha I., inkrustirana s desetak srebrnih turskih *akči*, malo brodsko zvono s ispisanim godinom M D LX VII (1567.), nekoliko cjelovitih i više ulomaka orijentalne keramike te jedna cijela bakrena plitica.

v. z.

Slika 1. Mljet, pličina Sv. Pavao, plan arheološkog nalazišta

Slika 2. Mljet, pličina Sv. Pavao, brodsko zvono *in situ* pronađeno 2010. godine.

Mljet

Pličina Sveti Pavao, podvodni arheološki nalazi s novovjekovnog brodoloma
Novi vijek

BROJ DOSJEA: 1970/1, Zadar, B. Petranovića 1

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

U 2010. godini nastavljeni su konzervatorsko-restauratorski radovi na brončanim topovima i keramičkom materijalu s nalazišta pličine Sv. Pavao kod otoka Mljeta. Radi utvrđivanja položaja i stupnja očuvanosti elemenata željeznog zatvarača, na topovima br. 1, 4, 5, 7 izvedena su radiografska snimanja. Za određivanje sastava metala, s topova su uzeti uzorci čija su ispitivanja pokazala da je na topovima br. 2 i 3 riječ o slitini bronce s 20%-tним udjelom olova, dok je na topovima br. 1, 4, 5, 6, 7 riječ o slitini bronce s 7–9%-tnim udjelom kositra. Prilikom čišćenja na stražnjem dijelu topa br. 5 pronađen je drveni čep koji je očišćen i konzerviran, dok je na stražnjem dijelu topa br. 1 pronađena tkanina. Analiza tkanine pretražnim

elektronskim mikroskopom pokazala je da se uzorak sastoji od lanenih vlakana.

Iz unutrašnjosti stražnjeg dijela cijevi topa br. 5 uzet je uzorak crnog taloga čija analiza je potvrdila da je riječ o barutu. Svi topovi osim br. 8 očišćeni su mehanički do površinskog sloja patine na metalu, dok će se čišćenje cijevi na svim topovima obaviti elektrolitički u fazama koje predstoje. Na topu br. 8 završen je proces desalinizacije; uslijedit će čišćenje i mehaničko uklanjanje nasлага. Osim na topovima, konzervatorsko-restauratorski radovi provedeni su i na jednom bakrenom kotlu te na sedam keramičkih predmeta.

m. m.

Slika 1. Mljet, pličina Sv. Pavao, top br. 7, stanje prije radova

Slika 2. Mljet, pličina Sv. Pavao, top br. 7, stanje nakon radova

Mljet

Rt Glavat, podvodni arheološki nalazi
Antika

BROJ DOSJEA: 2072/1, Zadar, B. Petranovića 1
PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

S lokaliteta Mljet, Rt Glavat, zaprimljen je 21 nalaz (dvadeset keramičkih i jedan drveni nalaz). Keramičke nalaze čini posuđe (tanjuri i zdjele različitih tipova i veličina), dok je drveni nalaz dio brodske konstrukcije. Keramički nalazi su fotografски dokumentirani prije obrade, desalinizirani, mehanički očišćeni, konsolidirani, a ulomci nalaza u fragmentiranom obliku međusobno slijepljeni. Nedostajući dijelovi keramičkih nalaza rekonstruirani su integracijom alabasternog gipsa na otisak uzet s originala plastelinom ili na lončarskom kolu. Nakon obrade, gips je

toniran odgovarajućom mješavinom akrilnih boja. Keramički nalazi potom su fotografski dokumentirani nakon obrade te su pisano dokumentirane sve faze provedenih konzervatorsko-restauratorskih radova. Drveni nalaz je snimljen prije obrade, desaliniziran, mehanički očišćen i trenutačno je u procesu impregnacije polietilenglikolom. Nakon procesa impregnacije slijedi proces sušenja i uklanjanja viška polietilenglikola s drva.

a. je.

Slika 1. Mljet, rt Glavat, keramička zdjela prije radova

Slika 2. Mljet, rt Glavat, keramička zdjela nakon radova

Mljet

Rt Stoba
Srednji vijek

BROJ DOSJEA: 1971, Zagreb, Cvijete Zuzorić 43
PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Tijekom svibnja 2010. godine provedeno je rekognosciranje dubrovačkog podmorja, prilikom kojega je počelo istraživanje srednjovjekovnog brodoloma kod rta Stoba na otoku Mljetu. Na dubini od 6 do 25 m nalaze se ostaci trgovačkog broda koji je prevozio teret bizantskih amfora i staklene posude istočnomediterskih radionica. Lokalitet su otkrili domaći ronioci šezdesetih godina prošlog stoljeća, a prvi stručni uvidaj izведен je u sklopu podmorskog rekognosciranja otoka Mljeta 1975. godine. Ovogodišnjim istraživanjima počelo se s podvodnim iskopom lokaliteta. Postavljene su tri arheološke sonde dimenzija 2×2 m na pješčanoj zaravni ispod stijene na kojoj leži bizantsko sidro dužine 2 m. U sondi 1, na dubini od 24 m, ispod 20 cm sloja pijeska pronađene su dvije amfore kruškolikog oblika sa širokim istaknutim ramenom i blago konkavnim dnom. Između vrata i ramena obje imaju urezan grafit. U sondama 2 i 3, na dubini od 25 m, ispod 15 do 20 cm površinskog sloja pijeska, pronađeno je pet amfora stožastog, izduljenog oblika. Jedna od amfora u predjelu vrata ima pečat u obliku dviju koncentričnih kružnica utisnut prije

pečenja. Lijevo od pečata nalazi se grafit urezan nakon pečenja, sastavljen od slova M, s pridodanim slovom na lijevoj nozi kao i kod prethodnih amfora. Žig s koncentričnim kružnicama po svemu je sudeći oznaka radionice, dok je naknadno urezani grafit bio oznaka trgovca, odnosno vlasnika trgovačkog broda. U površinskom sloju izvan sondi pronađen je jedan ovalni keramički vrč sa stajaćom plohom na jednoj strani trbuha, dvije cjelovite amfore manjih dimenzija i dio nešto drugačije amfore kruškolikog oblika. Teret se sastojao od najmanje pet različitih tipova amfora koje se prema analogijama iz Istanbula i lokaliteta oko Crnog i Mramornog mora može smjestiti u 9. i 10. stoljeće. Ulomci stakla pronađeni na lokalitetu pripadaju luksuznom posudu izrađenom u dvobojskom staklu s apliciranim valovitim i vodoravnim trakama od stakla u drugoj boji ili s utisnutim motivom „oka“. Takav način ukrašavanja poznat je u Armeniji, Egiptu i drugim pokrajinama duž istočne granice Bizantskog carstva tijekom 9. i 10. stoljeća.

v. z.

Slika 1. Mljet, rt Stoba, podvodni iskop sonde 1

Slika 2. Mljet, rt Stoba, tipovi amfora pronađeni na lokalitetu

Mljet

Uvala Vela Dolina
Kasna antika

BROJ DOSJEA: 1895, Zagreb, Cvijete Zuzorić 43
PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Podvodna arheološka istraživanja lokaliteta u uvali Vela Dolina na otoku Mljetu provedena su u četiri kampanje od 2007. do 2010. godine. Na dnu je 2006. pronađen i odmah potom prijavljen gotovo potpuno intaktan lokalitet s ostacima broda s teretom kasnoantičkih amfora. Riječ je o sjevernoafričkim amforama tipa Keay XXV datiranih u 4. stoljeće, više manjih amfora još neutvrđenog tipa te četiri željezna sidra. Ovogodišnja istraživanja provedena su od

21. do 28. rujna u svrhu postavljanja metalne ograde koja bi zaštitila lokalitet od nanosa pijeska. Razlog tome je velika kosina dna po kojoj se pri iskopu lokaliteta u tolikoj mjeri spuštao pijesak da je onemogućavao podvodne arheološke radove. Iskopom u kulturnom sloju došlo se do drvenih dijelova brodske konstrukcije, koji su zaštićeni kako bi se u sljedećoj kampanji mogli dokumentirati.

v. z.

Slika 1. Mljet, uvala Vela Dolina, postavljanje metalne ograde (brane)

Mljet

Uvala Vela Dolina, podvodni arheološki nalazi s brodoloma
Antika

BROJ DOSJEA: 2070/1, Zadar, B. Petranovića 1

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Odjel za restauriranje podvodnih arheoloških nalaza tijekom 2007. i 2008. godine zaprimio je na konzervatorsko-restauratorsku obradu osam cijelovitih i četiri fragmentirane amfore, fragment keramičke srednjovjekovne posude, dvije olovne zatrpe oplate broda i jedan drveni predmet s lokaliteta Mljet–uvala Vela Dolina. Radovi su trajali od 1. siječnja do 31. prosinca 2010. Provedenim konzervatorsko-restauratorskim zahvatima potpuno je očišćeno i konzervirano osam amfora, dvije olovne zatrpe oplate broda te fragment keramičke posude. Prilikom zaprimanja materijala provedena su preliminarna istraživanja da bi se utvrdilo stanje predmeta te na taj način odredio tijek dalnjih konzervatorsko-restauratorskih postupaka. Svi predmeti su odmah stavljeni u proces desalinizacije koji je trajao dvanaest mjeseci uz konstantne izmjene vode te uzimanje uzoraka iz bazena radi mjerenja količine topivih soli. Nakon što je količina topivih soli svedena na

prihvatljivi minimum, svi predmeti su izvađeni i osušeni na zraku. Amfore i keramički ulomci, čija je površina bila prekrivena debelim slojem kalcitnih naslaga, čišćeni su mehaničkim putem dlijetima raznih profila. Svi keramički predmeti konsolidirani su 3%-tном vodenom otopinom akrilnog konsolidanta. Olovni fragmenti su čišćeni kemijskim putem od naslaga olovnih oksida i karbonata, te naslaga vapneničke prirode. Zaštićeni su premazivanjem mješavom 2%-tne otopine Paraloida B 72 i 5%-tne otopine Cosmoloida H 80 u toluenu. Drveni fragmenti su mehanički čišćeni od površinskih naslaga te se trenutačno nalaze u vodi. Predviđa se konsolidiranje materijala impregnacijom kolofonijem. Zatečeno stanje i sve faze rada opširno su fotografski dokumentirani te je nakon završetka konzervatorsko–restauratorskog postupka izrađena pisana dokumentacija o provedenim radovima.

m.č.

Slika 1. Mljet, uvala Vela Dolina, amfora prije restauriranja

Slika 2. Mljet, uvala Vela Dolina, amfora nakon restauriranja

Mljet

Veli Škoj
Kasna antika

BROJ DOSJE: 1971, Zagreb, Cvijete Zuzorić 43

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH UZ SUFINANCIRAJE UDRUGE SV. PAVLA APOSTOLA –
MLJETSKOG BRODOLOMCA

Tijekom rujna i listopada 2010. godine provedeno je rekonosciranje dubrovačkog podmorja, pri čemu se nastavilo istraživanje antičkog brodoloma s teretom kamenih kod Velog Škoja na otoku Mljetu. Pregledana je sjeverozapadna, sjeverna, sjeveroistočna, istočna i jugoistočna strana pličine od 2 m do 40 m dubine. Utvrđeno je postojanje dviju vrsta materijala, koje nije bilo moguće smjestiti u isto razdoblje. Na vrhu pličine (2 m dubine) u pijesku je pronađeno više ulomaka amfora i tegula, a prema dubini sa sjeverne i istočne strane nekoliko cijelih amfora. Prema dijelovima koji se naziru iz pijeska jasno je da pripadaju tipu Lamboglia 2 i Dressel 6A i prema tome se mogu datirati u 1. stoljeće. Veći komadi takvih amfora nađeni su i na području lokaliteta s teretom kamenih proizvoda, no prema ostalom materijalu, čini se da je riječ o dva odvojena brodoloma i da drugi pripada 3. stoljeću. Počelo

se s iskopom i dokumentacijom brodoloma s kamenim teretom. Postavljeno je šest probnih sondi koje su bile umrežene i izmjerene metodom triangulacije između fiksnih točaka postavljenih na dnu. Također je skinut sloj pijeska s kamenih elemenata da bi se ustanovio njihov broj i dimenzije. Evidentirana su tri kama sanduka, trinaest kamenih ploča dimenzija 100 × 200 cm i debljine desetak cm, tri velika elementa L-profila i više desetaka tanjih ploči debljine 2–3 cm, čije dimenzije zasad nisu poznate jer su nađene samo u dijelovima. Tijekom arheološkog iskopa pronađena je i velika količina keramičkog materijala od kojeg većinu čine keramičke šalice s jednom ručkom, plitice, mali vrčevi trolisnog oblika s kljunom za izlijevanje i dugulastom obлом ručkom, veći vrčevi sličnog oblika i zdjele različite veličine sa stožastim poklopциma.

v. z.

Slika 1. Mljet, Veli Škoj, kameni teret *in situ*

Slika 2. Mljet, Veli Škoj, nacrtna dokumentacija lokaliteta

Motovun

Župna crkva Sv. Stjepana

1. Stola, inv. br. C 035a, nepoznati autor, 15. st., svileni baršun, laneno platno, pozlaćene trake i rese, različite dimenzije
2. Manipul, inv. br. C 035b, nepoznati autor, 15. st., svileni baršun, laneno platno, pozlaćene trake i rese, različite dimenzije
3. Stola, inv. br. C 65, nepoznati autor, 15. st., svileni baršun, laneno platno, pozlaćene trake i rese, različite dimenzije

BROJ DOSJEA: 7630 (1), 7631 (2), 7632 (3), Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Stole i manipul datirani su u 15. stoljeće i radovi su nepoznatih autora. Stola, inv. br. C 035a, i manipul, inv. br. C 035b, dio su kompleta s kazulom inv. br. C 035, dok je stola inv. br. C 65 jedini predmet u zbirci načinjen od uzorkovanog svilenog baršuna. Stola inv. br. C 035a i manipul inv. br. C 035b izrađeni su od crvenog svilenog baršuna, ukrašeni pozlaćenim trakama i resama te podstavljeni lanenim i konopljinim platnom. Stola inv. br. C 65 izrađena je od nekoliko spojenih komada različitih crveno-žutih svilenih broširanih rezanih baršuna, ukrašena svilenum resama i podstavljena crveno-smeđim lanenim platnom.

Zatećeno stanje tih predmeta bilo je loše, a uzrokovano je upotreborom i neprimjerenim načinom pohrane. Predmeti su bili prekriveni sitnom prašinom, mrljama od voska, znoja i ostalim mrljama nepoznatog porijekla. Sve pozlaćene niti su manje ili više patinirane. Na mnogim mjestima konci konstruktivnih šavova su nedostajali ili bili oslabljeni. Veća oštećenja resa bila su vidljiva na stolama, a manipul je imao i veća oštećenja u vidu otvora

na glavnoj i podstavnoj tkanini. Stola inv. br. C 65 imala je mnogo pukotina, a veliki broj efektnih niti potke bio je odvojen od glavne tkanine. Na jednom njezinu kraju nedostajao je čitav krojeni umetak trokutastog oblika, dno komada svilenog baršuna i rese. Baršun je na svim predmetima imao mnogo ogoljenih dijelova. Zamijećene su i neprimjerene intervencije nastale tijekom vremena.

Na svim predmetima fotografirano je stanje prije, tijekom i nakon radova. Provedena je identifikacija svih materijala i analiziran je način izrade traka, resa i tkaniha. Grafički su dokumentirana sva oštećenja i mrlje te konstrukcija predmeta. Analizirani su zatećeni povjesni slojevi na predmetima. Tijekom izvođenja cjelovitog konzervatorsko-restauratorskog zahvata zadržane su sve povijesne intervencije koje nisu ugrožavale predmete. Nečistoće su uklonjene suhim postupkom. Sva oštećenja podložena su odgovarajućim tkaninama i konzervirana šivanjem svilenum koncima.

s. l. v.

Slika 1. Stola, inv. br. C 65, prije radova

Slika 2. Stola, inv. br. C 65, nakon radova

Murter

Pličina Mijoka
Novi vijek

BROJ DOSJEA: 2036, Zagreb, Cvijete Zuzorić 43
PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Podvodna arheološka istraživanja brodoloma kod pličine Mijoka u blizini Murtera traju od 2006. godine. Zbog višegodišnje devastacije lokaliteta, konstrukcija broda je uništena, a veći dio materijala je otuđen, no na dnu je ostao netaknut sloj s vrlo vrijednim arheološkim materijalom. Zbog sitnih nalaza jedva vidljivih u pijesku, metodologija istraživanja nalagala je postavljanje mrežastih vreća na krajeve usisnih cijevi kojima se izvodio iskop. Na taj način mogao se prikupiti sav pijesak s dna, koji je potom temeljito prosijavan na kopnu. Materijal predstavlja ostatke potonulog trgovačkog broda s početka 17. stoljeća s vrlo luksuznom robom za praktičnu i široku upotrebu, ukrasnom robom i zlatarskim materijalom. Prema signaturnama na pojedinim predmetima, roba je većim dijelom potjecala iz grada Nürnberg-a, dok se stakleni materijal mogao pripisati muranskim radionicama stakla. Ovogodišnjim istraživanjima provedenim u sklopu rekognosciranja šibenskog podmorja, postavljene su probne sonde da bi se provjerilo rasprostiranje kulturnog sloja. Postavljeno

je deset sondi, od kojih je šest pokazalo da se na sjeveroistočnoj, istočnoj, jugoistočnoj i južnoj strani više ne pojavljuje kulturni sloj te da površinski sloj pijeska bez i jednog nalaza seže do žive stijene. Na području zapadno, sjeverozapadno i sjeverno od kvadrantata E, C, A i F iz 2008. pojavio se kulturni sloj crne boje debljine 15–20 cm, stoga je iskop u tim kvadrantima nastavljen. Najveći dio nalaza iz navedenog sloja čine produkti srednjoeuropskih radionica: dršci noževa, pribora za jelo i britve, dijelovi metalnih svjećnjaka, mjedene kutije, pribadače i praporci. Od zlatarskog materijala pronađeni su dijelovi preciznih vaga s pripadajućim utezima i noduli kristaliziranog pirita (FeS_2). Od proizvoda muranskih radionica pronađena su mala zrcala i staklena zrna. Vrlo vrijedan nalaz čini dvadesetak ugarskih srebrnih denara u grumenu, srebrni poljski polugroši slijepljeni sa srebrnim turskim *akčama* i ugarska zlatna forinta kovana 1587. u Rumunjskoj za Sigismunda Báthorija (1581.–1589.).

v. z.

Slika 1. Murter, pličina Mijoka, arheološki iskop pod vodom

Slika 2. Murter, pličina Mijoka, mjedeni žetoni, srebrni i zlatni novac

Murter

Pličina Mijoka, podvodni arheološki nalazi
Novi vijek

BROJ DOSJEA: 1737/1, Zadar, B. Petranovića 1
PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Tijekom 2010. godine nastavljeni su konzervatorsko-restauratorski radovi na arheološkom materijalu s lokaliteta Murter, pličina Mijoka. Radovi su obavljeni na materijalu koji je dio brojnih nalaza s navedenog lokaliteta istraživanog 2008. godine, a koji u 2009. godini nije bio obrađen. Zbog velike raznolikosti arheološkog materijala, u konzervatorsko-restauratorske radove bile su uključene radionice za obradu metala, stakla i organskog materijala u Odjelu za restauriranje podvodnih arheoloških nalaza u Zadru. Obrađeno je više od 130 metalnih predmeta razne namjene, od kojih možemo istaknuti: dijelove kutijica za

utege, mjeđene i olovne utege različitih veličina i ukrasa, satove s pozlaćenim mjeđenim kutijicama, plitice zlatarskih vaga, dijelove svijećnjaka, srebrne novčiće, žetone, britve, praporce, dijelove lančića i prstenja. Obradeno je i više od trideset komada staklenih predmeta, velik broj zrna od staklene paste, te dvadesetak arheoloških nalaza izrađenih od organskog materijala–drva, kosti i koralja. Za sve faze konzervatorsko-restauratorskih radova izrađena je fotografска dokumentacija, kao i pisana dokumentacija o izvedenim radovima.

m. pe.

Slika 1. Murter, pličina Mijoka, sunčani sat prije obrade

Slika 2. Murter, pličina Mijoka, sunčani sat nakon obrade

Nadin

Pokretni arheološki nalazi
Prapovijest / antika

BROJ DOSJEA: 1950/8, Zadar, B. Petranovića 1
PROGRAM PREMA UGOVORU SA SVEUČILIŠTEM U ZADRU

Konzervatorsko-restauratorski radovi obuhvatili su ukupno 25 željeznih, 236 brončanih, 86 jantarnih, 7 koštanih, 32 keramička i 9 staklenih nalaza.

Postupak konzerviranja i restauriranja sastojao se od preliminarnog istraživanja, fotografiranja i dokumentiranja zatečenog stanja predmeta, kontroliranog mehaničkog čišćenja metalnih predmeta upotreboom skalpela, četkica,

mikropjeskarnika i mikromotora, kemijskog čišćenja nalaza organskog porijekla, impregniranja, konsolidiranja i zaštitnog lakiranja. Svi konzervatorsko-restauratorski radovi praćeni su opsežnom pisanom i fotografskom dokumentacijom.

a. jo.

Slika 1. Nadin, jantarna perla, prije radova

Slika 2. Nadin, jantarna perla, nakon radova

Nerežića

Brački muzej „Pustinja Blaca“

Kazula

Nepoznati autor, 18. stoljeće

Svilena i lanena tkanina, trake od posrebrenih niti, svilene trake za vezanje, 68 × 104 cm

BROJ DOSJEA: 7639, Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S CENTROM ZA KULTURU IZ NEREŽIŠĆA NA BRAČU

Kazula je krojena od žutog, svilenog, broširanog i lansirano satena, s tim da su pri dnu prednje i stražnje strane ukrojeni mali komadi drugog, vrlo sličnog materijala. U podlozi glavne tkanine je žuti saten lansiran posrebrenim nitima koje tvore različite biljne motive; klasje žita, lišće vinove loze, grozdove i sitno cvijeće. Lansirani srebrni motivi dopunjaju broširane svilene i pozlaćene motive cvijeća i lišća koji vertikalno slijede blagi oblik slova „s“. Podstava je izrađena od blijedoružičastog lanenog platna. Međupodstava je od prljavobijelog i smeđeg, grubljenog lanenog platna, a traka za vezanje od plavog pamučnog platna. Kazula je bila prekrivena različitim nečistoćama: finom prašinom i krupnijim nečistoćama (čađa od požara ili nakupine crnih pljesnji). Vidljive su bile masne mrlje na podstavi vratnog izreza sprijeda i po sredini stražnjeg

dijela. Efektne posrebrene niti potke odvojile su se od podloge tkanine na nekoliko mjesta sprijeda i straga. Na posebno osjetljivim mjestima, odnosno ramenim dijelovima, bili su otvori.

Tijekom 2010. godine izведен je cijelovit konzervatorsko-restauratorski zahvat i izrađena prateća dokumentacija. Grafički su prikazana oštećenja, raporti i konstrukcija predmeta. Analize uzoraka materijala provedene su u Prirodoslovnom laboratoriju HRZ-a. Sve zatečene tkanine su tehnološki analizirane. Kazula je očišćena suhim i djelomično mokrim postupkom. Zatvorena su oštećenja, predmet je spojen u cjelinu i pohranjen u beskiselinsku kutiju opremljenu odgovarajućim jastucima.

s. k.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Novalja

Crkva Sv. Marije
Bogorodica od Ružarija
Nepoznati autor, 15./16. stoljeće
Tempera na drvu, 121 × 135 cm

BROJ DOSJEA: 1721/7, Rijeka, Užarska 26

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Slika prikazuje Bogorodicu na tronu s Djetetom u krilu, sv. Josipom sa svoje desne te sv. Antunom Padovanskim s lijeve strane. Današnji izgled slike, koja je nekoć bila triptih, rezultat je brojnih preinaka u prošlosti. Slika je prije petnaestak godina bila nestručno restaurirana te je tim zahvatom pretrpjela teška i nepovratna oštećenja drvenog nosioca i slikanih slojeva. Drastičnom metodom čišćenja oštećeni su svi slikani slojevi i preslici. Zbog toga je otežana identifikacija pojedinih slojeva. Ono što je preostalo od originalnih slikanih slojeva i starijih preslika naširoko je preslikano slojevima uljane boje prezentirajući skromno „restauratorovo“ slikarsko umijeće. Slika je čavlima, vijcima i vinilnim ljepilom fiksirana u drvenom sanduku. Na gornji dio lica slike aplicirana je drvena pozlaćena maska. Sanduk onemogućava pregled poledine slike, rubova i gornjeg dijela lica slike, a demontaža slike iz sanduka uzrokovala bi niz problema koji bi se mogli riješiti samo cjelovitim konzervatorsko-restauratorskim zahvatom. Drveni nosilac sastavljen je od više dijelova koji su se s vremenom deformirali. Lice slike opsežno je preslikano uljanim bojama koje onemogućavaju uvid u stanje originalnog slikanog sloja. Slikani slojevi se odižu i otpadaju u ljuskama. Na više mjesta vidljivi su tragovi abrazije te nestručno nanesenih zakita koji su zatim prekriveni preslikom. Metalne aplikacije pričvršćene su čavlima kroz slikani sloj. Gust, nehomogeno naneseni

lak prekriven je nataloženom atmosferskom nečistoćom. Na Institutu „Ruđer Bošković“ u Zagrebu obavljena je dezinfekcija umjetnine gama-zračenjem, a u radionici HRZ-a na Zmajevcu 8 RTG snimanja. Snimke su otkrile katastrofalno stanje umjetnine: originalni slikani sloj očuvan u malom postotku i nepostojanje potpornog sistema. Drveni nosilac sastavljen je od triju dasaka 110,5 cm visine, 34, 47 i 33,4 cm širine te

2,5 cm debljine. Vidljivi su tragovi djelovanja insekata, naročito u rubnim dijelovima slike te tragovi starih, vjerojatno originalnih čavala koji su izvađeni. Rezultati laboratorijske analize pigmenata i veziva te stratigrafske analize mikropresjeka potvrdili su da je riječ o više slikanih slojeva iz različitih vremenskih razdoblja te o tutkalu i vosku kao vezivu. Stupanj oštećenosti slike *Bogorodica od Ružarija* vrlo je visok, no uglavnom su to oštećenja fiksнog, a ne progresivnog karaktera. Izvođenje cjelovitog konzervatorsko-restauratorskog zahvata u ovom bi slučaju podrazumijevalo višegodišnji rad i ulaganje znatnih finansijskih sredstava. Uklanjanjem površinske nečistoće, konsolidacijom slikanih slojeva i kontrolom mikroklimatskih uvjeta usporeno je propadanje umjetnine do nekog pogodnijeg trenutka za izvođenje cjelovitih konzervatorsko-restauratorskih zahvata. Slika je vraćena u crkvu Sv. Marije u Novalji.

a. r. b.

Slika 1. Detalj prije radova

Slika 2. Nakon radova

Novo Mjesto

Kapela Sv. Petra
Polovica 13. stoljeća

BROJ DOSJEA: 1341/1, Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PREMA UGOVORIMA S MINISTARSTVOM KULTURE RH I GRADOM SVETI IVAN ZELINA

Kapela Sv. Petra je jednobrodna crkva s užim četverokutnim, križno nadsvodenim svetištem. Zidana je opekom, a kutovi su istaknuti lezenama. U unutrašnjosti su sačuvani fragmenti srednjovjekovnih zidnih slika. Kapela je u više navrata pregrađvana.

Prema glavnom projektu rekonstrukcije drvenog krovišta i zvonika, izvedeno je krovište nad lađom. Prethodne godine razgrađen je zidani zvonik, pjevalište, zabat, krovište i drveni strop nad lađom koji su bili izvedeni nakon potresa 1848. godine. Nakon uklanjanja drvenih konstrukcija, otkrile su se dvostrukе nazidnice od prethodnoga krova na uzdužnim zidovima lađe, te drvene grede uzidane u zabatima zidanima miješanim kamenim i opečnim materijalom. I dok je izvorni zid zidan sitnjom opekom, formata sličnjega današnjemu, zvonik, pjevalište, popravci zida, zabat i četvrtkružni vijenci zidani su krupnijom opekom 19. stoljeća ($7 \times 15 \times 29\text{--}30$ cm).

Glavni projekt je preinačen u odnosu na idejni, u skladu s nalazom dvostrukih nazidnica. Prijašnje krovište je naime imalo prepuštenu strehu. Rahlo i na brzinu zidan zabat nad glavnim pročeljem, dodatno oslabljen dvjema uzdužno uzidanim gredama (od kojih je jedna bila potpuno trula), razgrađen je te je sazidan novi, tanji zabat za strmiji krov (debljina 48 cm, nagib 52°). Izvedena je nova konstrukcija vidljivog hrastova grednika kojemu je svaka četvrta greda ujedno i dio glavnih vezača dvostrukе visulje. Konstrukcija drvenog zvonika oslanja se preko dviju masivnih greda na nazidnice uz zabatni zid nad glavnim pročeljem. Krov nad lađom pokriven je crijeponom, a nad zvonikom limom. Takav je pokrov izabran radi sigurnosti. Izvedeni su suvremeni elementi krova.

t. k.

Slika 1. Stanje pri kraju radova, pogled sa sjeveroistoka

Slika 2. Stanje nakon radova, glavno pročelje

Nuštar, Vukovar

Brza cesta Osijek – Vukovar – Vinkovci – Županja, dionica Nuštar – Vukovar
Prapovijest / srednji vijek / novi vijek

BROJ DOSJEA: 2094, Vodnjan-Juršići, Juršići 7

PROGRAM PREMA UGOVORU S HIDROELEKTRA-PROJEKTOM D.O.O.

Za potrebe izrade Studije o utjecaju na okoliš planiranog zahvata brze ceste Osijek – Vukovar – Vinkovci – Županja, obrađeni su kulturno-povijesni objekti/lokaliteti na području utjecaja gradnje, i to na osnovi postojećih podataka o kulturno-povijesnoj baštini toga područja kao i na osnovi reambulacije terena. Utjecaj gradnje brze ceste na kulturno-povijesnu baštinu promatran je kao izravni (u širini od 30 m) i neizravni (širine od 500 m). Stoga je na cijelom području zone izravnog utjecaja provedeno intenzivno rekognosciranje terena s bilježenjem i dokumentiranjem svih prepoznatih lokaliteta, dok su u zoni neizravnog utjecaja obični i dokumentirani lokaliteti poznati iz stručne literature, dokumentacije Ministarstva kulture ili ovlaštenih muzejskih ustanova. (Svi položaji su fotografski dokumentirani i zabilježeni GPS uredajem prema Gaus-Krygerovu sustavu.) Najveći dio područja uz buduću prometnicu zauzimaju oranice i manjim dijelom šume. Dio trase prolazi uz rijeku Vuku, što je u prošlosti bila idealna pozicija za formiranje naselja, a što se jasno pokazalo i prilikom pregleda trase. Buduća prometnica prolazi podalje od naseljenih mjesta, tako da se ni jedno naselje ne nalazi na udaljenosti manjoj od 250 m. Na prostoru planirane gradnje, odnosno uže zone utjecaja, evidentirano je postojanje nekoliko arheoloških lokaliteta.

Problem prilikom pregleda trase bila je miniranost dijela predmetnog područja, pa će stoga minirane zone trebati pregledati naknadno, nakon provedenog razminiranja. Također, otegota okolnost prilikom pregleda terena bila je i djelomična zaraslost terena, uvjetovana ili zapuštenošću pojedinih dijelova trase ili zasađenim poljoprivrednim kulturama na pojedinim poljima. U zoni izravnog utjecaja evidentirani su arheološki lokaliteti Nuštar – Ervenica, Marinci – Žežnican, Marinci – Šegetac 1, Marinci – Šegetac 2, Marinci – Jaroš, Marinci – Bare, Bogdanovci–Kervež i Bršadin – Gudura 1. Zbog građevinskih i zemljanih radova na trasi buduće brze ceste Osijek – Vukovar – Vinkovci – Županja, dionica Nuštar – Vukovar, svi lokaliteti koji su u izravnoj zoni utjecaja bit će djelomice uništeni, stoga je potrebno provesti predloženi sustav mjera zaštite kulturno-povijesne baštine kao uvjet pozitivne ocjene privatljivosti gradnje planirane trase brze ceste. Na osnovi podataka prikupljenih terenskim pregledom, korištenjem relevantne literature te arhivskim radom, napravljena je konzervatorska podloga predmetnog područja za potrebe izrade Studije utjecaja na okoliš. Obradom podataka identificirani su problemi i dane smjernice za njihovo rješavanje.

i. ple.

Slika 1. Nuštar–Vukovar, područje terenskog pregleda

Orebić

Župa Pomoćnica kršćana

Križni put

Nepoznati autor, 1889. godine

Oleografije, 75 × 59 cm

BROJ DOSJEA: 2050/1, Dubrovnik, Batahovina bb

PROGRAM PREMA UGOVORU SA ŽUPOM OREBIĆ

Oleografija se ubraja u tehnike otiska slika rađenih uljanom bojom i gotovo je uvijek ljepljena na platno zategnuto na podokvir.

Svih četrnaest postaja Križnog puta iz Orebića bilo je u iznimno lošem stanju. Postaje su se nalazile u ukrasnim drvenim okvirima, podlijepljene na platno i zategnute na drveni podokvir. Lak na površini je požutio, papir je zbog kisele pH-vrijednosti postao krt s brojnim površinskim oštećnjima boje, poderotinama i nedostacima uzrokovanih insektima.

Program je rađen 2009. i 2010. godine, kad je i završen. Analize su odredile načine odvajanja platna, skidanje laka i način mokrog čišćenja. Najprije su se drveni ukrasni okviri odvojili od slike, a onda se metalnim špahtlama odvajalo platno od podokvira. S lica i naličja mekom četkom uklonjene su površinske nečistoće. Lak je uklonjen metilceluloznim gelom s dodatkom amonijaka pH 9. Na oleografijama koje su bile u lošem stanju, s lica se obavio *faceing*, zalijepljene su trake *Tenguiō* japanskog papira 9 g/m², 2%-tним metil-celuloznim ljepilom. Platno se s poledine odvajalo suhom metodom, skalpelom i špah-

tlom. Uslijedilo je uklanjanje ostataka ljepila skalpelom, a potom mokro uklanjanje nečistoća koje je obavljeno na dva načina: otopinom vode i alkohola, a onda kalcijevim hidroksidom. Zbog osjetljivosti boje i laka na vodu i otpalja, nije se provela metoda potapanja u otopine, već se bugaćica (upijajući papir) natopila (odabranom) otopinom, a potom se na nju položila oleografija. Kad su se prosušile, rubovi su ojačani i *Tenguiō* japanskim papirom 9 g/m² i 5%-tним metil-celuloznim ljepilom. Oleografije koje su bile znatno oštećene cijele su podlijepljene (postaje II, V, VIII, X, XIV), na *Usomino* japanskom papiru 5%-tним metil-celuloznim ljepilom. Tako ojačane, stavljene su u prešu. Zakrpe na nedostajućim dijelovima izrađivale su se od beskiselinskog akvarel-papira. Retuši su napravljeni akvarelnim bojama, zatim su oleografije lakirane 5%-tним *Paraloidom*, ponovno su retuširane

, a potom lakirane lakovom u spremu *Vernice finale-Maimeri*.

Oleografije su vraćene u ukrasni drveni okvir s antirefleksnim stakлом, i to tako da je lice odvojeno od stakla trakama od beskiselinskog kartona arhivske kvalitete.

a. Ć.

Slika 1. Križni put, postaja XIII, prije radova

Slika 2. Križni put, postaja XIII, nakon radova

Osijek

Crkva Sv. Jakova apostola
Sv. Jakov pobjeđuje Saracene
 Krug Petera Strudela, kraj 18. stoljeća
 Ulje na platnu, 313 x 200 cm

BROJ DOSJEA: 1440/5, Osijek, Fakultetska 4
 PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Slika se nalazi na oltaru na takvom mjestu da se svakim otvaranjem i zatvaranjem vrata u susjednoj prostoriji potresa i rasteže, pa osnova zajedno s bojenim slojem slabi i puca. Bila je već restaurirana, ali nema podataka o prethodnoj restauraciji. Na njoj se nalazi dvadeset jedna zakrpa. S lica u lijevom gornjem dijelu, slika je za podokvir zakucana čavlima na dva mjesta. Vidljiv je stari retuš i preslici. Slika je bila napeta na podokvir čija izrada ne zadovoljava, jer nema poprečne letve. Platno je laneno, srednje gusto tkano, a poledina je prekrivena mnoštvom čvorića. S vremenom se platno opustilo, na nekim mjestima je valovito, naročito u gornjem, lučnom dijelu slike. Spajano je od tri dijela po horizontali. U gornjem desnom dijelu slike nalazi se zakrpa dužine dvadesetak, a širine pet centimetara. U predjelu donjeg lijevog kuta slike nalazi se vodoravna poderotina u dužini od dvadesetak centimetara. Desetak centimetara ispod nje nalazi se vodoravna poderotina širine tri centimetra, a ispod njih, u kutu slike nalazi se još jedna vodoravna poderotina iste širine. Mnogo sitnijih ogrebotina i sitnih ispupčenja platna nalazi se na cijelom slikanom sloju. Zakrpe su kitane kitom za prozorska stakla i ispupčene su. Lak je potamnio.

Slika je iskrakelirana sitnim horizontalnim krakelirama i krakelirama koncentričnih krugova.

Slikani sloj očišćen je od površinskih nečistoća. Platneni nosilac je izravnat utezima i očišćen s poleđine skalpelom. Sve su zakrpe maknute. Na slikanom sloju obavljen je više proba. Mješavina alkohola, terpentina i destilirane vode u jednakim omjerima dala je najbolje rezultate za čišćenje nekih površina od laka. Preslici i stari retuši uklonjeni su ekološkim odstranjuvачem laka, a neki dijelovi su nakon sušenja dočišćeni alkoholom. Osnova i slikani sloj konsolidirani su mješavinom Plexisola P 550 – 40 u Aquaragi, a nakon sušenja višak je uklonjen Aquaragiom. Neke lakune su krpane izvornim platnom koje je uzeto s rubova slike, a za krpanje manjih korišteno je platno sličnih karakteristika originalu. Zakrpe su zakitane. Nakon okretanja slike uklonjeni su čvorići na poledini platna da ne bi smetali pri dubliranju. Slika je dublirana upotrebot Markizet platna i 25%-tne otopine Beve. Izvornik je izoliran damar lakom. Kitana mjesa podložena su akvarelnim bojama, a retuš je izveden retuš bojama Maimeri. Platno je napeto na novi podokvir uz korištenje opruga. Lakiranje slike obavljeno je prskanjem polumat lakom.

s. s.

Slika 1. Prije radova, *in situ*

Slika 2. Poslije radova

Osijek

Franjevački samostan, nekad Gornja oružana
Johann Hölbling, 1733.–1734. godine

BROJ DOSJEA: 1439, Osijek, Fakultetska 4

PROGRAM PREMA UGOVORU S FRANJEVAČKIM SAMOSTANOM U OSIJEKU

Zgrada današnjeg franjevačkog samostana sagrađena je u prvoj polovici 18. stoljeća kao Velika ili Gornja oružana, prema projektu budimpeštanskog graditelja Johanna Höblingga. Godine 1937. dodijeljena je franjevcima. Zgrada je tlocrtno u obliku slova U, glavnim pročeljem okrenutim prema zapadu. Ispod glavnog (zapadnog) krila nalazi se podrum.

Tijekom kolovoza i rujna 2010. godine provedeno je arhitektonsko snimanje podruma, prizemlja te dvorišnih pročelja. Na osnovi mjerjenja pristupilo se izradi nacrta. U listopadu i studenome mjerjenja su nastavljena na prvom

katu i krovištu te su usporedno s mjerenjem izrađeni tlocrti tih dviju etaža i ostali potrebni nacrti.

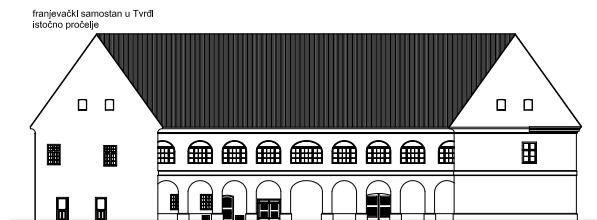
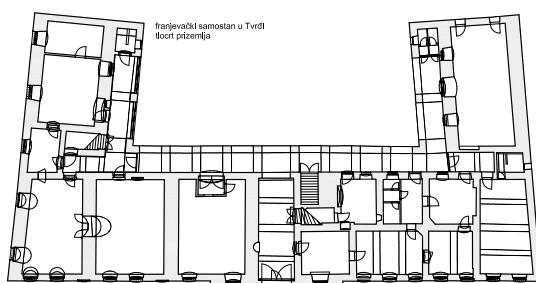
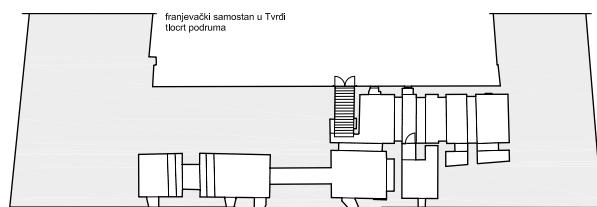
Prilikom mjerjenja podrumskih prostorija, na pojedinim mjestima uočeni su zazidi koji ukazuju na promjene tlocrtnih gabarita. Prizemlje je vežom podijeljeno na dva dijela koji imaju odvojene ulaze. Na prvom su katu uočene promjene unutar pojedinih prostorija–veće prostorije podijeljene su na manje pregradnim zidovima. Tavanski prostor tlocrtno prati tlocrt zgrade, bez pregradnih zidova i razlika u visini. Konstrukcija krovišta je drvena visulja.

d. c.

Slika 1. Tlocrt podruma

Slika 2. Tlocrt prizemlja

Slika 3. Istočno pročelje

Osijek

Galerija likovnih umjetnosti

1. *Portret Ferdinanda Karla Rajnera (?)*, nepoznati autor, 1820.–1830., ulje na platnu, 132 × 97 cm
2. *Pastir pokraj vatre*, Than Mor, druga polovica 19. st., ulje na platnu, 41 × 4,5 cm
3. *Portret Aleksandra baruna Pejačevića*, Franz Pitner, 1880-tih, ulje na platnu, 74 × 69 cm
4. *Nepoznati svetac*, nepoznati autor, poč. 19. st., ulje na platnu, 47,5 × 35,5 cm
5. *Alvina Pejačević*, Carl Rahl, oko 1772., ulje na platnu, 127 × 93 cm
6. *Katarina Pejačević*, nepoznati autor, od 1820. do 1825., 130 × 96 cm
7. *Scena s gorskog pašnjaka*, autor nepoznat, 19. st., 42 × 54 cm
8. *Prelja u sobi pokraj vatre*, Carl Rahl, 19. st., 7 × 66 cm

BROJ DOSJEA: 7465 (1), 7467 (2), 7468 (3), 7469 (4), 7472 (5), 7466 (6) 7470 (7), 7471 (8),

ZAGREB, MISLAVOVA 18

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Na slikama iz fundusa Galerije likovnih umjetnosti u 2010. godini provedeni su cjeloviti konzervatorsko-restauratorski radovi. Nakon istražnih radova slike su skinute sa starih podokvira, konsolidirane, te je slijedilo uklanjanje nečistoća, potamnjelog laka i starih alteriranih retuša i neadekvatnih zakita. Kako bi se izbjegao rizik od dodatnog oštećivanja osjetljivog slikanog sloja na slici *Alvina Pejačević* (5), neadekvatne i na otapala vrlo otporne rekonstrukcije sloja preparacije i slikanog sloja iz prijašnjih restauratorskih intervencija nisu potpuno uklonjene. Slike 7 i 8 imale su nešto manje oštećenja, ali im je originalna boja izrazito topiva pa je stari lak tek djelomice uklonjen vrlo blagim otapalima, zbog rizika od oštećivanja originalnog slikanog sloja. Na slici 2, 5, 6 i 7 uklonjene su stare zatrpe s poleđine. Na svim su slikama rekonstruirana oštećenja sloja nosioca i sloja preparacije. Rubovi platna rekonstruirani su na slikama 5 i 8, dok su ostale slike dublirane na novo platno, te izravnane na toplinskom vakuumskom stolu. Slike su napete na nove drvene podokvire s kajlama, osim slike 2, koja je vraćena na očuvani stari podokvir, i slike 5, kod koje je podokvir bio mijenjan u nekoj od prethodnih intervencija i u dobrom

je stanju. Spomenuti je specifičan po načinu na koji se platno na njega dodatno napinje: vijcima i maticama. Slijedila je faza predretuša gvaš bojama, a zatim lakiranje te završni retuš smolnim bojama. Rekonstrukcija slikanog sloja na slici *Katarina Pejačević* (2) bila je specifična zbog oštećenja nastalog kapanjem vode po površini slike pa je nastalo nekoliko dugačkih linija po velikoj, jednolično obojenoj površini.

Restauratorski radovi na slici *Portret Ferdinanda Karla Rajnera (?)*, bili su usmjereni na uklanjanje nečistoća s lica slike, potamnjelih retuša i preslika kao i na uklanjanje starog dublirnog platna iz prethodne restauracije. Na sličan način restaurirana je i slika *Nepoznati svetac*, gdje je najveći problem bio istanjeni slikani sloj i vosak na poleđini platna. Pri restauraciji slike *Portret Aleksandra baruna Pejačevića* pozornost je bila usmjerena uklanjanju nečistoća i laka, kao i nadomještanju podloge i boje. Slika *Pastir pokraj vatre* restaurirana je tako da je uklanjanje nečistoća, starih retuša i zakita, ravnanje i nadomještanje platna provedeno bez skidanja slike s podokvira. Usljedili su zakiti, retuš i lakiranje.

v. r. v., m. k., m. w. z.

Slika 1. *Katarina Pejačević*, tijekom radova

Slika 2. *Katarina Pejačević*, nakon radova

Osijek

Galerija likovnih umjetnosti

1. *Mjesečina*, Adolf Waldinger, 19. st., ugljen, papir, 44 × 35 cm
2. *Sokrat*, C. Kunc, mezzotinta, aquatinta, papir, 26 × 31 cm
3. *Sardanapal*, Cristian Mayer, mezzotinta, aquatinta, papir, 26 × 31 cm
4. *Breno*, Grieser, mezzotinta, aquatinta, papir, 26 × 31 cm
5. *Tacid, Herod, Manfredin*, Cristian Mayer, mezzotinta, aquatinta, papir, 26 × 31 cm
6. *Tiglath pulazar*, Cristian Mayer, mezzotinta, aquatinta, papir, 26 × 31 cm
7. *Aristomen*, Cristian Mayer, mezzotinta, aquatinta, papir, 25,5 × 31 cm
8. *Kolumbo*, Cristian Mayer, mezzotinta, aquatinta, papir, 25,5 × 30,5 cm
9. *Prijam*, Cristian Mayer, mezzotinta, aquatinta, papir, 26 × 31 cm
10. *Dido*, A. Geiger, mezzotinta, aquatinta, papir, 26 × 31 cm
11. *Brut*, C. Kunc, mezzotinta, aquatinta, papir, 26 × 31 cm
12. *Marko Aurelije*, M. Schwind, mezzotinta, aquatinta, papir, 25,5 × 31 cm
13. *Neron*, A. Fux, mezzotinta, aquatinta, papir, 25,5 × 31 cm
14. *Trajan i Partamazir*, M. Schwind, mezzotinta, aquatinta, papir, 26 × 31 cm
15. *Julije Kan*, M. Schwind, mezzotinta, aquatinta, papir, 26 × 31 cm
16. *Abdolonim*, J. Geissler, mezzotinta, aquatinta, papir, 26 × 31 cm
17. *Astiago*, E. L. Blau, mezzotinta, aquatinta, papir, 26 × 31 cm
18. *Pantea i Cirus*, G. Hackel, mezzotinta, aquatinta, papir, 26 × 31 cm
19. *Nino i Semiramida*, G. Hackel, mezzotinta, aquatinta, papir, 26 × 31 cm
20. *Augus i Kornelije* Cina, M. Schwind, mezzotinta, aquatinta, papir, 26 × 31 cm
21. *Harond*, A. Geiger, mezzotinta, aquatinta, papir, 26 × 31 cm

BROJ DOSJEA: 7540 (1), 7542 (2), 7543 (3), 7544 (4), 7545 (5), 7546 (6), 7547 (7), 7548 (8), 7549 (9), 7550 (10), 7551 (11), 7552 (12), 7553 (13), 7554 (14), 7555 (15), 7556 (16), 7557 (17), 7558 (18), 7559 (19), 7560 (20), 7561 (21), Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Cjeloviti konzervatorsko-restauratorski radovi na umjetninama na papiru iz dijela zbirke Galerije likovnih umjetnosti u Osijeku uključivali su zahvate na dvadeset jednoj umjetnini 19. stoljeća. Konzerviranju i restauriranju umjetnina pristupilo se odgovarajućim metodama, ovisno o zatečenom stanju same umjetnine, tehnici kojom je umjetnina izvedena i njezinu nosiocu. Na svim umjetnina zatečena je površinska nečistoća kao i mrlje raznog porijekla te intenziteta. Na poledini su vidljive manje takozvane pik-trake i oznake pisane raznim sredstvima, od kojih su najdestruktivnije one pisane tintama i flomasterima. U nekim slučajevima došlo je do penetriranja tinte u strukturu papirnog nosioca pa se tinta vidi na licu umjetnine. Zatečeni su i manji pregibi te perforacije nastale djelovanjem insekata.

Radovi su počeli suhim čišćenjem, odnosno otpravljanjem s lica i s poledine kistom te suho čišćenje gumi-com za brisanje. Potom je na usisnom stolu obavljeno

uklanjanje oznaka i žigova, nakon čega se pristupilo mokrom čišćenju, tehnikom uranjanja umjetnine u otopinu destilirane vode i alkohola. Na isti način uranjanja, samo u otopinu kalcijeva hidroksida, provela se neutralizacija papirnog nosioca na umjetninama. U slučaju crteža ugljenom Adolfa Waldingera, zbog osjetljivosti ugljena pristupilo se mokrom čišćenju i neutralizaciji metodom plutanja, kako se ne bi ugrozila umjetnina, odnosno njezin ugljeni prah. Da bi se na grafikama očistile smeđe intenzivne mrlje, pristupilo se izbjeljivanju umjetnina. Pregibi i poderotine ojačani su i konsolidirani japanskim papirom. Nakon toga umjetnine su ovlaživane u komori i potom sušene i ravnane u hidrauličkoj preši. U završnoj fazi umjetnine su retuširane, izrađena je oprema za pohranu od beskiselinskog kartona i antistatične folije te su slike vraćene vlasniku.

d. r.

Slika 1. *Aristomen*, prije radova

Slika 2. *Aristomen*, nakon radova

Osijek

Muzej Slavonije Osijek

Tikvičarska soba (okrugli i pravokutni stol, četiri stolice, dvije hoklice, krevet, noćni ormarić, klupa, vješalica, sat)

Vladoje Ivakić, 1923. godine

Lakirano drvo, šarano i bojeno tikvičarskom tehnikom, razne dimenzije

BROJ DOSJEA: 1321/6/1, Osijek, Fakultetska 4

PROGRAM PREMA UGOVORU S MUZEJEM SLAVONIJE OSIJEK

Soba ukrašena tikvičarskom tehnikom dio je etnografske zbirke Muzeja Slavonije i pripada zbirci narodnog rukotvorstva i radinosti. Sav namještaj u njoj radio je početkom 20. stoljeća Vladoje Ivakić Ika iz Babine Grede. Jedinstven je primjer kako se tehnika koja se inače upotrebljavala za umjetničku obradu na tikvicama, može upotrijebiti i na drugom materijalu.

Zatečeno stanje bilo je vrlo loše. Na svim predmetima spojevi su bili rasušeni i rasklimani, lak je zaprljan i potamnio, a na nekim mjestima i potpuno nedostaje. Crna boja u ugraviranim šarama mjestimično se izgubila, a

bojene površine su izbljedjele. Bila su očita mehanička oštećenja, a na nekim predmetima i prijašnje nestručne intervencije.

Obavljen je mehaničko i kemijsko čišćenje, uklanjanje laka, dezinfekcija i konsolidacija, stolarska sanacija (učvršćivanje i lijepljenje rasklimanih i raspucanih spojeva, popravak oštećenih i izrada nedostajućih dijelova, kitanje i površinska obrada), retuš i šaranje izvornom tikvičarskom tehnikom te završno lakiranje.

v. s.

Slika 1. Stol prije radova

Slika 2. Stol nakon radova

Osijek

Rijeka Drava–rimski most

Antika

BROJ DOSJEA: 1835/2, Zagreb, Cvijete Zuzorić 43

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Arheološko istraživanje i rekognosciranje na rijeci Dravi i Dunavu obavljeno je u više navrata 2010. godine ovisno o vidljivosti i vodostaju rijeke. Ovogodišnji je rad bio temeljen na pregledu riječnog dna *side-scan* sonarom. Uz upotrebu navedenog sonara dobivena je snimka površine dna rijeke, širine od 15 do 25 metara. Ukupna dužina pregledane trase rijeke Drave je oko 14 km, a Dunava oko 8 km. U Osijeku je, osim ostataka rimskog mosta, snimljena i luka u Nemetinu. Pregledom snimki nisu otkriveni tragovi prijelaza antičke komunikacije prema Baranji, odnosno mjestu Batina. U Osijeku su na ostacima rimskog mosta pregledani ostaci stupova uz baranjsku obalu. Na tom je položaju potkraj 2008. godine pronađena oštećena kamena skulptura. Detaljnijim pregledom

mjesta nalaza skulpture, nisu pronađeni nedostajući dijelovi. Djelomično je razlog tome izuzetno loša vidljivost od samo 40 cm, kao i jaka struga. Uz stup pokraj južne obale otkrivena je veća količina keramike, obrađenog građevinskog kamena i opeke. Tijekom istraživanja uzeti su uzorci kamena i žbuke za geološku i petrografsku analizu. Na Dunavu je u Erdutu pregledana pozicija uz željeznički most. Prema informacijama lokalnih ronilaca, na tom bi se mjestu trebali nalaziti ostaci starijeg mosta. Analizom dobivenih snimki *side-scan* sonara zaključeno je da je riječ o ostacima stare željezničke konstrukcije iz Drugog svjetskog rata.

k. z.

Slika 1. Osijek, rijeka Drava, nalaz keramike na rimskom mostu u Osijeku

Slika 2. Osijek, rijeka Drava, građevinski kamen iz Drave uzet za geološku analizu.

Osijek

Zgrada Osječko-baranjske županije, velika vijećnica
1837.–1846. godine

BROJ DOSJEA: 485/1, Osijek, Fakultetska 4

PROGRAM PREMA UGOVORU S OSJEČKO-BARANJSKOM ŽUPANIJOM

Županijska je zgrada sagrađena 1846. godine prema projektu budimpeštanskog arhitekta Józsefa Hilda i jedna je od najreprezentativnijih i najvećih klasicističkih zgrada u Hrvatskoj.

Velika vijećnica je središnja prostorija prvog kata. To je iznimno reprezentativni prostor, sačuvan gotovo intaktan od vremena gradnje.

Cjelokupna dekoracija dvorane zahtjevala je restauraciju – sve zidne površine bile su oštećene – što zbog vlage od prokišnjavanja, što zbog raznih mehaničkih oštećenja. Žbuka je popucala na cijeloj površini svih zidova, a oslik se na dodir skida sa žbuke. Recentna mramorizacija je bila u lošem stanju jer je izvedena u uljno-kitnoj tehnici i ljuštila se. Na stolariji i dekoraciji od papirmašea bili su potrebni sitniji popravci, čišćenja, domodeliranja, retuši i pozlata.

Konzervatorsko-restauratorski radovi u dvorani obuhvatili su površinu zrcalnog svoda, zidove galerije, zidove prizemlja dvorane, drvene elemente, karniše, rozete, vrata i prozore, balustrade, okvire uklada i kristalnih zrcala, dekoraciju od papirmašea kao i drvene dijelove visećeg lustera.

Nakon sanacijskih, pripremnih radova na slikanoj podlozi svoda, počelo se s restauratorskim radovima čišćenja, retušem, djelomičnom rekonstrukcijom i konzervacijom oslika. Kada je svodni oslik restauriran, montirani su svodni ukrasi od papirmašea koji su prethodno restaurirani i pozlaćeni u radionici. Izvedeno je tridesetak svodnih rozeta i na ukrasnoj obrubnoj daščici dužoj od 40 m. Po cijeloj površini svoda montirano je i više od 170 malih, pozlaćenih cvjetića. Tri velike svodne rozete izrađene od papirmašea restaurirane su na licu mjesta (kiparski retuš, učvršćivanje, bojenje, pozlaćivanje). Nakon montaže tih kiparskih elemenata, slikani svod dobio je na likovnoj cjelovitosti i trodimenzionalnosti.

Retuširan je i djelomično rekonstruiran i zidni oslik na zidovima galerije koji se sastojao od crvenkaste mramorizacije i iluzionističkog prikaza arhitekture.

Zidovi prizemlja bili su oslikani dvjema vrstama mramorizacije izvedenima u uljno-kitnoj tehnici koja je bila u lošem stanju, ljuštila se, a na nekim mjestima je i otpala. Prilikom mehaničkog uklanjanja mramorizacije otkriveno je da je žbuka na brojnim mjestima popucala i zbog toga se pristupilo cjelokupnoj građevinskoj sanaciji

zidova. Nakon toga učinjena je potpuna rekonstrukcija mramorizacije.

Na kraju se pristupilo restauriranju podgleda galerije. Površine između kamenih konzola koje drže galeriju, a koje su poslije presvučene originalnim restauriranim maskama od papirmašea, prebojene su i po njihovim središtimi. Montirane su rozete slične onima unutar slikanih kaseteta zrcalnog svoda. Ponovljen je i oslik u poljima između konzola – okvir s motivom ovulusa unutar kojega su motivi triglifa i aplicirani cvjetići od papirmašea.

Za svu dekoraciju od papirmašea primijenio se isti postupak: nedostajući elementi su kaširani, čišćenje je izvedeno mehaničkim putem, podljepljivano je razrijedjenim ljepilom i kitano glinamolom. Za monokromiranje je korištena univerzalna pokrivna boja *svilenomat* na osnovi akrilata, a za pozlatu akrilna zlatna boja. Za nedostajuće elemente, ponajprije rozete, izrađeni su kalupi, izliveni su u zubarskom gipsu i obojeni istim premazima kao i postojeći elementi.

Od drvenih elemenata najzahtjevniji su bili radovi na drvenim okvirima zrcala. Zbog mnogih nedostajućih elemenata i postojećih oštećenih, odlučeno je da se ponovno lijevaju svi ukrasni elementi. Nakon izrade kalupa u gumi, odljevi su rađeni u zubarskom gipsu, te obrađeni i pozlaćeni zlatnim listićima. Odljevi su lijepljeni montažnim ljepilom i dodatno pričvršćeni mesinganim čavlićima. Kombinacija polimentne pozlate (konstrukcija okvira zrcala) i pozlate na mikstionu (cvjetni ukrasi) rađena je radi većeg efekta sjaja pozlate s obzirom na to da je polimentna pozlata visokog sjaja, a pozlata na mikstionu slabijeg.

Središnji viseći luster rađen je u suradnji s tvrtkom „Dekor“ iz Zaboka koja je restaurirala metalne i staklene dijelove lustera te je promijenila električne instalacije. Drveni dijelovi rađeni su u radionici Restauratorskog odjela Osijek. Prilikom čišćenja pokazalo se da su svi drveni dijelovi izvorno bili pozlaćeni. Tutkalno-kredna preparacija bila je u dobrom stanju, osim manjih mehaničkih oštećenja i raspuklina. Originalna pozlata bila je u lošem stanju na većini površine ukrasa i pozlaćeni sloj se odvajao od tutkalno-kredne preparacije.

Na gotovo svim dijelovima izrađena je kompletna nova pozlata, jedino je na drvenim perlama napravljen retuš pozlate.

d. c.

Nastavak kataloške jedinice na sljedećoj stranici ►

Slika 1. Zatečeno stanje

Slika 2. Zatečeno stanje

Slika 3. Zatečeno stanje

Slika 4. Nakon radova

Slika 5. Nakon radova

Slika 6. Nakon radova

Pakoštane

Arheološki metalni nalazi
Srednji vijek

BROJ DOSJEA: 1950/5, Zadar, B. Petranovića 1
PROGRAM PREMA UGOVORU SA SVEUČILIŠTEM U ZADRU

Konzervatorsko-restauratorski radovi obuhvatili su ukupno 59 brončanih, 24 željezna, 3 srebrna i 7 olovnih nalaza. Preuzeti metalni predmeti bili su prekriveni zemljom, korozijskim produktima te sačuvani u više ili manje mineraliziranom stanju. Čišćeni su kontrolirano mehanički, pod mikroskopom. U tu svrhu korišteni su skalpeli i četkice različitih profila i dimenzija, mikro-pjeskarnik i električni mikro-motor. Brončani nalazi stabilizirani su 3%-tnom otopinom benzotriazola u etanolu, dok su željezni predmeti stabilizirani premazivanjem taninom.

Predmeti koji su zaprimljeni u više ulomaka slijepljeni su privremeno cijanoakrilatom, a nakon toga dvo-komponentnim epoksidnim ljepilom Araldit 2020. Pojedina manja oštećenja zapunjena su istim ljepilom uz dodatak pigmenta. Kao završni zaštitni lak na površinama svih metalnih predmeta korištena je mješavina reverzibilnih lakova Paraloid B72 i Cosmoloid H80 u toluenu. Svi konzervatorsko-restauratorski radovi praćeni su opsežnom pisanim i fotografskom dokumentacijom.

a. jo.

Slika 1. Pakoštane, željezni ključ, prije radova

Slika 2. Pakoštane, željezni ključ, nakon radova

Pakrac

Župna crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije
 Glavni oltar Uznesenja Blažene Djevice Marije
 Antun Franjo Straub, 1760. godine
 Drvo, rezbareno, polikromirano, pozlaćeno, 745 × 440cm

BROJ DOSJEA: 5973, Zagreb, Zmajevac 8

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Drveni, polikromirani i pozlaćeni barokni oltar Franje Strauba potječe iz 1760. godine. Središnji dio retabla zauzima oltarna pala koju pridržavaju dva lebdeća anđela lučonoše. Oltarna pala i anđeli nalaze se na pozadini izrađenoj u obliku bogato nabranog zastora koji u gornjem dijelu završava baldahinom s resicama. Središnji dio retabla flankiraju vitki stupovi na visokim bazama koji nose fragmente gređa s vazama na vrhu. Cijeli je oltar drven, sastavljen od više dijelova. Nekoliko većih cjelina međusobno je spojeno utorima i klinovima, a jednim su dijelom spajani kovanim čavlima. Retabl u sredini ima oltarnu sliku, a na stranama dva anđela adoranta. Glavni je oltar osim mehaničkih oštećenja uzrokovanih ratnim razaranjem pretrpio velika oštećenja i propadanje dugogodišnjim izlaganjem oborinskoj vodi i visokoj relativnoj vlazi zraka zbog ratom razorenog krova. Bojeni sloj je oštećen i otpada; posebno su ugroženi predela i oplate stipesa, gdje se bojeni sloj ljušti u „krpama“. Kredna podloga originala je oslabljena i osipa se, a spojevi drvenog nosioca su oslabljeni jer je organsko ljepilo popustilo nakon izloženosti visokoj relativnoj vlazi zraka i kasnijem isušivanju. Spojeve na drvenom nosiocu dijelom drže drveni klinovi i čavli, a na tim je mjestima polikromirani sloj raspucao i otpali su dijelovi koji su bili pričvršćeni samo ljepilom. U donjim zonama oltara drveni nosilac je teško oštećen truljenjem. Preslici su uljani i dijelom temperni, a originalni sloj je tempera i pozlata te srebro s lazurama. Preslik se može ukloniti s velikog dijela, ali je poseban problem atika, s čijeg se srebra s lazurom teško uklanja prvi preslik.

Slika 1. Oltar prije demontaže

Slika 2. Svetohranište nakon radova

Radovi na oltaru izvode se kontinuirano od 2005. godine kada je obavljena preventivna zaštita oltara. Atika je demontirana 2006. godine. S atike je uklonjen preslik, bojeni sloj je učvršćen pa je atika stolarski sanirana, a dijelovi koji nedostaju su rekonstruirani. Restauriran je ukrasni okvir oltarne pale koja je zamjenjivala originalnu koja je izgubljena. Godine 2007. nastavljeni su radovi na dočišćavanju i retušu na dijelovima demontiranim 2005. na vazama s vrha oltara i baldahinu te na dvije skulpture anđela adoranata i kruni oltara demontiranih na početak rata. Na dijelovima velikih dimenzija obavljena je fumigacija dušikom, a na manjim dijelovima dezinfekcija gamma-zračenjem. Bojeni sloj je podlijepljivan, a oslabljeni drveni dijelovi konsolidirani natapanjem smolom. Restaurirani ukrasni okvir s oltarnom palom postavljen je u crkvu. Tijekom 2008. podlijepljena je slikana sloj i uklonjen preslik s bočnih dijelova predele, bočnih dijelova oplate stipesa i svetohraništa. Tijekom 2009. radovi su nastavljeni stolarskom sanacijom vanjskog dijela svetohraništa, uklonjen je preslik i podlijepljena slikana sloj na reljefu i ukrasima unutrašnjosti svetohraništa, a 2010. završena je stolarska sanacija unutrašnjosti svetohraništa, lijeve i desne oplate stipesa te su na njima rekonstruirani nedostajući dijelovi. Stolarska sanacija počela je na bočnim donjim dijelovima predele. Na lijevoj i desnoj strani oplate stipesa kredirana su oštećenja polikromiranog sloja. Radovi na svetohraništu su završeni te je ono postavljeno u crkvu.

m. p.

Pavlin Kloštar

Pavlinski samostan Svih svetih
Kasni srednji vijek

BROJ DOSJEA: 1832, Zagreb, Kožarska 5

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Pavlinski samostan Svih svetih osnovao je 1374. godine magistar Ivan Bisen, kaštelan Bijele Stijene. Tijekom nešto manje od dva stoljeća samostan u Strezi postao je jedan od najutjecajnijih u tom dijelu kasnosrednjovjekovnog slavonskog prostora. Zbog sve osjetnijih posljedica osmanlijskih prodora, pavlini su između 1538. i 1547. godine napustili streški samostan i sklonili se u sigurniju Lepoglavu.

Arheološka istraživanja streškog samostanskog sklopa počela su 2006. godine. Tijekom četiri sezone istraživanja (2006.–2009.) potvrđeni su vanjski gabariti samostanskog sklopa (oko 50×70 m) sagrađenog na pravokutnom platou koji određuju potoci Švastica i Sv. Marija. Ujedno je istražena samostanska crkva (vanjske dimenzije: 3290×925 cm) smještena u jugoistočnom dijelu samostanskog sklopa. Crkva Svih svetih jednobrodna je građevina čija je longitudinalnost bila istaknuta podjednakim dimenzijama pravokutne lađe i poligonalno zaključenog svetišta. Na svim slobodnim pročeljima crkva je bila ojačana masivnim, pravokutnim kontraforima. Tijekom 2009. godine počelo je istraživanje samostanskog prostora uz sjeverno pročelje lađe crkve. Većina nalaza arhitekture sačuvana je u visini temelja, a neki su pak ostali vidljivi samo u profilu iskopa.

Peta sezona arheoloških istraživanja trajala je od 31. svibnja do 25. lipnja 2010. godine. Istraživanjima je bio obuhvaćen dio samostanskog sklopa sjeverno od svetišta crkve (1450×1050 cm). Potvrđen je istočni dio hodnika (položenog na osi istok–zapad) koji se spaja na istočni hodnik klaustra te najjužniji dio istočnog vanjskog (obrambenog) zida samostanskog sklopa. Uz sjeverni temelj svetišta crkve pronađen je pravokutni kontrafor, čiji je smještaj neuobičajen za kasnosrednjovjekovnu sakralnu arhitekturu Reda, a zbog kojega je dovedeno u pitanje pozicioniranje sakristije.

Tijekom istraživanja toga dijela samostanskog sklopa pronađeno je sedam arhitektonskih profilacija te velik broj pokretnih arheoloških nalaza, među kojima su najzastupljeniji ulomci kasnosrednjovjekovne stolne keramike te jednostavnih čašastih pećnjaka.

Istraženi temelji crkve i samostanskih prostorija u cijelosti su fotografski dokumentirani te snimljeni metodom 3D laserskog skeniranja (Vektra–Geo3D d.o.o.). Do nastavka radova istraženi temelji prekriveni su dvostrukim slojem geotekstila.

t. p.

Slika 1. Pavlin Kloštar (Streza), pavlinski samostan Svih svetih, pogled nakon arheoloških istraživanja 2010. godine.

Pazin

Župna crkva Sv. Nikole biskupa
Bogorodica od Ružarija
 Nepoznati slikar, oko 1744. godine
 Ulje na platnu, 212 × 114 cm

BROJ DOSJEA: 4429, Zagreb, Zmajevac 8

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Restauriranje slikarskog inventara župne crkve u Pazinu dio je programa „Konzerviranje i restauriranje slikarskih djela 17. i 18. stoljeća u Istri“ koji se u kontinuitetu ostvaruje od 1995. godine u suradnji s Konzervatorskim odjelom u Puli. Velik korpus baroknog štafelajnog slikarstva, vezan većinom uz sakralne prostore, zatečen je u lošem stanju očuvanosti te se njegovo zaštiti pristupilo na nekoliko razina. Usپoredno s katalogizacijom djela i evidencijom stanja očuvanosti, izvodili su se i radovi preventivne zaštite i konzerviranja *in situ*. Tijekom dugogodišnjeg rada konzervatora-restauratora na terenu, uspostavljeni su i brojni kontakti s vlasnicima koji su upoznati s kvalitetnijim načinima čuvanja i s vrijednostima njihovih slikarskih djela. Poboljšani su uvjeti pohrane za više zbirki i pojedinačnih radova na devetnaest lokaliteta na poluotoku, a radovima primarnog konzerviranja bilo je obuhvaćeno više od stotinu pedeset slika i oltarnih pala.

Konzervatorsko-restauratorski radovi realizirani su na pedeset osam slikarskih djela, među kojima su radovi istaknutih mletačkih i lokalnih majstora. Na oltarnoj pali *Bogorodica od Ružarija* nepoznatog slikara, u 2010. godini dovršeni su cijeloviti konzervatorsko-restauratorski radovi.

Nakon dopreme slike u radionicu Zavoda i nakon stabilizacije slikanog sloja, obavljena su konzervatorska istraživanja: analiza stratigrafije mikrouzoraka slikanog sloja i preparacije, rendgenografija te ispitivanje površine slike u UV i IC dijelu spektra. Rezultati istraživanja odredili su metodologiju cijelovitih konzervatorsko-restauratorskih radova na slici koji su obuhvatili i restauriranje pripadajuće ukrasne letvice. Da bi se osigurali bolji mikroklimatski uvjeti za restauriranu sliku, postavljenja je poleđinska zaštita i higroskopni materijali u nišu oltara.

v. b., i. š.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Petrovac (Zlat)

Pavlinski samostan Sv. Petra
Kasni srednji vijek

BROJ DOSJEA: 1833/1, Zagreb, Kožarska 5

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Pavlinski samostan Sv. Petra na Petrovoj gori (Petrovac, Zlat) istraživan je tijekom četiri sezone radova. Prva, maja istraživanja proveo je Hrvatski povijesni muzej 1987. i 1988. godine, dok je 2006. i 2007. godine samostanski sklop istražen u cijelosti (HRZ).

Zlatski samostan, za sada jedini u cijelosti istraženi kasnosrednjovjekovni pavlinski samostan na onodobnom slavonskom prostoru, osnovao je 1303./1304. godine otac Grdoš. Samostanski je sklop stradao u vrijeme osmanlijskih napada oko 1451. godine, a redovnici su se sklonili u Kamensko. Pavlini su se vratili na Zlat oko 1495. godine, a zauvijek su ga napustili između 1545. i 1558. godine. Tlocrtna dispozicija zlatskog samostana, znatno drugačija od uobičajenih onodobnih rješenja, bila je određena geomorfološkim odrednicama terena, u skladu s kojom je sagraden sklop primjeren potrebama male redovničke zajednice (490 m^2). Zlatski sklop određen je s južne strane jednobrodnom crkvom Sv. Petra. U vrijeme Vojne krajine lađa crkve prenamijenjena je u čardak, dok su temelji svetišta bili iskorišteni kao temelji za drveni trijem. Početkom 19. stoljeća prenamijenjen je prostor svetišta pavlinske crkve u pravoslavni Hram Silaska Sv. Duha. U

jedinom, istočnom samostanskom krilu, nalazile su se dvije pravokutne prostorije odijeljene hodnikom: refektorij / kapitularna dvorana i kuhinja. Budući da je u samostanu boravilo malo redovnika, može se prepostaviti da su čelije bile smještene na katu iznad spomenutih prostorija. Sa zapadne strane je samostanski sklop bio (najvjerojatnije) određen drvenom ogradom kojom je zatvoreno pravokutno, nenatkriveno dvorište.

Konzervatorsko-restauratorski radovi na samostanskoj crkvi Sv. Petra počeli su 2009. godine, a u suradnji s *Hrvatskim šumama* UŠP Karlovac uređen je djelomično i prostor oko samostanskog sklopa. Tijekom 2010. godine nastavljeni su građevinski radovi na samostanskoj crkvi. Dovršeno je konzerviranje istočnog dijela južnog zida lađe, južnog ramena crkve te istočnog dovratnika ulaza u crkvu. Radi jasnijeg tumačenja pavlinske crkve, povišen je južni zid svetišta do visine konzerviranog južnog ramena crkve. Rekonstruirane su i konzervirane obje lezene te temelji sjevernog i začelnog zida svetišta (bez narušavanja strukture začelnog zida pravoslavnog hrama).

t. p.

Slika 1. Petrovac (Zlat), pavlinski samostan Sv. Petra, južno pročelje samostanske crkve Sv. Petra nakon konzervatorsko-restauratorskih radova 2010. godine.

Slika 2. Petrovac (Zlat), pavlinski samostan Sv. Petra, svetište samostanske crkve Sv. Petra nakon konzervatorsko-restauratorskih radova 2010. godine.

Plomin

Crkva Sv. Jurja „starog“

Drveni polikromirani inventar crkve (33 artefakta)

Nepoznati autor, 17./18. stoljeće

Drvo, rezbareno, polikromirano, pozlaćeno, razne dimenzije

BROJ DOSJEA: 346/2, Vodnjan-Juršići, Juršići 7

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Cjelokupna sakralna zbirka crkve Sv. Jurja „starog“ obuhvaća raznovrsne artefakte, različitih materijala i stupnja oštećenja na kojima je slijedom godina i nakon saniranja same građevine crkve provođena primarna konzervacija.

Sakralni inventar iz crkve Sv. Jurja „starog“ obuhvaćen konzervatorsko-restauratorskim postupkom u 2010. godini sastoji se od više drvenih polikromiranih artefakata: dvanaest kipova, tri reljefa, šest fragmenata oltara i jednog dekorativnog fragmenta, tri mala svjećnjaka, tri svjećnjaka, pet baza i kapitela te dio korpusa s raspela. Dio drvenih polikromiranih objekata nepoznate je provenijencije, različitih autora i nejednakе izvedbene kvalitete, a danas s ostalim objektima čine sakralni inventar crkve. Konzervatorsko-restauratorski postupak nastavak

je prošlogodišnje primarne zaštite sakralnog inventara izrazito lošeg stanja s oštećenjima nosioca, nedostajućim dijelovima, crvotočinom, napuknućima, rasušivanjem tutkalnih spojeva, odlomljenjima, oštećenjima slojeva polikromije-lakune nastale raslojavanjem preslika, gubicima do preparature i do drva i izrazitom površinskom nečistoćom, naslagama crvotočnog praha, s ostacima boje od ličenja crkve, pljesni, gljivica, čađe. Primarnom zaštitom sakralnog inventara obavljena je dezinfekcija, površinsko otprašivanje, konsolidacija drvenog nosioca smoljenjem, podlijepljivanje i čišćenje polikromije. Provedena su istraživanja polikromiranih slojeva te je sakralni inventar premazan zaštitnim lakom i vraćen u crkvu.

k. b. l.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Podgarić

Stari grad Garić
Kasni srednji vijek

BROJ DOSJEA: 26/3, Zagreb, Kožarska 5

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Stari grad Garić, jedan od najznačajnijih hrvatskih kasnosrednjovjekovnih burgova, nalazi se na obroncima Moslavačke gore u neposrednoj blizini današnjeg Podgarića. Garić grad, koji se kao kastrum prvi put spominje 1256. godine, bio je gotovo u kontinuitetu u posjedu zagrebačkih biskupa, a napušten je nakon osmanlijske provale 1545. godine.

Prve istražne i konzervatorsko-restauratorske radove na Garić gradu proveli su Restauratorski zavod Hrvatske i Zavičajni muzej Moslavine od 1964. do 1982. godine. Radovi su nastavljeni tek 2009. godine, a prioritet je bio izrada dokumentacije postojećeg stanja središnje kule (snimljena metodom 3D laserskog skeniranja), sječa guste vegetacije unutar i oko gradskih zidina te gradnja novog pristupnog mosta.

Arheološka istraživanja nastavljena su od 3. do 28. svibnja 2010. godine. Cilj ovogodišnjih radova bila je revizija rezultata prethodnih arheoloških istraživanja na prostoru sjevernog platoa. Kontrolnim je iskopom utvrđena razina hodnog sloja cijelog platoa te izvorna razina „hodnica“ (tj. proširenja zidova s unutarnje strane unutarnjih obrambenih zidova) koje su definirane do sjeverne granice središnjeg platoa grada. Tijekom istraživanja utvrđen je i odnos sjevernog platoa i središnje kule. Ujedno je sa svih ploha objekata na unutarnjoj strani sjevernog platoa uklonjena

vegetacija da bi se postojeće stanje moglo snimiti. Uz revizijska arheološka istraživanja sjevernog platoa bilo je prijeko potrebno početi s pripremnim radovima za konzervatorsko-restauratorske radove na središnjoj kuli. Strojno su uklonjene velike količine zemlje i šute koje su bile izbačene iz središnje kule tijekom istražnih radova 1971. godine. Nakon tih radova bilo je moguće potvrditi stanje najniže zone središnje kule kao i odnos njezinih temelja i podloge (živa stijena). Navedenim radovima osigurana je ploha za postavljanje skele potrebne za građevinske radove, a ujedno je onemogućen ulazak posjetiteljima u statički posve nestabilan i za život opasan objekt.

Cijeli sjeverni plato i otkriveni najniži dijelovi središnje kule snimljeni su metodom 3D laserskog skeniranja (*Vektra-Geo3D d.o.o.*) te su fotografski dokumentirani. Usklađena je postojeća dokumentacija (RZH) s novoizrađenom (HRZ) da bi se što prije moglo početi s izradom izvedbenog projekta obnove. Izrađena je i cjelokupna nacrtna dokumentacija postojećeg stanja unutarnjeg plašta obrambenih zidova na sjevernom platou te jugoistočna i jugozapadna pročelja male kule. Ujedno je uskladen katalog arhitektonskih profilacija izrađen 1969. i 1971. godine s postojećim brojčanim stanjem.

t. p.

Slika 1a. Podgarić, Stari grad Garić, pogled na južno pročelje središnje kule prije početka pripremnih radova 2010. godine.

Slika 1b. Podgarić, Stari grad Garić, pogled na južno pročelje središnje kule nakon dovršetka pripremnih radova 2010. godine.

Slika 2. Podgarić, Stari grad Garić, pogled iz zraka nakon dovršetka radova 2010. godine.

Poljana Križevačka

Poljana Križevačka 1, AN 4 na trasi Autoceste A12, dionica Gradec – Sokolovac, Poddionica: Gradec – Kloštar Vojakovački, stacionaža: 6+800,00 do 7+200,00 s proširenjem (planirani putni prijelaz)
Prapovijest / kasni srednji vijek

BROJ DOSJEA: 2087/1, Zagreb, Kožarska 5

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH I HRVATSKIM AUTOCESTAMA D.O.O.

Probna arheološka istraživanja nalazišta Poljana Križevačka 1 izvedena su od 1. do 18. lipnja 2010. godine. Položaj se nalazi jugozapadno od istoimenog naselja na nadmorskoj visini od oko 117 m i blago se uzdiže u smjeru sjeveroistoka, dok na zapadu teren opada prema potoku Glogovnici koji i danas uzrokuje česta plavljenja. Na sjevernom i središnjem dijelu nalazište uključuje i nekoliko poljskih putova kojima se služi mjesno stanovništvo. Namjera probnih istraživanja bila je utvrditi veličinu nalazišta, gustoću nalaza i njihovu vremensku pripadnost. Po cijeloj su dužini lokaliteta iskopani probni rovovi uz rub trase te uz rub istočnog kraka putnog prijelaza. Na sjevernom i južnom dijelu nalazišta iskopani su poprečni rovovi. Oštećenje nalazišta svedeno je tako na najmanju moguću mjeru, a ukupna površina nalazišta nakon probnih istraživanja procjenjuje se na 36.800 m². Prosječna dubina humušnog sloja, skidanog bagerom, bila je oko 40 cm. Nakon poliranja i označavanja arheoloških objekata ukopanih u zdravicu, slijedilo je njihovo ručno pražnjenje uz vođenje sve potrebne dokumentacije propisane pravilnikom. Također je vođena iscrpna fotografска dokumentacija i provedeno geodetsko snimanje. Najveća je koncentracija arheoloških objekata i površinskih nalaza ustanovljena na najvišem sjeveroistočnom dijelu lokaliteta i istočnom kraku putnog prijelaza, na stacionaži od 6+930 do 7+170.

Na tome se dijelu ostaci nekadašnjih naselja šire prema istoku i prelaze liniju izvlaštenja. Otkriveno je trideset pet objekata ukopanih u zdravicu (manje jame, vatrišta, kanali i jame od kolaca). Prema preliminarnoj analizi pokretnih nalaza, za devetnaest objekata može se odrediti srednjovjekovna pripadnost, dok prapovijesnom razdoblju pripada devet objekata (dva lasinjskoj kulturi, tri latenskom razdoblju, a ostali su kulturno neopredjeljivi). Srednjovjekovni su nalazi uočeni na cijeloj površini lokaliteta, dok su oni prapovijesni pronađeni uglavnom na sjevernom i središnjem dijelu. Uzorak ugljena izuzet iz zapune većeg srednjovjekovnog objekta radio-karbonskom analizom (2 sigma kalibracija) odredio je jamu u razdoblje oko polovice 15. stoljeća do polovice 17. stoljeća.

Među pokretnim nalazima prevladavaju ulomci keramike i kućnog ljepe. Pronađeni su i kameni nalazi: ulomci ručnog žrvnja i rastirača, glaćana sjekirica i nekoliko dubila i sjećiva te manji broj željeznih nalaza, kao i ostaci životinjskih kostiju. Nalazi se obrađuju u Odjelu za kopnenu arheologiju i Odjelu za restauriranje kopnenih arheoloških nalaza Hrvatskog restauratorskog zavoda.

Nakon završetka istraživanja rovovi su označeni kolicima i ograđeni crvenom upozoravajućom trakom.

i. h. m.

Slika 1. Poljana Križevačka 1, rov 11 tijekom istraživanja

Slika 2. Poljana Križevačka 1, ulomak keramike lasinjske kulture, SJ 51

Poreč

Zavičajni muzej Poreštine
 Portret člana obitelji Carli
 Nepoznati slikar, posljednja četvrtina 17. ili početak 18. stoljeća
 Ulje na platnu, 220 × 153 cm

BROJ DOSJEA: 3651, Zagreb, Zmajevac 8

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Na slici je prikazana cijela figura portretiranog muškarca. Odjeven je na istočnjački način u crvenu tuniku i smeđi plašt, a na glavi ima crvenu kapicu. Jednu ruku drži za ukrašenim pojasmom, dok u drugoj drži šubaru koja ima crni krzneni obrub s crvenim vrhom. Rukom se oslanja na stolić u pozadini na kojem je pribor kojim se koristi u svojem radu. Prema natpisima na koricama

(*LATINE, GRECE, ITALICE, GERMANICE, GALLICE, TVRCICE, ARABICE, PERSICE, CROATICE*) prepoznajemo rječnike koji su posloženi jedan na drugi, a na njih je oslonjen ovalni pečat u kožnoj kutiji. Pokraj rječnika, na stolu se nalazi i pravokutni predmet omotan crvenom tkaninom koja je stegnuta na vrhu. Njegovu je funkciju bilo teže odgometnuti, ali moguće je da je riječ o pismu upućenom osmanskim vlastima koje je zaštićeno dvjema daščicama i omotano nepromočivom tkaninom. (Usp. Turska kancelarija i *ACTA TURCARUM* od vremena Dubrovačke Republike do danas, Vesna Miović i Nikša Selmani, *Analji Dubrovnik* 45, 2007., 249.) U gornjem desnom kutu slike nalazi se natpis koji je djelomično moguće iščitati: (...) INTER MAGNATES REG/AGGREGA-TUS SACRAE CESAREA/REGIAE Q MAIESTATIS LEO/

PRIMI CONSILIARIVS ET LIN(GUE?)/ ORIENTALIVUM AD PORTAM/OTTOMANICAM PRIMARIV/INTERPRES AETATIS SVAE/QVNCVA CENERARIVS AC 1682. Iz natpisa je očito da je riječ o portretu dragomana (prevoditelja za osmanski jezik) za kojeg su neki autori smatrali da je član obitelji Carli. Slika je datirana u posljednju četvrtinu 17. ili početak 18. stoljeća i pripisana nepoznatom slikaru koji pokazuje utjecaje venecijanskih radionica. (Usp. Višnja Bralić, Nina Kudiš Burić; Slikarska baština Istre; Djela štafelajnog slikarstva od 15. do 18. stoljeća na području Porečko-pulske biskupije, Zagreb, 2006., 245.)

Slika je bila veoma oštećena od posljedica požara, potamnjela, puna alteriranih retuša i preslika.

Tijekom 2009. i 2010. g. izведен je kompleksan konzervatorsko-restauratorski zahvat koji je podrazumijevaо uklanjanje starog dubliranog platna, uklanjanje starog nagorenog laka, ostatak ljepila s poleđine, ravnanje, novo dubliranje i napinjanje na novi drveni podokvir. Zbog velikih površina oštećenih u požaru preslici su djelomično uklonjeni a većina zakita je izniveliранa i sačuvana. Završni retuš izведен je smolnim bojama i lakiranim.

t. r., m. w. z.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Posedarje

Župna crkva Gospe od Ružarija
Gospa od Presvetog Ružarija
 Nepoznati autor, Venecija, 17. stoljeće
 Ulje na platnu, 185 × 110 cm

BROJ DOSJEA: 1978/1, Zadar, Bedemi zadarskih pobuna bb

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Slika je bila napeta na neadekvatan podokvir krutih spojeva s poprečnom letvicom, zalipljena na daske podokvira te dodatno učvršćena čavlima zabijenim preko slikanog sloja. Nosilac slike je kruto i tvrdo laneno platno rijetkog tkanja. Slika je dublirana na novo platno organskog porijekla tijekom prijašnjih intervencija. Sva oštećenja platna prenosila su se na gornje slojeve, preparaciju i slikani sloj. Oštećenja su bila izražena u obliku pukotina i poderotina na rubnim dijelovima platna i u donjem desnom dijelu. Neadekvatne stare zakrpe na mjestima oštećenja dodane su u prijašnjim intervencijama. Na mjestima oslabljenog spoja bilo je odignuća pogotovo na mjestu nalijeganja slike na poprečnu letvicu. Bila je vidljiva gusta mreža krakelira različitih dimenzija. O prijašnjim intervencijama svjedoče zone preslika, na mjestima saniranih većih oštećenja. Slika je u jednoj od prijašnjih intervencija djelomično očišćena. Slikani je sloj bio prekriven slojem potamnjelog laka. Na sliku je naknadno dodan ravan ukrasni okvir premazan tekućom imitacijom srebra.

Zbog rizika otpadanja dijelova slikanog sloja, bilo je nužno podlijepiti i učvrstiti nestabilne površine slikanog sloja prije samog transporta. Uslijedila je demontaža

slike s drvenog nosioca. Nakon odvajanja podokvira od slike, nastavljeno je s odlipljivanjem starog platna kojim je slika bila dublirana u prijašnjem zahvatu. Umjetnina je zatim konsolidirana i izravnata uz pomoć toplinskog vakuumskog stola. Oštećeni dijelovi na slici pripremljeni su za intarziranje zakrpi. Novo laneno platno napeto je na improvizirani radni okvir te umrtvljeno višestrukim istezanjem i vlaženjem. Dubliranje je izvedeno na toplinskom vakuumskom stolu. Slika je napeta na novi adekvatni podokvir. Čišćenje lica slike obuhvaćalo je uklanjanje površinske nečistoće, potamnjelog laka, sloja preslika i zakita. Taj segment zahvata izведен je u više faza, ovisno o slojevima koji su se trebali ukloniti. Nakon završenog čišćenja, pripremljena je tonirana tutkalno-kredna preparacija te su se rekonstruirale sve oštećene i očišćene slikane površine. Pod kosim svjetлом izvedena je imitacija teksture slikanog sloja. Uslijedilo je podslikavanje gvaš bojama, a nakon toga se slika lakirala izolacijskim lakom. Na kraju je izведен završni retuš a nakon sušenja, na cijelu sliku nanesen je zaštitni završni lak.

r. a.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Požega

Crkva Sv. Lovre

Izrada projekta o konzervatorsko-restauratorskim zahvatima na zidnim slikama

BROJ DOSJEA: 3/1, Zagreb, Radićeva 26

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Radovi na izradi dokumentacije započeti su potkraj kolovoza 2010. godine, a dovršeni su sredinom prosinca 2010. Obavljen je pregled arhivske dokumentacije RZH-a i HRZ-a – odabir fotografija, videosnimki, crteža i pisane građe (laboratorijske analize) i uređena je odabrana arhivska građa – prebacivanjem videosnimki na DVD, njihovom analizom i odabirom za izradu grafičke dokumentacije.

Uređivanje odabrane arhivske građe također je obuhvatilo: skeniranje fotografija i njihovo prebacivanje u računalno, uređivanje fotografija u računalu (usklađivanje oštirine, rasvjetne i boje); izradu temeljne grafičke dokumentacije (izradu crteža uz pomoć fotografija, unošenje fotografija u crteže pojedinih zidova i svoda i njihovo usklajivanje s nacrtima); analizu fotografija i unošenje u crteže grafičkih

oznaka (koje se praznine /lacunae/ mogu rekonstruirati, a koje ne mogu); analizu fotografija i unošenje u crteže grafičkih oznaka (koje se praznine u slikanom sloju mogu reintegrirati, a koje ne mogu).

Također je provedena analiza laboratorijskih istraživanja pigmenata obavljenih 1970. i 1971., na osnovi koje je utvrđena skala izvornih pigmenata na zidnim slikama u crkvi

Sv. Lovre.

Tekstom su se nastojale obrazložiti mogućnosti reintegracije slikanoga sloja (prezentacijski problemi i pitanje odabira načina za moguća rješenja) i utvrditi tehnologije i metode reintegracije slikanoga sloja (probama odabranih pigmenata i veziva).

i. s.

Slika 1. Požega, crkva Sv. Lovre, stranica iz elaborata–sjeveroistočno svodno polje, fotografije i tekst

Slika 2. Požega, crkva Sv. Lovre, stranica iz elaborata–sjeveroistočno svodno polje, grafički prikaz s mogućnostima reintegracije slikanog sloja

Požega

Katedrale Sv. Terezije Avilske

Haljina pok. Ane Erlinger

Nepoznat autor, druga polovica 19. stoljeća

Bakreni svileni taft, smeđa svilena čipka celulozne srži, francuske metalne kopče, drveni gumbiči presvučeni svilenom tkaninom, svileni konac; oko 134 cm

BROJ DOSJEA: 6370, Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Haljina Ane Erlinger dio je građanskog tekstila pronađenog u kripti požeške katedrale Sv. Terezije Avilske, rad je nepoznatog autora, a potjeće iz druge polovice 19. stoljeća. Stilski i konstrukcijski podsjeća na viktorijanske haljine: duboki dekolte, *bishop* rukavi, spuštena ramena, uski napeti torzo te zvonoliki oblik sukњe. Haljina je sastavljena od gornjeg kaputića i sukњe, spojenih na području struka i dodatno prikrivenih ukrasnom pojasmom trakom koja se kopča s prednje strane francuskim kopčama. Gornji se dio ističe dubokim preklopnim dekolteom V-oblika sprijeda i ovalnog straga sa spuštenim ramenim šavom. Ukrasno nabiranje kao dekorativno-funkcionalni element prisutan je u predjelu prednjeg dijela ramena te središnjem dijelu struka sprijeda i straga. Svilena čipka ukrašava rubni preklopni dio kaputića, donji porub sukњe te nadlakticu i orukvicu.

Haljina je zatečena u vrlo krhkrom i izrazito lošem stanju, čemu su pridonijeli starost i uvjeti u kojima se predmet nalazio, a što je vidljivo iz poroznosti tkanine na kojoj su po čitavoj površini bila prisutna mehanička oštećenja. U prvoj fazi nužnih konzervatorskih radova 2006. izvedena je dezinfekcija 70%-tним etanolom, uklanjanje grubih nečistoća višestrukim namakanjem te pranje neutralnim deterdžentom u svrhu stabilizacije predmeta. Potom je

2010. uslijedio konzervatorsko-restauratorski zahvat tijekom kojega je izrađena pisana i fotografска dokumentacija. Oštećenja i mrlje te krojni dijelovi s dimenzijama grafički su dokumentirani, izrađena je analiza šavova i niti kojima su krojni dijelovi spojeni. Predmet je mehanički očišćen od zaostalih nečistoća, djelomično relaksiran oblogom od Sympatexa, bugačicom natopljenom destiliranim vodom i *Melinexa* te staklenim ili *pokrom* utezima te su svilrenom tkaninom rubnim zahvaćanjem i restauratorskim bodom svilenum filamentom zatvorena oštećenja. Čipka je površinski zaštićena i vraćena u zadane dimenzije tunelom od PES tila odgovarajuće nijanse, rubnim prihvaćanjem svilenum filamentom nevidljivim prihvativim bodom. Odvojene su, očištene i izrađene francuske kopče u suradnji s Odjelom za metal HRZ-a, nakon čega su vraćene na haljinu. Haljina je potom relaksirana i izravnana pod parom, a dio oštrih pregiba relaksiran je u sistemu improvizirane zatvorene komore. Nakon završenih konzervatorsko-restauratorskih radova, dorađena je i prilagođena izložbena lutka, termoplastičnom PES vatom provedena je nadogradnja u slojevima na potrebnim mjestima kako bi se prilagodila haljini.

l. č.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Požega

Katedrala Sv. Terezije Avilske
 Marama pok. Ane Erlinger
 Nepoznati autor, oko 1830. godine
 Tkanje, uzlanje, svilene atlas broširan svilenim nitima, 264 × 56 cm

BROJ DOSJEA: 51.1.2., Ludbreg, Trg Sv. Trojstva 15
 PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Marame i šalovi velikih dimenzija, izrađene od finih vunenih ili svilene tkanina te bogato ukrašene utkanim ili otisnutim raznolikim cvjetnim i geometrijskim motivima kao što je i marama pokojne Ane Erlinger, bile su moderne od kraja 18. do šezdesetih godina 19. stoljeća. Marama Ane Erlinger izrađena je u jednom komadu od fine svilene tkanine smeđe-crvene boje izatkane u saten vezu. Dodatno je ukrašena debljim i tanjim trakama svijetlosmeđe boje te motivima većih ili manjih cvjetnih buketa izvedenih tehnikom broširanja. Po rubovima su montirane ukrasne rese izvedene tehnikom uzlanja.

Neposredno nakon otvaranja kripte katedrale Sv. Terezije Avilske u Požegi, tijekom 2006. godine provedena je prva faza radova na Odjelu za tekstil u Zagrebu s nužnim konzervatorskim postupcima dezinfekcije, mehaničkog uklanjanja nečistoće, mokrog čišćenja i izravnavanja. Tijekom 2010. godine na Odsjeku za tekstil Restauratorskog centra u Ludbregu nastavljeni su konzervatorsko-restauratorski radovi do dovršenja.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Iako je pranje i čišćenje provedeno u prvoj fazi radova, na pojedinim dijelovima tkanine bilo je još zaostalih dijelova čahurica i stranih vlakana te ostatak pokidanih i oštećenih niti, koje su se ispreplele s tkanom strukturom pa ih je trebalo ukloniti. Relaksacija tkanine provedena je u zatvorenom sistemu ispod *Melinex* folije, bugačice ovlažene destiliranom vodom i Simpatexa, nakon čega su se ovlaženi dijelovi izravnivali mehanički i pod opterećenjem stakalcima sve dok se nisu osušili. Oštećenja tkanine sanirana su parcijalnim podlaganjem nove svilene tkanine s poledine te dodatnim učvršćivanjem konzervatorskim bodom svilenum filamentom. Za potrebe podlaganja i učvršćivanja, nova svilena tkanina prethodno je pripremljena i obojena. Tijekom radova vođena je detaljna fotografска dokumentacija, a izrađena je i grafička dokumentacija, skica konstrukcije marame, skica uzlanja, montaže resa i skica oštećenja i provedene sanacije.

v. b. v.

Pregrada

Utvrda Kostelgrad
Srednji vijek / novi vijek

BROJ DOSJEA: 2085, Zagreb, Kožarska 5

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Utvrda Kostel nalazi se na Kostelskoj ili Kuna gori, odnosno na brdu Kostelju koje se nastavlja na Kuna goru. Sagrađena je kako bi branila prolaz Sutinsko (Sutlin) na rječici Kosteljini (Kosteljni, Kostelini) te je bila ulaz u kraljevinu Slavoniju sa sjeverozapada. Imala je veliko strateško značenje na granici s njemačkim carstvom, čuvajući zapadnu granicu Slavonije.

Arhitektonski ostaci Kostelgrada smjestili su se na zaravni brijega (405 mm) elipsoidnog oblika, približnih dimenzija 70×30 m, na jednom od vrhova Kostelja. Pristup je moguć samo sa zapadne strane, dok su ostale prirodno zaštićene strim padinama brijega. Sa zapadne strane, gdje je padina najblaža, pristup zidovima grada umjetno je otežan kratkom ali dubokom grabom.

Arheološka istraživanja Kostelgrada počela su 29. lipnja, a završila 16. srpnja 2010. godine; trajala su trinaest radnih dana. Posljednja dva dana na terenu su bili arheolozi i geodeti bez fizičkih radnika jer je u tijeku bilo snimanje istraženih dijelova utvrde 3D skenerom te privremeno zaštićivanje zidova geotekstilom.

Sonda 1 ima oblik pravokutnika, približne dužine stranica 6 m i 8 m, s proširenjem na jugozapadnom dijelu

iskopa. Istražena je ukupna površina od približno 52 m^2 . Najviša točka na kojoj je počelo iskopavanje izmjerena je na 405.47 mm (na zidu SJ 5), a najniža na 402.50 mm (SJ 13 uz zid SJ 6). Prepoznato je ukupno dvadeset stratigrafskih jedinica: deset stratigrafskih jedinica pripada slojevima, a deset jedinica koje pripadaju strukturama su zidovi ili podnice. Sonda 1 i istočno lice zapadnog zida sjevernog krila palasa (koji se nalazi iznad provalije i prijeti mu skoro urušavanje pa je najugroženija struktura na Kostelgradu) snimljeni su 3D skenerom. Ti su podaci malen korak u bilježenju postojećeg stanja prije početka konzervatorske obnove. Za sada oskudni pokretni materijal možemo datirati u 14. do 16. stoljeće. Jedini ^{14}C datum, dobiven iz sloja izvan objekta uz sam obrambeni zid, kronološki ga stavlja u razdoblje od sredine 15. do sredine 17. stoljeća. Valja istaknuti da je moguće postojanje starijeg horizonta ispod slojeva i struktura otkrivenih 2010. Stoga su za konačno rasvjetljavanje vremena postanka utvrde, kao i njezinih obnova, nove kampanje arheoloških iskopavanja i više nego nužne.

l. ča., a. j.

Slika 1. Pregrada, utvrda Kostelgrad, pogled sa sjevera na sondu 1 pri kraju arheoloških istraživanja 2010. godine.

Slika 2. Pregrada, utvrda Kostelgrad, pogled na Kostelgrad

Premuda

Brodolom, Szent István, arheološki nalazi
Novi vijek

BROJ DOSJEA: 1772/2, Zadar, B. Petranovića 1

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Na konzervatorsko-restauratorsku obradu preuzeti su dijelovi opreme broda Szent István koji je potopljen na navedenom lokalitetu kod Premude. Radovi su izvedeni na daljinomjeru koji je izrađen od kombinacije bakrene slitine, stakla, kože i gume sa sačuvanim optičkim sustavom leća, mjernim skalama i pomoćnim mehaničkim dijelovima za mjerjenje duljine, na ostatku čizme od organskog materijala te na čahuri i mlaznici koje su izrađene od slitine bakra. Postupak konzerviranja i restauriranja

sastojao se od preliminarnog istraživanja, fotografiranja i dokumentiranja zatečenog stanja predmeta, kontroliranog mehaničkog čišćenja metalnih predmeta upotrebot skalpela, četkica, mikro-pjeskarnika i mikro-motora, kemijskog čišćenja organskog nalaza, impregnacije, konsolidacije te zaštitnog lakiranja.

Svi konzervatorsko-restauratorski radovi praćeni su opsežnom pisanom i fotografskom dokumentacijom.

a. jo.

Slika 1. Premuda, daljinomjer, prije radova

Slika 2. Premuda, daljinomjer, nakon radova

Pula

Arheološki muzej Istre

Veduta grada Pule

Nepoznati autor, kraj 18. početak 19. stoljeća

Bakropis, papir, naknadno koloriran, 34,5 × 44 cm

BROJ DOSJEA: 7647 (1), Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Tijekom prve polovice 2010. godine provedeni su cjelokupni konzervatorsko-restauratorski radovi na umjetnini *Veduta grada Pule*.

Papirni nositelj grafike bio je izrazito mehanički oštećen. Poderotine su se protezale paralelno uzduž cijele desne, lijeve te gornje strane. Na tim mjestima vidljivi su i nedostajući dijelovi.

Bojeni sloj je bio oštećen u manjim dijelovima te se protezao cijelom površinom grafičkog prikaza. Grafika je bila podlijepljena na papirnu podlogu koja se sastoji od dva dijela spajana uzduž okomite osi. Podloga je ukrašena uz margine i kutove te podlijepljena za platno. Takva je bila krajevima prilijepljena za drveni podokvir. Na grafici je vidljiva izrazita površinska nečistoća te mrlje raznog porijekla koje su prisutne na cijeloj površini grafike.

Početna faza radova počela je otprašivanjem lica i poleđine umjetnine. Grafika je odvojena od drvenog podokvira te je maknuta jutena podloga s poleđine umjetnine. Pristupilo se suhom čišćenju lica i poleđine te odvajanje

grafike od ukrasne podloge na koju je bila implicirana. Mokro čišćenje provelo se uranjanjem umjetnine u otopinu destilirane vode i etilnog alkohola. Na isti način uranjanja, samo u otopinu kalcij-hidroksida, provela se neutralizacija papirnog nositelja na umjetnini. Iste metode su provedene na ukrasnoj podlozi na kojoj je bila implicirana grafika. Tvrdochke smeđe mrlje prisutne na grafičkom prikazu čišćene su tamponima močenim u otopinu kalcij-hidroksida. Nakon toga se podloga dublirala na japanski papir, a potom je na središnjem dijelu podloge grafika podlijepljena. Izrađeni su nedostajući dijelovi od japanskog papira, dok su se manje pukotine papirnog nositelja sanirale papirnom pulpom. U završnoj su fazi svih rekonstruirani dijelovi retušem uklopljeni u cjelinu. Izrađena je oprema za umjetninu od beskiselinskog kartona i antistatične folije te je uz upute o pohrani predana vlasniku, Arheološkom muzeju Istre.

d. r.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Pula

Povijesni muzej Istre

Gornji dio službene uniforme austrougarskog generala pješaštva, inv. br. 38257 (A-1212)

Proizvođač: M. Tiller & Co. k.u.k. Hoflieferanten und Kammerlieferanten WIEN, 19./20. st.

Vuna, pamuk, svila, pozamenterijske trake, gumbi, titranke, 50 × 70 cm

BROJ DOSJEA: 7640, Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S POVIJESNIM MUZEJEM ISTRE U PULI

Bluza je gornji dio službene uniforme austrougarskog generala pješaštva, izrađena u kombinaciji crvene i bijele vunene tkanine (čoje). S prednje strane zatvara se dvorednim kopčanjem pozlaćenim gumbima. Podstava bluze kombinacija je crvene i bez pamučne tkanine. Na ruskoj kragni pričvršćena je široka pozamenterijska traka s tri zvjezdice na lijevoj i desnoj strani. Na unutarnjem džepu podstave prišivena je etiketa proizvođača.

Predmet je zatečen u lošem stanju, prekriven prašinom i mrljama nepoznatog porijekla, s mjestimičnim oštećenjima u vidu rupa uzrokovanih djelovanjem insekata (moljaca). Ukrasne metalne pozamenterijske trake

oksidirale su i potamnjele kao i metalni ukrasni gumbi. Podstava je u vrlo lošem stanju, onečišćena prašinom i prepuna mrlja od znoja i nepoznatog porijekla.

Tijekom 2010. godine provedeni su cijeloviti konzervatorsko-restauratorski radovi koji su uključivali fotografasko i grafičko dokumentiranje predmeta, dezinfekciju, povijesne i tehnološke analize, laboratorijsko istraživanje, suho čišćenje, zatvaranje oštećenja na glavnoj i podstavnoj tkanini, konzerviranje oštećenog veza, relaksiranje i ravanjanje predmeta, izradu opreme za pohranu i transport te izradu dokumentacije.

ž. m.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Pula

Kavran, Ližnjan, Rt Uljeva, Magareči, Vilas Rubin, pličina Buje
Antika / novi vijek

BROJ DOSJEA: 2094, Zagreb, Cvijete Zuzorić 43

PROGRAM PREMA UGOVORU S HIDROELEKTRA-PROJEKTOM D.O.O.

Od kolovoza do studenoga 2010. provedena su podvodna arheološka rekognosciranja istarskog podmorja. U kolozvu je pregledano podmorje južne i istočne obale Istre, u listopadu podmorje okolice Rovinja, a u studenome podmorje okolice Pule. Kod Kavrana je pronađen antički brodolom s teretom tegula. Na hridi kod Ližnjana nalazi se antički brodolom s amforama i opekom. Na rtu Uljeva nalaze se ostaci dvaju antičkih brodoloma—jedan s teretom amfora tipa Lamboglia 2, a drugi s teretom stolne keramike „egejskog“ tipa. Kod Magarečeg pronađen je

novovjekovni brodolom. U uvali kod Vilas Rubina nalaže se važni ostaci obalnog kompleksa rane rimske *ville rustice*. Na pličini Buje kod Savudrije izveden je uviđaj na brodolomu s teretom amfora tipa Lamboglia 2 zaštićenom metalnim kavezom, da bi se provjerilo u kakvom je stanju kavez i lokalitet. Ustanovljeno je kako je lokalitet siguran pod kavezom te da je kavez u vrlo dobrom stanju, no prilično obrastao morskim raslinjem.

v. z.

Slika 1. Pula–rekognosciranje, pličina Buje, pogled kroz kavez na lokalitet s amforama tipa Lamboglia 2

Rijeka

Pomorski i povjesni muzej Hrvatskog primorja
 Menten Bartola Zmajića, inv. br. 14389
 Nepoznati autor, 1869. godine
 Baršun, vez svilom i zlatom na svilenoj podlozi, 60 × 90 cm

BROJ DOSJEA: 6823, Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S POMORSKIM I POVIJESNIM MUZEJEM HRVATSKOG PRIMORJA U RIJECI

Menten Bartola Zmajića, inv. br. 14389, rad je nepoznatog autora, a izrađen je 1869. od svilenega baršuna te ukrašen vezom od svile i zlata na svilenoj podlozi. Menten je gornji dio plemićkog odijela, ima široki ovratnik i rukave na kojima su vidljivi prorezi. Obrub je izrađen od crne svilene vrpce s galonima od gajtana. Ukrashen je pozamenterijskom trakom i nizom filigranskih puceta (devet komada) te još sa svake strane na prorezu s pet istih puceta, koja su izrađena u obliku visoke rozete s po šest nizova malih tirkiza i s rubinom na vrhu. Menten je podstavljen crnom svilom na kojoj je u dijelu zatiljka učvršćena oznaka s tekstom WEINER IS GRÜNBAUM / UDVARI SZABÖK/ BUDAPÉSTEN. Gornji dio ovratnika (vjerojatno krzno

astrahana) nedostaje. Vidljiva su oštećenja na dijelu vratnog izreza koja su nastala upotrebom. Također je vidljiv sloj oksida i praštine, a najveća su oštećenja nastala od insekti i neadekvatnog deponiranja. Na mentenu je izveden cjelovit konzervatorsko-restauratorski zahvat koji se sastojao od fotodokumentacije, grafičke dokumentacije oštećenja, uzimanja uzoraka za mikrokemijsku i mikroskopsku analizu vlakana. Izvedene su probe čišćenja, odvajanje dijelova predmeta, suho i mokro te kemijsko čišćenje, zatvaranje oštećenja kombiniranim tehnikom podljepljivanja i šivanja, ravnjanje predmeta i toplinsko izravnavanje te spajanje dijelova predmeta u cjelinu.

b. r. f., m. b.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Rijeka

SPC Sv. Nikole

1. *Sv. Georgije sa žitijem*, grčki majstor, 19. st., tempera na dasci, rezbareno drvo, pozlata,

70 × 50 × 2 cm

2. *Krštenje Hristovo*, grčki majstor, 19. st., tempera na dasci, rezbareno drvo, pozlata,

70,5 × 50,3 × 2 cm

BROJ DOSJEA: 1985/4, Rijeka, Užarska 26

PROGRAM PREMA UGOVORU SA SRPSKOM PRAVOSLAVNOM CRKVENOM OPĆINOM RIJEKA

Ikone su smještene na vrhu oplate ikonostasa. Slične su tehnološki, dimenzijama te kompozicijom. Glavni prizor smješten je u središnjem, najvećem četverokutnom polju. Uokviren je ostalim važnijim prizorima iz života sveca, smještenim unutar manjih, također četverokutnih polja. Drveni nosilac je izrađen od jednog komada drvene daske te je za nanošenje pozlate pripremljen prepariranjem i višestrukim premazivanjem crvenim bolusom. Na bolus je nanesena pozlata, a zatim i slikani sloj kratkim i preciznim potezima. Na drvenim nosiocima primijećene su okomite pukotine koje su na licu slike uzrokovale otpadanje inače stabilnih slojeva preparacije i boje. Na licu slike uočen je veći broj rupica od insekata. Lak je nanesen obilno i nehomogeno, a zbog oksidacije i taloženja atmosferske nečistoće potamnio je i narušio čitljivost slike. Ukrasni okvir je profiliran, ukrašen biljnim ornamentima te pozlaćen. Originalni sloj pozlate premazan je broncom i zaštićen

debelim slojem laka koji je s vremenom potamnio. Nakon transporta u riječku radionicu Hrvatskog restauratorskog zavoda, na ikonama i ukrasnim okvirima obavljena je dezinsekcija. Konsolidirani su ugroženi dijelovi slikanog sloja, a zatim je slikani sloj detaljno pregledan pod UV svjetлом. Izvedena je stolarska sanacija drvenog nosioca, prilikom koje je posebna pažnja posvećena zatvaranju spomenutih pukotina. Uklonjeni su nataložena atmosferska nečistoća te požutjeli lak s površina oslika te slojevi bronce s površine originalne pozlate ukrasnih okvira. Rekonstruirani su nedostajući dijelovi ornamentalnih ukrasa. Sloj preparacije je reintegriran te je izведен retuš pokrivenim bojama. Nakon nanošenja sloja laka na bazi prirodne smole, retuš je dovršen lazurnim bojama. Retuš pozlate izведен je nanošenjem zlatnih listića na pripremljenu bolusnu podlogu te zlatom u prahu.

a. r. b.

Slika 1. *Sv. Georgije sa žitijem*, prije radova

Slika 2. *Sv. Georgije sa žitijem*, nakon radova

Rijeka

Upravna zgrada bivše rafinerije šećera
Zidne slike u sobi 27 na drugom katu zgrade (oko 80 m²)
Nepoznati autor, 18.-19. stoljeće

BROJ DOSJEA: 1570/1, Rijeka, Užarska 26

PROGRAM PREMA UGOVORIMA S GRADOM RIJEKOM I MINISTARSTVOM KULTURE RH

Radovi su obuhvatili konzervatorsko-restauratorske zahvate čišćenja i uklanjanja naknadnih slikanih i žbukanih slojeva, izradu grafičke i fotografске dokumentacije, konsolidacije slikanih i žbukanih slojeva, žbukanja dijelova koji nedostaju i zaštitu oslika tijekom izvođenja građevinskih radova.

Dokumentacija zatečenog stanja oslika *in situ* izvedena je uz pomoć arhitektonskih nacrta s pogledima na zidove u mjerilu 1:25. Izvedena je i fotodokumentacija zatečenog stanja s pogledima na zidove i detaljima otvorenih sondi.

Prije početka radova izvedene su probe čišćenja kako bi se utvrdio najučinkovitiji način uklanjanja naknadnih bojenih slojeva s izvornog oslika. Iskustvom stečenim tijekom konzervatorsko-restauratorskih zahvata u prostorijama 21 i 22 kao najučinkovitija metoda uklanjanja naknadnih bojenih slojeva pokazala se suha mehanička metoda čišćenja, odnosno čišćenje uz pomoć tvrdih skalpela i skalpela s promjenjivim nožićima. S čišćenjem oslika počelo se od gornjih zona zidova prema nižim zonama da bi se izbjeglo dodatno zaprašivanje originalnog oslika. Naknadni bojeni slojevi su stanjeni do posljednja dva sloja koji su se morali pažljivo uklanjati zbog ljuškanja originalnog slikanog sloja. Oslik se na tim mjestima čistio uz pomoć skalpela s promjenjivim nožićima, optivizora ili povećala s *daylight* lampom. Dočišćavanje oslika izvedeno je kombinacijom *wishab* spužvica, staklenih niti i mehaničkih gumica.

Naknadno nanesene žbuke (vapnene, gipsane i cementne) uklonjene su uz pomoć skalpela, pinceta, bušilica, dlijeta i čekića. Iz zidova su, osim naknadnih žbuka, uklonjene stare električne i druge instalacije, čavli, metalni nosači za radijatore i tipele.

Lakune i oštećenja, otkrivena uklanjanjem naknadnih bojenih i žbukanih slojeva, opšivene su vapneno-pješčanom žbukom (1 dio prosijanog vapna : 4 dijela finog kvarcnog pijeska jerovec). Na mjestima na kojima je došlo do raslojavanja i stvaranja podbuhlina, žbuka je injektirana smjesom PLM-A (riječ je o smjesi na bazi vapna koju proizvodi talijanska tvrtka CTS, a miješa se s destiliranom vodom u omjeru 1 : 4). Dijelovi oslika koji su se praškali ili ljuškali, fiksirani su 5%-tnom otopinom vapna u alkohol isopropanolu.

Najveća oštećenja izvornih žbukanih slojeva nastala su prilikom postavljanja električnih i drugih instalacija, skraćivanjem komunikacije između prostorije 27 i 26 i preuređivanjem otvora za dimnjak i peć na spoju južnog i zapadnog zida. Na mjestu dimnjaka razgrađena je loša ciglena građa, a prilikom zatvaranja otvora iskorištena je stara cigla, koja je međusobno povezana žbukanom smjesom od jednog dijela hidrauličnog vapna *Rofix* i tri dijela pijeska. Drugog je dana istom žbukanom smjesom, uz dodatak više vode, na zid nabačen naštrecak. U donjem središnjem dijelu istočnog zida nakon uklanjanja naknadnih žbuka pokazalo se da je potrebno obnoviti oštećene drvene štukete (letvice). Nedostajući štuketi (letvice) su nadomješteni novim, a zatim je navučena hidraulična žbuka *Rofix* – NHL 5 (žbuka je zamiješana – 1 dio hidraulično vapno *Rofix* : 2 dijela pijeska (0–4) : 1 dio finog kvarcnog pijeska jerovec), u koju je postavljena PVC mrežica (1 x 1 cm) kao dodatna armatura. Prije početka žbukanja, građa zida i sačuvane žbuke navlažene su prskalicama. Tom prilikom se izbjegavalo pretjerano močenje područja izvan rubova oštećenja zbog nastajanja žutih mrlja na originalnom slikanom sloju. Prvi sloj sastojao se od grube žbuke koja je zamiješana u omjeru 4 : 1 (4 dijela šljunka /0–4 mm/ : 1 dio hidraulično vapno *Rofix* /NHL 5/). Taj se sloj polagao u debljini od oko 2–3 cm za velike i duboke lakune. Drugi sloj je zamiješan u omjeru 1 : 3 : 1 (1 dio finog kvarcnog pijeska : 3 dijela grubog kvarcnog pijeska : 1 dio prosijanog vapna). Taj sloj se polagao u debljini od oko 2 cm. Treći sloj je zamiješan u omjeru 3 : 1 (3 dijela finog kvarcnog pijeska : 1 dio prosijanog vapna) i polagao se u debljini od 0,5 cm.

Nakon uklanjanja žbukanih i bojenih slojeva izrađena je fotorektifikacija svih zidova s oslikom na osnovi koje je izvedena grafička dokumentacija s katalogom oštećenja. Dokumentirana su: mehanička oštećenja, pukotine, mrlje, točke injektiranja, analize, retuš, nagrizeni *intonaco*, svi slojevi i vrste žbuka i svi tipovi građe. Nakon iscrtavanja oštećenja, dokumentacija je skenirana i poslije obrađena na računalu.

t. š.

Nastavak kataloške jedinice na sljedećoj stranici ►

Slika 1. Istočni zid sobe 27 prije radova

Slika 2. Istočni zid sobe 27 nakon radova

Slika 3. Južni zid sobe 27 prije radova

Slika 4. Južni zid sobe 27 nakon radova

Rogovići–Matulji

Istarski epsilon–rekognosciranje
Prapovijest / antika / srednji vijek / novi vijek

BROJ DOSJE: 2079/1, Vodnjan-Juršići, Juršići 7

PROGRAM PREMA UGOVORU S HIDROELEKTRA-PROJEKTOM D.O.O.

Rekognosciranje trase buduće autoceste A8, odnosno dionice Rogovići – Matulji provedeno je od 1. do 16. travnja 2010. godine. Budući da prilikom prethodnih gradnji dionica ceste nisu rađene posebne konzervatorske podloge koje bi uključivale smjernice o zaštiti kulturno-povijesnih dobara, bilo je nužno izraditi konzervatorsku podlogu predmetnog područja. Stoga su obrađeni kulturno-povijesni objekti/lokaliteti na području utjecaja gradnje, i to na osnovi postojećih podataka o kulturno-povijesnoj baštini toga područja kao i na osnovi reambulacije terena. Najveći dio područja uz današnju prometnicu zauzimaju šume, oranice, pašnjaci i vinogradi, dok se dio nalazi pod nasipima zemlje i šute nastalima prilikom gradnje postojeće ceste, a manji dio obuhvaćaju naseljena mjesta. Na prostoru planirane gradnje (odnosno uže zone utjecaja) nisu evidentirana niti postoje bilo kakva registrirana kulturna dobra, dok se u široj zoni nalazi veći broj objekata

graditeljske baštine te potencijalni arheološki lokaliteti. Takoder, zabilježen je velik broj suhozidnih konstrukcija koje imaju ambijentalnu vrijednost kultiviranog krajolika. Tako je u zoni izravnog utjecaja koja je obuhvatila prostor do 30 m od trase evidentirano ukupno jedanaest lokaliteta, od čega jedan pripada graditeljskoj, tri arheološkoj te sedam etnološkoj baštini. U zoni neizravnog utjecaja evidentirano je dvadeset osam lokaliteta, od čega dvadeset dva pripadaju graditeljskoj a šest arheološkoj baštini. Time je ukupan broj lokaliteta dosegao brojku od 39, a na osnovi podataka prikupljenih terenskim pregledom, korištenjem relevantne literature te arhivskim radom, pripremljena je konzervatorska podloga predmetnog područja za potrebe izrade Studije utjecaja na okoliš. Obradom podataka identificirani su problemi i dane smjernice za njihovo rješavanje.

t. pe.

Slika 1. Rogovići – Matulji, Istarski epsilon, dio starog puta prema Učki sa sačuvanim mostom (okolica Veprinca)

Slika 2. Rogovići – Matulji, Istarski epsilon, suhozidne konstrukcije terasastih vrtova (okolica Veprinca)

Rovinj

Uvala Veštar
Antika

BROJ DOSJEA: 2030, Zagreb, Cvijete Zuzorić 43
PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Tijekom studenoga 2010. Odjel za podvodnu arheologiju u suradnji s Međunarodnim centrom za podvodnu arheologiju u Zadru i Bayerischen Gesellschaft für Unterwasserarchäologie proveo je istraživanja u uvali Veštar gdje se nalaze ostaci antičkog mola dužine 50 m. Mol je geodetski

dokumentiran i ucrtan, a na njegovu kraju iskopane su dvije sonde: A i B. Prema arheološkim nalazima u sondama, čini se da je gradnja mola izvedena u 1. stoljeću, a sam je mol upotrebljavан najkasnije do 3. stoljeća.

l. b.

Slika 1. Rovinj, uvala Veštar, ronioci prije urona

Slika 2. Rovinj, uvala Veštar, izrada dokumentacije

Rovinj

Uvala Veštar, pokretni arheološki nalazi
Antika / novi vijek

BROJ DOSJEA: 2030/3, Zadar, B. Petranovića 1

PROGRAM PREMA UGOVORU S TURISTIČKOM ZAJEDNICOM GRADA ROVINJA

S nalazišta uvale Veštar na restauratorsku obradu zaprimljen je fragmentirani antički i novovjekovni keramički materijal. Nakon zaprimanja, keramički je materijal stavljen u proces desalinizacije. Nakon što je materijal desaliniziran, postupno je osušen i razvrstan. Razvrstavanjem keramičkog materijala izdvojeno je šest predmeta očuvanog profila. Potpuno su konsolidirani, restaurirani i rekonstruirani na lončarskom kolu; majolički tanjur

s cvjetnom dekoracijom, engobirani gravirani tanjur s prikazom križa, engobirana velika zdjela, engobirani tanjur, velika keramička plitica i antički keramički lonac. Tri manja fragmenta detaljno su očišćena zbog isticanja specifičnih ukrasa na površini te posebice jedan ulomak zbog urezane godine (1622.).

m. m.

Slika 1. Rovinj, uvala Veštar, majolički tanjur, stanje prije radova

Slika 2. Rovinj, uvala Veštar, majolički tanjur, stanje nakon radova

Savudrija

Velika stancija – vila Cesare
19. stoljeće

BROJ DOSJEA: 2060, Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S TVRTKOM PELAGIUS D.O.O.

Sklop Velike stancije sastoji se od nekoliko djelomično povezanih samostojećih objekata koji su nastali sukcesivnom gradnjom tijekom 19. stoljeća. U sredini sklopa smještena je dvokatna stambena palača s četverokatnim tornjem, sa zapadne strane ruševine manufakture za uzgoj dudova svilca, a s istočne velika staja, konjušnica, kolnica i manja kuća za stanovanje kolona. Većina građevina danas je u ruševnom stanju: u palači su oštećene međukatne konstrukcije, dok gospodarske zgrade imaju sačuvane tek obodne zidove.

Stanciju je sredinom 19. stoljeća podigla piranska obitelj Fabris radi uzgoja dudova svilca. Godine 1877. stancija je prešla u vlasništvo tršćanskog brodovlasnika Carla Cesarea koji je obnovio sklop gradnjom tornja i novih gospodarskih zgrada.

Hrvatski restauratorski zavod je 2010. godine proveo konzervatorsko-restauratorska istraživanja. Preventivno je obavljeno raščićavanje prostorija palače od otpada te podupiranje urušenih konstrukcija radi omogućavanja kretanja kroz zgradu. Istraživanja su obuhvatila analizu postojećeg stanja, sondiranje zidanih, žbukanih i bojenih

slojeva, utvrđivanje kronologije povijesnog razvoja, laboratorijska ispitivanja te studiju krajobraznog uređenja. Sondiranjem je bilo obuhvaćeno prizemlje, prvi i drugi kat te pročelja palače. Otvoreno je tristo sondi na zidnim i stropnim površinama te na stolariji, da bi se utvrdio izvorni tlocrtni raspored, obojenje i zidni oslik. U gotovo svim prostorijama palače utvrđeni su zidni oslici iz 19. ili početka 20. stoljeća, koji prikazuju polja omeđena dekorativnim bordurama i vijencima, mjestimično s vegetabilnim motivima ili arabeskama. U više prostorija oslik oponaša dizajn tapeta karakterističnih za 19. i početak 20. stoljeća. Figuralnim oslikom ističe se soba u drugom katu tornja, gdje su na stropu pronađene groteske.

U smjernicama obnove je zbog izrazite građevinske slojevitosti predložena rekonstrukcija cijelog sklopa stancije iz prethodnjene faze (s početka 20. st.) te restauriranje zidnih slika u više prostorija. U prostornim planovima i planovima investitora, predviđena je prenamjena stancije za turistički smještaj u sklopu rekreativne golf-zone.

p. p.

Slika 1. Pogled na palaču Velike stancije

Senj

Grobna kapela Sv.Vida

Sv. Vid mučenik

Nepoznati autor, posljednja četvrтina 17. stoljeća

Ulje na platnu, 135 × 100 cm

BROJ DOSJEA: 7459, Zagreb, Zmajevac 8

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

U sredini lučno zaključene oltarne pale prikazan je sv. Vid mučenik, titular oltara i crkve. Kompozicija slike je simetrična. Uz sveće noge, lijevo i desno od njega leže dva lava, dok se u daljini nazire brdoviti pejzaž. Središnji prikaz uokviruju prizori mučeništva sv. Vida naslikani u umanjenom mjerilu, sa svake strane po četiri. Iznad sveca, u oblacima, nalazi se poprsje Boga Oca okruženo krilatim andeoskim glavicama. Dva anđelčića bliža svecu nose njegove atributе: palmu mučeništva i krunu. Uz donji rub slike je votivni natpis: „Ovu figuru cini ucinit Anton Prohich na cast svetoga Vida.“ U oblikovanju fizionomija i figura likova prisutan je izvjesni shematisam, krutost i naglašeni grafizam.

Na poledini drvenog okvira slike bila je pričvršćena panel daska. Nakon istraživačkih radova i sondiranja ustanovilo se stanje slike te se pristupilo restauratorskom zahвату. Nosilac slike je opušteno platno spojeno od dva

dijela. Spoj je vidljiv na licu slike. Slika je prekrivena debelim slojem prašine, prljavštine i požutjelog laka, osobito u donjem dijelu gdje se nalaze lavovi.

Nakon što je slika skinuta s ukrasnog okvira i podokvira, lice i poledina su očišćeni od prljavštine. Platneni nosilac je izravnан na vakuumskom stolu. Požutjeli debeli sloj laka očišćen je kemijski i mehanički, a istrošeni rubovi platna i rupice od čavala pokrpani su i zakitani. Slika je nakon dubliranja na novo sintetsko platno napeta na podokvir koji je napravljen u stolarskoj radionici. Nakon što je nanesen sloj izolacijskog laka, zakitani dijelovi, kao i oni na kojima nedostaje slikani sloj, podloženi su gvaš bojama. Podložni retuš je lakiran sjajnim lakom, a završni retuš izведен lazurnim smolnim bojama. Ukrasni okvir je rekonstruiran, očišćen, retuširan i lakiran, te su spojevi slijepjeni i slika je montirana u okvir.

m. h., m. w. z.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Sisak

Gradski muzej
Kožurac, inv. br. 1569
Nepoznati autor, 1860. godine
Koža, krvno, 68 × 82 cm

BROJ DOSJEA: 7634, Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Kožurac, inv. br. 1569, ženski je prsluk izrađen od bijele janjeće kože, ukrašen crvenim, crnim, plavim i žutim kožnatim aplikama oblikovanim u geometrijske oblike i cvjetne motive te ukrašen bijelim krvnom s unutarnje strane. Na ovratniku se nalazi crno runo u širini od 5 cm. Izrađen je 1860. godine, a rad je nepoznatog autora. Zatečen je u lošem stanju očuvanosti koje je posljedica upotrebe i deponiranja u neadekvatnim uvjetima u vrijeme Domovinskog rata. Nastala šteta uzrokovana je prije svega djelovanjem štetočina. Krvno je u gornjim dijelovima potpuno otpalo, a aplike su se na više mjesta odvajale

od podloge te su izblijedjele. Tijekom 2010. izveden je cijelovit konzervatorsko-restauratorski zahvat koji je počeo dezinfekcijom predmeta smrzavanjem na -35 °C, izradila se fotodokumentacija predmeta prije, u tijeku i nakon konzervatorsko-restauratorskog zahvata, uzeti su uzorci za mikrokemijsku i mikroskopsku analizu, izvedene su probe čišćenja te suho, mokro i kemijsko čišćenje predmeta, omekšavanje i hranjenje kože, kako podloge tako i aplika, te pričvršćivanje i zatvaranje oštećenja na aplikama i zamjena starog krvna novim.

b. r. f., m. b.

Slika 1. Kožurac, inv. br. 1569, prije radova

Slika 2. Kožurac, inv. br. 1569, nakon radova

Slavonski Brod

Franjevački samostan i crkva Presvetog Trojstva
 Bočni oltar Sv. Križa
 Nepoznati autor, 1748. godine
 Drvo, polikromirano, pozlaćeno, 300 × 700 × 100 cm

BROJ DOSJEA: 28.5., Ludbreg, Trg Sv. Trojstva 15

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Samostanska crkva Presvetog Trojstva građena je od 1727. do 1749. godine i najveća je barokna crkva u Hrvatskoj u provinciji Sv. Ćirila i Metoda. Oltar Sv. Križa postavljen je 1748. godine i smješten je na južnom zidu lađe, nasuprot oltaru sv. Josipa, u kutu koji zatvara zid trijumfalnog luka i dio niže južnog zida lađe. Središnja niša ispunjava oltarnu plohu retable sve do većeg dijela atike u obliku baldahina. Veliki drveni križ s Kristovim korpusom ispunjava središnji dio niše, koja je visoka 260 cm, a široka 130 cm. Lijepo oblikovana skulptura Krista visoka je 123 cm. U visini Kristova koljena s jedne i s druge strane lebdi po jedan krilati andeo. U donjoj zoni su skulpture Žalosne Gospe i svetog Ivana. Gornji dio okvira niše izrađen je u obliku vijenca od akantova lišća i zatvara cijelu nišu oko raspela. Atika u obliku baldahina počiva lijevo i desno na bogato profiliranom gredu iznad stupova i pilastara i završava Kristovim srcem ovjenčanim trnjem.

Na arhitekturi oltara provedena su primarna istraživanja slikanog sloja. Otvoreno je dvanaest sondi koje nam daju uvid u stanje izvorne polikromije i broj naknadnih preslika bojom, pa je tako vidljivo da je mramorizacija plavih i crvenih tonova istovjetna onoj na glavnom oltaru i oltaru sv. Josipa, čime ta tri oltara čine cjelinu. Izvorna polikromija oltara je u dobrom stanju, a nekoliko većih

oštećenja može se vidjeti u donjim zonama oltara, na menzi, postamentima, predeli, bazama stupova i velikim pozlaćenim skulpturama na kojima su vidljiva oštećenja uzrokovana crvotočinom i nepovoljnim mikroklimatskim uvjetima u crkvi. Donja je zona oltara početkom 19. stoljeća bila premazana katranom radi zaštite od vlage. Ista je situacija bila i u donjim zonama glavnog oltara, a katran je trebalo skidati mehaničkim putem, skalpelima. Na menzi, postamentima uz menzu, predeli i dijelovima atike bile su vidljive pukotine po spojevima dasaka jer je zbog utjecaja vlage došlo do popuštanja starog tutkala. Daske od kojih je oltar graden su se odlijepile, čime su nastale pukotine širine dva do pet milimetara koje su sanirane umetanjem letvica. Prilikom konzervatorsko-restauratorskih radova uklonjeni su neautorski dodaci, konzerviran je drveni nosilac i podlijepljena je polikromija, kreditirane su lakuće otpale polikromije koje su retuširane akvarelom kao podlogom i mineralnim pigmentima s gumiarabikom te je sve zaštićeno damar lakom u terpentinu. Pozlata je obnovljena zlatnim listićima i pudergoldom na bolusnoj podlozi, a srebro srebrnim listićima, dok su lazure bile obnovljene uljanim lazurnim bojama.

d. b.

Slika 1. Prije radova, tijekom demontaže

Slika 2. Nakon radova

Split

Katedrala Sv. Dujma

Sv. Petar šalje sv. Dujma u Dalmaciju

Pietro Ferrari, druga polovica 17. stoljeća

Ulje na platnu, 305 × 305 cm

BROJ DOSJEA: 1372/6, Porinova 2a, Split

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

U koru splitske katedrale od 1683. do 1685. godine prema narudžbi nadbiskupa Stjepana Cosmija izrađeno je šest slika iz ciklusa života sv. Dujma.

Uljanu sliku na platnu *Sv. Petar šalje sv. Dujma u Dalmaciju* 1929. godine restaurirao je akademski slikar don Josip Šonje u suradnji s Konzervatorskim uredom za Dalmaciju u Splitu.

Iz te faze potjeće smeđi kit i tamni retuš. Slika je drugi put restaurirana 1962. godine. Restauratorski zahvat izveo je Filip Dobrošević, restaurator Konzervatorskog zavoda za Dalmaciju. U tom zahvatu slika *Sv. Petar šalje sv. Dujma u Dalmaciju* podstavljena je na sintetičko platno s voštanom smjesom. Područja na kojima je nedostajao izvorni nosilac u tom zahvatu su se sanirala tako da su se ispunjavala voštanim kitom nad kojim se potom izvodio retuš koji je bio uočljiv po izraženim linijama (tal. *tratteggio*). Preparacija tamnije oker boje ujednačeno je nanesena na površinu slike. Slikani sloj je na mnogim mjestima nepovratno oštećen zbog visoke temperature koja se koristila pri glaćanju voštane smjese izravno s lica. Na površini slike vidljiv je debeo sloj laka koji je izrazito

potamnio zbog oksidacije smole. Nakon provedenih istraživanja (promatranja pod UV svjetлом i bočnim svjetлом, uzimanja uzoraka za stratigrafsku analizu) pristupilo se zahвату čišćenja slikanog sloja.

Zahvat čišćenja lica slike odnosio se na uklanjanje površinske prljavštine, uklanjanje laka i retuša iz prethodnog restauratorskog zahvata, uklanjanje voštanih kitova i voska koji je penetrirao kroz platno prilikom podstavljanja platna u prethodnom zahvatu, te uklanjanje smeđeg kita iz zahvata iz 1929. godine.

Nakon čišćenja, uklonilo se zeleno sintetičko platno. Vosak s poledine uklonio se mehanički, skalpelima, te kemijski, gelom od terpentina. Nakon krpanja platna, slika je podstavljena novim platnom. Nedostajuće zone u sloju preparacije zapunjene su novom preparacijom. Podslit je izведен temperama nekoliko tonova svjetlijie od izvornog slikanog sloja. Kao izolacijski lak korištena je prirodna damar smola otopljena u dvostruko rektificiranom terpentinu. Retuš je izведен balzamom Canada. Završni sloj laka nanesen je prskanjem.

s. a.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Split

Katedrala Sv.Dujma

Sv. Dujam ozdravlja bolesnike pred očima prefekta Maurilija

Pietro Ferrari, druga polovica 17. stoljeća

Ulje na platnu, 304 x 308 cm

BROJ DOSJEA: 1372/7, Split, Porinova 2a

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Slika pod nazivom *Sv. Dujam ozdravlja bolesnike pred očima prefekta Maurilija* djelo je baroknog slikara Pietra Ferrarija. Nosilac slike je laneno platno kvadratnog oblika. Struktura platna bila je potpuno prožeta voštanom smjesom kojom je slika bila dublirana u prijašnjoj intervenciji. Preparacija je bila relativno stabilna te je posve slijedila deformaciju platna. Površina slikanog sloja bila je intaktna upravo zahvaljujući voštanoj pasti iz prijašnje intervencije. Potamnjeni preslici bili su naneseni izravno na vosak, bez ograničavanja na oštećene zone. Zatečeni lak je tijekom vremena požutio, što je utjecalo na kolorit slike.

Nakon preventivne zaštite i transporta u radionicu, na slici su provedena preliminarna istraživanja koja uključuju: pregled slike pod UV svjetлом, promatranje pod bočnim svjetлом, stratigrafske analize i ispitivanja mikropresjeka. Površinska prljavština uklonjena je salivom i 5%-tom otopinom triamonium citrata u destiliranoj

vodi. Na stabilnim dijelovima slike koji sadržavaju olovnu bijelu (kao što su inkarnat i draperija), lak je uklonjen mješavinom acetona i etanola u omjeru 1:1, dok je na ostalim manje stabilnim dijelovima korišten aceton. Smeđi ispucani kit i vosak iz prijašnje intervencije uklanjan je u dvije faze: kemijskim i mehaničkim putem.

Nakon rekonstrukcije platnenog nosioca i dubliranja slike, pristupilo se rekonstrukciji oštećenja slikanog sloja. Podslik je rađen gvaš bojama (Maimeri) nekoliko tonova svjetlijih od originala. Podslikavanje je provedeno u plohamama bez nijansiranja u debljem pokrivnom sloju. Kao izolacijski lak korištena je prirodna damar smola otopljena u dvostruko rektificiranom terpentinu. Za retuširanje nam je poslužila već pripremljena paleta boja, odnosno pigmenta vezanih balzamom Canada, koju smo reaktivirali butanolom. Završni lak nanesen je prskanjem.

b. p.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Split

Riznica katedrale Sv. Dujma
 Tekstilni fragmenti iz relikvije sv. Staša
 Nepoznati autori, 7.-13. stoljeće
 Svilene i lanene tkanine različitog tkanja, različite dimenzije

BROJ DOSJEA: 7638, Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PREMA UGOVORU SA ŽUPOM UZNESENJA BLAŽENE DJEVICE MARIJE

Tekstilni fragmenti skupno su datirani u razdoblje od 7. do 13. stoljeća. U relikviji sv. Staša ukupno je pronađeno sedamnaest fragmenata tkanina koje su istkane od različitih svilenih, lanenih i pozlaćenih niti. Tehnike tkanja su platno, „tapiserija“ tkanje, dvostrani keper i samt.

Fragmenti su restaurirani u Austriji gdje su dobili kartonske podloge. Nakon toga su godinama bili omotani tankim papirom i uloženi između dva sloja obične ljepenke. Takav način opremanja za pohranu nije ih štitio od prašine i dodirivanja, a postojala je i opasnost od nastanka novih šteta pri rukovanju fragmentima.

Tijekom 2010. izvedeno je preventivno konzerviranje tekstilnih fragmenata. Fragmenti su fotografirani, a njihovo stanje i vrsta tkanja pregledani su prijenosnim mikroskopom. Zatečena otpala vlakna kemijski su analizirana,

čime se pokazalo da su sva od degumirane svile. Provedena je mikrobiološka analiza uzorka uzetih s mrlja na nekim fragmentima, koja je pokazala da su svi uzorci sterilni. Sa svih fragmenata usisana je prašina usisivačem male snage preko mrežice od tila. Nabavljene su beskiselinske kutije različitih dimenzija koje su dodatno prilagođene dimenzijama fragmenata i ladica gdje će biti pohranjeni. Od beskiselinskog kartona napravljene su popune u kutijama da bi se spriječilo pomicanje fragmenata pri rukovanju. Na vrh je stavljena antistatička folija koja će štititi fragmente od dodira i prašine. Kutije s fragmentima obilježene su naljepnicama s osnovnim podacima o njihovu sadržaju i pohranjene u ladice metalnog ormara za pohranu.

s. l. v.

Slika 1. Fragment br. 3, prije radova

Slika 2. Fragment br. 3, nakon radova

Stancija Blek

Stari Tar
Antika / srednji vijek

BROJ DOSJEA: 2095/1, Vodnjan-Juršići, Juršići 7
PROGRAM PREMA UGOVORU S VLASNIKOM PARCELE

Parcela k.č. 419/2 (k.o. Tar) nalazi se u neposrednoj blizini vidljivih arhitektonskih ostataka ranosrednjovjekovne kule i antičke rustične vile, zbog čega je sa susjednim parcelama uvrštena u opseg arheološkog lokaliteta Stari Tar na Stanciji Blek kod Tara te upisana u Registar kulturnih dobara RH – na Listu zaštićenih kulturnih dobara.

Na zahtjev vlasnika parcele i odlukom Hrvatskog vijeća za kulturna dobra, na istočnom dijelu parcele napravljene su probne sonde kojima bi se utvrdile granice rasprostiranja arheološkog lokaliteta.

Arheološkim istraživanjima provedenim na parceli k.č. 419/2 potvrđeno je postojanje arheološkog nalazišta te je prikupljena dovoljna količina podataka na osnovi kojih se mogu donositi zaključci o dataciji i rasprostiranju toga nalazišta u njegovu jugozapadnom dijelu.

Pokretni arheološki nalazi potvrđuju da se prvi tragovi ljudske aktivnosti na tom položaju mogu datirati u 1. i 2. stoljeće poslije Krista, u vrijeme snažne romanizacije koja se provodi na području Istre, kada su sagrađene gotovo sve istarske rimske *ville rustice*. Njihovo postojanje zabilježeno je ponajprije uz zapadnu obalu poluotoka, gdje je iskorištena gotovo svaka pogodna uvala pa ne iznenađuje što je upravo tada i na navedenom pogodnom položaju sagrađeno slično zdanje. Ono je najvjerojatnije bilo namjenjeno obradi i distribuciji agrarnih proizvoda. Središte imanja nalazilo se u okolini srednjovjekovne kule, pa su stoga nalazi koji pripadaju tom razdoblju na k.č. 419/2 iznimno rijetki.

Tijekom kasne antike (3. do 5. stoljeće) dolazi do ekspanzije lokaliteta. Ta se pojava prepoznaje u pojavi objekata

Slika 1. Stancija Blek, Stari Tar, pronađene kasnoantičke strukture u sondi I

Slika 2. Stancija Blek, Stari Tar, ulomak kasnoantičke uljanice

građenih tehnikom suhozida te znatno povećanom količinom prikupljenog pokretnog arheološkog materijala.

Nesigurna vremena prelaska kasne antike u rani srednji vijek na Stanciji Blek nisu uzrokovala napuštanje naselja i njegovu destrukciju. Ona su ipak razlog gradnji ranosrednjovjekovne kule koja se nalazi na susjednoj parceli, a koja je, osim kao nadzorna točka plovidbenog puta, mogla poslužiti i kao zaštita stanovništvu u slučaju opasnosti. Korištenje lokaliteta i tijekom ranosrednjovjekovnog razdoblja potvrđeno je pronalaskom pokretnog arheološkog materijala. Kad govorimo o ranosrednjovjekovnom razdoblju, mislimo na širok vremenski raspon od 6. do 10. stoljeća. Preciznije datacije nisu moguće jer se u navedenom vremenu nisu događale velike promjene u karakteristikama korištenih predmeta, već se kontinuirano nasleđuju tradicije koje je autohtonno stanovništvo uglavnom preuzealo iz kasnoantičkog razdoblja.

Dio suhozidnih konstrukcija svakako pripada kasnoantičkom vremenu, no dio njih se također može datirati u rani srednji vijek. Zanimljivo je da, iako se naselje u povijesnim izvorima spominje sve do 15. stoljeća, na području k.č. 419/2 nisu pronađeni nalazi koji bi se mogli datirati u to razdoblje.

Na temelju svih prikupljenih podataka zaključujemo da se središte nalazišta, u svim povijesnim razdobljima, nalazilo na položaju srednjovjekovne kule te da se koncentracija nalaza u koncentričnim zonama postupno smanjivala prema perifernim zonama.

j. v.

Ston

Crkva Sv. Mihajla i kompleks zgrada
11. stoljeće (crkva), 16.–20. stoljeće (kompleks zgrada)

BROJ DOSJEA: 1071, Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Crkva Sv. Mihajla i kompleks zgrada smješteni su na vrhu brežuljka jugozapadno od grada Stona. Predromanička crkva, sagrađena potkraj 11. stoljeća, pripada južnodalmatinskom kupolnom tipu sakralnih građevina, a neki istraživači smatraju je dvorskom kapelom u sklopu utvrde Zahumskih knezova koji su u to vrijeme gospodarili stonskim područjem. U crkvi su sačuvani fragmenti zidnih oslika s kraja 11. ili iz prve polovice 12. stoljeća. Postojeći kompleks zgrada uz crkvu je dio samostana dominikanki trećoretkinja, osnovanog u 16. stoljeću. Samostanski je sklop doživio velike pregradnje nakon razaranja tijekom Drugoga svjetskoga rata.

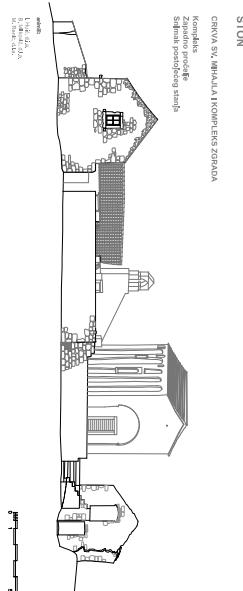
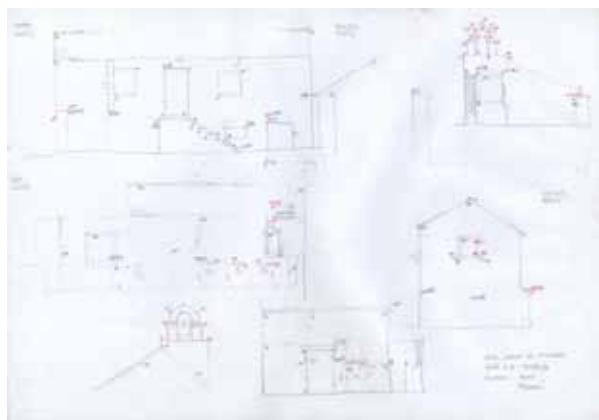
Istraživanja kompleksa počela su 2009. godine, a 2010. završena je izrada arhitektonske snimke postojećeg stanja

koja uključuje tlocrte, presjeke te nacrte pročelja crkve i dviju zgrada koje uz crkvu zatvaraju samostansko dvorište te gospodarske zgrade u jugoistočnom dijelu platoa. Arhitektonske snimke izrađene su u mjerilu 1:50. Također je izrađena posebna geodetska podloga šireg prostora brijege na kojem je kompleks smješten. Istovremeno su počela i istraživanja arhivske i povjesne građe te pisanih izvora u svrhu utvrđivanja razvojnih faza samostanskog sklopa. Provedena su i preliminarna arheološka sondiranja uz obrambene zidine čiji se opis nalazi u dijelu kataloga o radovima na arheološkoj baštini. Temeljem zasebnog ugovora s Ministarstvom kulture, započeti su i restauratorski radovi na oslicima u crkvi.

d. p.

Slika 1. Terenska skica

Slika 2. Zapadno pročelje kompleksa, arhitektonska snimka

Ston

Sv. Mihovil
Antika / srednji vijek

BROJ DOSJEA: 1071, Vodnjan-Juršići, Juršići 7
PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Tijekom listopada 2010. istražene su tri probne arheološke sonde na glavici Sv. Mihovila u sklopu projekta Ston, crkva Sv. Mihovila i kompleks zgrada. S obzirom na činjenicu da je riječ o kompleksnom lokalitetu, Odsjek za kopnenu arheologiju uključen je u projekt istraživanja kao dio interdisciplinarnih istraživanja koja će pridonijeti boljem razumijevanju toga prostora. Izrađen je odgovarajući stručni izvještaj s popratnom fotografskom i geodetskom dokumentacijom. Cilj ovogodišnjeg probnog arheološkog istraživanja bio je proširenje saznanja o fazama gradnje i arheološkim slojevima nalazišta. Na samom lokalitetu vidljive su dvije faze, gornji plato s crkvicom, te vanjski prsten omeđen suhozidom. Ukupno su istražene tri probne sonde različitih dimenzija približne kvadrature od 40 m². Arheološka istraživanja provedena su stratigrafском metodom s iskopavanjem svih pokretnih i nepokretnih arheoloških ostataka te njihovom potpunom dokumentacijom (terenski dnevnik, nacrtna dokumentacija, geodetsko snimanje, fotografска dokumentacija i popratni formulari).

Sonde A i B postavljene su na zapadnoj strani brda te su dale približno slične rezultate, bez obzira na to što se sonda A nalazi uz rub gornjeg platoa, a sonda B s unutarnje strane vanjskog prstena. U obje sonde dokumentirano je sloj nasutog kamenja kojim se zapunjava prostor između matične stijene, točnije popunjavale su se škrape da bi se dobila ravna površina. U obje sonde pronađeno je dosta životinjskih kostiju i nešto manje keramike, koja je

većinom kasnoantička te je grublje izrade. U terenskom pregledu koji je prethodio istraživanju otkrivena je jedva vidljiva kula na istočnoj strani brda koja je naslonjena na vanjski prsten na tom dijelu suhozida (sonda C). Istraživanje kule donijelo je najzanimljivije rezultate. Kula je bila potpuno zapunjena kamenjem s dosta žbuke. Tek pri dnu se uočavao sloj s kasnoantičkom keramikom. Naime, tri vanjska zida kule sagrađena su istovremeno u istoj tehnici te su naslonjena na stariji masivni zid s ulazom. Zid je sagrađen od pravilnih klesanaca s dosta žbuke, ulaz je trapezoidnog oblika te je popločen kamenim pločama (stube), ima mehanizam za zatvaranje vrata (utori za umetanje grede). Prema utorima zaključujemo da je taj zid branio unutarnji prostor brda (naselja), a tek poslije postaje unutarnji zid kule. Otkriven je početak još dvaju zidova koji su okomito naslonjeni na ulaz te se nastavljaju prema zapadu. Prema rezultatima istraživanja, masivni zid s ulazom može se datirati u razdoblje kasne antike. Nažalost, datacija kule ne može se pobliže odrediti. S obzirom na rezultate ovogodišnjih istraživanja, poglavito u sondi C, buduća istraživanja trebala bi se koncentrirati na istočnoj strani, s unutarnje, zapadne strane masivnog zida s ulazom, kao i na potezu prema jugoistoku i jugu gdje je u terenskom pregledu otkrivena još jedna identična kula te nekoliko zidova vezanih žbukom.

i. ple.

Slika 1. Ston, Sv. Mihovil, kasnoantički ulaz sa stubištem

Slika 2. Ston, Sv. Mihovil, ulomak kamene plastike s pleterom (9. stoljeće)

Svetvinčenat

Kaštel Morosini–Grimani
Kasni srednji vijek / novi vijek

BROJ DOSJEA: 2089, Vodnjan-Juršići, Juršići 7
PROGRAM PREMA UGOVORU S OPĆINOM SVETVINČENAT

U sklopu nastavka građevinske sanacije na kaštelu Morosini – Grimani u Svetvinčetu, koja je bila predviđena za 2010., Konzervatorski odjel Ministarstva kulture RH u Puli zatražio je provedbu arheoloških istraživanja unutar prostora kaštela.

Radovi su provedeni od 1. do 10. rujna 2010. godine, i to u prostoru podruma jugoistočne kvadratne kule, na dijelu podnožja djelomično uništenog stubišta kojim se pristupalo stražarskoj stazi južnog zida, ali i palasu kaštela te na prostoru dvorišta sjeverno od palasa. Pritom je u tri sonde arheološki istražena površina od 62,3 m² i očišćen prostor podruma kule površine 42 m².

Arheološka istraživanja provedena 2010. na vidjelo su iznijela građevinske strukture i pokretni arheološki materijal koji potvrđuju teze o postupnom građevinskom razvoju i rastu utvrde, ali daju i vremenski okvir s kojim bi se mogle povezivati pojedine faze razvoja.

Pokretni arheološki nalazi potvrđuju da gradnju prvotne utvrde možemo datirati u 14. stoljeće. Uz to razdoblje svakako možemo vezati najstarije građevinske strukture u sondi A (objekt sa zidovima SJ 9, 26 i podnicom SJ 25) te ostatak bedema iz sonde C (SJ 35). Kako je poznato i iz povjesnih izvora, obitelj Morosini potkraj 15. stoljeća dovršava obnovu utvrde koja je po svemu sudeći tom prilikom i proširena. Stoga u to vrijeme možemo datirati i rušenje spomenutog objekta iz sonde A te bedema ili kule iz sonde C. Istom vremenu vjerojatno možemo pripisati i gradnju popločenja SJ 23 iz sonde D. Takve pretpostavke potvrđuje pokretni arheološki materijal pronađen primje-

rice uz objekt iz sonde A ili ispod popločenja SJ 23, a koji se odreda može datirati u 14. i 15. stoljeće.

Zanimljivo je da su sva ostala razdoblja života u kaštelu, odnosno razdoblje od 16. do 19. stoljeća, ostavila znatno manje tragova u vidu pokretnog arheološkog materijala. Razlog tomu možemo tražiti i u činjenici kako se hodna razina postignuta u obnovi iz 15. stoljeća nije bitno mijenjala sve do današnjih dana, dok su najstarije gradnje svoju hodnu razinu imale na oko sedamdeset centimetara nižoj koti.

Iako iznimno bitni za razumijevanje razvoja utvrde, podaci dobiveni istraživanjima zapravo otvaraju niz novih pitanja. Tako primjerice pronađeni segment starijeg bedema otkriva kako utvrda prvotno nije zauzimala današnje gabarite, no ne donosi odgovor o njezinoj točnoj poziciji. Također, ostaje otvoreno pitanje je li se pronađena zgrada nalazila unutar ili izvan prvotnog kaštela. U svakom slučaju, kaštel pregradnjama u 15. stoljeću dobiva približno današnji izgled negacijom dijela starijih struktura i povećavanjem površine objekta. Takav se oblik kaštela nije bitno mijenjao, izuzimajući dograđivanje objekata u njegovoj unutrašnjosti.

Sve iznesene pretpostavke ukazuju zapravo na to koliko je još nepoznanica povezanih s najstarijom fazom gradnje utvrde. Utvrđivanje pouzdanih činjenica koje bi mogle riješiti otvorena pitanja morat će biti ostavljeno za neka buduća istraživanja koja prije svega podrazumijevaju detaljnije analiziranje postojećih arhitektonskih struktura, ali i nastavak arheoloških istraživanja u prostoru kaštela.

j. v.

Slika 1. Svetvinčenat, Kaštel Morosini – Grimani, pogled na pronađeni segment starijeg bedema i njegov spoj s postojećim sjevernim zidom

Slika 2. Svetvinčenat, Kaštel Morosini – Grimani, pronađeni temeljni ostaci starije srednjovjekovne zgrade

Sveta Marija

Crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije
Oltar Muke Kristove
Nepoznati autor, druga polovica 18. stoljeća
Drvo, polikromirano, pozlaćeno, 250 × 150 cm

BROJ DOSJEA: 43.1.2., Ludbreg, Trg Sv. Trojstva 15

PROGRAM PREMA UGOVORU SA ŽUPOM UZNESENJA BLAŽENE DJEVICE MARIJE

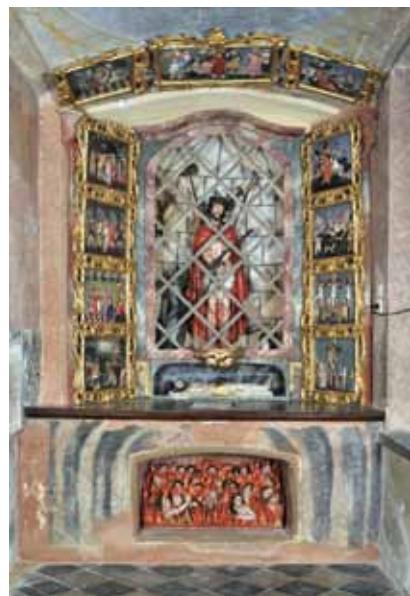
Crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije u Svetoj Mariji jednobrodna je kasnobarokna građevina dovršena 1784. godine. Oltar Muke Kristove nalazi se ispod pjevališta crkve, a datira iz druge polovice 18. stoljeća. Stipes oltara je zidan od cigle i žbuke, u sredini rastvoren nišom, zatvorenom rešetkom iza koje se nalazi rezbareni prikaz čistilišta s dušama u ognju. Retabl oltara drveni je okvir dviju niša, zaključen labuđim vratom. Retabl čine donja drvena niša koja simbolizira Kristov grob, zidana niša sa skulpturom Krista i simbolima muke, dva bočna krila s reljefima koji prikazuju Kristovu muku, te tri reljefa naslonjena na svod, koji zaključuju oltar s gornje strane. Reljefni prikazi uokvireni su rezbarenim rokoko viticama. Donju drvenu nišu ispunjava drvena skulptura polegnutog mrtvog Krista.

Oltar je zatečen u vrlo lošem stanju pa je postojala opasnost od toga da se gornji reljefni prikazi uruše. Polikromija je bila u velikoj mjeri oštećena i crvotočna. U travnju 2007. obavljeno je preventivno podlijepljivanje, demontaža i transport u RC Ludbreg te su uslijedila konzervatorsko-restauratorska istraživanja. Istraživanja slikanog sloja pokazala su da je oltar preslikan uljanim bojama, broncom i šlagmetalom. Na rokoko viticama koje uokviruju reljefne ploče prezentiran je noviji sloj pozlate na krednoj preparaciji, s obzirom na to da je izvorna pozlata u velikoj mjeri oštećena. Konzervatorsko-restauratorski radovi obavljeni su u 2009. i 2010. godini te je oltar vraćen i montiran u crkvu u studenome 2010. godine.

d. b. c.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Šibenik

Katedrala Sv. Jakova
 Okov slike Gospa od Zdravlja
 Nepoznati autor, 18. stoljeće
 Kucani, cizelirani lim na drvenom nosiocu, 85 × 60 × 20 cm

BROJ DOSJEA: 82/6, Zadar, Bedemi zadarskih pobuna bb

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Plitki drveni sanduk s vratnicom u kojoj se nalazi staklo obložen je srebrnim kucanim i cizeliranim limom. Prednja vratnica ukrašena je profiliranim limom i obložena ukrasnim okvirom na šarkama u koji je uloženo staklo. Na vrhu sanduka posebnim nosaćima uglavljuje se ukrasna ploča piramidalnog oblika od kucanog, cizeliranog i djelomično pozlaćenog srebrnog lima. Rubovi su joj bogato ukrašeni motivima stiliziranog akantusova lišća i likovima anđela. Na ploči se nalaze u dubljem reljefu kucane volute, anđeli i florealni ornamenti, a na vrhu završava krunom s križem. U rubnom dijelu ploče nalazi se profilirani, ukrasni okvir, izraden od srebrnog lima koji je bio vrlo oštećen, a na nekim mjestima je nedostajao. Na stražnjoj strani nalazi se velika srebrna ploča u čijem je središtu lik sv. Mihovila kojem je pod nogama vrag proboden kopljem, a okružen je bogatim florealnim ornamentima s glavama četiri anđela.

Na lijevoj površini postojala su oštećenja u vidu ulubljenja, nagnjećenja i pukotina. Bočne stranice s florealnim ornamentima bile su u sličnom stanju kao i poleđina, a na njima su se nalazile željezne ručke za nošenje. Stavljenja je neadekvatna recentna željezna zakvačka.

Kompletan površina limova bila je oksidirana i prljava. Stanje drvenog nosioca utvrdilo se nakon skidanja oplošja.

Zahvat je počeo demontažom metalnog oplošja s drvenog nosioca. Prema položaju rupa nastalih zabijanjem čavlića, vidljivo je da je kompletan limeni pokrov već skidan i montiran. Prilikom demontaže s drvenog nosioca, svi dijelovi su numerirani i fotografirani. Provedena su sva potrebna istraživanja vezana uz zatečenu oksidaciju i nečistoću. Uslijedilo je odmašćivanje kompletног metal-

nog oplošja raznim kemikalijama. Konzervaciju drvenog nosioca, koji je u lošem stanju, bilo je moguće izvesti tek nakon faze potpunog uklanjanja kompletног srebrnog oplošja. Izravnavanje se obavljalo na hladno i toplo, ovisno o stanju lima. Za iskrivljene dijelove rubova lima bilo je nužno napraviti alate za izravnavanje. Punce autora zlatara otisnute su u metalnom oplošju, a na poleđini ikone vidljiva je signatura autora. Nakon obavljenih potrebnih analiza, uslijedila je faza čišćenja nečistoća i oksidacija. Pukotine su se spojile epoksidnim vezivima. Armiranje poleđine duboko reljefnog oplošja bilo je izvedeno staklenim matom u epoksidnoj smoli. Uslijedilo je poliranje cijelog oplošja. Budući da je nedostajalo srebrnih čavlića, morali su se izraditi od srebrne žice odredene debljine u za to izrađenom alatu, ručnim formiranjem glavica. Nastavljeno je sa sanacijom i konzervacijom drvenog nosioca. Veze drvenih ploča bile su vrlo nestabilne zbog korozije kovanih čavala. Trebalo ih je izvaditi i zamijeniti drvenim čepovima i epoksidnim vezivom. Rubni dijelovi drvenog nosioca stradali su od čavlića koji nose limeno oplošje. Bilo je potrebno nadograditi uništene dijelove novim drvenim komadima. Postojeće brave ponovo su vraćene u funkciju. Retuš je izведен po potrebi galvanski i listićima. Sva oštećenja gdje nedostaje metal izrađena su od epoksidnih kompozitnih materijala na koje se nanosio srebrni ili zlatni listić. Na taj se način jednostavno skida retuš. Cijelo oplošje zaštitilo se *paraloydom a 11*.

Nakon obavljenog zahvata na oplošju, vraćeno je na drveni nosilac prema nacrtu, te je fiksirano stegačem.

a. k.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Šibenik

Samostan Sv. Lovre

Požar u Troji

Nepoznati autor, 18. stoljeće

Ulje na platnu, 125 × 174,2 cm

BROJ DOSJEA: 1954/2, Split, Porinova 2a

PROGRAM PREMA UGOVORU S PROVINCIJALATOM FRANJEVAČKE PROVINCije PRESVETOG OTKUPITELJA U SPLITU

Slika naziva *Požar u Troji* rađena je prema grafičkom predlošku glasovite Rafaelove vatikanske freske *Požar u Borgu*. Slici pripada drveni polikromirani i pozlaćeni okvir s lisnatim ornamentom.

Neprimjereni uvjeti deponiranja umjetnine utjecali su na stvaranje zamjetnih oštećenja, poput deformacije platna i izraženog osipanja slikanog sloja. Odabran je pristup minimalne rekonstrukcije. Uljana slika je u prethodnim zahvatima bila podvrgnuta manjim intervencijama poput završnog premaza i zakrpa. Ljepilo zakrpa omešano je lokalnim tretiranjem parama etanola i vruće vode. Kelatskim gelom uklonjena je površinska prljavština i završni premaz prethodne intervencije. Za uklanjanje izvornog završnog premaza korišten je: ksilen, Triton X-100, destilirana voda 20 i trietanolamin. Saniranje oštećenja platnenog nosioca umetanjem novog komada obavljeno je ljepilom tvorničkog naziva Polyamid – Textil Schweisspulver No. 5060. Velika središnja zakrpa dodatno je učvršćena tzv. *bridging* metodom, uz korištenje novih niti platna premazane Beva filmom.

Slika se postavila na novo platno metodom firentinske paste. Nakon minimalnog krediranja, obavljen je parcijalni retuš akvarelnim bojama. Za lakiranje je korištena 16%-tna otopina damar laka u dvostrukom rektificiranom terpenitnu. Ukrasni okvir bio je dva puta preslikan. Nakon pod-

ljepljivanja odignutih dijelova 3%-tnom otopinom tutkala, uklonjena je površinska prljavština tzv. citratnim gelom.

Za uklanjanje oksidiranog zelenog drugog preslika korištena je 5%-tna otopina amonij-hidrogen-karbonata u destiliranoj vodi ugušena s 5 g Klucela G. Čišćenje pozlaćenih dijelova obavljeno je gelom. Drvo je bilo srednje oštećeno, stoga je odlučeno za njegovo učvršćivanje koristići metodu injektiranja 20%-tnom otopinom Plexiguma PQ611 u Shellsolu T. Za kitiranje je odabrana sljedeća smjesa punila: kuglice fenolne smole (mikrobaloni), pluteno brašno, talk i bolonjska kreda, dok je za vezivo korištena emulzija Plexiguma PQ611 i tutkala ribljeg mjeđura. Ta je smjesa topiva u vodi i organskim otapalima. Za rekonstrukciju preparacije korištena je 7%-tna otopina zečjeg tutkala u destiliranoj vodi s dodatkom bolonjske krede kao punilom. Nakon obrade krede na polikromiranim dijelovima, nanesena je 5%-tna otopina šelaka u etanolu, dok je na pozlaćenim dijelovima nanesena smjesa bolusa i 4%-tnog zečjeg tutkala, čiji je ton bio poput originalnog. Nakon nanosa 23-karatnih zlatnih listića i njihova poliranja ahatom, listići su retuširani smjesom gvaš boja tvrtke Maimeri i 6%-tne otopine Mowithala 30H u etanolu i diaceton alkoholu.

i. n. u.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Štrigova

Crkva Sv. Jeronima
18. stoljeće

BROJ DOSJEA: 1405, Zagreb, Radićeva 26

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

U proljeće 2010. arhitektonski su snimljena i fotografirana sva tri oltara u svetištu crkve kao i podne kamene ploče.

Gradevinski radovi obuhvatili su razgradnju obaju bočnih zidanih oltara. Budući da je prilikom razgradnje zidanog glavnoga oltara unutar njega otkriven izvorni oltar manjih dimenzija, s oslikom na prednjoj strani i bočnim stranama stipes te s izvornom kamenom menzom, glavni je oltar ostao *in situ*.

Uklonjene su kamene ploče s poda svetišta i na cijelom prostoru svetišta izведен je iskop mjestimice dubok 130

cm. Površina svodne konstrukcije opekom zidane grobnice zaštićena je slojem vapnene žbuke. Sanacija temelja s unutarnje strane provedena je na cijelom prostoru svetišta, osim oko zidanog stipesa glavnog oltara, a drenažnim sustavom s cijevima predviđena je odvodnja vode izvan prostora svetišta. Nakon završetka drenažnog sustava napravljen je privremeni pod (vapneni estrih).

i. s.

Slika 1. Štrigova, crkva Sv. Jeronima, zidani stipes s postoljem glavnoga oltara i ostacima oslika

Slika 2. Štrigova, crkva Sv. Jeronima, stanje nakon završenih radova u 2010. s vapnenim estrihom

Taborsko

Župna crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije

Sv. Josip

Nepoznati autor, 18. stoljeće

Ulje na platnu, 170 × 105 cm

BROJ DOSJEA: 7395, Zagreb, Zmajevac 8

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Preventivna zaštita, konzerviranje i restauriranje sakralnog inventara na području Zagrebačke nadbiskupije višegodišnji je program Odjela za štafelajno slikarstvo u sklopu kojega se svake godine preventivno zaštitilo, konzerviralo i restauriralo desetak slika s područja Zagrebačke županije i okolnih županija. Program je izведен u suradnji s nadležnim Konzervatorskim odjelom i uz koordinaciju Konzervatorskog odjela u Zagrebu. Kriteriji odabira bili su loše zatećeno stanje slika, te povjesna i povijesnomjetnička vrijednost umjetnina. Godine 2010. izvedeni su konzervatorsko-restauratorski radovi na slikama u Donjoj Kupčini, Hrastelnici, Taborskem i Velikoj Trnovitici.

Slika *Sv. Josip* nalazi se na retablu oltara u lijevoj bočnoj kapeli. Prema napisu na kartuši *A. 1745 per / Jos. Jagušić / A. 1869 aere pa/rochi populietec/clesiae factum, oltar je postavljen 1745. godine zaslugom Josipa Jagušića, a obnovljen je 1869. godine. Tijekom srpnja 2009. i tijekom srpnja 2010. godine provedeno je preventivno i izravno konzerviranje *in situ* na drvenom polikromiranom sakralnom inventaru, a slika *Sv. Josip* tijekom 2009. je demontirana i započeti su istražni radovi koji su, između ostalog, ukazali na preslikane dijelove, naročito u liku anđela na desnoj strani slike. U 2010. završeni su cijeloviti konzervatorsko-restauratorski radovi koji su slici vratili izvorni izgled.*

d. i.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Taborsko

Župna crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije

1. Oltar sv. Franje Ksaverskog, nepoznati autor, 1742., drvo, rezbareno, polikromirano, 276 × 372 × 75 cm
2. Oltar sv. Barbare, nepoznati autor, 1742., drvo, rezbareno, polikromirano, 390 × 180 × 50 cm
3. Oltar sv. Marije Magdalene, nepoznati autor, 1742., drvo, rezbareno, polikromirano, 390 × 180 × 50 cm
4. Propovjedaonica, nepoznati autor, 1742., drvo, rezbareno, polikromirano, 115 × 187 × 120 cm
5. Oltar sv. Josipa, Filip Jakov Straub, 1745., drvo, rezbareno, polikromirano, 276 × 372 × 75 cm
6. Glavni oltar Uznesenja Blažene Djevice Marije, nepoznati autor, 1748., drvo, rezbareno, polikromirano, 610 × 480 × 160 cm

BROJ DOSJEA: 7411 (1), 7408 (2), 7409 (3), 7412 (4), 7410 (5), 7407 (6), Zagreb, Zmajevac 8, *in situ*

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Nekad gotička župna crkva Uznesenja Marijina u Taborskem obnovljena je potkraj četvrtog i u petom desetljeću 18. stoljeća. Građevinski zahvat obuhvatio je zamjenu tabulata u lađi svodom te gradnju novog kora i dvije pobočne kapele. U tom je vremenu obnovljen i inventar crkve.

Oltar sv. Franje Ksaverskog (1) iz 1742. godine smješten je u novosagrađenoj desnoj pobočnoj kapeli. Retabl prikazuje scenu smrti sv. Franje Ksaverskoga. U središnjoj niši smještena je ležeća skulptura umirućeg sveca. Nišu flankiraju izbočene crnačke herme postavljene na visoke postamente. Skulpture sv. Ivana Nepomuka i Filipa Nerija nalaze se na lukovima bočnih ophoda, a skulpture svetih kapucina, Franje Serafijskog i Feliksa Cantalicea, na gornjoj strani obrata vijenca. Oltari sv. Barbare (2) i sv. Marije Magdalene (3) iz 1742. godine smješteni su uz lijevi i desni zid lađe. Oni su pandani retablima atektonskog tipa koji su koncipirani kao raskošno rezbareni okviri za oltarnu palu. Dekorativnu rezbariju čini rešetkica obrubljena širokom vrpcem čiji su volutni zavoji omotani listovima akanta. Oltarnu palu s oltara sv. Barbare flankiraju skulpture sv. Katarine i sv. Apolonije, a onu s oltara sv. Marije Magdalene skulpture sv. Marije i sv. Notburge. Iz 1742. godine potječe i drvena propovjedaonica (4) koja je zamijenila staru kamenu. Oltar sv. Josipa (5) nalazi se u lijevoj bočnoj kapeli. Autor skulptura je pripadnik poznate kiparske obitelji Straub, Filip Jakov Straub iz Graza. Prema napisu na kartuši *A. 1745 per/ Jos. Jagušić/A. 1869 aere pa/rochi populietec/clesiae factum*, postavljen je 1745. godine zaslugom Josipa Jagušića, a obnovljen je 1869. godine. Na visoku predelu nadovezuju se bočni lukovi ophoda na kojima su smještene skulpture sv. Elizabete i sv. Ane. Skulpture sv. Zaharije i sv. Josipa flankiraju oltarnu palu s prikazom sv. Josipa. Prema Doris Baričević, u kipovima Zaharije i Elizabete, Joakima i Ane osobitosti Straubova karakterističnog stila još su jače izražene, a njihova moćna pojava i specifične crte lica nagovještavaju onu naglašenu ekspresivnu fazu Straubova stila oko sredine stoljeća. (Usp. Barokno kiparstvo sjeverne Hrvatske, Doris

Baričević, Institut za povijest umjetnosti, Školska knjiga, Zagreb, 2008., 208.)

U apsidi s gotičkim svodom i zidnim oslikom nalazi se glavni oltar posvećen Majci Božjoj (6). Datiran je u 1748. godinu, a autor je nepoznat. Njegov konkavni oblik prilagođen je udubini apside. U središtu se nalazi slika Bogorodice s Isusom uokvirena raskošno rezbareni okvirom koji je načinjen od rogovaobilja, stiliziranih listova i izduljenih voluta. Zaključen je razvedenom stiliziranom školjkom, a sliku nadvisuje kartuša s natpisom *Majko Božja Taborska, moli za nas!* koju flankiraju dvije andeoske glavice. Dva velika lebdeća anđela pridržavaju okvir. Po tri stupa sa svake strane slike raspoređena su tako da prate konkavno zakriviljeno grede. Između stupova su smještene skulpture sv. Antuna Padovanskog i sv. Franje Asiškog, a na predeli neposredno uz sliku skulptura svetih Petra i Pavla. Atiku čini glorijola komponirana od malih oblačića i zraka, u čijem se središtu nalazi golubica Duha Svetoga flankirana skulpturama Boga Oca i Krista. Nadvisuje je kartuša s grbom naručitelja.

Svrha je preventivnog i izravnog konzerviranja ugroženog sakralnog inventara da se zaustavi naglo propadanje brojnih već znatno oštećenih umjetnina. Taj se program u dogovoru s konzervatorima izvodi kontinuirano od 2002. godine. Na taj su način od propadanja sačuvane brojne umjetnine drvene polikromirane plastike.

Tijekom srpnja 2009. i tijekom srpnja 2010. godine provedeno je preventivno i izravno konzerviranje na drvenom polikromiranom sakralnom inventaru župne crkve Uznesenja Blažene Djevice Marije u Taborskem. Na sakralnom inventaru ustanovljena su velika oštećenja u samom drvenom nosiocu. Drveni nosilac je dezintegriran, oslabljen osobito na skulpturama oltara. Polikromacija s takvog nosioca otpada i na pojedinim mjestima nedostaje. S ciljem preventivne zaštite na inventaru, obavljena je lokalna konsolidacija drvenog nosioca, podljepljivanje slikanog sloja, uklanjanje površinske nečistoće i sanacija većih puknuća.

m. g., m. p., m. w. z.

Nastavak kataloške jedinice na sljedećoj stranici ►

Slika 1. Stanje oltara in situ

Slika 2. Stanje oltara tijekom radova

Tar

Palača Kaštel
druga polovica 19. stoljeća

BROJ DOSJEA: 2092, Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S TVRTKOM KAPITEL D.O.O.

„Kaštel“ ili palača Kaštel je naziv za građevinu u središtu Tara. Jednokrilna palača je trokatno zdanje s niskim atičkim katom iznad središnjeg dijela. Odlikuje se pročeljem reprezentativne raščlambe, a s istočne i zapadne strane prislonjene su naknadne prigradnje.

HRZ je angažiran za preliminarna konzervatorska istraživanja koja su obavljena samo u unutrašnjosti palače, i to u okvirima u kojima je to bilo objektivno moguće, s obzirom na ograničena finansijska sredstva te činjenice da je dio prizemlja bio u funkciji. Sondiranjem je utvrđen izvorni tlocrtni raspored, u kojem se na etažama prostorije nižu s obje strane uzduž velike središnje položene

prostorije (u prizemlju veža, na katu salon). Riječ je o karakterističnom „venecijanskom“ tlocrtnom tipu koji se javlja od srednjeg vijeka pa sve do 18. stoljeća. Tarska palača sagrađena je u drugoj polovici 19. stoljeća, ali su tom prigodom u većoj mjeri korištene prethodne zidne strukture, i to one iz 18. stoljeća, od kojih se danas može detektirati jedino portal ulaza na stubište te dvorišni portal s urezanom godinom 1784. Sondiranjem su također pronađeni zidni oslici iz 19. stoljeća, među kojima se ističe dekorativan oslik u duhu neorokokoa u glavnom salonu prvog kata.

p. p.

Slika 1. Južno pročelje palače Kaštel

Slika 2. Zapadno pročelje palače s ruševnim prigradnjama

Tomašanci–Zdenci

Pokretni arheološki nalazi
Prapovijest

BROJ DOSJEA: 1950/7, Zadar, B. Petranovića 1
PROGRAM PREMA UGOVORU SA SVEUČILIŠTEM U ZADRU

Na konzervatorsko-restauratorsku obradu zaprimljeno je sedam keramičkih predmeta, od kojih su tri pršljena, dvije žličice i dvije šalice s ručkom. Predmeti su konsolidirani vodenom otopinom akrilnog konsolidanta te polijepljeni reverzibilnim ljepilom. Uslijedila je rekonstrukcija nedostajućih dijelova alabasternim gipsom. Integrirani dijelovi

su po želji naručitelja ostavljeni u originalnoj boji gipsa. Zatečeno stanje i sve faze rada opširno su fotografски dokumentirani te je nakon završetka konzervatorsko-restauratorskog postupka izrađena pisana dokumentacija o provedenim radovima.

m. č.

Slika 1. Tomašanci–Zdenci, keramička žličica prije restauriranja

Slika 2. Tomašanci–Zdenci, keramički nalazi nakon restauriranja

Topusko

Nekadašnja cistercitska crkva Sv. Marije

Početak 13. stoljeća

BROJ DOSJEA: 1093, Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Za potrebe ovogodišnjih radova ispljeni su prema specifikaciji klesanci iz kamena „vinicit“ i izrađeni stupovi za glavni portal, a zbog likvidacije dobavljača prethodno kupljenog i kod njega deponiranog kamena, svi su preostali kameni blokovi prebačeni u Zagreb.

Na temelju novih saznanja koje smo stekli tijekom izvođenja dosadašnjih radova, izrađen je novi prijedlog prezentacije koji unosi bitne promjene u pristupu prezentaciji pročelja. Analizom ostataka bogato profiliranog okvira glavnog i manjeg sjevernog portala, spoznalo se da raspolaćemo svim bitnim podacima za njihovu rekonstrukciju, kao i za rekonstrukciju klupice velikog prozora. Stoga smo novim prijedlogom prezentacije zapadnog pročelja predložili da se maksimalno rehabilitira izvorna konstrukcija, te da se u sanaciji konstrukcije u što manjoj mjeri intervenira novim materijalima i pomagalima, kao što je to u prvom prijedlogu bio jaki AB „sanduk“ ispod velikog prozora i nizovi štapnih sidara s obje strane velikog

prozora. Na temelju prijedloga prezentacije napravljena je revizija projekta konstruktivne sanacije („Lokošek projekt“) na koji je ishođena prethodna dozvola nadležnog Konzervatorskog odjela u Sisku. Nastavak građevinskih radova (izvođač „Bel-Bau“, Bjelovar) prema novom projektu prezentacije i s njime uskladenim projektom sanacije konstrukcije.

Radovi su obuhvatili rekonstrukciju ravnog dijela okvira glavnog portala, izvedbu niše glavnog portala, sanaciju donjeg dijela istočnog i zapadnog lica glavnog pročelja, korekciju skele i zamjenu dotrajalih dijelova, kao i oslobođanje od zemljanog nasipa preostalog dijela sjeverne strane glavnog pročelja.

Uz kontinuirani monitoring zapadnog pročelja prema revidiranoj projektnoj dokumentaciji, započeti su radovi na rekonstrukciji glavnog portala.

d.m.

Slika 1. Sjeverna strana portala rekonstruirana do visine kapitelne zone

Slika 2. Pogled na južnu stranu portala tijekom rekonstrukcije

Trakošćan

Dvorac Trakošćan

1. Nepoznati časnik DT 1325, nepoznati autor, polovica 18. st., ulje na platnu, 90 × 75 cm
2. Nepoznati časnik DT 1395, nepoznati autor, polovica 18. st., ulje na platnu, 90 × 75 cm
3. Nepoznati časnik DT 1398, nepoznati autor, polovica 18. st., ulje na platnu, 90 × 75 cm
4. Nepoznati časnik DT 1399, nepoznati autor, polovica 18. st., ulje na platnu, 90 × 75 cm
5. Nepoznati časnik DT 1400, nepoznati autor, polovica 18. st., ulje na platnu, 90 × 75 cm
6. Nepoznati časnik DT 1401, nepoznati autor, polovica 18. st., ulje na platnu, 90 × 75 cm
7. Nepoznati časnik DT 1402, nepoznati autor, polovica 18. st., ulje na platnu, 90 × 75 cm
8. Nepoznati časnik DT 1403, nepoznati autor, polovica 18. st., ulje na platnu, 90 × 75 cm
9. Nepoznati časnik DT 1412, nepoznati autor, polovica 18. st., ulje na platnu, 90 × 75 cm

BROJ DOSJEA: 7148 (1), 7150 (2), 7151 (3), 7152 (4), 7153 (5), 7154 (6), 7155 (7), 7156 (8), 7159 (9)

ZAGREB, MISLAVOVA 18

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Na drugom katu dvorca Trakošćan nalazi se tzv. časnička soba koja je opremljena namještajem sa stilskim karakteristikama klasicizma, a naziv je dobila po zbirci od četrdesetak časničkih portreta. Iako svi imaju portretne karakteristike, kompozicija je shematska: na platnima jednakih dimenzija prikazane su polufigure časnika na tamnom fonu. Uniforme su vjerno izrađene, a poze gotovo identične—jednu ruku drže o pojusu, dok je druga ispružena ili drži zastavu. Manji dio zbirke je prezentiran na izložbi *Od svagdana do blagdana, Barok u Hrvatskoj*, održanoj u MUO 1993. godine. U tekstu kataloga navodi se da je riječ o portretima časnika Josipa Kazimira Draškovića (1714.–1765.), možda iz Sedmogodišnjeg rata, što bi značilo da su slike najvjerojatnije nastale polovicom 18. stoljeća.

Navedenih devet slika nepoznatih časnika do sada nije bilo restaurirano. Međusobno su se razlikovale po kvaliteti platna, kvaliteti preparacije kao i po slikanom i završnom sloju. Na pet slika restauratorski su radovi bili složeni zbog brojnih manjih oštećenja slikanog sloja i preparacije

i nekoliko perforacija, kao na slikama pod brojevima DT 1395 i DT 1412. Veća oštećenja slikanog sloja i preparacije bila su na slikama pod brojevima DT 1325, DT 1399, a posebno je veliko oštećenje slikanog sloja i preparacije bilo na slici pod brojem DT 1403. Iako pripadaju jednoj cjelini, slike se razlikuju i po kvaliteti slikanja portreta. Sve su slike zbog lošeg prianjanja slikanog sloja i preparacije skinute sa starih podokvira i konsolidirane *plexisolom* s poleđine i s lica.

Detaljan konzervatorsko-restauratorski zahvat obuhvatio je uklanjanje površinskih naslaga nečistoće i požutjelog laka, uklanjanje nečistoća s poleđine platna, konsolidiranje i ravnanje . rekonstrukciju nosioca intarzijama i fiksiranje japanskim papirom i Beva filmom, rekonstrukciju sloja preparacije, dubliranje na novo platno, napinjanje na novi podokvir s klinovima te rekonstrukciju slikanog sloja podslika i lazurnih slojeva. Obrada svih slika završena je u predviđenom roku.

d. n., m. w. z.

Slika 1. Nepoznati časnik DT 1403, prije radova

Slika 2. Nepoznati časnik DT 1403, nakon radova

Valpovo

Crkva Bezgrešnog Začeća Blažene Djevice Marije
 Oltar sv. Ivana Krstitelja
 Nepoznati autor, 18. stoljeće
 Drvo, polikromirano, pozlaćeno, 550 × 250 cm

BROJ DOSJEA: 34/1, Osijek, Fakultetska 4

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Oltar sv. Ivana Krstitelja je bočni oltar i pandan je oltaru sv. Josipa. Pokraj stipesa bočno se nalaze kvadratni postamenti koji s menzom nose retabl. Na predelu naliježe bogato ukrašen okvir s oltarnom palom koja završava dekoriranom atikom.

Oltar je demontiran 2003. godine i do trenutka obnove nalazio se u depou Restauratorskog odjela Osijek. Prvoj fazi radova, tj. stolarskoj sanaciji pristupilo se 2010. godine. Drvo je bilo crvotočno, rasušeno, manjkali su konstruktivni elementi i rezbarene aplikacije. Mramorizacija komplet-

nog oltara je preslikana. Pozlaćeni dijelovi su prebojeni brončanom bojom.

Na oltaru su uklonjene nečistoće i neprimjereni konstruktivni dijelovi naknadnih intervencija, provedena dezinsekcija i konsolidacija, stolarska sanacija, učvršćivanje i lijepljenje rasklimanih spojeva, zamjena dotrajalih dijelova i izrada nedostajućih, rezbarenje, kitanje i površinska obrada, ojačavanje nosive konstrukcije, adaptacija ukrasnog okvira, drvenih aplikacija i profilacija, izrada nove poleđine stipesa i zaštitni premazi.

v. s.

Slika 1. Prije radova, *in situ*

Slika 2. Atika tijekom stolarske konsolidacije

Varaždin

Crkva Sv. Florijana
1738. godine, obnovljena 1777. godine

BROJ DOSJEA: 1277, Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Zatečeni pod u kapeli Sv. Florijana bio je izведен pločama krupnozrnatog vapnenačkog pješčenjaka. Tom vrstom kamena (Ivančica) često su bile popločavane zagorske crkve tijekom 17. i 18. stoljeća. Vidljivi dijelovi poda u svetištu i lađi ispred klupa i svetišta bili su pažljivije izvedeni – dijagonalno postavljenim pločama u kvadratičnom modulu dužine stranice 31,5 cm u svetištu i 47,3 cm u lađi. Ostali dijelovi crkvenog poda bili su popločeni slobodnije postavljenim pločama, a ispod klupa opekom. Boja ploča i gustoća kamena je varirala. Kamen je od upotrebe s gornje strane posivio i otvrdnuo, ljudskao se i isoljavao. Za toplih dana, ploče su bile vlažne, a ponegdje se nakupljala voda. Neke ploče su popucale. Kada su ploče dignute, bilo je vidljivo da su uglavnom u oker tonu, s donje strane znatno rahlije površine nego s gornje. Donja, nalijegajuća površina bila je neobrađena pa je debljina ploča također varirala.

Planirano je isoljavanje i povrat neoštećenih starih ploča i zamjena oštećenih. U potrazi za što sličnjim kamenom, razmatrala se nabava kamena tipa Solnhofen iz Njemačke (sitnozrnat vapnenački sediment), a na kraju je nabavljen krupnozrnati sedimentni vapnenački kamen s juga Ita-

lije. Taj tip kamena zapravo nije pogodan za predviđenu namjenu, jer je previše neotporan na habanje.

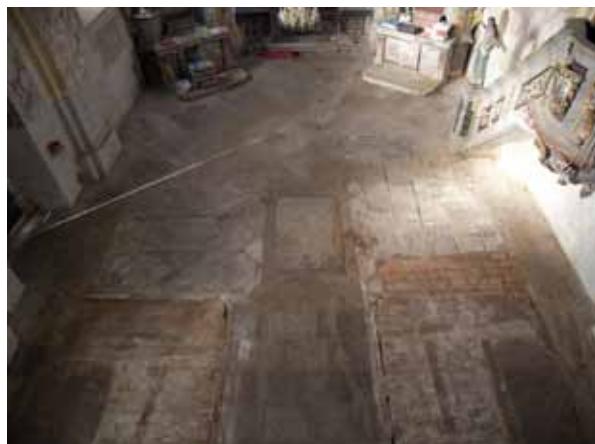
Stari kameni pod u lađi uklonjen je 2007. godine, kada su obavljena arheološka istraživanja u lađi. Tom prilikom locirani su temeljni zidovi stare i manje jednobrodne drvene kapele zaključene poligonalnim svetištem, pravilno orijentirane. Pod cijelom lađom sagrađene su nadsvodene kripte, šest manjih u prednjem dijelu uz svetište i dvije uzdužne u dijelu bližem pjevalištu. Popravljeni su oštećeni dijelovi svodova i zaliveni žbukom. Džepovi su ispunjeni šljunkom, krupnijim pa sitnijim. Geotekstilom je odvojen sloj ekspandirane gline preko kojega je izведен vapneni estrih, također s dodatkom ekspandirane gline.

Nakon uklanjanja skele za konzervatorsko-restauratorske radove na zidnim slikama i štukaturi na svodu lađe, 2010. godine opločenje poda izvedeno je potpuno novim kamenim pločama. Prilikom obrade starih ploča, ispostavilo se da je količina nedovoljna za pokrivanje. Starijim kamenim pločama izvedeno je opločenje u ulaznom prostoru u kojem smo zatekli pod pokriven daskama.

t. k.

Slika 1. Stari kameni pod u lađi snimljen s pjevališta 2007.

Slika 2. Novi kameni pod u lađi snimljen s pjevališta 2010.

Varaždin

Gradski muzej Varaždin

Haljina GMV-KPO 2888 s rukavima GMV-KPO 2892

Nepoznati autor, početak 20. stoljeća

Svilena prugasto uzorkovana tkanina, svilene vrpce, lanena tkanina, $140 \times 42 \times 21$ cm,
prsluk, $33 \times 75 \times 66,5$ cm

BROJ DOSJEA: 7463, Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Haljina je izrađena od uzdužno uzorkovane svilene tkanine boje slonovače. Kroj odgovara razdoblju ampira. Ispod haljine oblači se laneni prsluk s dugim sviljenim rukavima. Rukavi su podstavljeni lanenom tkaninom. Na srednjem prednjem dijelu prsluka izrađene su rupice kroz koje se provlače lanene trakice za vezanje. Na rubovima prednjeg otvora ušiveni su štapići od bambusa za ojačanje. Prsluk ima funkciju podizanja prsa.

Zatečeno stanje navedenih predmeta bilo je loše, glavna tkanina površinski i dubinski onečišćena prašinom, što je uzrokovalo isušenost i gubitak sjaja. Na više mjesta zatečena su mehanička oštećenja u vidu rupa. Donji rub haljine bio je izrazito mehanički oštećen i onečišćen.

Vrpce za vezanje bile su izbljedjele te su imale mehanička oštećenja. Svi šavovi i porubi izvedeni su ručno, a bili su djelomično rasporeni jer je konac oslabljen. Haljina je više puta prepravljana.

Na ženskoj haljini izведен je cijelovit zahvat koji je obuhvatio izradu pisane, fotografske i grafičke dokumentacije, istraživanje i analizu uzoraka materijala, konzervatorsko-restauratorske postupke odabrane na osnovi prethodnih istraživanja, uklanjanje starih prepravaka, pranje, sušenje, zatvaranje oštećenja djelomičnom potporom i šivanjem, relaksiranje, ravnanje i doradu lutke za izlaganje.

b. r.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Varaždin

Gradski Muzej Varaždin

1. *Potret plemića s knjigom*, nepoznati autor, 18. st., ulje na platnu, 92 × 73 cm
2. *U krčmi*, nepoznati autor, 17. st., ulje na platnu, 48 × 65 cm
3. *Muškarac u bijelom plaštu/Leopold II.*, nepoznati autor, 18. st., ulje na platnu, 62 × 78 cm
4. *U zatvoru*, nepoznati autor, druga polovica 19. st., ulje na platnu, 54 × 76 cm
5. *Ekstaza sv. Ljudevita*, nepoznati autor, 18. st., ulje na platnu, 63 × 38,2 cm
6. *Sveta konverzacija*, nepoznati autor, 16. st., ulje na platnu, 61,7 × 53,9 cm
7. *Sveta Obitelj*, nepoznati talijanski majstor, 17. st., ulje na platnu, 98,5 × 97 cm
8. *Portret rokoko dame*, nepoznati autor, druga polovica 18. st., ulje na platnu, 89,5 × 70,4 cm
9. *Sv. Pelegrin Laziosi*, nepoznati autor, 18. st., ulje na platnu, 83 × 52 cm

BROJ DOSJEA: 7501 (1), 7500 (2), 7498 (3), 7499 (4), 7492 (5), 7493 (6), 7496 (7), 7495 (8), 7588 (9), Zagreb,
Mislavova 18

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Navedeni je program nastavak suradnje s Gradskim muzejem u Varaždinu na očuvanju i zaštiti njegova fundusa. Tijekom 2010. godine izведен je cjelokupan konzervatorsko-restauratorski zahvat na devet slika i četiri ukrasna okvira. Sve su slike konsolidirane, s njihove su površine uklonjeni degradirajući slojevi prljavštine i potamnjelog laka, izravnate su i dublirane (osim sl. 4) na novo platno. Na mjestima oštećenja obavljene su rekonstrukcije nosioca, sloja preparacije i slikanog sloja, slike su napete na kvalitetne nove podokvire s klinovima i lakirane.

Ukrasni okvir slike pod brojem 3 bio je pomalo neuobičajen zadatak. Njegove su stranice ornamentirane trakama serijski izrezanog "labirinta". Nedostajalo je oko 30 cm ornamenta te ga je valjalo rekonstruirati. Rekonstrukcija je izvedena uz pomoć traka od kompaktnog kartona, koje su presavijane tako da se vizualno skladno nastave na postojeći ukras. Tako rekonstruirani dijelovi zalijepljeni su na podlogu, a potom su i koloristički usklađeni s originalom.

Na preostala tri ukrasna okvira provedena je konsolidacija, rekonstrukcija nedostajućih dijelova, rekonstrukcija pozlate i lakiranje.

Slika 1. *Portret rokoko dame*, prije radova

Slika 2. *Portret rokoko dame*, nakon radova

Na slici broj 5 najveći je problem bilo uklanjanje sloja laka i prljavštine s lica slike zbog trusnih dijelova boje i preparacije. Na slici 7 restauratorski radovi na rekonstrukciji slikanog sloja bili su iznimno složeni zbog vrlo stanjene slikanog sloja (prosijavala je bolusna preparacija). Na slici 8 posebno zahtjevnim su se pokazali radovi uklanjanja neprimjerenog preslika u zonama oštećenja izvornika. Tijekom demontaže otkriveno je da je slika zapravo napeta preko druge slike s prikazom sv. Pelegrina Laziosija. Slika broj 8 bila je presavinuta, skraćene su izvorne dimenzije te je pričvršćena na podokvir čavlićima i klamericom, pri čemu su oštećeni platno i slikani sloj. Slika 9, koja se nalazila ispod slike 8, bila je zalijepljena na postojeći podokvir. Slika je bila odrezana na dimenzije podokvira, zalijepljena za njega i zabijena čavlićima, pri čemu su također oštećeni platno i slikani sloj. Skidanje je bilo nužno i posebno zahtjevno.

m. v., m. w. z.

Varaždin

Gradski muzej Varaždin

1. Streljačka meta: „Zvijezda u vinovoj lozi“, 1821., 80 × 70 cm
2. Streljačka meta: „Trokatna kuća“, 1824., 86 × 60 cm

BROJ DOSJEA: 860 (1), 839 (2), Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Cjeloviti konzervatorsko-restauratorski radovi obavljeni su na dvije streljačke mete dekorirane oslikom na papiru. Površina drvene podloge na obje mete prekrivena je slojem tvrdokorne površinske nečistoće, stoga je prikaz u cijelosti zatamnjen. Mete su bile izrazito oštećene raznim mehaničkim oštećenjima s obzirom na funkciju kojoj služe te mjestimice nedostaje drveni nosilac. Metalna kuka za vješanje je korodirala, kao i čavli kojima je učvršćena. Na meti „Zvijezda u vinovoj lozi“ nedostaje desni, bočni dio u obliku polukružnog odsječka. Razna mehanička oštećenja vidljiva su i na mjestima na kojima je oslabljen spoj drvenog nosioca, gdje je popucao papirni nosilac i slikani sloj. Papir se odvaja od drvenog nosioca, a na slikanom sloju očite su mrlje različitog porijekla, na nekim dijelovima boja je mjestimično izblijedjela i nedostaje.

Prije početka konzervatorsko-restauratorskih radova na papiru, izvedena je konsolidacija i učvršćivanje drvenog nosioca. Izvedeno je suho čišćenje, a s obzirom na izrazito slojevitu i tvrdokornu zatečenu nečistoću, otprašivanje lica i poleđine izvedeno je specijalnim usisavačem i kitom, dok je površina slikanog sloja dodatno očišćena

restauratorskom guminicom u prahu. Mokro čišćenje mrlja obavljeno je otopinom etanola i destilirane vode. Razne mrlje intenzivirale su se zbog djelovanja vlage i kiselog okoliša, tj. drvene podloge na koju je podlijepljjen papirni nosilac. Zbog niske pH-vrijednosti drvenog nosioca, kao i papirnog, provedena je dodatna neutralizacija slikanog sloja metodom raspršivanja magnezijeva oksida. U sljedećoj fazi pristupilo se konsolidaciji nedostajućih dijelova drvnim kitom i japanskim papirom na dijelovima gdje je narušena cjelina oblika mete, što se ne odnosi na perforacije od metaka. Veći nedostajući, odlomljeni drveni dijelovi rekonstruirani su u drvu i učvršćeni na original. Japanskim papirom konsolidirana su manja mehanička oštećenja, a nakon završetka radova izведен je i retuš na dijelovima oslika da bi se uskladila cjelina. Nakon završetka konzervatorsko-restauratorskih radova umjetnine su zaštićene pohranom u kutije koje su izrađene prema njihovim dimenzijama, od muzejskog kartona, te prekrivenе dodatnim beskiselinskim papirom preko slikanog sloja.

d. r., s. m.

Slika 1. *Zvijezda u vinovoj lozi*, prije radova

Slika 2. *Zvijezda u vinovoj lozi*, nakon radova

Velika Trnovitica

Župna crkva Sv. Martina

1. *Isusa Pilat osuđuje na smrt*, nepoznati autor, druga polovica 18. st., ulje na platnu, 87 × 68 cm
2. *Isus nosi križ*, nepoznati autor, druga polovica 18. st., ulje na platnu, 87 × 68 cm
3. *Isus govorci plačućim ženama*, nepoznati autor, druga polovica 18. st., ulje na platnu, 87 × 68 cm
4. *Isusa pribijaju na križ*, nepoznati autor, druga polovica 18. st., ulje na platnu, 87 × 68 cm
5. *Isusa skidaju s križa*, nepoznati autor, druga polovica 18. st., ulje na platnu, 87 × 68 cm
6. *Isusa polaže u grob*, nepoznati autor, druga polovica 18. st., ulje na platnu, 87 × 68 cm

BROJ DOSJEA: 7576.005 (1), 7576.006 (2), 7576.001 (3), 7576.002 (4), 7576.003 (5), 7576.004 (6), Zagreb, Zmajevac 8
PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Preventivna zaštita, konzerviranje i restauriranje sakralnog inventara na području Zagrebačke nadbiskupije višegodišnji je program Odjela za štafelajno slikarstvo u sklopu kojega se svake godine preventivno zaštitilo, konzerviralo i restauriralo desetak slika s područja Zagrebačke županije i okolnih županija. Kriteriji odabira bili su loše zatećeno stanje slika, kao i povjesna i povijesnoumjetnička vrijednost umjetnina. Godine 2010. izvedeni su konzervatorsko-restauratorski radovi na slikama u Donjoj Kupčini, Hrastelnici, Taborškom i Velikoj Trnovitici.

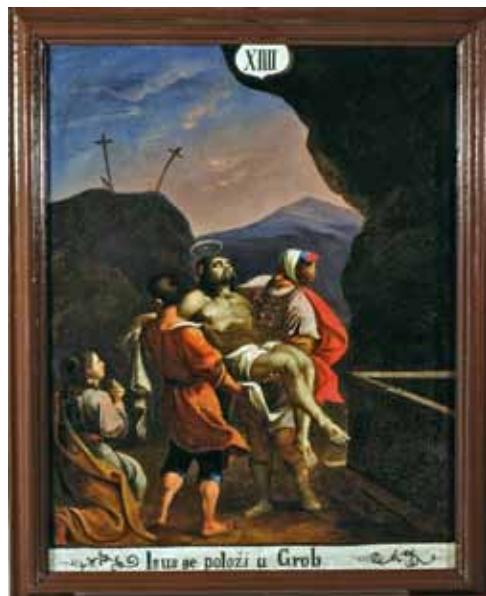
Križni put u župnoj crkvi u Velikoj Trnovitici rađen je prema starijim grafičkim predlošcima i jedan je od najstarijih sačuvanih Križnih putova u sjeverozapadnoj Hrvatskoj.

Provedeni su cijeloviti konzervatorsko-restauratorski radovi na šest najugroženijih slika Križnog puta koje su bile potamnjene, izvitoperene i imale poderotine i sitnija oštećenja otpale boje, naročito u donjim zonama slike i na natpisima koja imenuju postaje. Nakon provedenih radova, slike su vraćene na pripadajuća mjesta u crkvi.

d. i.

Slika 1. *Isusa polaže u grob*, prije radova

Slika 2. *Isusa polaže u grob*, nakon radova

Veli Lošinj

Crkva Sv. Antuna opata

Sv. Jeronim

Jacopo Palma mlađi (?), 17. stoljeće

Ulje na platnu, 98 × 82 cm

BROJ DOSJEA: 500/3, Rijeka, Užarska 26

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Nosilac slike je platno, kruto, deformirano i oksidirano s više mehaničkih oštećenja. Rubovi slike pravilno su odrezani. Nosilac je podložen novim gustim platnom točno do rubova originala škrbonom pastom, a na podloženom platnu rubovi su dodatno prošireni. Slikani sloj je višeslojno nanesen. Preparacija i slikani sloj na najvećem su dijelu slike stabilni, djelomično su otpali do nosioca. Vidljive su promjene tonaliteta boje kao i gubitak pokravnosti dijela bojenog sloja. Boja je na više mjesta prečišćena. Dva su tipa mehaničkih oštećenja: perforacije uz rub slike nastale pribijanjem čavala kroz slikani sloj te brojne tanke i duge ogrebotine po sredini slike. Krakelire su gустe i starosne. Lak je nejednako nanesen, taman i požutio, prekriven je gustim slojem površinske nečistoće. Tamnjenje laka i gusti sloj površinske nečistoće uzrok su što je izgubljen dojam prostora na slici te što su brojni detalji postali neprepoznatljivi. Podokvir je drven, noviji, fiksan i crvotočan. Slika je uokvirena novijim ukrasnim okvirom, pod stakлом koje se izravno naslanja na slikani sloj. Ukrasni okvir je drven, profiliran, s ornamentima na kojima je nanesena imitacija zlata. Vidljivi su tragovi rezanja i spajanja, što upućuje na to da je okvir u originalu bio namijenjen većoj slici. Kutovi su raspucani i razlabavljeni. Vidljiva je crvotočina. Provedeni su istražni radovi koji uključuju pregled slike pod kosim, pozadinskim i UV

svjetlom te mikroskopom, obavljene su probe topivosti sloja površinske nečistoće i oksidiranog laka. Sa slikanog sloja uklonjeni su sloj površinske nečistoće i oksidirani lak. Slikani sloj je preventivno zaštićen japanskim papirom te je slika demontirana s podokvira. Uklonjeno je platno kojim je slika bila podložena kao i površinske nečistoće te ostaci ljepila. Nestabilni dijelovi preparacije i slikanog sloja su konsolidirani. Nosilac je izravnat, a nedostajući dijelovi nosioca reintegrirani prepariranim platnom sličnog tkanja i debljine niti kao kod originala. Originalno platno je ojačano novim. Slika je napeta na novi drveni podokvir s istakom i s klinovima za rastezanje. Sloj preparacije je rekonstruiran kitom, koji je nanošen tako da se imitira struktura okolnog originalnog sloja. Oštećenja slikanog sloja podložena su pokrivnom bojom u nijansi svjetlijoj i hladnijoj od originala, zatim je slika lakirana, a završni retuš izведен je bojama na bazi laka. Završno je lakiranje obavljeno kompresorom i zračnim pištoljem. Na ukrasnom okviru izvedeni su sljedeći radovi: dezinfekcija, stolarska sanacija, uklanjanje površinske nečistoće, rekonstrukcija i retuš oštećenja, lakiranje. Unutarnji dio ukrasnog okvira prilagođen je formatu slike. Slika je montirana u ukrasni okvir, s poleđine zaštićena kartonom te transportirana i postavljena u crkvu.

g. b.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Vinkovci

Župna crkva Sv. Euzebija i Poliona
Oltar Presvetog Srca Isusova
Nepoznati autor, 18. stoljeće
Drvo, polikromirano, pozlaćeno, 400 x 200 cm

BROJ DOSJEA: 1720/2, 1720/2/1, Osijek, Fakultetska 4

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Župna crkva Sv. Euzebija i Poliona podignuta je između 1772. i 1777. godine kao longitudinalna jednobrodna građevina s izduženim poligonalnim svetištem užim od broda, visokim zvonikom s lukovicom na južnoj strani te sakristijom na zapadnoj strani. Crkva je opremljena sa šest drvenih oltara, propovjedaonicom, krstionicom i trima ispovjedaonicama. Glavni oltar posvećen sv. Ivanu Nepomuku najreprezentativniji je dio crkvenog inventara. Oltar posvećen Presvetom Srcu Isusovu nalazi se bočno, uz trijumfalni luk i pandan mu je oltar posvećen Presvetom Srcu Marijinu. Tri manja bočna oltara smještena su uza zapadni i istočni zid broda.

Drvo oltara Presvetog Srca Isusova bilo je rasušeno, mjestimično crvotočno, s vidljivim pukotinama na spojevima pojedinih elemenata te mehaničkim oštećenjima, manjkajućim dijelovima profilacija i rezbarenih dijelova. Istražnim radovima u unutrašnjosti i na inventaru crkve provedenim 2005. godine utvrđeno je da je oltar bio preslikan nekoliko puta. Na oltaru su bila prisutna mehanička oštećenja i recentne nestručne intervencije koje su zahtijevale kompletan konzervatorsko-restauratorski zahvat.

Obavljena je demontaža, čišćenje nečistoća, dezinfekcija i konsolidacija, stolarska sanacija, lijepljenje i učvršćiva-

nje rasušenih i rasklimanih spojeva, tašeliranje, izrada nedostajućih profiliranih dijelova, rezbarenje, kitanje i površinska obrada, ojačavanje nosive konstrukcije, zaštitni premazi. Detaljnim pregledom i analizom stratigrafskih sondi vidljivo je da je cijeli oltar zajedno s ukrasnom plastikom i skulpturama oltara preslikan. Izvorna boja i pozlata dobro su očuvane, osim na stipesu gdje je izvorni sloj uglavnom sačuvan u tragovima. Zbog dobre očuvanosti izvornog oslika poduzelo se uklanjanje svih preslika. Uklanjanje preslika obavljeno je mehaničkim i kemijskim putem. Drvenim kitom i drvosanom napravljeni su nadoknade u sloju nosioca, a kredno-tutkalnom osnovom u sloju osnove. Nadoknade su poslije obrađene brusnim papirom i izolirane krutinom šelaka otopljenim u etilnom alkoholu. Prije rekonstruiranja i nadoknada u sloju pozlate na izoliranu osnovu položen je poliment. Nakon sušenja bolus je ispoliran tvrdim kistom, tako da zlatni listići što bolje prianjaju uz površinu. Na poliment su potom nanošeni zlatni listići koji su umjereno ahatirani. Da bi se novopozlaćene površine vizualno uklopile s originalnim, patinirane su zlatnim pigmentima u prahu. Oltar je montiran u crkvu početkom lipnja 2011. godine.

v. s., j. bu.

Slika 1. Prije radova, *in situ*

Slika 2. Tijekom radova, detalj

Vis

Otočić Paržan
Drugi svjetski rat

BROJ DOSJEA: 2002, Zagreb, Cvijete Zuzorić 43
PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Nedaleko od otoka Visa 2010. godine pronađeni su ostaci potopljenog zrakoplova iz Drugog svjetskog rata. Lokacija otkrića ne iznenađuje jer je otok Vis bio jedna od savezničkih zračnih luka, a u američkim arhivima nalaze se podaci o petnaest srušenih zrakoplova u njegovoj blizini. Odmah nakon prijave nalaza počela su istraživanja izvedena u tri kampanje. U prvoj kampanji provedenoj u mjesecu ožujku obavljen je stručni uviđaj prilikom kojega se ustanovilo da su prednji dio trupa i krila s motorima sačuvani, dok je rep odvojen od ostatka zrakoplova. Riječ je o teškom bombarderu B-24 s rasponom krila od 33 m, dužine trupa 20 metara i naoružanjem od deset strojnica M2 Browning, kalibra 12,7. Istraživačka ekipa Odjela za podvodnu arheologiju i vanjski suradnici u istraživanju su došli do indicija koje su ukazivale na poseban nalaz – tzv. Tulsamerican, posljednji „Liberator“ proizведен u

Douglasovoj tvornici u gradu Tului u saveznoj državi Oklahome. Tijekom druge kampanje istraživanja provedene u mjesecu svibnju indicije su se pokazale točnima, nakon što je pronađena identifikacijska pločica. Pronađen je upravo „Tulsamerican“, zrakoplov B-24 J serijskog broja 42-51430 koji je još za svojega „života“ bio slavan i medijski praćen sve do posljednjeg zadatka 17. prosinca 1944. godine. U trećoj kampanji provedenoj u mjesecu kolovozu pronađen je na 55 m dubine i repni dio aviona. Prilikom istraživanja izvađen je mitraljez Browning M2, pancirni prsluk, dva elementa radiouređaja te jedan prekidač nepoznate namjene. Izvedeno je i počasno ronjenje prilikom čega su na olupinu pričvršćeni vijenac i originalno ordenje iz Drugog svjetskog rata.

v. z.

Slika 1. Vis, ostaci aviona „Tulsamerican“ na dnu
Slika 2. Vis, identifikacijska pločica aviona „Tulsamerican“

Visoko

Crkva Sv. Trojstva
Novi vijek

BROJ DOSJEA: 196/1, Vodnjan-Juršići, Juršići 7

PROGRAM PREMA UGOVORU S RKT ŽUPOM PRESVETOG TROJSTVA U VISOKOM

Zbog namjere uređenja okoliša crkve Sv. Trojstva u Visokom, koja je otprije poznato ali neistraženo arheološko nalazište, Konzervatorski odjel Ministarstva kulture RH u Varaždinu zatražio je prethodna arheološka istraživanja na prostoru oko crkve.

U ukupno četrnaest radnih dana iskopana je sonda u obliku slova „L“, smještena između južnog zida crkve i zapadnog zida zvonika. Sonda je od zidova crkve odmaknuta oko 1,5 m da se ne bi poremetio drenažni iskop iz 2004. te da se ne bi narušila statika crkve.

Prilikom istraživanja označeno je ukupno 66 stratigrafskih jedinica, od toga šest zidova, jedan kameni blok prekriven debelim slojem žbuke, drenažni ukop i zapuna te četrnaest grobova. Ostale stratigrafske jedinice su zemljani slojevi, vatrišta i proslojavanja.

Od šest nađenih zidova, za nekoliko njih čini se da tvore cjelinu. To su zidovi označeni kao SJ 3, 10 i 17. Zbog vrlo loše očuvanosti zidova koji su, čini se, devastirani pri postavljanju poprečne drenažne cijevi koja prolazi gotovo cijelom dužinom sonde u smjeru SZ-JI, oni se fizički ne spajaju. Nije isključeno da toj strukturi pripada i SJ 11 u istočnom profilu, na relativnoj dubini od oko 60 cm. Visina zidova iznosi tek četrdesetak centimetara, osim u kutnom dijelu SJ 17 koji je dublji. Međutim, zbog njihova položaja može se zaključiti da su nekada tvorili građevinu unutar dvorišta crkve, zapadno od zvonika.

Zid označen kao SJ 2 nastavlja se na zapadno pročelje crkve prema jugu, sve do istočnog dovratnika ulaznih vrata dvorišne crkvene ograde, s kojim je povezan. Zid se pruža u smjeru sjever-jug, a temelji mu leže na zdravici,

na relativnoj dubini od oko 135 cm. Zbog 1,5 m odmaka od crkvenog zida te drenažne cijevi i šahta koji se nalazi na samom zidu uz sjeverni profil sonde, nije bilo moguće ustvrditi je li zid organski vezan uz zapadno pročelje crkve.

Već je spomenuto da je prilikom istraživanja definirano četrnaest grobnih cjelina, a u osam njih pronađeni su grobni prilozi: devetnaest medaljica, tri potkove, sedamnaest perli od različitih materijala, osam kopča od različitih materijala, nekoliko ulomaka brončanih pločica, križić, komad litike te velik broj kalotastih i praporastih gumba te ušica i kukica za kopčanje.

Posljednjeg dana istraživanja obavljeno je geodetsko snimanje i 3D skeniranje nalazišta, crkve i njezina vanjskog zida.

Nakon dovršenog terenskog dijela arheoloških istraživanja zaključeno je da se oko crkve Sv. Trojstva u Visokom nalazilo groblje koje je egzistiralo u ranom novom vijeku, a s obzirom na stilske karakteristike gradnje crkve, može se prepostaviti da je korišteno i tijekom kasnog srednjeg vijeka. Drugi bitan podatak je da se oko crkve najvjerojatnije nisu nalazili stambeni objekti. Naime, s obzirom na prethodne slučajne nalaze arheološkog materijala na navedenoj poziciji, postojala je pretpostavka o mogućem egzistiranju manjeg utvrđenog naselja ili samostana u neposrednoj okolini crkve, što tadašnjim istraživanjima nije potvrđeno. Preciznije datacije i zaključci bit će mogući tek nakon obavljenih analiza prikupljene dokumentacije i pokretnog arheološkog materijala.

j. v.

Slika 1. Visoko, crkva Sv. Trojstva, nalazište nakon završetka istraživanja

Slika 2. Visoko, crkva Sv. Trojstva, ulomak brončane pločice

Visoko

Utvrda Čanjevo, pokretni arheološki nalazi
Novi vijek

BROJ DOSJEA: 1739/1, Zadar, B. Petranovića 1
PROGRAM PREMA UGOVORU S OPĆINOM VISOKO

Odjel za restauriranje podvodnih arheoloških nalaza u Zadru zaprimio je od općine Visoko raznovrsni arheološki materijal s lokaliteta utvrde Čanjevo. Sav zaprimljeni materijal nađen je tijekom arheološke kampagne 2010. godine koju je vodio Odjel za kopnenu arheologiju Hrvatskog restauratorskog zavoda. Zaprimljeno je petnaest velikih kutija, od kojih je svaka sadržavala od pet do deset vrećica punih rasutog arheološkog materijala, među kojima su bili keramički, stakleni, metalni, brončani i kameni ulomci te velik broj životinjskih kostiju. Zaprimljeni materijal bio je potpuno prekriven zemljom i kalcitnim naslagama. Sav materijal preliminarno je očišćen četkicama pod tekućom vodom, čime su uspješno uklonjene zemljane naslage. Uslijedilo je sortiranje materijala s obzirom na signaturu i na vrstu materijala. Materijal je podijeljen na kuhinjsku keramiku, keramičke pećnjake, metal, staklo, kamen i kosti. Naknadno je zaprimljen na restauriranje i jedan cijeloviti željezni mač s pripadajućim koricama. Pećnjaci su sortirani na glazirane i neglazirane i zatim signirani na poleđini. Do sada su izdvojena četiri keramička predmeta, od kojih je potpuno restaurirana jedna bijela glazirana posudica. Na posudi su izvedeni restauratorski radovi čišćenja, konsolidiranja, lijepanja, integriranja i toniranja rekonstrukcije. Sve faze rada su

fotografski i pisano dokumentirane. Željezni predmeti stavljeni su u proces odsoljavanja sulfitnim postupkom. Proces odsoljavnja trajat će šest mjeseci; nakon toga bit će provedeni sljedeći restauratorski radovi: skidanje koroziivnih naslaga, stabiliziranje i konzerviranja predmeta. Brončani predmeti čišćeni su mehaničkim postupkom, aktivno stabilizirani otopinom benzotriazola te zaštićeni otopinom akrilnog konsolidanta (Paraloid B72). Željezni mač (94 × 4 cm), cijelovit je i ima jednosjeku oštricu. Površina mača prekrivena je raznim korozijskim produktima. Na tijelu mača nalazi se željezna križnica mača te ostaci metalnih okova drška i korica. Na površini metala vidljivi su ostaci drva od drvenih korica koje su potpuno propale. Površina predmeta prekrivena je naslagama zemlje i pijeska te ostacima vegetacije. Na predmetu je dokumentirano zatečeno stanje, zatim je očišćen i nakon toga dokumentiran i rastavljen. Da bi se odredio elementarni sastav materijala, uzorci tijela i križnice mača te uzorci metalnih okova i ostataka drva poslati su na analizu u Centar za istraživanje metala u Puli. Da bi se utvrdila strukturalna oštećenja i eventualne gravure, mač je radiografski snimljen. Snimanje je obavljeno u Zavodu za zavarivanje u Zagrebu.

m. č.

Slika 1. Visoko, utvrda Čanjevo, željezni mač prije restauriranja

Slika 2. Visoko, utvrda Čanjevo, željezni mač tijekom procesa restauriranja

Vodnjan

Crkva Gospe Karmelske
Oltar sv. Franje Asiškog
Nepoznati majstor, 17. stoljeće
Drvo, rezbareno, polikromirano, pozlaćeno, 392 x 308 x 48 cm

BROJ DOSJEA: 1510/1, Vodnjan-Juršići, Juršići 7
PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Oltar sv. Franje Asiškog čini drveni oslikani antependij, retabl koji se sastoji od tri dijela, predela, polukružna niša sa slikom na platnu, dva tordirana stupa i oltarna krila bogate florealne rezbarije. Iznad profiliranog gređa je trokutasta izlomljena atika sa svetačkim kipom u sredini. Izvorno je oltar bio smješten na bočnom zidu, desno od zapadnog ulaza crkve Gospe Traverse u Vodnjalu, a 1986. privremeno je premješten u crkvu Gospe Karmelske koja se nalazi u središtu Vodnjana. Primarni konzervatorsko-restauratorski radovi na oltaru sv. Franje Asiškog obavljeni su u sklopu Programa preventivnih radova na inventarnim oltarima crkve Gospe Traverse 2005. godine. *In situ* je obavljena dezinsekcija, preventivno podlijepljivanje polikromije, smoljenje i istraživački radovi. Tijekom 2010. nastavljen je cijelovit konzervatorsko-restauratorski postupak na oltaru, s ciljem vraćanja konzerviranog oltara na izvorno mjesto u crkvi Gospe Traverse. Oltar sv. Franje Asiškog višekratno je potpuno preslikan, a gornji preslik je vrlo nestabilan. Drvo ima izraženu aktivnu crvotoči-

nu, naknadne rekonstrukcije gubitaka drvenog nosioca, oslabjene spojeve. Zatečene su prethodne intervencije na drvenom nosiocu i veći gubici drvenog nosioca. Konzervatorsko-restauratorskim postupcima drveni nosilac oltara temeljito je konsolidiran, uklonjena su zatečena poleđinska učvršćenja, drveni nosilac je zasmoljen, a pukotine i odvojeni spojevi dodatno su učvršćeni lijepljenjem drvenih umetaka spojem na „lastin rep“. Gubici drvenog nosioca nisu rekonstruirani zbog nedostataka podataka o izvornosti. Na rezbarenim površinama zatečeni su rezbareni umeci naknadno pričvršćeni na neodgovarajućim pozicijama, što upućuje na preslagivanje oltarnih elemenata u nove cjeline. Pojedini rezbareni dijelovi vraćeni su na izvornu poziciju. Pri testovima topivosti utvrđeno je da gornji recentni sloj ima vrlo slabo vezivo i da je topiv u destiliranoj vodi. Prezentiran je drugi uljni preslik. Nakon završetka konzervatorsko-restauratorskih radova oltar je montiran na izvorno mjesto, u crkvu Gospe Traverse.

l. s. m.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Vodnjan

Palača Bettica – Muzej grada Vodnjana

1. *Krajolik s jezerom*, nepoznati slikar (sljedbenik Paula Brilla), prva polovica 17. st., ulje na platnu, 83,5 × 65,5 cm
2. *Konjanička bitka s vedutom udaljenog grada*, Jacques Courtois Il Borgognone (krug ili imitator), 17. st., ulje na platnu, 52 × 76 cm
3. *Konjanička bitka s Turcima pod zidinama utvrde*, Calza Antonio, 17. st., ulje na platnu, 52 × 76 cm
4. *Mrtva priroda s rakovicama i oštrigama*, napuljski slikar (Onofrio Loth?), druga polovica 17. st., ulje na platnu, 47 × 55 cm
5. *Mrtva priroda s grožđem*, južnotalijanski slikar, prva desetljeća 18. st., ulje na platnu, 46 × 55 cm

BROJ DOSJEA: 7535 (1), 7536 (2), 7398 (3), 7520 (4), 7521 (5), Zagreb, Zmajevac 8

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Restauriranje slikarskih djela Muzeja grada Vodnjana dio je programa pod nazivom „Konzerviranje i restauriranje slikarskih djela 17. i 18. stoljeća u Istri“ koji se u kontinuitetu ostvaruje od 1995. godine u suradnji s Konzervatorskim odjelom u Puli. Slike baroknih, ponajprije talijanskih autora druge polovice 17. i početka 18. stoljeća u Gradskom muzeju dio su ostavštine talijanskog slikara i sakupljača umjetnina Gaetana Grezlera koji svoju zbirku oko 1818. daruje crkvi i gradu Vodnjanu. Cijela zbirka je zbog izrazito lošeg stanja i neprimjerenih uvjeta smještaja primarno konzervirana *in situ* 2002. godine, a dio slika je već tada bio premješten u bolje prostore. Nakon dopreme u Zavod, na slikama *Krajolik s jezerom*, *Konjanička bitka s*

vedutom udaljenog grada, *Konjanička bitka s Turcima pod zidinama utvrde*, *Mrtva priroda s rakovicama i oštrigama* i *Mrtva priroda s grožđem* provedena su konzervatorska istraživanja (stratigrafska analiza mikrouzoraka slikanog sloja i preparacije, rendgenografija (RTG), rendgenska fluorescencija (XRF), ultraljubičasta fluorescencija (UVF), ultraljubičasta reflektografija (UVR), infracrvena reflektografija (ICR), propusna infracrvena reflektografija (ICT) kako bi se utvrdili stupanj i vrste oštećenja te odredio sljed restauratorskih postupaka. Cjeloviti konzervatorsko-restauratorski radovi obuhvatili su i uređenje ukrasnih okvira kao i opremu za izlaganje.

v. b., i. š.

Slika 1. *Krajolik s jezerom*, prije radova

Slika 2. *Krajolik s jezerom*, nakon radova

Nastavak kataloške jedinice na sljedećoj stranici ►

Slika 3. Konjanička bitka s vedutom udaljenog grada, detalj prije radova, koso svjetlo

Slika 4. Konjanička bitka s vedutom udaljenog grada, nakon radova

Slika 5. Mrtva priroda s grožđem, prije radova

Slika 6. Mrtva priroda s grožđem, nakon radova

Vrsar

Crkva Sv. Antuna Padovanskog
Oltar sv. Antuna Padovanskog
Nepoznati autor, 1662. godine
Drvo, rezbareno, polikromirano, pozlaćeno, 450 × 320 × 120 cm

BROJ DOSJEA: 7573, Zagreb, Zmajevac 8

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

U središtu oltara nalazila se pala oblika uspravnog, lučno zaključenog pravokutnika. Flankiraju je dvije niše smještene između ravnih stupova koji nose obrate vijenca. Oltar je zaključen segmentnim lukom na kojem su smještene polufigura Boga Oca te dvije ležeće figure anđela. Luk obuhvaća dva središnja stupa. Stupovi i oltarna krilca dekorirani su vegetabilnim vitičastim motivima. U ovalnoj kartuši na predeli (ispod pale) nalazi se natpis: FECE INDORAR BASTIAN CORNACHIN DEL SVO PROPRIO (od svojeg imetka dao pozlatiti Bastijan Cornach), dok se u kartuši ukrašenoj svitkovljem (ispod niša) nalazi godina pozlate oltara 1662. Oltar sv. Antuna Padovanskog je rijedak primjer oltara na kojem je sačuvan izvorni sloj pozlate i polikromacije, odnosno koji nije naknadno preslikan ili prebronciran, što je kroz povijest bilo uobičajeno kao vid „osvježavanja“ ili prilagođavanja trenutačnoj stilskoj modi. Na oltaru su obavljeni preventivni i izravni konzervatorski

radovi. Konstrukcijsko stanje oltara je stabilno. Uklonjena je površinska naslaga prašine i nečistoće. Podlijepljeni su slojevi pozlate i polikromacije i spojeni razdvojeni dijelovi drvenog nosioca, te se time usporila daljnja degradacija umjetnine. U dogovoru sa župnikom i nadležnim konzervatorom, postavljeno je odgovarajuće platno na otvor antependija da bi se zaklonio pogled na zidani dio menze oltara. Također je zaključeno da je slika nepoznatog autora *Bogorodica s Djetetom, sv. Antonom Padovanskim, sv. Rokom i sv. Sebastijanom* iz Zbirke sakralnih umjetnina u crkvi Sv. Foške u Vrsaru pala oltara sv. Antuna Padovanskog. Zbog nedostatka prostora između oltara i zida, pokušaj montiranja slike u oltar nije uspio, a budući da se pala ne može montirati bez demontiranja oltara, pala je vraćena u crkvu Sv. Foške u postav zbirke.

v. g., m. w. z.

Slika 1. Oltar *in situ*

Slika 2. Detalj tijekom radova

Vukovar

Barokna jezgra
18.-20. st.

BROJEVI DOSJEA: 1811/1, 1811/2, 1811/3, 1812/1, 1812/2, 1812/3, 1814/1, 1814/2, 1814/3, 1816/1, 1816/2, 1816/3, 1817/1, 1817/2, 1817/3, 1818/1, 1818/2, 1818/3, 1819/1, 1819/2, 1819/3, 1820/1, 1820/2, 1820/3, Zagreb, Masarykova 24

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Program „Barokna jezgra u Vukovaru“ provodi se u sklopu projekta „Istraživanje, obnova i revitalizacija kulturne baštine Vukovar-Vučedol-Ilok“. Projektom su obuhvaćena konzervatorsko-restauratorska istraživanja, građevinska sanacija i konzervatorsko-restauratorski radovi. U program su uvršteni sljedeći objekti: Magaze Mihajlović I i II (1760.), kuće Bingulac II i III (2. pol. 18. st.), kuća Emsminger (oko 1800. g.), kuća Puches (sredina 19. st.), kuće u ulici dr. F. Tuđmana 8 i 10 (1880.-tih) i kuća Paunović. Obnova Zlatne doline i Rezidencije Paunović završena je 2009. g., a obnova ostalih kuća nastavila se u 2010. godini.

Za izvođenje radova na svim kućama (izuzev kuće Paunović) proveden je jedinstveni postupak javne nabave. Za kuću Puches, Emsminger i kuće u ul. F. Tuđmana 10, trebalo je nadopuniti projektnu dokumentaciju prema važećoj građevinskoj regulativi, te se nakon izrade izvedbenih projekata u rujnu 2010. započelo sa radovima. Izvršeni su pripremni i istražni radovi.

Budući da na svim kućama prije projektiranja nisu rađeni istražni radovi na konstrukciji, tek je tijekom izvođenja radova dobiven stvarni uvid u stanje konstrukcija. Stanje konstrukcija svih kuća bilo je znatno lošije od onog čija se sanacija predviđala izrađenim projektima. Također izloženost kuća atmosferilijama tijekom vremenskog razdoblja od izrade projektne dokumentacije dovelo je do ubrzanog propadanja građevina. Zbog toga je stupanj razgradnje građevina bio znatno veći od onog predviđenog projektima. U cijelosti su razgrađeni katovi kuće Emsminger, kuća Bingulac II i III i Magaze Mihajlović II.

Na kući Puches je vlasnik lokalna u prizemlju izveo nestrukčnu adaptaciju u podrumu, pa je u želji za povećanjem podrumske etaže spustio razinu poda, čime je ogolio temelje i ozbiljno narušio statiku građevine. S obzirom na zatečenu situaciju, projekt konstruktivne sanacije je trebalo doraditi i riješiti sanaciju temelja betoniranjem u kampadama. U podrumu kuće Puches pronađene su

i ljudske kosti, a pokazalo se da vjerojatno potječu iz Drugog svjetskog rata.

Na kući Emsminger pojavila se potreba za sanacijom temelja koja je izvedena podzidavanjem u kampadama. Nadalje, obavljeni su zidarski radovi do visine stropa prizemlja uključujući ulični trijem s pripadajućim stupovima, te su izbetonirani horizontalni serklaži.

Na kućama Bingulac II i III završeno je zidanje novih stupova trijema s AB jezgrom, zidanje nosivih zidova uličnog pročelja prizemlja, te su u tijeku radovi na iskolčenju dvorišne dogradnje i pripremama za njezin iskop.

Na Magazi Mihajlović II u tijeku je izvođenje *fert* stropne ploče podruma i radova konstruktivne sanacije zidova i svodova prizemlja. Na Magazi Mihajlović I predviđeni će se radovi sanacije pročelja izvoditi zajedno s radovima na pročelju Magaze Mihajlović II.

Radove sanacije na kući dr. F. Tuđmana br. 10 obilježilo je pronalazak dosad neutvrđenog podruma ispod dvorišta i urušenog krila kuće, što je zahtijevalo znatne promjene u projektu. Do sada su obavljene razgradnje stubišta dvorišnog dijela kuće, koje su uključile razgradnju nosivih i pregradnih zidova te međukatnih konstrukcija. Obavljeni su iskopi u dvorištu s ciljem otkrivanja postojećih temelja i svoda podruma. Na dijelu dvorišnog krila uočeno je loše temeljno tlo. Obavljeno je zidanje dijela temelja dvorišnog dijela građevine.

Za kuću Paunović je tijekom 2010. izrađen arhitektonski snimak postojećeg stanja te projektna dokumentacija. Tijekom rada na idejnem projektu, zapravo prilagođavanju raniјe izrađenog projekta, zamijećene su brojne nelogičnosti i konzervatorski neprihvatljiva rješenja, što je rezultiralo promjenom konzervatorskih smjernica, a time i projektnog zadatka. Odlučeno je da se kuća konstruktivno sanira u postojećim gabaritima, nastalim nakon dogradnje 1936. godine.

i. p.

Slika 1. Kuća Bingulac, zidanje stupova trijema

Slika 2. Kuća Emsminger, zidanje arkada na pročelju

Slika 3. Kuća u Ul. Franje Tuđmana 10., dvorišno krilo kuće

Slika 4. Magaza Mihajlović II., razgradnja dvorišnog pročelja

Vukovar

Gradski muzej Vukovar

1. *Portret ribara Ivana Vukovića*, nepoznati autor, kraj 19. st., ulje na platnu, $62,3 \times 47$ cm
2. *Portret gospođe Vuković*, nepoznati autor, kraj 19. st., ulje na platnu, $63 \times 47,3$ cm
3. *Portret županijskog fizika, dr. Augusta Metznera*, nepoznati autor, oko 1870., ulje na platnu, $25 \times 19,2$ cm

BROJ DOSJEA: 7524 (1), 7525 (2), 7523 (3), Zagreb, Zmajevac 8

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Zbirka Muzeja grada Vukovara sadrži velik broj građanskih portreta koji svjedoče o životu ondašnjih Vukovaraca i o raznolikosti njihovih zanimanja. Portreti su nastajali uglavnom tijekom 19. stoljeća. Portreti ribara Ivana Vukovića i njegove žene su pandani. Sjedeće polufigure bračnog para prikazane su na tamnoj pozadini. Ivan Vuković je prikazan *en face*, pogleda odlučno uprta u promatrača. Jednom se rukom oslonio na naslon stolice i u njoj drži cigaretu, dok je drugu zataknuo za lancić sata koji viri iz prsluka. Gospođa Vuković prikazana je u tamnoj zatvorenoj odjeći s maramom na glavi. U rukama drži knjižicu, vjerojatno molitvenik. Proporcije i skraćenja izvedeni su pomalo nespretno, a oblikovanje volumena pokazuje krušnost. Paleta je tamna, osobito na portretu supruge. Portret županijskog fizika, dr. Augusta Metznera, djelo je vještijeg slikara. Na tamnoj oker pozadini ističe se poprsje starijeg muškarca blijedoplavih očiju, sijede brade i kose. Ispod tamnog prsluka i kaputa izviruje bijela košulja s crnom mašnom. Lagano rumeni inkarnat lica i srebrnkasti tonovi brade i brkova u kontrastu su s hladnom bjelinom košulje. Volumen je dočaran tonskom modelacijom.

Portreti ribara Ivana Vukovića i njegove žene slikani su istom tehnologijom na tankom sitno tkanom platnu. Na

obje slike su preparacija i slikani sloj ispučani u obliku brojnih srednje velikih krakelira. Zahvaljujući dobrom prianjanju preparacije uz platno i slikani sloj te debelom nanosu laka, nije došlo do osipanja komadića boje. Oslik je bio prekriven požutjelim starim lakom te debelim slojem površinske prljavštine. Podokviri i ukrasni okviri obje slike bili su dotrajali i rasklimanih spojeva. Portret županijskog fizika dr. Augusta Metznera zatečen je u boljem stanju u odnosu na opisane portrete. Platneni nosilac lagano se opustio, a slikani je sloj bio lakiran tankim lakom i prekriven prašinom. Pozlaćeni, bogato izrezbareni ukrasni okvir bio je oštećen na nekoliko mjesta. Metode restauriranja za sve slike bile su iste. Nakon konsolidacije slojeva boje, podloge i nosioca, uklonjena je površinska prljavština i stari lak. Slike su izravnane na toplinskem stolu, a sitna oštećenja su zakitana. Slike su podložene novim platnom. Nakon što su napete na nove podokvire, manji nedostaci u slikanom sloju su retuširani. Slike su zatim lakirane zaštitnim lakom. Portreti su montirani u restaurirane ukrasne okvire i vraćeni u muzej.

m. s., m. w. z.

Slika 1. *Portret ribara Ivana Vukovića*, prije radova

Slika 2. *Portret ribara Ivana Vukovića*, nakon radova

Vukovar

Gradski muzej Vukovar – Zbirka Bauer

1. *Autoportret*, J. Meissner, tempera na papiru podlijepljrenom na karton, 102 × 70 cm
2. *Žena u naslonjaču*, J. Meissner, tempera na papiru podlijepljrenom na karton, 100 × 70 cm
3. *Žena u pletenoj fotelji čita*, J. Meissner, tempera na papiru podlijepljrenom na karton, 113 × 83 cm
4. *Sjedeći ženski akt*, O. Hermann, crvena kreda na papiru, 50 × 36 cm
5. *Autoportret*, M. Šimunić, akvarel na papiru, 21 × 15 cm
6. *Glava konja*, R. Goldoni, sepija, 21 × 15 cm
7. *Studija portreta*, F. Šimunović, sepija, 20 × 14 cm
8. *Autoportret*, J. Restek, 1947., lavirani tuš na papiru, 40 × 29 cm
9. *Veduta*, P. Šimaga, tuš na papiru, 32,5 × 48 cm
10. *Ženski akt*, F. Sari, olovka, pastel na papiru, 34,5 × 61,5 cm
11. *Portret žene*, F. Hadlik, 19. st., akvarel na papiru, 25 × 18 cm
12. *Klet*, I. Lacković, 1957., tuš na papiru, 28,5 × 40,5 cm

BROJ DOSJEA: 7563 (1), 7566 (2), 7562 (3), 7583 (4), 7567 (5), 7569 (6), 7581 (7), 7567 (8), 7570 (9), 7585 (10), 7582 (11), 7584 (12), Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Radovi na navedenim umjetninama započeti su u siječnju 2010. godine. Odgovarajuće konzervatorsko-restauratorske metode primjenjivane su ovisno o zatečenom stanju pojedine umjetnine i o postojanosti izvedbene tehnike. Početna faza zahvata, nakon već uobičajeno prošedenog dokumentiranja oštećenja i fotodokumentiranja stanja umjetnine, uključivala je mjerjenje pH-vrijednosti papirnog nosioca svakog djela. Na odabranih dvanaest umjetnina zatečena su sljedeća karakteristična oštećenja: površinska nečistoća, intenzivnije deformacije papirnog nosioca, mrlje različitog porijekla i intenziteta, *foxing*, različita mehanička oštećenja i pregibi. Kao poseban problem izdvaja se zatečena oprema kojom su umjetnine opremljene u prošlosti. Ta se oprema najčešće sastoji od kartonske podloge i paspartua koji je zalijepljen duž originalnih margini umjetnina s lica, odnosno, pojedine umjetnine su i čitavom površinom poledine podlijepljene za kartonsku podlogu. Zato se pristupilo uklanjanju umjetnina s neodgovarajuće papirne podloge, potom je izvedeno suho čišćenje prednje strane i poledine slika i crteža brisaćom guminicom te guminicom u prahu. Sirovom gumom uklonjeni su ostaci ljepila i dijelovi samoljepivih traka, žigovi i tragovi kemijske olovke. U slučaju tvrdokornijih slojeva ljepila, primijenjena je otopina etanola

i destilirane vode ili aceton. Navedena otapala nanosila bi se tamponom ili kapanjem te dodatnim usisavanjem mrlja na usisnom stolu preko bugaćica.

S obzirom na to da su na slikama autora J. Meissnera uočeni tragovi mikroorganizama, spomenute zone dodatno su i dezinficirane. Faza mokrog čišćenja i neutralizacija papirnog nosioca izvodila se izravnim uranjanjem umjetnine u otopinu etanola i destilirane vode ili polaganjem umjetnine „na koso“ na bugaćicu koja bi se zatim postupno natapala bez naglog prodiranja vlage na lice. Neutralizacija se izvodila uranjanjem u otopinu kalcij-hidroksida, odnosno raspršivanjem magnezijeva oksida iz raspršivača po licu i poledini. Iduća faza obuhvaćala je konsolidaciju poderotina japanskim papirom. Na mjestima na kojima je cijeli papirni nosilac znatnije poderan, podvrgnuo se učvršćivanju podlijepljivanjem čitave poledine na japski papir. Usljedio je proces sušenja i ravnjanja umjetnina. Oštećenja crtanih ili slikanih slojeva uklapljena su u cjelinu retušom. Nakon dovršetka konzervatorsko-restauratorskih radova, umjetnine su zaštićene opremom za pohranu od beskiselinskog, muzejskog kartona i zaštitne antistatične folije.

d. r.

Slika 1. *Ženski akt*, prije radova

Slika 2. *Ženski akt*, nakon radova

Vukovar

Kapela Sv. Roka
Propovjedaonica
Nepoznati autor, 18. stoljeće
Drvo, polikromirano, pozlaćeno, 160 × 130 × 80 cm

BROJ DOSJEA: 1754/3, Osijek, Fakultetska 4

PROGRAM PREMA UGOVORU S FRANJEVAČKIM SAMOSTANOM U VUKOVARU

Kapela Sv. Roka uklopljena je u dvorski kompleks Eltz, iako je nastala devet godina prije dvorca i nije njegov sastavni dio. Građena je donacijom Antuna Pöhra de Rosenthala 1740. kao zavjetna kapela. Prvotni barokni korpus kapele u klasicističkoj je obnovi 1805. godine proširen bočnim oratorijem i sakristijom i dograđen je zvonik pokriven šindrom. Kasnije obnove izvedene su 1868. i 1904. te nakon Drugog svjetskog rata.

Propovjedaonica je u klasicističkom stilu. Parapetna zona dekorirana je prstenima, a na vrhu je dekoracija u obliku denti. Na kutovima su pilastri, od kojih je sačuvan samo jedan. Tri plohe su jednostavno obradene ukladama, a u središnjoj je reljef u obliku oblaka sa zrakama. Unutar njega nedostaje središnji dio (*dekalog*).

Drvo od kojeg je propovjedaonica sastavljena bilo je rasušeno i crvotočno, spojevi rasklimani, manjkali su profilirani, rezbareni dijelovi i aplikacije. Propovjedaonica je višekratno preslikana i nestručno popravljana. Nakon

demontaže slijedilo je čišćenje nečistoća, dezinfekcija i konsolidacija, stolarska sanacija, učvršćivanje i lijepljenje rasušenih i rasklimanih spojeva, zamjena dotrajalih konstruktivnih elemenata, profilacija rezbarenih aplikacija, izrada i rekonstrukcija nedostajućih atributa, kitanje i površinska obrada, te zaštitni premazi. Preslici su uklonjeni mehanički. Na originalnom osliku nalazio se lak koji je uklonjen kemijski. Oštećenja u sloju nosioca zatvorena su drvenim kitom i drvosanom, te su nakon sušenja ti dijelovi obrađeni brusnim papirom. Drveni nosilac izoliran je 8%-tним tutkalom, a nadoknade u sloju osnove tutkalno-krednom osnovom. Kreda je poslije obradena brusnim papirom i izolirana krutinom šelaka otopljenim u etilnom alkoholu. Na mjestima gdje nedostaju zlatni listići, na izoliranu kredu nanesen je crveni bolus i zlatni listići. Nakon završenih radova propovjedaonica je vraćena na izvorni smještaj.

v. s. j. b.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Vukovar

Kompleks dvorca Eltz

Veliki dvor, paviljon za goste, kolnica, sjemenarska stanica, kuća vrtlara i vodotoranj
18. – 20. stoljeće

BROJ DOSJEA: 1800, 1801, 1802, 1803, 1804, 1805, Osijek, Fakultetska 4

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Program „Barokna jezgra u Vukovaru“ provodi se u sklopu projekta „Istraživanje, obnova i revitalizacija kulturne baštine Vukovar-Vučedol-Ilok“. Projektom su obuhvaćena konzervatorsko-restauratorska istraživanja, građevinska sanacija i konzervatorsko-restauratorski radovi.

Do kraja 2010. godine na Velikom dvoru obavljena je kompletna razgradnja krovišta, te je izvedeno novo krovište s pokrovom na istočnom i zapadnom krilu. Završena je montaža nedostajućih međukatnih konstrukcija. Prijedrena je kompletna priprema za postavu završnih podnih obloga (plivajući pod) te su postavljeni razvodi za vodu, kanalizaciju i elektroinstalacije. Obijena je stara žbuka s unutarnjih zidova i svodova, obavljeno mlazno čišćenje te se pristupilo žbukanju zidanih konstrukcija. Tijekom 2010. godine potpuno su završeni konzervatorsko-restauratorski radovi na rekonstrukciji zidnih štuko dekoracija u baroknim prostorijama prizemlja.

Sva pročelja su očišćena i završeno je obijanje žbuke na veži. Prvi kat sjevernog pročelja obrađen je grubom žbukom. Po uzoru na izvornu, izrađena je i ugrađena sva vanjska prozorska stolarija. Na terasu aneksa postavljena je hidroizolacija. Sazidani su novi dimnjaci, obijena je fasadna žbuka i obavljena rekonstrukcija završnog vijenca. Na novim krovištima izvedeni su pripadajući limarski radovi i ugrađene faksimilno obnovljene krovne lukarne.

Do sada su potpuno završeni konzervatorsko-restauratorski radovi na većini kamene građe, primjerice na kamenoj ogradi terase nad istočnim aneksom, ogradi na terasi veže kolnog ulaza i na kamenim elementima središnjeg rizalita na sjevernom pročelju – konzolama

ispod završnog vijenca te kapitelima i bazama pilastara. Demontirani su teško oštećeni kameni okviri vrata u prizemlju aneksa na sjevernom pročelju. Obavljena je nabava i strojna obrada kamena kao i klesarski radovi na dovratnicima te njihova montaža. Završeni su konzervatorsko-restauratorski radovi na kamenom grbu obitelji Eltz nad središnjim rizalitom sjevernog pročelja. Započeti su radovi na kamenim okvirima vrata i prozora u veži kolnog ulaza, kamenom grbu obitelji Eltz i vazama na terasi veže kolnog ulaza, kamenim vazama središnjeg rizalita južnog pročelja, kamenim dovratnicima i kaminima u prizemlju. Izrađeni su faksimili dekorativnih elemenata manufakturne plastike pročelja, kao i zidnih vijenaca prostorija prvoga kata.

Završeni su restauratorski radovi na većini metalnih elemenata – nadstrešnicama na sjevernom i istočnom pročelju, vratima, ogradi glavnog i baroknog stubišta, rešetkama, unutarnjim ložištima kamina.

Građevinska sanacija u 2010. godini na zgradi paviljona za goste obuhvaćala je izradu i montažu čeličnih i armiranobetonskih međukatnih konstrukcija, kao i kompletno završena krovišta. Izrađene su krovne lukarne, lanterna i dimnjaci, te je završeno njihovo žbukanje.

Za konzervatorsko-restauratorske radove na paviljonu za goste obavljena je strojna obrada kamena za stubišta i dovratnike, te su demontirani ostaci stubišta. Dekorativni elementi lanterne izliveni su u umjetnom kamenu. U tijeku su restauratorski radovi na metalnim elementima.

d. mil.

Slika 1. Veliki dvor tijekom radova

Slika 2. Paviljon za goste tijekom radova

Slika 3. Završeni konzervatorsko-restauratorski radovi na grbu

Vukovar

Kompleks dvorca Eltz
Vlastelinske kurije
Druga polovica 18. stoljeća

BROJEVI DOSJEA: 1806/1, 1806/2, 1806/3, 1807/1, 1807/2, 1807/3, 1808/1, 1808/2, 1808/3, 1809/1, 1809/2, 1809/3,
Zagreb, Masarykova 24

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Vlastelinske kurije dio su kompleksa dvorca Eltz čija se obnova provodi u sklopu projekta „Istraživanje, obnova i revitalizacija kulturne baštine Vukovar-Vučedol-Ilok“. Projektom su obuhvaćena opsežna konzervatorsko-restauratorska istraživanja, građevinska sanacija i konzervatorsko-restauratorski radovi.

Četiri kurije su prizemnice, sagrađene u drugoj polovici 18. stoljeća i tvore građevinsku cjelinu smještenu južno od današnje Županijske ulice. Do Domovinskog rata i razaranja Vukovara 1991. godine, u velikoj su mjeri sačuvale izvorne gabarite i oblikovanje, a u ratu su teško stradale. Kurija IV je u potpunosti srušena za vrijeme okupacije Vukovara prilikom obnove susjedne građevine.

U svibnju 2010. godine započelo se sa radovima na kuriji IV i pomoćnoj građevini, budućem sjedištu Konzervatorskog odjela Ministarstva kulture u Vukovaru. Obavljeno je čišćenje parcele i provedeni su istražni radovi prilikom

kojih je otkopan podrum kurije, koji je bio u cijelosti zatrpan. Zatečeno stanje podruma je snimljeno. Na glavnoj građevini sanirani su postojeći temelji, izvedeni su novi temeljni serklaži, te sazidani bačvasti svodovi velikog i malog podruma. Na dijelu svoda između velikog i malog podruma i svoda stubišta izvedena je armiranobetonska ploča koja je u pogledu obložena punom opekom. Izvedeni su zidovi prizemlja s vertikalnim serklažima, postavljena je polumontažna stropna konstrukcija prizemlja i gruba instalacija vodovoda, kanalizacije i elektroinstalacije prizemlja. Pomoćna građevina sazidana je zajedno s fert kosom pločom krova. Izvedene su instalacije.

Na kurijama 1, 2, i 3 se u listopadu 2010. započelo s radovima, no zbog ranog početka zime i izrazito niskih temperatura duže vrijeme, izvedeni su samo pripremni radovi te radovi u podrumu.

i. p.

Slika 1. Zidanje svodova u kuriji IV

Slika 2. Zidanje svodova u kuriji IV

Zadar

Crkva Sv. Ilijе
Pladanj
Nepoznati autor, 18. stoljeće
Mesing, tiješten, punciran, graviran, promjer 41 cm

BROJ DOSJEA: 111/3, Zadar, Bedemi zadarskih pobuna bb

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Pladanj iz riznice crkve Sv. Ilijе jedan je od nekoliko istovrsnih primjeraka sačuvanih na zadarskom području, a veći broj takvih pladnjeva, u literaturi najčešće povezanih s njemačkim gradom Nürnbergom koji je u 15. i 16. stoljeću bio središte proizvodnje takvih predmeta, rasprostranjen je i diljem Dalmacije.

Iz podruma zvonika 7. listopada 2003. godine izvučeno je dvadeset šest ikona, dvije slike na platnu, dvadeset knjiga, dvadeset i jedan predmet od metala, te deset od tekstila (jedan pečat). Umjetnine su nestručno, bez primjerenе izolacijske i ambalažne zaštite, pohranjene u izuzetno vlažan i nečist prostor podruma zvonika. Bile su naslonjene jedna na drugu, u izravnom kontaktu s vlažnim zidovima i podom. Vlažnost prostorije u trenutku izvlačenja umjetnina iznosila je 90%. Dugogodišnje izlaganje umjetnina takvim neprimjerenim uvjetima izazvalo je velik stupanj oštećenja. Oksidacijske promjene vidljive su osobito na predmetima od metala koji su korodirali u

velikoj mjeri. Na pladnju je evidentirana površinska prljavština i oksidacija. Površina je mjestimično ulubljena. Nakon dopremanja umjetnine u Restauratorski odjel Zadar, konzervatorsko-restauratorski zahvat započet je hladnim i toplim izravnavanjem ugnječenja, ovisno o zatečenom stanju lima mesinga. Izvela su se presom, čekićem te preko kože i pijeska. Za izvođenje zahvata bila su potrebna razna kliješta s profilacijom. Uslijedila je faza odmašćivanja umjetnine. Odmašćivanje se obavljalo u vrućoj vodi s deterdžentom, nakon čega se ispiralo u destiliranoj vodi ili se provelo u različitim kemikalijama tipa trikloroetilen, aceton, razni deterdženti. Čišćenje oksidacija i nečistoća bilo je izvedeno kemijski ili elektrokemijski, o čemu se odlučilo nakon pomnog istraživanja stanja pladnja. Završno poliranje obavljeno je finim mijedenim četkicama, gumicama i tkaninom za poliranje.

a. k.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Zadar

Crkva Sv. Krševana
Zidna slika iznad trijumfalnog luka

BROJ DOSJEA: 358/1, Zagreb, Radićeva 26

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Konzervatorsko-restauratorski radovi na zidnoj slici iznad trijumfalnog luka u crkvi počeli su početkom rujna, a dovršeni su potkraj prosinca 2010. godine.

Nakon dokumentiranja zatečenog stanja (fotografiranje i grafička dokumentacija izvedena uz pomoć mreže), počelo se s ožbukavanjem velikih lakuna uz rubove stropa i unutar oslika, i to grubom vapneno-pješčanom žbukom (gašeno vapno i drobljenac u omjeru 1:4,5). Uslijedila je preventivna zaštita žbukanoga sloja izvedena obrubljinjem vapneno-pješčanom žbukom (u omjeru 1:4) i injektiranjem smjese PLM-A (CTS Vicenza). Mehaničko čišćenje i uklanjanje nečistoća s površine zidne slike obavljeno je kistovima i *wishab* spužvama. Prijašnja gruba (restauratorska) žbuka uklonjena je iz mnogobrojnih malih oštećenja uzrokovanih oštrim alatom (za prihvati

gornjeg žbukanoga sloja), a njihovi su rubovi zaštićeni vapneno-pješčanom žbukom (od gašenoga vapna i kvarcnoga pijeska u omjeru 1:4). Nakon toga su sva sitna oštećenja unutar oslika ispunjena finom žbukom napravljenom od gašenoga vapna, prosijanog drobljenca i finih crvenih mramornih zrnaca. Finom žbukom sličnoga sastava, ali s prosijavanjem izvedenim kroz srednje sito (oka do 1 mm), zapunjene su velike lakune uz krovnu konstrukciju. Površina žbuke je na manjim oštećenjima prije reintegracije slikanog sloja obrađena finim brušenjem, a reintegracija slikanog sloja izvedena je suhim pastelima i mekim dijelom *wishab* spužvica.

Tijek radova dokumentiran je tekstom, fotografijama i crtežima.

i. s.

Slika 1. Zadar, crkva Sv. Krševana, stanje prije radova 2010.

Slika 2. Zadar, crkva Sv. Krševana, stanje nakon radova 2010.

Zadar

Nadbiskupija Zadar

Gospa od Ružarija s donatorom

Nepoznati autor, 18. stoljeće

Ulje na platnu, 97 × 143 cm

BROJ DOSJEA: 1751/6, Zadar, Bedemi zadarskih pobuna bb

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Slika prikazuje Bogorodicu od svetog Ružarija. Središnja kompozicija Gospe s donatorom okružena je s trinaest medaljona. Nije poznat izvorni smještaj slike prije nego što je dopremljena u Restauratorski odjel u Zadru.

Prilikom zatečenog stanja slika nije bila napeta na podokvir. Nosilac je laneno platno gustog tkanja čije su izvorne dimenzije izmijenjene dodavanjem dviju traka. Kao oštećenja nosioca evidentirane su pukotine i poderotine mehaničkog podrijetla. Na poleđini platna nalazile su se dvije veće zakrpe koje su prekrivale mjesta s oštećenjima. Osnova i slikani sloj osipali su se na više mjesta, a velik dio originalnog slikanog sloja bio je prekriven debelim slojem preslika. Lak je pronađen samo u tragovima.

Zahvat je počeo konsolidacijom nestabilnih zona slikanog sloja, nakon čega su uklonjene dvije zakrpe s poleđine. Slijedilo je izravnavanje slike toplinskim vakuumskim stolom, a potom su uklonjene dvije trake dodane na gornji i donji rub slike. Izrada i umetanje novih komada platna koji su debljinom i tkanjem odgovarali nosiocu bio je

sljedeći korak zahvata. U međuvremenu je pripremljeno novo platno za podlaganje i izrađen novi adekvatni podokvir. Proces podlaganja novim platnom obavljen je na toplinskom vakuumskom stolu. Nakon toga se pristupilo uklanjanju površinske nečistoće i ostataka laka kemijskim sredstvima. Uklanjanje preslika bilo je iznimno zahtjevno zbog njegove debljine i osjetljive prirode slikanog sloja. Izvedeno je kemijskim sredstvima, a ostaci preslika očišćeni su skalpelom. Uklanjanjem preslika mnogi izvorni dijelovi slike postali su ponovo vidljivi. Sljedeća faza zahvata bila je rekonstrukcija osnove. Retuš na ovoj slici morao je biti minimalan jer su mnoge forme, posebice one u medaljonima, bile oštećene do te mjere da ni približne rekonstrukcije forme nisu bile moguće. Forma ženskog lika definirana je da bi se vizualno sjedinio središnji dio slike. Dijelovi slike na kojima vizualne rekonstrukcije nisu bile moguće predstavljeni su u lokalnom tonu. Nakon retuša slika je premazana tankim slojem mat laka.

t. g.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Zadar

Narodni muzej

Žrtvovanje Ifigenije

Nepoznati autor, 18. stoljeće

Ulje na platnu, 400 × 320 cm

BROJ DOSJEA: 1858/1, Zadar, Bedemi zadarskih pobuna bb

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Višefiguralna kompozicija slike predstavlja prizor iz grčke mitologije u kojoj je u središnjem dijelu žrtvenik pred kojim se Ifigenija, kćи Agamemnona, mikenskog kralja, priprema za žrtvu. Iznad Ifigenije je lik muškarca s bođezom u ruci. Pokraj žrtvenika je sjedobradi svećenik, u ruhu i zakukljen. Nazočan je i Agamemnon pod kacigom i oklopom, dok se u gornjem dijelu u izmaglici nazire, vjerojatno, lik Dijane kojoj je posvećena žrtva. Plavičasti, hladno slikani horizont otvara se u gornjoj desnoj polovici slike, ocrtavajući jasno obrise lebdećeg anđela, te u kontrastu s toplo slikanim dijelovima slike u prvom planu ističe dramatičnost trenutka.

Oštećena umjetnina dopremljena je u radionicu 1958. godine u tri odvojena dijela. Nastradala je nakon Drugog svjetskog rata u razrušenom dijelu zgrade u kojem je bilo smješteno nekadašnje talijansko poglavarstvo (danas Dom Zadarske županije). Slika je zatečena u izrazito lošem stanju. Niz godina bila je neadekvatno zarolana, zbog čega je došlo do deformiranja i pucanja platna. Evidentiran je velik broj pukotina i poderotina različitih dimenzija na cijeloj površini slike. Oštećenja slikanog sloja nastala su ne samo na mjestima mehaničkih oštećenja platna nego i u zonama u kojima je oslabljena vezivna moć preparacije. Nakon dopremanja u radionicu, slika je, prema tadašnjim metodama rada, konsolidirana velikom količinom voska.

Zahvat na slici počeo je tek 2002. godine kad su se u novom prostoru radionice ostvarili primjereni uvjeti za manipulaciju umjetninom tako velikih dimenzija. Zahvat

je izveden u suradnji sa stručnjacima, restauratorima iz Firence, Antonijem Cascianijem i Stefanom Scarpellijem, u sklopu edukativne suradnje s inozemnim restauratorima. Na slici je izveden cjelovit konzervatorsko-restauratorski zahvat. Počeo je uklanjanjem voska, izradom i lijepljenjem platnenih zakrpa, saniranjem poderotina, izravnavanjem iskriviljenja i neravnina platna, te spajanjem odvojenih dijelova slike. Slika je dublirana na dva sloja novog platna. Zbog velikih dimenzija i nemogućnosti upotrebe postojećeg vakuumskog stola, dubliranje se izvodilo ručno, fenom. Prethodno je slika vakuumizirana unutar više slojeva melineksa i PVC folije. Slika je napeta na novi podokvir s mogućnošću zatezanja metalnim oprugama ugrađenim u konstrukciju drvenog okvira. Uslijedilo je čišćenje sloja starog potamnjelog laka, potom faza zakitavanja oštećenih površina, te imitacija izvorne teksture platna i neravnina s površine slikanog sloja. Završetkom prve, konzervatorske faze zahvata, uslijedila je faza retuširanja. Retuš se izvodio u dvije faze: podslikavanjem *mussini* bojama i završnim retušem lak bojama. Podslik je u završnici bio nekoliko stupnjeva svjetlij od izvornog lokalnog tona. Istovremeno je izvedena rekonstrukcija oštećenih detalja te tonska modulacija. Nakon podslikavanja, slika je lakerana izolacijskim lakom. U završnom retušu koji je rađen pigmentima povezanim balzatom Canada, prekrivale su se podslikane površine lazurnim, tamnijim tonovima dok se nije dobio tonalitet identičan originalu.

j. b.

Slika 1. Prije radova, detalj

Slika 2. Nakon radova

Zadar

Stalna izložba crkvene umjetnosti u Zadru

Sv. Antun Padovanski

Nepoznati autor, 17./18. stoljeće

Ulje na platnu, 124 × 263 cm

BROJ DOSJEA: 1751/9, Zadar, Bedemi zadarskih pobuna bb

PROGRAM PREMA UGOVORU SA STALNOM IZLOŽBOM CRKVENE UMJETNOSTI U ZADRU

Slika *Sv. Antun Padovanski* bila je izvorno smještena na desnom bočnom oltaru crkve Sv. Jeronima u istoimenom samostanu na otoku Ugljanu. Slika je pretrpjela oštećenja nosioca i slikanog sloja, zbog čega su u prošlosti na njoj izvedene nestručne intervencije. Na više mjeseta bile su umetnute neprikladne zakrpe, a mnoga oštećenja bila su prekrivena preslicima koji su s vremenom potamnjeli. Prije nego što je dopremljena u depo Restauratorskog odjela, slika je bila neprimjereno pohranjena, što je uzrokovalo dodatna oštećenja slikanog sloja u vidu horizontalnih linija gdje su evidentirani nedostaci slikanog sloja i osnove. Slika nije imala podokvir, što je dodatno ugrožavalo njezin integritet.

Prvi korak konzervatorsko-restauratorskog zahvata bila je konsolidacija slikanog sloja da bi se učvrstile sve nestabilne zone. Slika je potom izravnata na toplinskom vakuumskom stolu. Sljedeća faza obuhvatila je uklanjanje starih i neprimjerenih zakrpi te umetanje novih komada

platna koji su debljinom i tkanjem odgovarali originalnom nosiocu. Nakon umetanja novih zakrpa, slika je podložena na novo platno uz pomoć toplinskog vakuumskog stola. Završetkom te faze pristupilo se uklanjanju površinske nečistoće, potamnjelog laka i preslika koji su prekrivali originalni slikani sloj. Trebalo je izraditi i novi adekvatni podokvir, budući da je slika dopremljena bez njega. Kada je slika napeta na novi podokvir, dovršeno je uklanjanje ostataka tvrdokornog preslika i laka, nakon čega je uslijedila rekonstrukcija osnove. Završne faze rekonstrukcije osnove izvedene su pod izvorom bočnog svjetla kako bi tekstura nove površine bila kompatibilna izvornoj. Prva faza retuša obuhvatila je podslikavanje gvaš bojama. Nakon podslikavanja, slika je premazana slojem izolacijskog laka. Završni retuš izведен je lazurnim lak bojama, nakon čega je nanesen sloj završnog laka.

t. g.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Zadar

Stalna izložba crkvene umjetnosti u Zadru

Bogorodica i sv. Ivan evanđelist

Giovanni Battista August Pitteri, 18. stoljeće

Ulje na platnu, 119 × 237 cm

BROJ DOSJEA: 1751/7, Zadar, Bedemi zadarskih pobuna bb

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Slika prikazuje Bogorodicu i sv. Ivana evanđelista čiji su pogledi uprti u nebo. Iznad njih nalaze se i dva anđela čiji su pogledi usmjereni u središte slike. Izvorna lokacija umjetnine nije poznata. Prilikom zatečenog stanja, slika je bila napeta na podokvir slabe izvedbe, bez klinova za zatezanje. Nosilac je laneno platno gustog tkanja, tkano platnenim vezom. Tijekom vremena nosilac se potpuno opustio pa se prislonio na poprečnu i vertikalnu letvicu podokvira, zbog čega su se njihove konture projicirale na lice slike. Na rubovima nosioca nalazila su se mehanička oštećenja nastala prilikom umetanja slike u oltarnu nišu. Slikani sloj nije pretrpio veća oštećenja. Lak kojim je premazan slikani sloj s vremenom je požutio i potamnio. Na lice slike bio je kovanim metalnim čavlima pričvršćen ukrasni okvir premazan umjetnom pozlatom.

Na slici je izведен cijelokupni konzervatorsko-restauratorski zahvat. Najprije je uklonjen ukrasni okvir koji je bio

neprimjereno pričvršćen na lice slike. Nakon toga slika je skinuta s podokvira, konsolidirana i izravnata uz pomoć toplinskog vakuumskog stola. Podložena je na novo prikladno platno uz pomoć toplinskog vakuumskog stola. Na mjestu na kojima su se nalazili nedostaci nosioca umetnuti su novi komadi platna čije tkanje i struktura odgovaraju originalnom nosiocu. Površinska nečistoća i potamnjeli lak uklonjeni su kemijski. Sljedeća faza uključivala je rekonstrukciju osnove. Završni dio rekonstrukcije osnove izведен je pod izvorom bočnog svjetla da bi nova tekstura odgovarala izvornoj teksturi lica slike. Prva faza retuša obuhvatila je podslikanje gvaš bojama, nakon čega je slika premazana slojem izolacijskog laka. Završna faza retuša izvedena je lazurnim potezima lak boja, a potom je slika zaštićena slojem završnog laka.

t. g.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Zadar

Stalna izložba crkvene umjetnosti u Zadru

Kazula s otoka Vrgade 18/02-139a

Nepoznati autor, 1760.-1765. godine

Svileni brokat, srma, zlato, lan, pamuk, 104 x 69 cm

BROJ DOSJEA: 7476, Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PREMA UGOVORU SA STALNOM IZLOŽBOM CRKVENE UMJETNOSTI U ZADRU

Kazula s otoka Vrgade, 18/02-139a, izrađena je od svilene tkanine plavo-ljubičaste boje s uzdužnim prugama, čijom su površinom utkani biljni motivi od srme srebro i svileneg konca u više boja (bijela, zelena, krem, crvena, smeđa). Cijela misnica uokvirena je pozamenterijskim trakama od srme zlata, dok je podstava izrađena od bijelog lanenog materijala. Svi vanjski rubovi na gornjoj svilenoj tkanini i podstavi obamitani su jemčevinom *obamet* bodom, ručno.

Cijelom površinom misnice zatećena su velika oštećenja u obliku poderotina koje su i duže od deset centimetara te neadekvatni, prethodni zahvati. Pozamenterijske trake na nekim su mjestima popucale od uporabe i neadekvatnog deponiranja te im je vidljiva svilena podloga. Cijelom površinom zatečen je sloj nečistoća i prašine, a pozamenterijske trake prekrivene su slojem oksida. S prednje i stražnje strane te na vratnom izrezu nedostaju pozamenterijske trake. Podstava je također prekrivena slojem prašine i mrljama nepoznatog porijekla.

Fotografirano je stanje prije radova, uzeti su uzorci za mikroskopsku i mikrokemijsku analizu.

Kazula je odvojena na dijelove, uklonjeni su konci kojima su bile pričvršćene trake, provedene su probe čišćenja te je utvrđeno da su svilena i lanena tkanina postojanih boja.

Izrađen je nacrt dimenzija prednje i stražnje strane, izvedeno je suho i mokro čišćenje, sušenje na sobnoj temperaturi, ravnjanje predmeta, bojenje krepelin tkanine za podlaganje, podlaganje i zatvaranje oštećenja konzervatorskim bodom i svilenum filamentom. Podstava je očišćena od nečistoća i masnih mrlja mokrim postupkom, a oštećenja su zatvorena istom vrstom materijala, po boji i vrsti tkanja – platno vez. Podstava je postavljena tako da njezin rub prelazi preko vanjskog ruba kazule, a vidljiv dio na gornjoj strani pokriven je pričvršćivanjem pozamenterijske obrubne trake koja je pričvršćena s vanjske i unutarnje strane. Spajanjem prednjeg i stražnjeg dijela kazule postavljena je na spoju šira nova traka. Nakon svih spojenih dijelova kazule obavljeno je djelomično toplinsko izravnavanje.

b. r. f., m. b.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Zagreb

Arheološki muzej

Staroegipatski pogrebni oslikani tekstil

1. Torokalno platno 667–2, nepoznati autor, 332.–30. pr. Kr., ptolomejsko razdoblje, tempera na lanu, 33 × 43 cm

2. Abdominalno platno 667–1, nepoznati autor, 332.–30. pr. Kr., ptolomejsko razdoblje, tempera na lanu, 65 × 23,5 cm

3. Hipokefal 596–1, nepoznati autor, 747. – 332. pr. Kr., kasno razdoblje, tempera na lanu, promjer 14 cm

4. Hipokefal 596–2, nepoznati autor, 747. – 332. pr. Kr., kasno razdoblje, tempera na lanu, promjer 14 cm

5. Hipokefal 596–1, nepoznati autor, 747. – 332. pr. Kr., kasno razdoblje, tempera na lanu, 10 × 5 cm

BROJ DOSJEA: 6971 (1), 6970 (2), 6972 (3), 6973 (4), 6969 (5)

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

U *Staroegipatski pogrebni oslikani tekstil* ubrajamo pet predmeta, elemenata pogrebne opreme koja se stavljalaa pri polaganju mumije u sarkofag. Abdominalno platno polagalo se na donji dio tijela, torokalno na prsa, a hipokefali–okrugli amuleti, ispod glave mumije. Svi su oslikani: torokalno u obliku ogrlice menat s dvije sokolske glave na vrhu, abdominalno je oslikano ikonografijom božice Izide, četvoricom Horusovih sinova, scenom mumificiranja i oplakivanja Ozirisa i ispisano odgovarajućim tekstovima, a hipokefali su ispisani ulomkom iz 162. poglavljia Knjige mrtvih i oslikani prikazom boga Amona, solarne barke i bika.

Problematičnu situaciju stvorili su: recentna upotreba neadekvatnog konsolidanta na poleđini svih hipokefala, jer se time pokreće nezaustavljiv proces deformiranja površine, neadekvatni mikroklimatski uvjeti u postavu i neadekvatni nosači za stalni postav.

Tijekom 2008. izvedeni su istraživački radovi, laboratorijske i konzervatorsko-restauratorske analize, mikrobiološke analize, Fellerov test topivosti i praćenje mikroklimatskih uvjeta. Tijekom 2009. i 2010. izvedeno je relaksiranje, oblikovanje i zatvaranje oštećenja, površinsko čišćenje te izrada adekvatnih nosača za postav za sve predmete.

g. c.

Slika 1. Torokalno platno 667–2, prije radova

Slika 2. Torokalno platno 667–2, nakon radova

Zagreb

Hrvatski povjesni muzej

1. *F. X. Ottenfels*, Franz Schrotzberg, 1837., ulje na platnu, 111 × 87 cm
2. *Josipa Ottenfels*, Franz Schrotzberg, 1837. ulje na platnu, 111 × 87 cm
3. *Maksimilijan Vrhovac*, nepoznati autor, početak 19. st., ulje na platnu, 111 × 90 cm
4. *Olga Šulc*, Menci Klement Crnčić, početak 20. st., ulje na platnu, 113 × 80 cm
5. *Pejzaž*, Landsinger, 18. st., ulje na platnu, 156 × 54 cm
6. *Pejzaž*, Landsinger, 18. st., ulje na platnu, 156 × 54 cm
7. *Bitka*, nepoznati autor, 19. st., ulje na platnu, 91 × 115 cm
8. *Bitka*, nepoznati autor, 17./18. st., ulje na platnu, 43 × 69 cm
9. *Bitka*, nepoznati autor, 17./18. st., ulje na platnu, 43 × 69 cm
10. *Bitka*, nepoznati autor, 17./18. st., ulje na platnu, 43 × 69 cm
11. *Sveta pričest*, nepoznati autor, 18. st., ulje na platnu, 81 × 63 cm

BROJ DOSJEA: 7481 (1), 7482 (2), 7483 (3), 7484 (4), 7485 (5), 7486 (6), 7487 (7), 7488 (8), 7489 (9), 7490 (10), 7491 (11), Zagreb, Mislavova 18

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Izvođenje konzervatorsko-restauratorskih radova na jedanaest slika iz fundusa Hrvatskog povjesnog muzeja u Zagrebu nastavak je višegodišnje suradnje Ministarstva kulture RH, Hrvatskog povjesnog muzeja i Hrvatskog restauratorskog zavoda. Na svim je slikama proveden cjelovit konzervatorsko-restauratorski zahvat. Konsolidirani su njihovi nosioci, preparacija i slikani slojevi. Na svakoj su slici radeni testovi topivosti na solvente da bi se utvrdilo kojim je sredstvima najbolje uklanjati nataložene nečistoće i na svim slikama prisutan degradirajući sloj potamnjelog laka. Da bi se dobio bolji uvid u stanje originala te se prema tome što preciznije odredili daljnji koraci restauratorskih zahvata, pod UV svjetlom istraživane su intervencije na slikanom sloju i u sloju preparacije. Slike pod brojevima 1, 2, 3, 8, 9 i 10 pretrpjele su velika mehanička oštećenja te je na njima bilo mnogo alteriranih rekonstrukcija u sloju preparacije i boje. Kitovi kojima su popunjavani nedostaci u sloju preparacije promijenili su volumen i popucali, a retuši i rekonstrukcije slikanog sloja na oštećenim mjestima su potamnjeli. Kod prikaza bitaka na slikama pod brojevima 8, 9 i 10 te su promjene dovele gotovo do nečitljivosti slikanog sloja. Posebno je teško bilo odrediti stupanj uklanjanja starih rekonstrukcija sloja preparacije. Potpuno su uklonjene na mjestima na kojima su prekrivale originalni slikani sloj, a na mjestima gdje ga nije bilo, stari je kit samo stanjen da bi se što manje ugrožavao original. Slike 1 i 2 bile su natopljene voskom koji je tijekom vremena izgubio vezivnu moć te

se ispucani slikani sloj s preparacijom uvelike odvojio od nosioca. Dugogodišnjim djelovanjem voska trajno su promijenjeni sastav i svojstva boje, preparacije i nosioca te je posebno teško bilo konsolidirati te slojeve. Obje su slike karakterizirale neobično široke krakelire uzrokowane mehaničkim udarcima, starošću i slikarskom tehnologijom. Slika 3 bila je posebno ugrožena. Bila je nalijepljena na podokvir, nosilac je postao vrlo krt, imao je jednu veliku poderotinu i mnoštvo perforacija. Uz to se nosilac tako stisnuo da su slikani sloj i sloj preparacije popucali i u konkavnim se ljkusama odvojili od nosioca. Slika je najprije konsolidirana i s lica zaštićena japanskim papirom. Zatim je dlijetima pa skalpelima stanjivano i uklanjano drvo podokvira na koji je slika bila zalijepljena. Preventivna zaštita lica japanskim papirom morala se zatim ukloniti da bi se stvorio prostor za rastezanje platna, kako bi se ponovo priljubio uz preparaciju i slikani sloj. Zbog krtosti i poderotine, platno je bilo nemoguće rastezati napinjanjem, a svaka primjena i najmanjeg pritiska dovela bi do pucanja odignutih rubova žličastih krakelira. Stoga je slika licem prema dolje položena na meku podlogu koja je dopuštala rastezanje i udubljivanje do 4 mm. Nosilac je omešavan, a toplinskom restauratorskom peglicom istovremeno je reaktiviran konsolidant i rastezan nosilac da bi ponovno poprimio originalnu dimenziju površine i mogao se spojiti s preparacijom i bojom bez opasnosti od njihova dalnjeg pucanja i gubitka.

m. đ., j. p.

Slika 1. *Maksimilijan Vrhovac*, prije radova

Slika 2. *Maksimilijan Vrhovac*, nakon radova

Zagreb

Kabinet grafike HAZU-a

1. *Judita i Holoferno*, Juraj Julije Klović, ugljen, papir, $32,2 \times 3,8$ cm
2. *Orfej i Euridika*, Antonio Balestra, olovka, ugljen, papir, $35,8 \times 44,5$ cm
3. *Mrtvi Krist s anđelom i tri Marije*, Battista Angolo del Moro (?), tinta, papir, $21,5 \times 15,3$ cm
4. *Judita s Holofernovom glavom*, Battista Angolo del Moro (?), tinta, papir, podcrtež crnom kredom, $13,2 \times 10,2$ cm
5. *Imperator Julije Cezar*, Battista Angolo del Moro (?), smeđa tinta, papir laviran kistom i smeđom tintom, 34×20 cm
6. *Alegorija vrlina/Alegorija pobjede*, Johann Carl Loth (?), Pietro Liberi (?), smeđa tinta, laviran kistom i sangvinom, $33,5 \times 25$ cm
7. *Alegorija vremena/Alegorija beskonačnosti*, Johann Carl Loth (?), Pietro Liberi (?), smeđa tinta, papir, 30×22 cm

BROJ DOSJEA: 7606 (1), 7610 (2), 7607 (3), 7608 (4), 7609 (5), 7611 (6), 7612 (7), Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Cjeloviti konzervatorsko-restauratorski radovi na umjetnina na papirnom nosiocu iz fundusa Kabineta grafike uključivali su zahvate na sedam crteža starih talijanskih majstora koji datiraju iz 16., 17. i sredine 18. stoljeća. Na navedenim crtežima površina papirnog nosioca blago je deformirana te prekrivena slojem površinske nečistoće. Vidljiva je prisutnost mrlja različitog porijekla i intenziteta. Od mehaničkih oštećenja prisutne su razne poderotine kao i dijelovi nadomješteni neodgovarajućim dopunama. Pojedini crteži su s poledine ljepljeni na drugi papir.

Ovisno o zatečenom stanju crteža i tehnicu kojom je izведен te stanju papirnih nosilaca, primjenjivale su se odgovarajuće metode konzervatorsko-restauratorskih postupaka.

Početna faza radova na crtežima počela je suhim čišćenjem, odnosno otprašivanjem lica i poledine umjetnine kistom, a po potrebi se koristilo i sredstvo za brisanje u prahu. S obzirom na to da su tehnike vrlo osjetljive, izvedeni su i testovi na topivost, a potom se pristupilo odvajanju podloga na koje su pojedini crteži bili ljepljeni.

Crtež *Mrtvi Krist s anđelom i tri Marije* bio je podlijepjen duž margina na papirnu podlogu. Riječ je o ručno rađenom, pamučnom papiru s vodenim znakom u obliku polumeseca, što upućuje na venecijansko porijeklo. Tijekom procesa odvajanja crteža od papirne podloge, u međusloju je otkriven dodatni crtež u obliku skice krajolika s kućama i drvećem, izведен perom i smeđom tintom. Dodatni crtež u međusloju crteža i podloge pronađen je i na umjetnini *Judita s Holofernovom glavom*, a pronađeni crtež čini cjelinu

s crtežom pronađenim na umjetnini *Mrtvi Krist s anđelom i tri Marije*. U sljedećoj fazi pristupilo se mokrom čišćenju, a zatim se izvodilo parcijalno uklanjanje mrlja tamponima blago ovlaženima kalcijevim hidroksidom. Vlaga se na tretiranim pozicijama smanjivala komadićima bugaćica. Uslijedila je neutralizacija papirnog nosioca koja je provedena metodom raspršivanja praha magnezij-oksida po licu i poledini umjetnina, s obzirom na to da je većina crteža nestabilna pri dugotrajnjem izlaganju vazi. Nakon toga su japanskim papirom konsolidirane poderotine i pregibi na papirnim nosiocima te izradene dopune nedostajućih dijelova. Zatim se pristupilo ovlaživanju i ravnjanju crteža, a rekonstruirani su dijelovi retušem uklopljeni u cjelinu.

Opsežnija istraživanja, koja su uključivala laboratorijske analize i nedestruktivne metode istraživanja prije samih konzervatorsko-restauratorskih radova, provedena su i na crtežu *Judita i Holoferno* Jurja Julija Klovića. Prije istraživanja i analiza provedena je konsolidacija poledine crteža. Budući da je originalni papirni nositelj izrazito tanak i čitavom površinom poledine zalijepljen za podlogu, opcija uklanjanja kartona činila se prerizičnom za stabilnost originala. Konsolidirana je zatečena poderotina u donjem desnom kutu na poledini. Također je obavljeno suho čišćenje specijalnim kistom *Dusting brush*, za uklanjanje površinske nečistoće, a primijenilo se i brisače sredstvo u prahu *Document cleaning powder*. Neutralizacija metodom raspršivanja praha magnezij-oksida ponovljena je tri puta s lica crteža.

d. r.

Slika 1. *Mrtvi Krist s anđelom i tri Marije*, prije radova

Slika 2. *Mrtvi Krist s anđelom i tri Marije*, nakon radova

Zagreb

Ministarstvo kulture RH, Uprava za zaštitu kulturne baštine

Župna crkva Pohođenja Blažene Djevice Marije, Voćin, tlocrt crkve, Martin Pilar, 1931., tuš, papir, 33×42 cm

Župna crkva Pohođenja Blažene Djevice Marije, Voćin, tlocrt crkve, Martin Pilar, 1931., tuš, paus-papir, $38 \times 49,3$ cm

Župna crkva Pohođenja Blažene Djevice Marije, Voćin, tlocrt crkve, Ivan Ruzinski, 1914., ozalid kopija, $54,8 \times 34,2$ cm

Katedrala Uznesenja Blažene Djevice Marije, studija tornjeva, Friedrich Schmidt, 1878., tuš, papir, podlijepljen na karton, $62,3 \times 126,5$ cm

Katedrala Uznesenja Blažene Djevice Marije, studija Vinkovićeva portala, Hermann Bollé, olovka, crveni tuš, papir, podlijepljeno na papir, 1886., 67×54 cm

Katedrala Uznesenja Blažene Djevice Marije, studija Vinkovićeva portala, Hermann Bollé, ?, tuš, paus-papir, $70,5 \times 55,4$ cm

Katedrala Uznesenja Blažene Djevice Marije, tlocrt, Hermann Bollé, 1884., tuš, paus-papir $60,5 \times 90$ cm

Katedrala Uznesenja Blažene Djevice Marije, studija glavnog portala, Hermann Bollé, 1886., tuš, olovka, papir, $108 \times 83,2$ cm

Katedrala Uznesenja Blažene Djevice Marije, studija zvonika, Hermann Bollé, 1895., tuš, paus-papir, podlijepljen na kartonsku podlogu, $52,2 \times 25,5$ cm, s podlogom $61 \times 31,2$ cm

Katedrala Uznesenja Blažene Djevice Marije, studija zvonika, Hermann Bollé, 1895., olovka, papir, podlijepljen na karton, $77 \times 44,6$ cm

Kuća Rado, Zagreb, studija pročelja, Vjekoslav Bastl, 1904., ozalid kopija, papir $35,5 \times 7$ cm

Kuća Rado, Zagreb, studija detalja pročelja, Vjekoslav Bastl, 16. 3. 1905., tuš, paus-papir $40 \times 40,2$ cm

Kuća Rado, Zagreb, studija detalja pročelja, Vjekoslav Bastl, 1905., tuš, paus-papir $40 \times 49,5$ cm

Kuća Rado, Zagreb, studija detalja pročelja, Vjekoslav Bastl, 21. 3. 1905., tuš, paus-papir, 49×26 cm

Kuća Rado, Zagreb, studija detalja stubišta, Vjekoslav Bastl, 4. 1. 1905., tuš, paus-papir, $51,7 \times 42$ cm

BROJ DOSJEA: 7589 (1), 7590 (2), 7591 (3), 7592 (4), 7593 (5), 7594 (6), 7595 (7), 7596 (8), 7597 (9), 7598 (10), 7599 (11), 7600 (12), 7601 (13), 7602 (14), 7603 (15), Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Ovisno o zatečenom stanju umjetnina, tehnički kojom je umjetnina izvedena i njezinu nositelju, primjenjivale su se odgovarajuće metode konzervatorsko-restauratorskih postupaka.

Početna faza radova na umjetninama počela je suhim čišćenjem. U slučaju umjetnina *Katedrale Uznesenja Blažene Djevice Marije, Studija tornjeva i Studija Vinkovićeva portala*, nakon suhog čišćenja pristupilo se uklanjanju kartonske podloge na koju je bila podlijepljena umjetnina cijelom poledinom. Na umjetninama je zatečena izrazita površinska nečistoća te mrlje raznog porijekla, oznake pisane grafitnom olovkom, kemijskom olovkom te žigovi. Na poledini umjetnina zatečene su samoljepive trake te je na tim dijelovima došlo do trajnog oštećenja papirnog nositelja u vidu potamnjelih dijelova. Zatečeni su pregibi raznih intenziteta, poderotine različitih dimenzija, a na nekim umjetninama nedostaju dijelovi papirnog nositelja. Papirni nositelj paus-papir često je izrazito deformiran, a neke umjetnine su podlijepljene cijelom površinom na drugi papirni nositelj. U sljedećoj fazi pristupilo se parcijalnom mokrom čišćenju, tamponima močenim u otopinu destilirane vode i alkohola te u otopinu kalcij-hi-

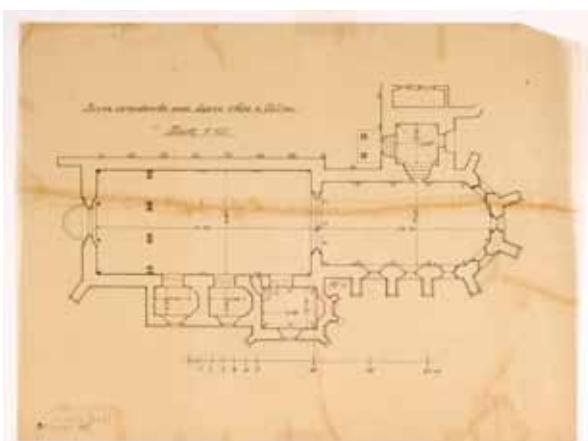
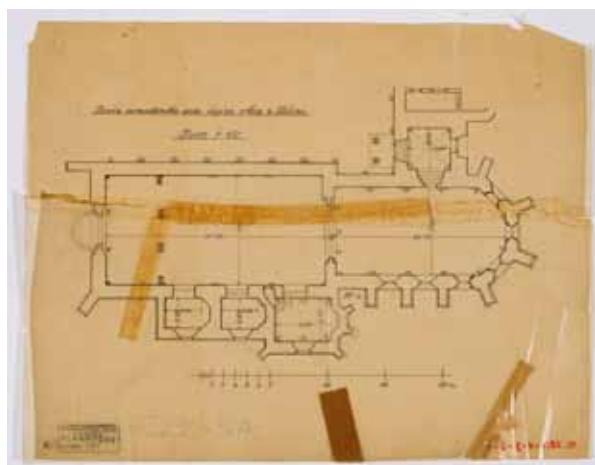
droksida. Neutralizacija papirnatog nosioca provedena je raspršivanjem praha magnezij-oksida na lice i poledinu umjetnina. Japanskim papirom konsolidirani su poderani i presavijeni dijelovi te su izrađene dopune nedostajućih dijelova. Umjetnine su ovlaživane u komori za tu namjenu te potom ravnane u hidrauličkoj preši. Rekonstruirani dijelovi uklopili su se u original retušem.

Na umjetninama izvedenim na paus-papirnom nosiocu bilo je potrebno prije konsolidacije i rekonstrukcije nedostajućih dijelova ukloniti samoljepive trake, što je bilo osobito vidljivo na umjetnini *Katedrala Uznesenja Blažene Djevice Marije*. Ljepljive su trake bile uklonjene mehanički, a ostaci ljepljiva samoljepivih traka uklonjeni su tamponima močenim u otopinu etil-acetata. Nakon konsolidacije i rekonstrukcije nedostajućih dijelova, nacrti na paus-papiru ovlaživani su u komori te potom ravnani u hidrauličkoj preši. Nakon završetka konzervatorsko-restauratorskih radova, za umjetnine je izrađena oprema za pohranu od beskiselinskog kartona te su uz zaštitnu antistatičku foliju vraćene vlasniku.

d. r.

Slika 1. Župna crkva Pohođenja Blažene Djevice Marije, prije radova

Slika 2. Župna crkva Pohođenja Blažene Djevice Marije, nakon radova

Zagreb

Muzej suvremene umjetnosti

1. Zakladni blok, ds 1191, J. Seissel/J. Pičman, 20. st., olovka, paus, 41×76 cm
2. Zakladni blok, ds 1192, J. Seissel/J. Pičman, 20. st., olovka, paus, $43,6 \times 65$ cm
3. Zakladni blok, ds 1199, J. Seissel/J. Pičman, 20. st., olovka, paus, $40,5 \times 67,5$ cm
4. Zakladni blok, ds 1210, J. Seissel/J. Pičman, 20. st., olovka, paus, 32×68 cm
5. Zakladni blok, ds 1214, J. Seissel/J. Pičman, 20. st., olovka, paus, $70,3 \times 83,4$ cm
6. Zakladni blok, ds 1218, J. Seissel/J. Pičman, 20. st., olovka, paus, $53 \times 77,5$ cm
7. Zakladni blok, ds 1221, J. Seissel/J. Pičman, 20. st., olovka, paus, $54,2 \times 74,4$ cm
8. Zakladni blok, ds 1229, J. Seissel/J. Pičman, 20. st., olovka, paus, $36,1 \times 71$ cm
9. Nikola Smoljenović, B. Bućan, 20. st., offset tisak, dva lista, 69×98 cm
10. Nikola Putnik, B. Bućan, 20. st., offset tisak, dva lista, 69×98 cm
11. Boris Močinović, B. Bućan, 20. st., offset tisak, dva lista, 69×98 cm
12. Museum Palmolive, B. Bućan, 1974., kolažni papir, $84,3 \times 64,3$ cm
13. International Fair 1950. Chicago, I. Picelj, 1950., tuš, kolaž, tempera, papir, 49×59 cm
14. Nove tendencije, I. Picelj, polovica 20. st., tisak, papir, $56,7 \times 81,3$ cm
15. T-B. 1:100 Autoput Beograd 1950., tlocrt perspektiva I, II, III, IV, polovica 20. st., Picelj, Rihter, Srnec, tuš, tinta, papir, $29,5 \times 70$ cm
16. Plakat za izložbu futurista 1918., "Mostra d' arte indipendente", 1918., nep. autor, sitotisak, papir, $49,1 \times 32,6$ cm

BROJ DOSJEA: 7613 (1), 7614 (2), 7615 (3), 7616 (4), 7617 (5), 4618 (6), 7619 (7), 7620 (8), 7621 (9), 7622 (10), 7623 (11), 7624 (12), 7625 (13), 7626 (14), 7627 (15), 7628 (16), Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

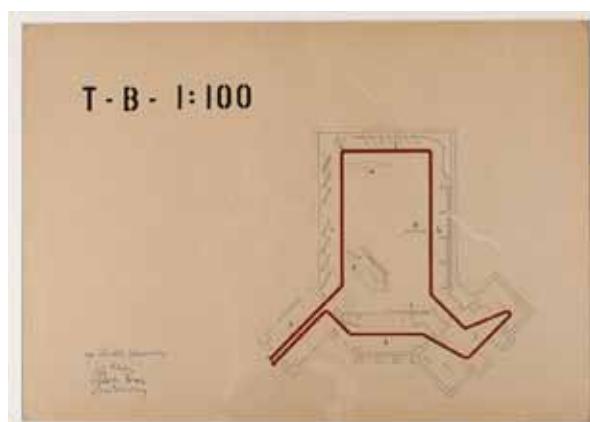
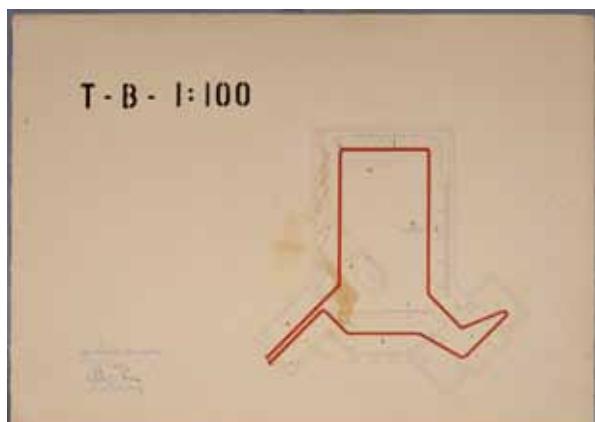
U drugoj polovici 2010. godine izvedeni su cijeloviti konzervatorsko-restauratorski radovi na šesnaest umjetnina iz Muzeja suvremene umjetnosti. Nakon dokumentiranja zatečenog stanja umjetnina i mjerjenja pH-vrijednosti papirnog nosioca, izvedeno je suho čišćenje površinske nečistoće s prednje strane i poledine umjetnina. Slijedilo je uklanjanje zatečenih samoljepivih traka mehaničkim i kemijskim postupkom. Presavijeni dijelovi papira lagano su ovlaženi, optežani te na taj način izravnati. Poderani i

perforirani dijelovi ojačani su odgovarajućim japanskim papirom. Nedostajuće originalne zone papira rekonstruirane su što sličnjim novim japanskim papirom (u boji i gramaturi), a rekonstruirane zone retuširane su suhim pastelom. Sve umjetnine neutralizirane su odgovarajućom metodom koja se primjenjivala ovisno o postojanosti tehnike. Umjetnine su pohranjene u opremu od beskiselinskog kartona.

m. b. j.

Slika 1. T-B. 1:100 Autoput Beograd, prije radova

Slika 2. T-B. 1:100 Autoput Beograd, nakon radova

Zagreb

Strossmayerova galerija starih majstora

1. *Bogorodica Ponizna*, Sassetta (Stefano di Giovanni di Consolo), oko 1430.–1435., tempera, pozlata na dasci, 34 × 23 cm
2. *Krist u Getsemanskom vrtu*, Taddeo Zuccaro, 16. st., ulje na dasci, 59 × 44 cm
3. *Navještenje*, Sebastiano Mazzoni?, 17. st., ulje na platnu, 66 × 140 cm
4. Ukrasni okvir slike *Portret Madame Récamier*, nepoznati autor, oko 1825., drveni, pozlaćeni štuko, 89,5 × 78,5 cm

BROJ DOSJEA: 3000 (1), 2020 (2), 1986.001 (4), 2206 (3), Zagreb, Zmajevac 8

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Stručna suradnja Hrvatskog restauratorskog zavoda i Strossmayerove galerije na preventivnoj zaštiti, konzerviranju i restauriranju slika iz fundusa galerije traje već dugi niz godina. Zajednička skrb oko zaštite ovog vrijednog fundusa galerije Starih majstora realizira se i sustavnim praćenjem mikroklime u izložbenim dvoranama te kontroli uvjeta pohrane umjetnina u depou galerije.

Tijekom 2010. u sklopu programa redovite djelatnosti Hrvatskog restauratorskog zavoda, restaurirane su dvije slike na drvenom nosiocu i jedan ukrasni okvir.

Ikonografska tema ponizne Bogorodice (*Madonna dell'umiltà*) nastala je pod utjecajem propovjedničkih redova koji su doktrinu ponizne, ljudima bliske Bogorodice širili među pukom. Tema se u umjetnosti pojavljuje oko 1340. godine (usp. Ljerka Dulibić, Toskanske slike 15. st. iz zbirke Strossmayerove galerije u Zagrebu, doktorska disertacija 2007.). Na slici *Bogorodica Ponizna* i integralnom ukrasnom okviru, djelu istaknutog sijenskog slikara 15. stoljeća zvanog Sassetta, izvedeni su cjeloviti konzervatorsko-restauratorski radovi.

Slika *Krist u Getsemanskom vrtu* Taddea Zuccara, rimskog slikara visoke renesanse, prikaz je trenutka u kojem Krist tjeskoban moli pred predstojećom mukom i smrću.

Prema nekim je pretpostavkama 1582. godine slika nagorjela s poleđine te je neposredno nakon tog događaja restaurirana. Tada je nosilac istanjen i ojačan drvenim okvirom (usp. Lj. Dulibić, I. Pasini Tržec, Od Corregia do Taddea Zuccarija: Bilješke o slici *Krist u Getsemanskom vrtu* iz Strossmayerove galerije u Zagrebu, Sic ars deprenditur arte: Zbornik u čast Vladimira Markovića, IPU 2009.). Neadekvatna, kruta parketaža s poleđine slike s vremenom je uzrokovala puknuće nosioca. Opsežnim konzervatorskim istraživanjima utvrđen je nedostatak originalnog sloja u većem opsegu nastao zbog spomenutog nagorijevanja. Na slici i pozlaćenom ukrasnom okviru izvedeni su cjeloviti konzervatorsko-restauratorski radovi. Nakon zatvaranja pukotine u nosiocu, izrađeno je novo ojačanje drvenog nosioca, i to sistemom letvica s oprugama i vijcima koji će omogućiti prirodan „rad“ drvenog nosioca. Odlučeno je da se zadrži zatečeni retuš korektno izведен tijekom prethodne restauracije. Slika je montirana u polupropusnu komoru s antirefleksnim stakлом, unutar koje će se održavati povoljni mikroklimatski uvjeti. Na izvornom ukrasnom okviru slike *Portret Madame Récamier* J. A. Grossa izvedeni su cjeloviti konzervatorsko-restauratorski radovi.

i. š.

Slika 1. Bogorodica Ponizna, prije radova

Slika 2. Bogorodica Ponizna, nakon radova

Slika 3. Krist u Getsemanskom vrtu, detalj prije radova

Slika 4. Krist u Getsemanskom vrtu, nakon radova

Zagreb

Židovska općina
Prekrivač za bimu
Nepoznati autor, 19. stoljeće
Pamuk, svila, srma zlato, 205 × 183 cm + rese 5 cm

BROJ DOSJEA: 7660, Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PREMA UGOVORU SA ŽIDOVSKOM OPĆINOM U ZAGREBU

Prekrivač za bimu izrađen je od svilene tkanine krem boje, damastnog tkanja. Sa sve četiri strane uokviren je pozamenterijskim trakama i resama srma zlata koje su na svilenu tkaninu strojno pričvršćene. U središtu prekrivača nalazi se Davidova zvijezda izrađena od dva tipa srme zlata unutar koje se nalazi hebrejski tekst, ispod nje girlanda izrađena od tri tipa srme zlata, unutar koje je također tekst na hebrejskom, a u lijevom i desnom donjem kutu su dva reljefno izvezena lava, također od srme zlata. Cijelom površinom prekrivača za bimu razliježu se sitne Davidove zvijezde koje su također izvezene srmom zlato. Stražnja strana je podstavljena pamučnom tkaninom saten tkanja, identične boje kao prednja strana.

Svilena podloga prekrivača za bimu bila je cijelom površinom oštećena mrljama od voska, vina i drugim

mrljama nepoznatog porijekla. Također na originalnu je tkaninu prišivena druga vrsta tkanine, a bila je očita i velika poderotina. Elementi izrađeni od srme zlata oksidirali su i mjestimice nedostaju, a na podlozi je zatećena i velika poderotina.

Na prekrivaču je tijekom 2010. izveden cjelovit konzervatorsko-restauratorski zahvat kojem je prethodila izrada fotodokumentacije, potom su provedene probe čišćenja te su odvojeni dijelovi predmeta, od kojih je svaki zasebno tretiran. Odvojene su naknadno aplicirane tkanine, izvedeno je zatvaranje oštećenja podlaganjem te spajanje dijelova predmeta u cjelinu.

b. r. f., m. b.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Zaostrog

Franjevački samostan
Drvena intarzirana propovjedaonica
Nepoznati autor, 18. stoljeće
Drvo, furnirano, intarzirano, 95 × 90 × 90 cm

BROJ DOSJEA: 1708/2, Porinova 2a, Split

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Drvena, poligonalna, intarzirana propovjedaonica iz 18. je stoljeća i nalazi se u muzeju u franjevačkom samostanu u Zaostrogu kao dio franjevačke zbirke. Oblikom je osmerokutna, bogato ukrašena intarzijama od različitih vrsta drvenog furnira s prikazima svetaca, sv. Ivana Krstitelja s anđelima i ostalim figurativnim i ornamentalnim motivima.

Donji i gornji rubni dijelovi propovjedaonice završavaju profiliranim letvicama koje ju uokviruju, a jednako je tako furnirom uokviren svaki prizor na svih osam stranica. Na prednjem dijelu nalaze se vratnice s najbogatijim intarzijama s likom sv. Ivana Krstitelja, koje su pričvršćene dvjema šarkama i ukrasnom metalnom bravicom. Na bočnom stranicama intarzije su jednostavnije, uglavnom s ornamentalnim prikazima i motivima.

Propovjedaonica ima drvenu osnovnu konstrukciju koja je bila oslabljena, rasklimana s vidljivim napuknućima na spojevima i uzdužnim pukotinama na drvenom nosiocu. Komadići drvenog furnira su nedostajali, i to najviše u donjem dijelu, a nedostajali su i neki dijelovi rubnih profila. Bilo je potrebno ojačati i podlijepiti drvenu konstrukciju i nadomjestiti nedostajuće dijelove profila i drvenog furnira. Najveće oštećenje zatećeno je na jednoj od stranica propovjedaonice koja je po cijeloj dužini napukla, razdvojila se i pritom izbila furnir lijepljen životinjskim tutkalom. Bilo je nužno najprije zalijepiti i povezati podlogu, zatim početi s rekonstrukcijom nedostajućih intarzija.

Nakon obavljene dezinsekcije, započeto je s rastavljanjem konstrukcije, konsolidacijom otopinom paraloida B-72 u toluenu, a nastavljeno kemijskim i mehaničkim čišćenjem starog laka primjenom raznih otapala, oštrog kista i nekih abrazivnih sredstava.

Slika 1. Prije radova

Slika 2. Nakon radova

Nakon temeljitog čišćenja svih površina, počela je izrada drvenih intarzija, a prije toga je dobro očišćena i pripremljena drvena podloga. Odabir vrste drva nije bio posvuda isti na istim pozicijama. Te su različitosti bile vidljive tek nakon temeljitog čišćenja svih površina jer su stari lak i patina onemogućavali da se to uoči ranije. Pri odabiru drva za izradu novih intarzija bilo je potrebno izabrati pravu poziciju i strukturu adekvatne vrste drva, a zatim rezati furnir tako da rez prati njegovu strukturu, najviše na rubnim dijelovima intarzija. Trebalo je precizno uklopiti novi furnir uz stari i potom ga još dodatno obraditi dlijetima i brusnim papirima raznih gradacija. Donji dio propovjedaonice bio je izložen najvećim opterećenjima i najvećem utjecaju vlage, što se odrazilo na konstrukciju podnožja gdje je drvo posve istrunulo i time narušilo statiku. Zamjenom starih, istrunulih dasaka vraćena je stabilnost i čvrstoća. Izvedene nove intarzije bile su vidljivo tonski drugačije od starih originalnih koje su i nakon čišćenja zadržale patinu te ih je trebalo tonski ujednačiti prije nanošenja završnog sloja šelaka. Samo patiniranje obavljalo se parcijalno pa je trebalo papirnatom trakom precizno izolirati stari furnir od novog. Površina novog drva izolirana je šelakom da bi se sprječilo naglo upijanje bajca. Nakon provedenih zahvata trebalo je ponovno spojiti sve dijelove. Sve su stranice povezane u cjelinu. Nakon spajanja stranica, vraćene su i horizontalno postavljene profilacije. Pritom se pazilo na to da im se kutovi podudaraju. Naposljeku je cijela umjetnina zaštićena i premazana šelakom, kako je bila i u originalu. Lak se nanosio kistom, a poslije utrljavao uz pomoć „gljiva“ od platna i vate (francuska politura).

b. m.

Zvonimirovo

Veliko polje, grobni nalazi
Prapovijest, rani srednji vijek

BROJ DOSJEA: 739/1, Zagreb, Kamenita 15

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Tijekom 2010. godine provedeni su konzervatorski i restauratorski radovi na nalazima od keramike, metala i tkanine s nalazišta Zvonimirovo–Veliko polje.

Restaurirane su četiri keltske keramičke posude. Keramika je čišćena mehanički i kemijski, a ulomci lijepljeni ljepilom Mecosan. Nedostajući dijelovi restaurirani su zubarskim gipsom i tonirani akrilnim bojama. Za strukturalnu konsolidaciju i površinsku zaštitu (prema potrebi) upotrijebljen je konsolidant Mowilith. Oчиšćena su i konzervirana četiri brončana predmeta (dijelovi nakita). Čišćeni su mehanički, a bronca je tretirana benzotriazolom

zbog zaustavljanja procesa korozije. Predmeti su zaštićeni lakom Paraloid B72 i voskom Cosmoloid.

Oчиšćena su četiri manja komada tkanine–elemenata ranosrednjovjekovne ogrlice.

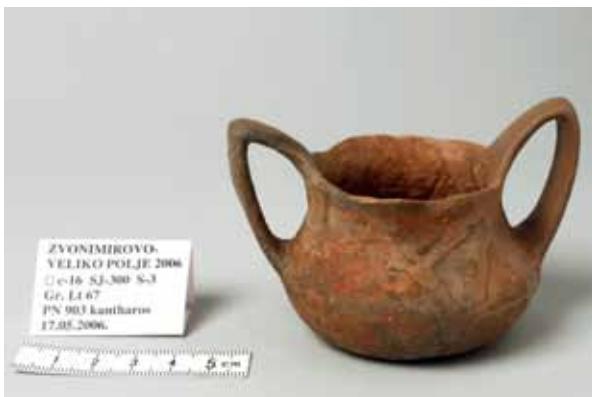
Proveden je proces odsoljavanja te je preliminarno obrađeno 110 željeznih predmeta (mahom keltskog oružja i oruđa) sulfitnim postupkom koji traje godinu dana.

Svi radovi su popraćeni pisanom i fotografskom dokumentacijom.

m. g.

Slika 1. Zvonimirovo, Veliko polje–keltski lonac, stanje nakon radova

Slika 2. Zvonimirovo, Veliko polje–keltski kantharos, stanje nakon radova

Žminj

Kaštel Žminj

Prapovijest / kasni srednji vijek / novi vijek

BROJ DOSJEA: 1958, Vodnjan-Juršići, Juršići 7

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Arheološka istraživanja provedena 2010. bila su osnova za daljnje definiranje arhitektonskih gabarita kaštela. Naime, od srednjovjekovne utvrde danas je vidljiva još jedino jugoistočna kružna kula, dok su istraživanjima u prethodne dvije godine pronađeni ostaci sjeveroistočne kružne kule te sjevernog bedema kaštela. Iz povijesnih prikaza grada poznato nam je da su se kule nalazile i na preostala dva kuta kaštela, no nisu nam bile poznate dimenzije kompleksa prema kojima bi se mogao odrediti točan položaj tih kula. Zato je ovogodišnja sonda postavljena u krajnji zapadni kut parka koji se nalazi sjeverno od crkve Sv. Mihovila arkanđela, na prostoru koji nije prekriven postojećim građevinama.

Istražene stratigrafske jedinice mogu se grupirati u četiri veće cjeline koje pripadaju prapovijesnom, odnosno brončanom dobu, ranom srednjem vijeku, razvijenom srednjem vijeku te kasnom srednjem i ranom novom vijeku.

Prilikom istraživanja pronađeni su arhitektonski ostaci pravokutnog spoja dvaju zidova.

Riječ je o sjevernom (SJ 75) i zapadnom (SJ 66) zidu bedema kaštela čija širina doseže i 1 m, dok sačuvana visina zidova doseže 1,20 m. Zidovi su građeni od većih klesanaca slaganih u pravilne slojnice, a tehnikom gradnje ponešto se razlikuju od dosad pronađenih segmenata sjevernog bedema kaštela.

Razdoblju u kojem funkcioniра taj dio srednjovjekovnog kaštela pripadaju i djelomično istraženi pregradni zid SJ 61 te vezana vapnena podnica SJ 55.

Svi do sada opisani građevinski elementi pripadaju razdoblju u kojemu na navedenom položaju funkcioniра kasnosrednjovjekovna utvrda koja je podignuta vjerojatno u vrijeme gotike. No kako su to pokazali i pokretni arheološki nalazi, na tom se položaju i prije gradnje utvrde

intenzivno živjelo, o čemu svjedoče i pronađeni ostaci starijih objekata.

Tijekom istraživanja pronađeni su mnogobrojni pokretni arheološki nalazi koji pripadaju svim razdobljima spomenutim u pojašnjavanju stratigrafije nalazišta.

Najraniji su malobrojni nalazi prapovijesne, brončanodobne keramike i litike, među kojom se izdvaja kremena strelica.

Iznimno zanimljiva i u dosadašnjim istraživanjima neprepoznata skupina nalaza pripada razdoblju ranog srednjeg vijeka.

Sljedeća skupina nalaza odnosi se na razdoblje razvijenog srednjeg vijeka i može se datirati od 10. do 14. stoljeća. Među nalazima se pronađe gotovo isključivo ulomci grubog kuhinjskog posuđa, koji u najvećoj mjeri pripadaju trbušastim loncima.

Slijede nalazi koji se mogu datirati između 14. i 16. stoljeća, a među njima počinju prevladavati ulomci skupocjenijeg posuđa glaziranih stijenki koje je do Žminja stizalo s područja sjeverne Italije ili Španjolske.

Svi dosadašnji radovi koji su u posljednje tri godine arheolozi Hrvatskog restauratorskog zavoda obavili na području srednjovjekovnog žminjskog kaštela, u velikoj su mjeri obogatili dosadašnje spoznaje o povijesnom razvoju samog mjesta te o urbanističkim promjenama na tom položaju tijekom vremena. Tako je prvi put dokazano postojanje prapovijesnog naselja na navedenom položaju, postojanje ranosrednjovjekovnog naselja kojemu je pripadalo obližnje starohrvatsko groblje, potom su utvrđeni slojevi i prve građevine koje se mogu pripisati razdoblju razvijenog srednjeg vijeka, a utvrđeni su i točni gabariti kasnosrednjovjekovnog kaštela.

j. v.

Nastavak kataloške jedinice na sljedećoj stranici ►

Slika 1. Žminj, Kaštel Žminj, pogled na istražene zidove sjeverozapadnog kuta kaštela

Slika 2. Žminj, Kaštel Žminj, parcijalno sačuvani srednjovjekovni objekt uništen u gradnji kaštela

Žumberak

Crkva Sv. Nikole biskupa

Novi vijek

BROJ DOSJEA: 1596/1, Zagreb, Kožarska 5

PROGRAM PREMA UGOVORU S MINISTARSTVOM KULTURE RH

Arheološka istraživanja trajala su dva tjedna, u lipnju (7.–18.) te tri dana u rujnu/listopadu (30. 9.–4. 10.) 2010. godine, a nastavak su arheoloških istraživanja provedenih 2006. godine te dio konzervatorsko-restauratorskih rada na obnovi crkve. Ovogodišnjim istraživanjima u svetištu crkve dokumentirana su i potpuno istražena četiri razine podova evidentirane prilikom otvaranja probnih sondi u crkvi 2009. godine te je identificiran još jedna razina poda. Otvorena je i jedna sonda s vanjske strane svetišta u kojoj je istražen temelj vezan uz vanjsko sjeveroistočno pročelje svetišta te nekoliko novovjekovnih grobova. Dodatna tri dana u rujnu i listopadu iskorištena su za dovršetak istraživanja započetih u lipnju 2010. Naime, u svetištu se nalazila barokna propovjedaonica koja je demontirana i uskladištena u rujnu 2010. godine, a potom je istražen preostali dio svetišta.

Vanjska sonda veličine je oko 6×3 m. Prosječna dubina iskopa vanjske sonde bila je oko tri m, a one u svetištu oko 1,5 m, osim u sjevernom kutu svetišta gdje je stajala propovjedaonica. Tu je iskop bio dubok 2,5 m. Definirano je 27 stratigrafskih jedinica–od toga su dio arheološki slojevi, dio grobovi, a dio zidane strukture. Izdvojeni su posebni nalazi (njih dvanaest) te nešto keramičkih,

kovinskih i staklenih ulomaka koji su obrađeni u Odjelu za restauriranje arheoloških kopnenih nalaza Hrvatskog restauratorskog zavoda. Također su uzeta četiri uzorka estriha podova koji su analizirani u Prirodoslovnom laboratoriju HRZ-a.

Svi zidovi i slojevi nacrtani su u mjerilu 1:20 ili 1:10, a postoji i iscrpna fotografска dokumentacija.

U svetištu je pronađena kripta s ukopom dva pokojnika u ljesovima (jedan odraslog muškarca i jedan djeteta od 4–5 godina, vjerojatno djevojčice). Pretpostavlja se da su ukopi iz 17. stoljeća, što nam sugeriraju nalazi krunice, medaljice, križića i prstena. Sačuvani su i dijelovi odjeće koji će se pokušati restaurirati u Odjelu za tekstil (HRZ-a) te kožne cipele koje će se konzervirati u Odjelu za kožu i papir (HRZ-a). Provedena je i antropološka analiza sačuvanih kosturnih ostataka te su izdvojeni uzorci za DNK analizu koja će se naknadno obaviti. U vanjskoj sondi istraženo je pet grobova koji se uklapaju u dosad istraženo groblje oko crkve 2006. godine. U grobovima su izdvojeni nalazi tipični za vrijeme baroka–medaljice, krunice, kopčice *babe i dedeki* te nakit.

a. a. b.

Slika 1. Žumberak, crkva Sv. Nikole biskupa, istraženi prostor svetišta

Slika 2. Žumberak, crkva Sv. Nikole biskupa, nalazi iz kripte

Županja

Zavičajni muzej Stjepan Gruber

1. Svečana marama za vrat (Zlatara), inv. br. 380 E, nepoznati autor, 1860., svila, 128×81 i 47×13 cm,
2. Svečani rubac za glavu (Kuba), inv. br. 401 E, nepoznati autor, 1860., svila, 234×90 x 69 cm

BROJ DOSJEA: 6455, 6456, Zagreb, Ilica 44

PROGRAM PREMA UGOVORU SA ZAVIČAJNIM MUZEJEM STJEPAN GRUBER IZ ŽUPANJE

Svečana marama za vrat (Zlatara), inv. br. 380 E, izrađena je od crne svilene tkanine keper tkanja, trokutastog je oblika, a u nastavku ima trake za zavezivanje uokvirene čipkom koja je izvedena tehnikom kukičanja s motivom ruže. Vez srmom izvezen je reljefno na kartonu s prikazom cvjetnog motiva koji je istaknut titrankama i prelicama. Marama je zatećena u lošem stanju očuvanosti koje je posljedica lošeg deponiranja; prekrivena slojem nečistoća i prašine, oštećenja različitih dimenzija prisutna su po cijeloj površini, posebno na čipki. Titranke s perlicama mjestimično nedostaju i prekrivene su slojem oksida.

Na svečanoj marami za vrat izведен je cjelovit konzervatorsko-restauratorski zahvat. Marama je uzorkovana za potrebe identifikacije tekstilnih i metalnih niti. Provedena je mikroskopska i XRF spektroskopska analiza koje su pokazale da su na srmi zastupljeni svileni konci i metalna lamela. Analizom je dokazano da je glavna tkanina, svila, u keper vezu. Bočna tkanina kojom se marama veže istkana je u damastnom tkanju s uzorkom keper veza biljnog motiva. Čipka koja okružuje maramu izrađena je na tilu s prikazom biljnih motiva, cvjetova i listova. Analiza je pokazala da je čipka izrađena od pamuka. Čipka koja uokviruje dijelove za zavezivanje izrađena je tehnikom

kukičanja. Obavljene su probe čišćenja, predmet je potom očišćen suhim i mokrim postupkom, provedeno je zatvaranje oštećenja na čipki te podlaganje i zatvaranje oštećenja na glavnoj tkanini.

Svečani rubac za glavu (Kuba), inv. br. 401 E, trokutastog je oblika, crne boje te je na dužoj strani bijelim viskoznim koncem ukrašen zlatovezom u obliku stiliziranog cvijeća s titrankama, perlicama i bujonom. Predmet je zatećen u vrlo lošem stanju očuvanosti. Na podlozi rupca zatećena su velika oštećenja u obliku dijagonalnih poderotina uzduž cijele površine. Zlatovez je bio izlomljen i prekriven slojem oksida i nečistoća.

Na predmetu je izведен cjelovit konzervatorsko-restauratorski zahvat. Uzeti su uzorci za identifikaciju vlakana i metalnih niti. Najprije se pristupilo pričvršćivanju i dopunjavanju veza odignutog s podloge, potom su pričvršćene titranke i perlice. Uslijedilo je suho čišćenje, i to preko tila da se predmet ne bi dodatno oštetio, zbog prevelikog oštećenja glavne tkanine. Potom je uslijedilo mokro čišćenje, podlaganje i zatvaranje oštećenja konzervatorskim bodom.

b. r. f., m. b.

Slika 1. Svečani rubac za glavu (Kuba), inv. br. 401 E, prije radova

Slika 2. Svečani rubac za glavu (Kuba), inv. br. 401 E, nakon radova

